VADEMECUM DER BOUWVAKKEN

1886. ANNO 1905.

POLYTECHNISCHE

20ste JAARGANG № 2.

REDACTIE „AMSTERDAM" PRINSENGRACHT 303

VADEMECUM

DER

BOUWVAKKEN.

TWINTIGSTE JAARGANG.

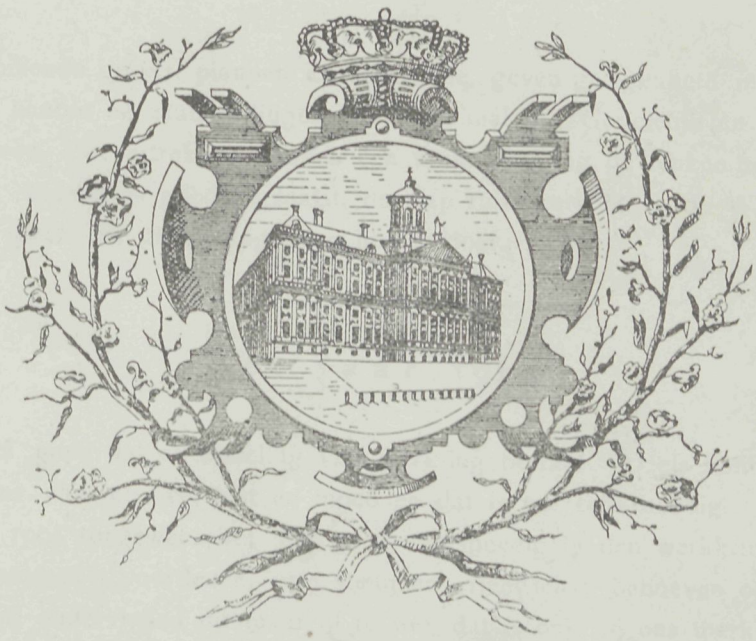

AMSTERDAM, 1905

TECHN HOOGESCHOOL DELFT

TWINTIGSTE JAARGANG 1905

INHOUD.

Aflevering 1. PLAAT. — **Ontwerp van eene kleine villa,** door **P. Willemse.** — Het jaar 1905. — Bij de tekstfiguren. — Amsterdam vergroot. — Een spoorweg op den Mont-Blanc. — De Tentoonstelling te Luik. — Bouwconstructies. — Examen voor bouwkundige opzichters.

" 2. PLAAT. — **Villa ontwerp** door **M. Kuyper Czn.** — Een courantenbericht, H. Leguyt. — Een klein verweer. — Bij de tekstfiguren. — Een nieuw boekje over een geschiedenis die al tamelijk oud is. = Prijsvragen. — Diploma. — Badhuis voor volksbaden.

« 3. PLAAT. — **Winkelgebouw te Rotterdam,** Architecten **Punt en Albers.** — Amsterdam's roem. — Een nieuwe passage. — Een huisvesting voor de vrede. — De Minerva-fontein voor het Parlementsgebouw te Weenen. — Douanengebouw te Alsfeld. — Luminografie. — Technisch hooger onderwijs. — Prijsvragen, uitgeschreven door de firma J. A. J. Dietz te Amsterdam.

" 4. PLAAT. — **Ontwerp voor een landhuisje,** door **O. F. Pik.** — Hoofdstad beschouwingen. — Van eene Nederlandsche fabriek. — Bij de tekstfiguren. — Droog hout. — Vredes-paleis. — Stofverzamelaars. — Steenbeschermer. — Brandgevaar bij winkelgebouwen. — Houtbewaring door naphtaline.

" 5. PLAAT. — **Woonhuisgevel,** door **L. Selhorst.** — Natuur- of gebakken steen. — Bij de tekst figuren. — Rails in de straatwegen. — Van de schrijftafel. — Prijsvragen kerkgebouw. — Prijsvraag Geldersche Maatschappij van Landbouw.

« 6. PLAAT. — **Woonhuisgevel te Goes,** door **F. G. C. Rothuizen.** — De opleiding van den architect — De Nieuwe Domkerk te Berlijn. — Drooge muurvlakken. — Cementplaten als terreinafsluiting. — Eene lokale nijverheidstentoonstelling. — Meubelprijsvragen. — Maandblad Magazijn de Koning van Zweden.

" 7. PLAAT. — **Ontwerp van een heerenhuis,** door **W. de Graaf.** — Het Damrakterrein bij den Dam afgesloten. — Vijftigjarig bestaan der Vereeniging "Architectura et Amicitia." — Betimmeringen. — Bij de tekstfiguren. — Rembrandtfeesten. — De Bond van Technici en de Vereeniging van Nederlandsche bouwkundige opzichters en teekenaars. — Prijsvragen. — Maatschappij tot bevordering der bouwkunst.

" 8. PLAAT. — **Dubbel woonhuis te Laren,** door **H. D. Tabak.** — Lustrum Architectura et Amicitia. — De steenindustrie. — Hoofdbureau van politie te Rixdorp. — Een nieuwe schouwburginrichting. — Statica. — Prijsvragen. — Hoofdbestuur Geldersche Maatschappij van Landbouw en Nijverheid.

" 9. PLAAT. — **Ontwerp voor drie heerenhuizen,** door **J. J. Hellendoorn.** — Jacob Olie Jbzn. — Een belangrijk bouwwerk in moeilijkheid. — Bij de tekstfiguren. — Toren te Leende. — Tentoonstelling in verband met de kunst bij de opvoeding van het kind — Reclamebiljet de G. O. — Maatschappij voor Landbouw. — Prijsvragen. — Woonplaatsverandering.

" 10. PLAAT. — **Ontwerp voor een heerenhuis,** door **A. Kok.** — De bebouwing van het Damrak. Het Buitengasthuis te Amsterdam. — IJzerconstructies. — Het nieuwe stadhuis te Stuttgart. — Moderne bouw. — Het hout week of buigzaam te maken. — Onderwijs in de aesthetica. — Een nijverheidstentoonstelling te 's Gravenhage. — Het slot Henkenshage.

" 11. PLAAT. — **Ontwerp van een heerenhuis,** door **W. de Graaf.** — Prof. E. Gugel. — Bij de tekstfiguren. — Verantwoordelijkheid van den aannemer. — Bouwverordeningen. — Dr. Schaepman's monument. — Prijsvragen. — Binnenhuis. — Slaapkamer-ameublement.

" 12. PLAAT. — **Wachtkamer voor een stoomvaartmaatschappij,** door **M. Rooderkerk.** — Onderhoud van monumenten. — Iets over centrifugaalpompen. — Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. — Prijsvragen 1905.

Aflevering 13. PLAAT. – **Ontwerp van eene villa,** door **L. Selhorst.** — Bebouwing van het beursterrein. — Steenpuin. — Brandgevaar door zaagsel enz. — Amsterdamsche bouwverordeningen. — Tentoonstelling te Luik. — Prijsvragen. — Winkelhuis en Magazijn. — Vereeniging Architectura et Amicitia. — Eene prijsvraag. — Titelvignet van den bouwmeester.

„ 14. PLAAT. — **Ontwerp eener villa,** door **M. Kuiper Czn.** Torgamento vloeren. — De bouwverordeningen voor Amsterdam. — Bij de tekstfiguren. — Bruggenbouw in Amerika. — Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige opzichters en teekenaars. — Prijsvragen. — Binnenhuis. — Maatschappij tot bevordering der bouwkunst. Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap.

„ 15. PLAAT. — **Ontwerp voor een heerenhuis,** door **J. J. Hellendoorn.** — Hoofdstad beschouwingen. — De technische hoogeschool. — Tentoonstelling van ambachtswerktuigen. — Ververschingssalon met tooneelzaaltje. — Tentoonstelling te Milaan. — Genootschap Architectura et Amicitia. — De Ongevallenwet. — Geïllustreerde catalogus. — Rekenboek voor ambachtsscholen. — Prijsvragen. — Algemeen Nederlandsch Verbond. — Titelvignet bouwmeester.

„ 16. PLAAT. — **Ontwerp eener belvedere,** door **P. J. Bogaards.** — Bevende huizen. — Bij de tekstfiguren. — De verantwoordelijkheid van den bouwmeester. — Vereeniging tot veredeling van het ambacht. — Vredespaleis. — Bouwterreinen.

„ 17. PLAAT. — **Ontwerp eener villa,** door **M. Visser.** — Bevende huizen. — Programma — Prijsvraag. — Vredespaleis. — Prijsvragen uitgeschreven door de Vereeniging Architectura et Amicitia in 1904.

„ 18. PLAAT. — **Ontwerp van een heerenhuis,** door **A. C. J. Achilles.** — Zal Amsterdam zijn paleis nog tot Raadhuis zien gewijzigd? — Vreemdelingenverblijf „Knoop" in den Harz. — Prijsvragen. — Papierolin. — Een praktisch zakboekje

„ 19. PLAAT. — **Ontwerp voor een blok woonhuizen,** door **G. W. Hamer.** — Stilstand in de bouwbedrijven. — Boerenbehuizing bestemd voor het Schwarzwald. — Bij de tekstfiguren. — Het hout als bouwmateriaal. — Architectura et Amicitiae. — Prijsvraag Winterpaleis. — Het rekenboek voor ambachtsscholen.

„ 20. PLAAT. — **Ontwerp voor een villa,** door **Joh. F. van Gerven.** — De Vereeniging Architectura et Amicitiae. — Prijsvraag Vredespaleis. — Bij de tekstfiguur. — Aanbestedingen. — Eene tentoonstelling van bouwkunst in Rusland. — Mathesis Scientiarum Genitrix te Leiden. — Ripolin. — Prijsvraag. — Graphische kunstnijverheid.

„ 21. PLAAT. — **Restauratiegebouw met toebehooren,** door **M. Kuyper Czn.** — De ongezonde woningen. — Beschouwingen over de Damrakomgeving. — Bij de tekstfiguur. — Nieuw postkantoor te Metz. — Iets over de bevloeringen. — De stakingen te Amsterdam. — Prijsvraag Vereeniging Graphische Kunstnijverheid.

„ 22. PLAAT. — **Ontwerp van eene villa,** door **H. C. van Brink.** — Iets over het teekenonderwijs. — Bij de tekstfiguren. — Het Rijks-Museum te Amsterdam. — De Luiksche tentoonstelling. — Vakwedstrijden.

„ 23. PLAAT. — **Ontwerp voor twee beneden- en drie bovenwoningen en een winkelhuis,** door **F. L. van Houte.** — Verkeerswegen in Amsterdam. — Hofvijver te 's Gravenhage. — Rembrandt's woning. — Het nieuwe raadhuis te Leipzig. — Onderling hulpbetoon. — Eclipse patent glasbedekking. — Prijsvragen. — Vereeniging „Het Westen" te Rotterdam.

„ 24. PLAAT. — **Ontwerp van eene villa,** door **J. Kortlang.** — Prijsvragen. — Vredespaleis. — Gemeenteraadhuis voor Java. — Winkelhuis en magazijn te Arnhem. — Huurwoningen te Jena. — Kwestie over aangenomen werk. — De Hofvijver. — Tentoonstelling te Milaan.

„ 25. PLAAT. — **Ontwerp van twee heerenhuizen en café-restaurant met bovenwoning,** door **L. W. A. de Blinde.** — Het kasteel Doornwerth. — Plateelbakkerij „De Distel" te Amsterdam. — Steenfabriek voorheen Fr. v. d. Loo. — Prijsvragen. — Omslag orgaan Internationale Correspondentiebond Cosmos. — Villa-ontwerp — De prijsvraag van het Vredespaleis. — Boekuitgave. — Raadhuis te Rijssen. — Bericht.

„ 26. PLAAT. — **Ontwerp voor een villa,** door **A. Kool.** — Oude jaar. — Brandgevaar in Schouwburgen. — Bij de tekstfiguren. — Houten Gebouwen. — Glazen bouwsteenen. — Veiligheidsliften. — Van Gendt's Bouwkalender.

VAN RIETSCHOTEN & HOUWENS,

Boompjes 46, ROTTERDAM,

hebben **GROOTEN VOORRAAD**

houtbewerkingsmachines.

Gebr. KÖRTING Actiengesellschaft
Filiaal AMSTERDAM.

LAGEDRUKSTOOMVERWARMINGEN
met „PATENT LUFTUMWALZUNG".

Warmwaterinrichtingen.
Drooginrichtingen.
GASMOTOREN met zuiggasinrichting.
PROSPECTUS, PLANNEN EN BEGROOTINGEN GRATIS.

KALKMOLENS -

STEEN- EN KALKLIFTEN -

HANDPOMPEN

VOOR HET SPUITEN VAN PALEN EN DAMPLANKEN.

Takels - Lieren - Kelderwinden - Asphaltdakpapier -

HOUTCEMENT — MASTIEK— CARBOLINEUM en elk ander

AANNEMERSMATERIAAL.

H. G. AIKEMA & Co. ROTTERDAM.

H. M. BELTMAN,
Fabriek en Magazijn van
Marmeren Schoorsteenmantels,
MONUMENTEN EN
MEUBELBLADEN,

BEKROOND
te ARNHEM en AMSTERDAM.
STEENHOUWERIJ,
SPECIALITEIT van
Wit Marmeren Vloeren en Platen.
Stoomsteenzagerij en Polisterij.
Keizerstraat. DEVENTER

MARMEREN SCHOORSTEENMANTELS G. en J. COOL.
AMSTERDAM. ROTTERDAM. UTRECHT.

Druk van J. CLAUSEN, St. Jansstraat 40. Amsterdam.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

5 Januari 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 1.

Bij de Platen.

Ontwerp van eene kleine villa,

door P. WILLEMSE.

De verschillende gevels, plannen en doorsnede, geven gelegenheid met het villa-ontwerp van alle kanten en zaamstellingen kennis te maken. Geriefelijk en soliede kan het aan velen voldoen. De vertrekken hebben een flinke afmeting, de keuken met den afzonderlijken toegang daartoe is goed geplaatst, de trap ruim verlicht en de W. C. zijn aangebracht op een plaats die de woning geen hinder doet.

Het jaar 1905.

Het is wel goed dat er wisseling van jaarkring bestaat. Deels komt er weder een gevoel over ons van nieuwe lust en moed en dat is wel eens noodig. Geachte lezers, allen een goed 1905 toegewenscht: het ga u voorspoedig in den werkkring. Uwe vooruitgang doet ons met u voortleven, uwe steun en vriendschap behoeven ook wij, en gaat het u slecht, wij ondervinden dit maar al te wel, dat is ook bij ons merkbaar. Daarom voorspoedig werk en gezondheid zij uw deel. Het oude jaar sluit, naar eigen ervaring te oordeelen, is het niet gunstig geweest, wat moesten niet velen den werkkring afbreken, omdat finantieel de krachten te zwak geworden waren. Zij waren begonnen met geld in grond en materiaal te zetten, de verwachting werd niet beantwoord en de werkkring moest afgebroken worden. Wanneer wij de lijst onzer abonnenten nagaan, dan herinneren wij ons

geen jaar, dat zoo wees op voor velen, slechten loop der dingen. 't Is voorbij, nieuw jaar, nieuwe hoop en leven. Al hoewel het er lang nog niet rooskleurig uitziet, want er zijn luttel weinig bouwplannen in het vooruitzicht, kan dit wellicht spoedig verkeeren. Ook belangrijke werken van staatswege zijn er niet veel, aan de meeste eischen is voldaan. Daarom ware het wenschelijk dat de staat meer ingreep en door droogmakingsplannen of wat ook de toekomst meer verhelderde.

Onze opzichters, zij hebben een moeilijken tijd. Hunne lotsverbetering zoo hoog noodig en zoo dringend gewenscht, werd weinig gewijzigd. Hoop hadden wij gevestigd op de Vereeniging van bouwkundige opzichters, die zich op onzen roepstem vormde, maar die weinig nog vermocht te doen, waar door hen meer over het kleurverschil dan wel over het dringende belang gehandeld wordt, *hoe krijgen wij de positie spoedig verbeterd.* 't Wordt nu bijna twee jaar en in zulk een tijdperk zou men toch wel de eisch mogen stellen dat het doel bereikt was. Samenwerking is de hefboom, die het mogelijk maakt, te bereiken wat men wenscht, maar dan blijve het *ik* verzwegen, zij het gemeenschappelijk streven van allen, wie en van welken kleur ook vereischt, en men komt spoedig tot het doel. Zoo ging 1904 ten grave zonder het zoo noodige doel te hebben bereikt en het moet er toch toe komen. Moge het overleg met den Bond van Technici aangevangen een goed teeken zijn.

Onze jongeren hebben kracht, steun en aanmoediging noodig. Zij moeten de plaats, die zij moeten innemen, met eere kunnen vervullen, men moet het hun kunnen aanzien, dat er welvaart onder hun heerscht, dat bevordert het vak, dat kunnen wij van ons heden niet zeggen, want daargelaten enkele bevoorrechten is de stand slecht gewaardeerd, en vraagt men alleen steeds meer kennis en wetenschap, zonder het daaraan evenredige loon vast te stellen. De bouwmeesters hernieuwden in 1904 hunne honorariumtabel, de opzichters bleven die zij waren en ziet het is onze oprechte wensch omdat wij zoo overtuigd zijn van het ongelijk verdeelde, dat wij in 1905 hun toewenschen *bereiking van het doel.*

Onder de bouwmeesters zijn in 1904 niet zoovelen den werkkring ontvallen als dat bij de kunstschilders het geval was, waar aanzienlijke krachten verloren gingen. Wanneer men de lijst van de groote mannen nagaat, die de dagbladen vermelden, die 1905 niet mochten bereiken, dan vinden wij daaronder weinigen opgenomen.

Een onzer oude vrienden, de welbekende bouwmeester P. F. Laarman neemt het Nieuws van den Dag daaronder op, en heeft ook reeds in den loop van 1904 een korte levensbeschouwing van dien bouwmeester gegeven. Tot geruststelling van velen, die hem gaarne en met waardeering leerden kennen, wanneer kwesties in het vak aan de orde waren te onderzoeken en te bespreken, en die in menige vergadering zijn bouwkundige kennis ten beste gaf, kan dienen, dat wij iedere veertien dagen geregeld ons nummertje aan hem toezenden en de wensch koesteren, dat nog menig jaar zijn thans rustende werkkring hem het goede *van het leven doe genieten.* Redactie's als die van het Nieuws moesten zich echter beter op de hoogte stellen van wat zij meedeelen.

Vereenigingen bloeiden en de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst onder de steeds onvermoeide werkkracht van haren secretaris, de heer C. T. J. Louis Rieber hernam

hare positie, en zag het ledental groeien, de Vereeniging Architectura et Amicitia evenzoo en beraamde deze plannen voor 1905 om het bestaan feestelijk te herdenken.

Nu hebben wij het oog op de stichting van het vredespaleis. Moge het een verzintsel zijn dat het plan bestaat om van elk land slechts een tweetal deskundigen tot den prijskamp uit te noodigen. Geschiedt dat, dan is de berg van klaagliederen en niet ten onrechte grooter te wachten dan wel het aantal teekeningen zal vormen, die op vrije mededinging kunnen inkomen, Daarom vakgenooten met kracht in verzet tegen dergelijke beslissing gekomen. De prijsvraag blijve vrij en internationaal, dat geeft voor menigeen een middel aan de hand een kans te wagen niet alleen, maar om zich bij het niet verkrijgen van die kans door studie een heel eind verder te brengen. Het vredespaleis brenge spoedig wat welvaart in het bouwvak, het zal tevens in 's Gravenhage een middenpunt vormen, waarom heen zich belangrijke bouwwerken zullen groeperen.

Nu zijn wij aan het eind onzer beschouwing een enkel woordje nog. In den kring uwer kennissen kunt gij nog veel doen tot onze aanbeveling, maakt spoedig de nieuwe premietrekking vol maar bovenal zend ons geschikte onderwerpen tot opname niet alleen voor deze uitgave maar ook voor die van Bouwfragmenten, en wij zullen gaarne op de daarvoor gestelde condities opname doen. Dan kan 1905 ook voor de thans 20-jarige goed worden.

Bij de Tekstfiguren.

Gebouwd in een landelijken streek, levert het ontwerp van den bouwmeester Paul Schaller te Erfurt, een geheel dat ons aan de oude riddertijden doet denken. Toch zijn

Gemeente Amsterdam.

Plan van uitbreiding Zuidzijde der Gemeente-

Schaal 1 à 8000.

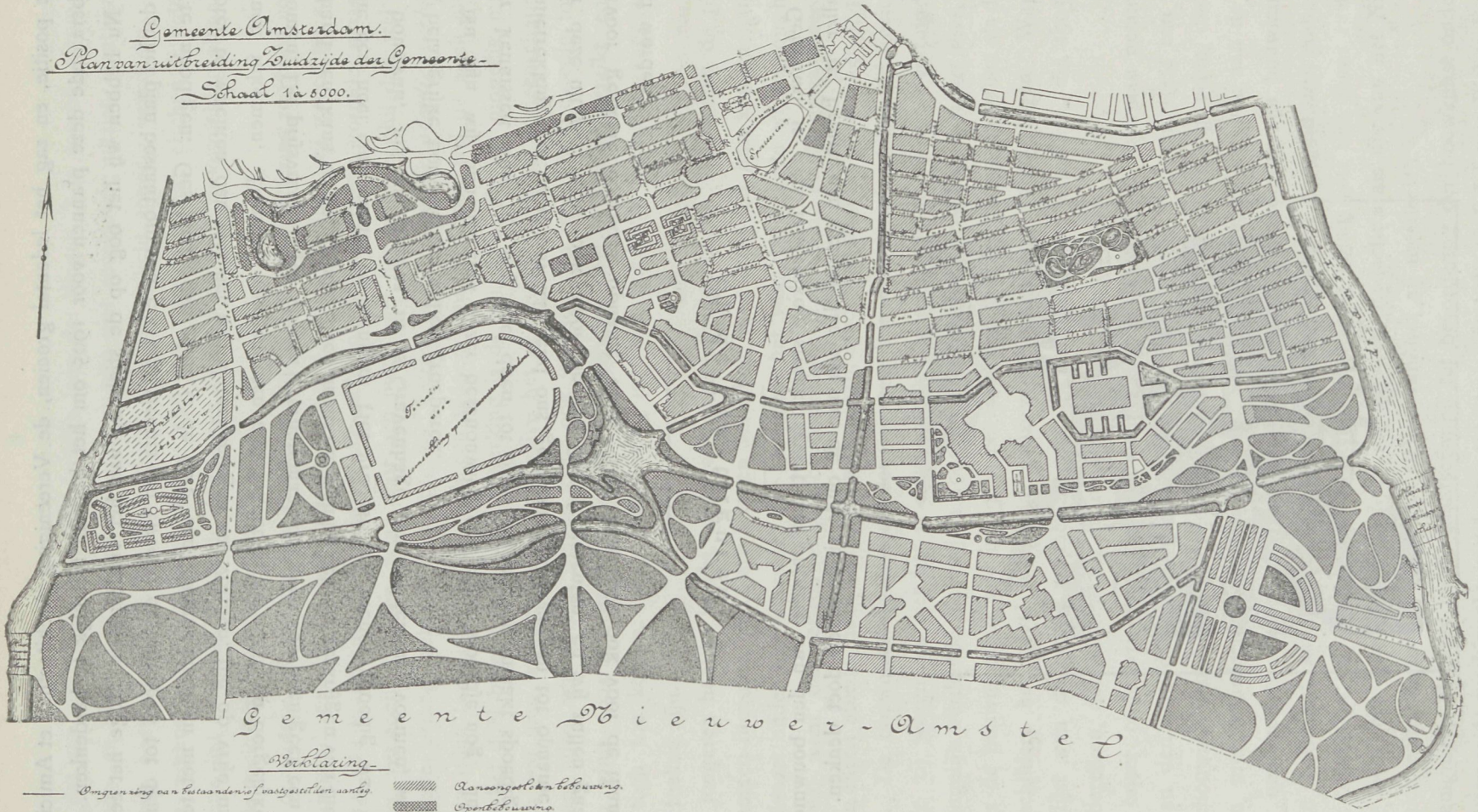

Verklaring.

- Omgrenzing van bestaanden of vastgestelden aanleg.
- Omgrenzing van ontworpen aanleg.
- Openbaar vaarwater.
- Aaneengesloten bebouwing.
- Open bebouwing.
- Openbaar plantsoen.
- Industrie terrein.

in Duitschland zulke bouwwerken niet ongemeen en doen zich daar in de fraaie natuur echt gelukkig voor. Zoo zal ook dit ontwerp waarin iets romantisch is weggelegd, zich zeer goed doen en vormt dit een werkelijk verdienstelijke opvatting.

Amsterdam vergroot.

Ongetwijfeld strekt het welzijn van de hoofdstad tot zegen van het geheele land. Daar is de hartader voor alle koopmansschap die als het haar goed gaat terug werkt op alle overige plaatsen. Op dit oogenblik is de toestand in Amsterdam echter niet zoo rooskleurig. Het zielental dat ongeveer tot zijn hoogste punt schijnt geklommen te zijn, is in de laatste jaren sterk toegenomen, daarentegen het kapitaal vermindert, en die verhouding is nu juist niet te prijzen — want zonder geld vermag men zoo weinig. — Niettegenstaande dat al, heeft Amsterdam groote plannen in bewerking. De uitbreiding door den bouwmeester Berlage ontworpen, op de gronden tusschen de Amstel en Schinkeloevers moet voor den toekomst een nieuwen levensbron aan Amsterdam schenken. Berlage ontegenzeggelijk de man om een goed plan zaam te stellen, deed dit ook hier, en geeft onze tekstfiguur de indeeling te zien. Velerlei echter zijn de bedenkingen daartegen ingebracht, de een wenscht meer ronding, de ander weder minder de bloksgewijze verdeeling, zooveel hoofden, zooveel zinnen, maar onder die hoofden zijn er die zeer terecht op leemten hebben gewezen, die de aanneming van het plan zoo als het daar ligt sterk ontraden. Berlage heeft in vergelijk met zijn voorgangers wat van het plan gemaakt, breed opgevat, met goede water en wandelpartijen maar zoo breed ook, dat wij niets dan bezwaren zien bij de volvoering van dat plan. Wie waren toch eigenlijk de raadgevers van de Gemeente om haar te dringen in een hoek tot uitvoering van plannen waarbij millioenen den grondslag moeten vormen.

Is hetgeen reeds aangekocht is, niet veel te duur gekocht, dat leelijke *men*, zegt zooveel; is de prijs niet heel wat aangedikt voor die behouden aan de halte kwam. Waarom was die kolossale aankoop noodig, waardoor het begin gevormd is van een dertig jarig lijden. De toestanden in de stad zijn gedrukt, bouwcrediet is moeielijk te verkrijgen, wie zal nu gaan bouwen, op gronden waar eerst een halfuur rit per electrische tram moet voorafgaan, om er te komen. De Gemeente moet ontzaggelijke groote faciliteiten geven, wil zij de bouwers naar dat oord lokken, dat alleen goed kan worden wanneer de nog aan te leggen wandelparken tot vollen wasdom zijn gekomen. Het plan is fraai maar voor Amsterdam niet, het is te veel van den weg af, en gedwongen toestanden leven niet lang. Zal dan de Gemeente het plan geheel moeten aanleggen, 't is noodig wil men den lust tot bouwen opwekken. Welk groot kapitaal is daarvoor vereischt en wat zal dat jaren achtereen onvruchtbaar liggen. Zoolang bij de hartader van ons bedrijf nog gebouwd kan worden, zullen de bouwers daar niet heen trekken, en stel dat dit

misgezien is, zullen de bouwers zich wagen op een terrein, verre van het stadsleven, geisoleerd, en met een omgeving die jaren vordert om wat te vertoonen.

Men vleie zich niet dat zij, die naar Bussum, Hilversum en elders trokken, hun forensegewaad zullen afleggen, om onder den rook van Amsterdam te gaan zitten, in prachtige huizen, die in de toekomst geenerlei waarborg leveren voor blijvende waarde. Het plan is mooi, esthetisch, den ontwerper waard, maar 't is een onderneming, die Amsterdam aan ketenen legt en wie zoo goedwillig was bij de omzetting der reeds aangekochte terreinen een handje te helpen, heeft de stad minder, zijn beurs wellicht meer voordeel aangebracht. De onderneming is te machtig, uitbreiding moet zich paren aan dringende behoefte, en die is daar luttel weinig. Wij hebben het reeds in onze vorige afleveringen gezegd, let op Sloterdijk, binnen 10 jaar is Amsterdam tot aan het rechthuis gekomen en vooral nu de nieuwe electrische verkeersweg er is, ligt daar het arbeidsveld. Wanneer men ooit tot bebouwing kwam, dan alleen zouden het de Amsteloevers zijn, die rijkgevulde beurzen een goede heimath zouden kunnen opleveren, maar een plan zoo reusachtig groot, zoo vol van breede opvattingen; 't is een hersenschim en zal men zich beklagen, onbezonnen dien weg te zijn opgehold. Daar is nog zooveel hier nabij de stad en daar aan de overzijde van het Y te doen, dat wellicht al die weeldescheppingen wel opgedoekt kunnen worden. Handel, verkeer en scheepvaart zij bloeien; wij hebben geen residentiestad en wanneer men zich daaraan houdt, dan moet langs de Yboorden eerst meer naar verbetering getracht. Zooals Keulen, Deutz; Rotterdam, Fijenoord bezit, herrijzen eerst de handelsetablissementen op de gronden daarvoor als geschapen. Had oud-Amsterdam niet veel voor, toen die rampzalige zandberg nog niet in het Y was gestort, toen men uit Noord-Holland komende die zee van lichten zag, het noordelijk Venetië. Het is alsof met die spoorwegknoeierij de vloek daar op dat schoonste deel van onze stad ligt. Een De Ruijterkade nooit volbouwd, dat moest de geliefkoosde wandeling zijn, daar moest kantoor aan kantoor, de eene handelsinrichting naast de andere zitten. Waar vindt men zulk schoone waterpartijen als die door het Y met zijn talrijke schepen gevormd. Grijpt Amsterdammers al die plekken aan, doe ze herboren worden, verbergt den ijzeren gordel, maakt hier de kade tot wat het wezen moet en maakt de tegenhanger ginder, dan krijgen wij een eenig kanaal dat de vreemdeling zal bewonderen. Wat is het nu jaren achtereen geweest, midden in de stad een modderpoel.

Zoolang er nog zooveel te doen is, in de kom der gemeente behoeven wij nog niet op het uiterste randje te gaan zitten. Amsterdam is nu eenmaal geen stad voor villaparken. Bij een villapark behoort een boschrijke omgeving en waar zullen wij die vinden. Maken wij ons dus geen verkeerde voorstellingen want wij komen bedrogen uit. Op dien basis hebben wij het plan Berlage beschouwd, en zien wij daarin esthetisch veel goeds, het is enkel theorie en de praktijk zal leeren dat het niet noodig is.

Willen wij al dien kant uit, het ga geleidelijk, bloksgewijze, dan kan men eindigen wanneer de lust gaat ontbreken, maar zulk een afgerond plan vordert een greep die menigeen die deze zal willen doen, moet loslaten, omdat hij boven zijn macht was. En pleegt men geen bedrog tegenover den moedigen bouwer die het waagt, den voorganger

te zijn en die als het plan geen levensvatbaarheid blijkt te bezitten, gelijk een afgedwaalde in den woestijn blijft staan. Dien weg gaat het op, daarom is het te wenschen dat de gemeente zich door niets verbinde. Zij zit reeds diep genoeg in de onderneming, maar zich eerst door de jaren overtuigd of werkelijk dat breede denkbeeld geboren is om oud te worden.

Er moet in Amsterdam iets gedaan worden om de lust tot bouwen op te wekken, maar laat dat ons niet tot overijlde stappen aansporen. Laten wij meer zoeken in de nabijheid, laten wij de kern haar aanzien weer terugschenken, alvorens voor een weelde die willicht nooit tot ons komt, verblijven te stichten. — Het plan Berlage hebben wij zoo groot mogelijk opgenomen; in het vorig jaar hebben wij reeds omschreven wat het doel en de bestemming was; men raadplege dat, en velen zullen waarschijnlijk met ons de overtuiging opdoen, dat onder de bestaande omstandigheden, de onderneming meer dan gewaagd is.

Het situatieplan is voor zoo verre het de nieuwe uitbreiding betreft, gevuld met wegen waarop geen namen zijn ingeschreven, die met namen, vormen het reeds bebouwde stadsdeel. Wat voor bebouwing en wat voor wandelweg moet dienen, blijkt uit de aangegeven arcering.

Een spoorweg op den Mont Blanc.

De Ingenieur Dupostal hoofdinspecteur van den Waterstaat heeft vergunning verkregen voor den aanleg van een spoorweg op den Mont Blanc. De baan wordt zonder tunnel en zal van overal een vrij uitzicht hebben. Als uitgangspunt is aangenomen het station Faget bij St. Gervais, het begin van de electrische spoorlijn, die thans naar Chamounix loopt, 580 meter boven de zee gelegen. Dan stijgt de baan Zuid-Oostelijk gaande naar de rotsen Les Rognes 2645 meter, en verder met beschuttingen tegen het vallen van rotsblokken en lawinen langs de Tete Rousse 3165 meter boven den reusachtigen Bionnassay-gletschers tot de Aiguille du Gouter 3825 meter, een rots onder den top aan de Dome du Gouter 4331 meter den westelijken berg naast den Mont Blanc die zelf nog bijna 1000 meter hooger is tot 4810 meter. Dan gaat een afzonderlijke lijn, die voorloopig 1000 meter langs een pad in sleden kan worden afgelegd. Tot de Aiguille du Gouter is de baan 185 kilometer lang. Voor de treinen met tandrad zal electriciteit gebezigd worden. De spoorwijdte is 1 meter wat bochten met kleine straal mogelijk maakt. De stijging zal zelden meer dan 25 pCt. zijn en de snelheid niet grooter dan 8 kilometer per uur.

De kosten zijn op 10 millioen francs geraamd. De berekening is dat met 10 treinen daags en betaling van 40 francs voor retour behoorlijke rente wordt gemaakt. Inderdaad een merkwaardig stoute onderneming.

De Tentoonstelling te Luik.

De in dit jaar te houden Tentoonstelling, belooft belangrijk te worden. Zeer groot moet het aantal inzendingen zijn, dat uit Frankrijk is opgegeven, daarbij is Luik het centrum eener groote nijverheids streek. Talrijk zijn daar de werktuig- en wapenfabrieken, terwijl de werken voor electriciteit als ook de automobiel fabrieken daar op groote schaal aanwezig zijn. Ook rekent men op zeer belangrijke inzendingen uit de Congostaat, het zou dus wel eens kunnen gebeuren, dat de Tentoonstelling zoo als het zich laat aanzien hoogst belangrijk werd.

De reis naar Luik is niet groot en niet kostbaar. Een goed vooruitzicht dus voor velen die in den zomer wat kunnen missen en door te zien hunne kennis te vergrooten.

Ook Nederland zal zich niet onbetuigd laten. Het comité heeft 580 M2. terrein, waarvan reeds 360 M2. ingenomen is. Het is te wenschen dat die oppervlakte zich nog danig mag uitbreiden. In België mag Nederland geen slecht figuur maken.

Bouwconstructies.

De firma de Wed. J. Ahrend en Zonen te Amsterdam heeft weder een nieuwe uitgave het licht doen zien en wel »Bouwconstructies« een handboek voor bouwkundigen, zaamgesteld door de heeren O. L. Veenstra en I. H. Schulp. Met 6 flinke platen en een 16 tal pagina's tekst ziet de aflevering er goed en degelijk uit. De platen zijn breed opgezet met vaste hand geteekend, duidelijk en hoogst praktisch. Het is eene uitgave daar veel op constructie gebied uit te leeren valt, en verwijzen wij op de conditiën in achterstaande annonce opgenomen. Op het gebied tot het verkrijgen van bouwkundige kennis, zet 1905 zich goed in.

Examen voor Bouwkundige opzichters.

In Februari 1905 wordt dit examen weder afgenomen in het gebouw der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, Marnixstraat 402 Amsterdam, De juiste datum zal voorn. Maatsch. nader bekend maken. Het examen duurt 4 dagen. Ieder candidaat moet *f* 15 storten, bij niet-slagen ontvangt men *f* 5 terug. Ouderdom 21 jaar en moet men minstens 2 jaar op *bouwwerken* praktisch werkzaam geweest zijn. In het Bouwkundig Weekblad van 31 December j. l. zijn de voorwaarden voor het examen opgenomen, voor belanghebbenden is het zaak die bij de Maatschappij aan te vragen.

Ontwerp van een Kleine Villa.

voorgevel

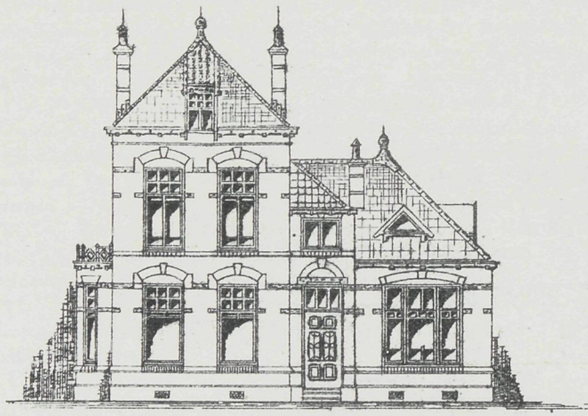

zijgevel

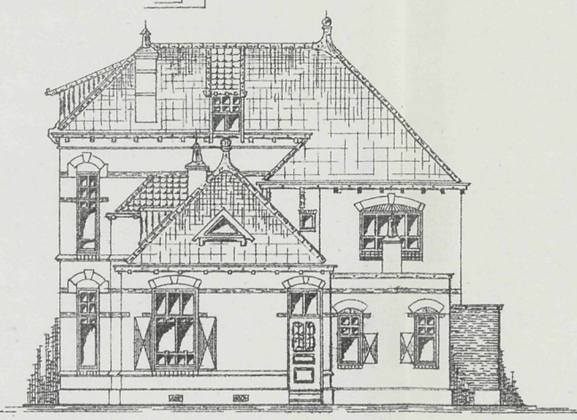

achtergevel

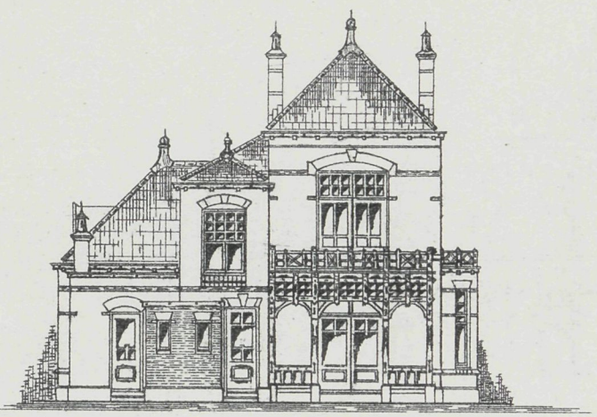

grondplan

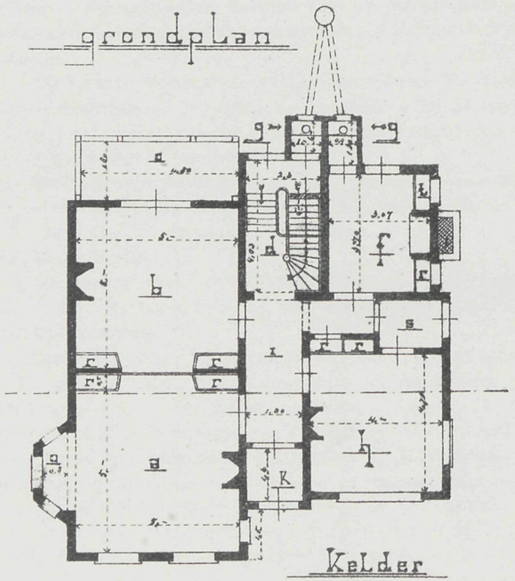

Kelder

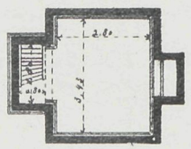

verdieping

doorsnede a.b.

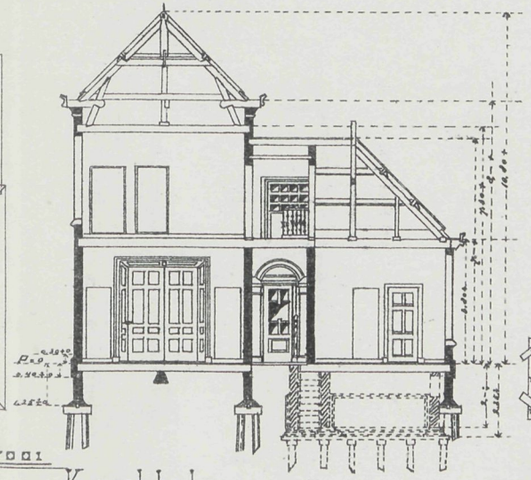

hefplan

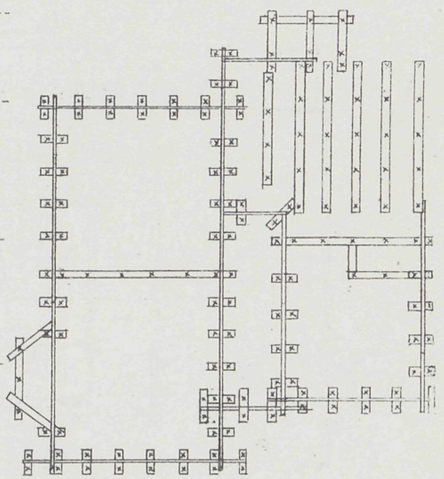

Benvooi

a. salon	K. vestibule
b. suite	L. Kamer
c. veranda	m. " "
d. trapportaal	n. balKons
e. bordes	o. uitbouw
f. KeuKenw. KeLder	p. Kamertje
g. privés	r. Kasten
h. Kamer	s. dienstentree
i. gang	t. aanrecht

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

19 Januari 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 2.

Bij de Platen.

Villa-Ontwerp,

door M. KUYPER Czn.

Goed verdeeld en aangenaam van uiterlijk is het villa-ontwerp, dat door de beide plannen en gevels op de plaat verduidelijkt wordt. Ingang en spreekkamer zijn goed gelegen; ook de ineenloopende salons en eetzaal maken een gunstige aaneensluiting, terwijl al het overige is geplaatst, daar waar het behoort.

Een Couranten-bericht

H. Leguyt.

In verschillende couranten in de hoofdstad verschijnende kon men dezer dagen een bericht lezen, dat mijne bizondere aandacht trok. Daar stond namelijk dat *de heer H. Leguyt architect bij de gemeente met 1 Februari e.k. eervol ontslag uit zijne betrekking heeft aangevraagd wegens gezondheidsredenen.*

Beknopter kon geen geschiedenis geschreven worden. Het is zoo.

De heer H. Leguyt heeft om gezondheidsredenen eervol ontslag aangevraagd en natuurlijk, waar het hier een ambtenaar betreft, die de volle 25 dienstjaren achter den rug heeft, en op hoogst verdienstelijke wijze; daar volgt dat eervol ontslag als van zelf, zal ongetwijfeld de waardeering er aan toegevoegd worden, die Amsterdam jegens hem verschuldigd is. Eene gemeentebetrekking te vervullen vooral in een groote stad als Amsterdam, waar zoo talrijk veel hoofden zijn, is hoogst moeilijk en menige kracht

schoot daarbij dikwerf te kort, verdween om steeds weder door anderen onder gelijk lot te moeten worden vervangen. Hij, die bleef op zijn plaats, die bleef bij zijn arbeid, hij had moed, hij vormde een uitzondering op den regel, maar 't geschiedde ook wel eens ten koste van eigen kracht en welzijn. De heer H. Leguyt moest dat ervaren, hij bleef, hij vervulde zijn plichten nauwgezet, maar ten koste van zijn gezondheid. Rust alleen, het vergeten van het moeilijke, dat zijn betrekking van hem geeischt heeft, kan nog veel bij hem doen terugkeeren om de laatste levensjaren met dankbaar oog te doen vestigen op al wat hij gedaan heeft. Wij wenschen het van harte.

In het jaar 1840 te Krommenie geboren, wist hij zich bij het kiezen van zijn bouwkundigen loopbaan praktisch en theoretisch te vormen.

Te Amsterdam geplaatst bij den bouwmeester Th. Asseler, was hij in veel diens rechterhand. Dat is nu 25 jaar geleden. In die dagen was ik dikwerf in de gelegenheid het werk door den heer Leguyt opgezet, te moeten daarstellen, en wanneer er teekeningen aan den winkel kwamen, die Leguyt's arbeid waren, dan ging bij meesterknecht en volk dikwerf een juichtoon op, *dat waren eerst teekeningen om na te werken.* En zoo was het ook. Door en door praktisch. Leguyt ging in zijn arbeid op, geen enkel deel ontging hem, 't was constructie en die het maakte, leerde van hem. Zulk een man moest zijn weg vinden. Hij deed dit ook. Onder de Greef aan het gemeentebestuur gekomen, wist deze zijn werkkracht te waardeeren en spoedig was Leguyt de ziel van het bouwdepartement. De Greef ontviel zijn werkkring, Springer nam rust en nu trad Leguyt voor alle verantwoording op. Veel heeft hij gesticht, men lette op de talrijke scholen, waaronder de 4de Hoogere Burgerschool aan de Marnixstraat, maar vooral ook de Handelsschool, die zich zoo gunstig doen kennen. Met den bouw van het Wilhelmina Gasthuis gaf de bouwmeester een werk van beteekenis, dat nog door een ieder wordt gewaardeerd, goed van inrichting, flink van constructie en bovenal van een passend uiterlijk. Wij hebben in vroegere jaren toen dat gasthuis gereed was, het in onze afleveringen volledig opgenomen 1), waaruit de grootheid van het werk blijkt. Ook thans nog komen voorstellen bij de gemeente tot verbouwing van het Anatomisch laboratorium in behandeling, waarvan de inrichting als een zijner laatste werken ook nog geheel door hem is voorbereid. Het is een man, die door zelfstudie zich omhoog wist te werken. En die Leguyt kent, bewondert in hem steeds den zachtmoedigen eenvoud, die van hem uitgaat, met niets geen pretentie over wat hij deed of wat hij vervulde, steeds dezelfde, altijd bereid tot voorlichting en gaarne tot hulp. Geen wonder dat waar wij zoovele ervaringen in het leven tellen waar wij elkander in verschillenden werkkring leerden kennen, dat ik het mijn plicht heb geacht even te herinneren aan wat een hoogst verdienstelijk man met een arbeidzaam leven in Amsterdam heeft verricht. Het scheiden van den werkkring moet hem leed doen, wat men zich zoo zelf geschapen heeft, verlaat men niet gaarne, maar wij leven in een tijd, waarop wel eens vergeten wordt, wat in het verledene ligt, waarin alleen op het materieele heden wordt gelet. In zulk een tijd loopen de stroomingen wel eens tegen

1) Zie jaargang 1894 en 1898.

elkander. Wanneer men dan zoo lang heeft pal gestaan is wel verdiende rust een rechtmatig loon, en zij die in Amsterdam tot het bouwvak behooren, zeggen daarop eenstemmig *dat zij zoo.*

Een klein verweer.

't Was Nieuwjaar. Zooals alle menschen gaan doen, het is wel een eigenaardige en goede gewoonte, togen ook wij op weg met onze wenschen. Wij zagen ons toen eensklaps geplaatst voor alle Nederl. bouwk. opzichters, en natuurlijk liep het *al heil* van stapel. *Hun komt waarlijk wel wat toe.* 't Is ons slecht bekomen. Het orgaan van de Vereeniging van Nederl. bouwkundige opzichters en teekenaars, noemt het waarachtig *onzin.* Een mensch wordt tegenwoordig bang zich aan koud water te branden, niets; niet eens meer een welgemeende wensch mag men uitspreken, of de Hoogmogenden leggen u het zwijgen op. Waar moet het heen. In een onderwerp getiteld *Keulen en Aken*, wordt ons verweten dat wij in onzen wensch de verwachting uitspraken, dat eindelijk de lotspositie onzer opzichters eens mogt verbeteren. Dat Keulen en Aken niet op één dag gebouwd is, wordt ons gezegd, geheel door ons te zijn vergeten. Dat is niet juist. Zooveel wisten wij nu nog wel, maar dat zij niet in twee dagen, maar wel in twee jaren een stedelijk aanzien kregen, *dat wisten wij ook.* En zie daar zit hem juist de kneep.

Wij hadden gezegd dat nu twee jaar nagenoeg zijn verloopen, het tijd begint te worden dat de wenschen eens moesten vervuld worden. Dat wenschten wij niet voor ons, want wij zijn geen opzichter, maar dat wenschten wij in het belang van het vak, en der jongere vakgenooten, wij zijn ook jong geweest en weten wat het zegt wanneer de arbeid loonend is. Zie dat hadden wij niet mogen zeggen. *Dat is onzin.* Raar kunnen toch enkele menschen de dingen soms begrijpen. En wat er nu volgt, 't is geen klein beetje, 't is of de wilde man klein Duimpje te pakken heeft. Wij zijn van richting veranderd en daarbij dient een citaat uit wat wij vroeger schreven, en het slot daarop doelende is: Ja, Ja, Ouwe Plunje heeft al grootere geesten parten gespeeld. Waarlijk dat is zoo, volkomen juist gezegd. Als men zoo twee jaar lang met hetzelfde jasje loopt, beginnen de mouwen te glimmen, de knoopsgaten raar te doen, daarom is het altijd maar het beste met het nieuwe jasje zijn intrede te doen. De schrijver J. L. B. K. gaf een duidelijk beeld van zijne eigene positie.

Dan zouden wij gezegd hebben, er wordt niet dadelijk, niet heden of morgen, zelfs overmorgen niet gevraagd, wij eischen dit, of dat, neen wij zullen het aan den tijd overlaten.

Alles waar, maar heden, morgen, overmorgen of aan den tijd iets overlaten is nog verre er van een eeuwigheid te zijn, en als het zoo voortgaat gaan wij die knapjes te gemoet.

De spelende jongens zouden uitroepen: »Het derde jaar gaat in«.

Maar waartoe al dat geschetter, 't is of wij kermisreizigers zijn geworden in plaats van mannen, die naar een goed en eerlijk doel streven. Zij het ons vergund enkele aanvullingen te doen, het kan zijn nut hebben. Toen de eerste ijveraars waren aangesloten en ons gevraagd werd, tweewekelijks een orgaan daarover bij deze uitgave aan te sluiten,

1) Zie Aflevering 1.

hebben wij onverholen onze meening gezegd, *waartoe een orgaan, waartoe een blijvende vereeniging*, er is genoeg van dien aard.

Maakt een loontarief, stelt dat voor, brengt dat aan de orde en wanneer onze wenk toen eenige aandacht ware geschonken, men ware vrij wat verder geweest. Wij weten, dat voor de schrijver J. L. B. K. dat minder aangenaam is om te lezen, maar laten wij hem de eerlijke verklaring geven, en wel deze, dat wij zijn ijver toejuichen, maar zoo gaarne resultaat zouden zien, dan had die ijver nut, anders vreezen wij dat het getij verloopt en men nog verder van huis is geraakt dan men aanvankelijk was. U zij het geluk toebedeeld K., de vraag met een gunstig antwoord bekroond te zien, maar hoewel nog niet oud genoeg om ons al op zolder te zetten, zijn wij toch zooveel ouder dan u, dat onze levenser-

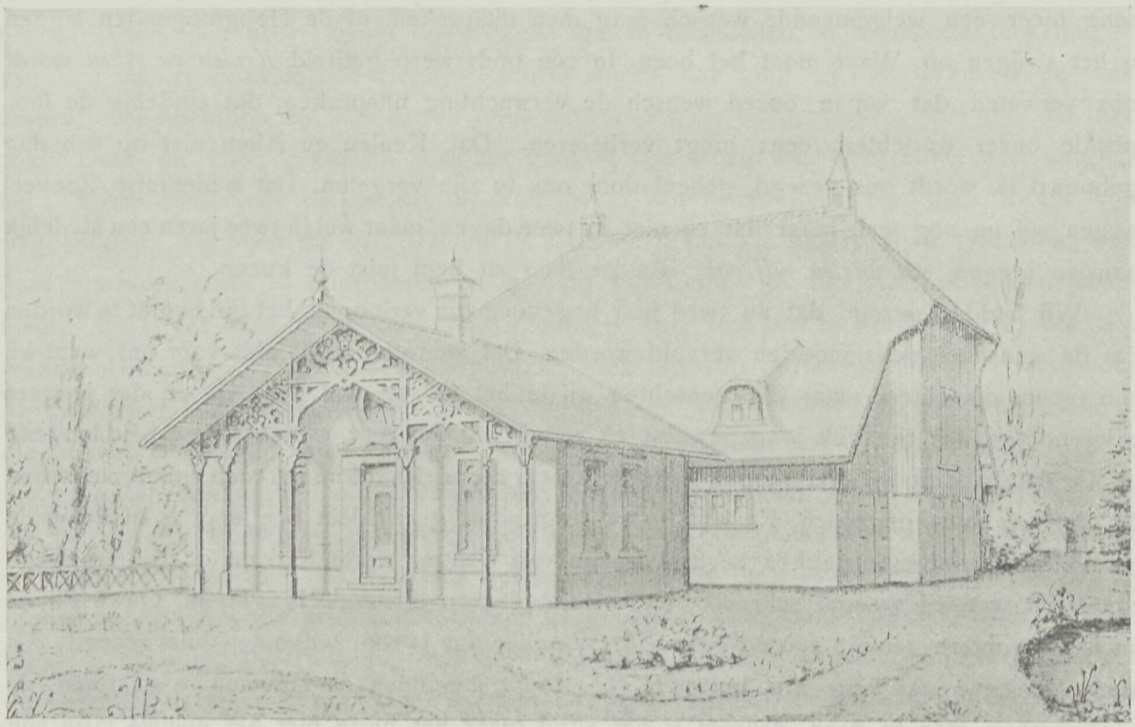

Perspectivisch aanzicht Boerenhuizing.

varingen zeggen, dat op den ingeslagen weg men niet spoedig zijn doel bereikt. Dat spijt ons voor u en vooral voor het doel. Een goed vriend vleit niet laat u dat tot waarborg zijn.

U straft uwe honderd medeleden in uw orgaan af omdat zij slechts *f* 36.78 bijeen brachten voor de uitgesloten diamantwerkers. Is het waar, dat de opzichtersstand, er niet te best aan toe is, en dat onderschrijven wij als een *ernstige waarheid* dan is het nog veel dat van het *niet hebben* is bijeengebracht. Maar liggen al die dingen wel op den weg, ware het niet beter die philantrophie uit te stellen, tot dat wij eerst ons zelf geholpen hadden, de opzichter was geworden tot wat hij zijn moet, de goed geposeerde medestander in het maatschappelijk leven. Is die weg bereikt, dan kunnen de gaven der welvaart aan *bonden*, *studie* en *genot* wel worden betracht. Neen, wij zijn nog niet veranderd, wij zijn nog

altijd dezelfde, en laat het nu maar meteen van het hart, het is (al laten wij ons daardoor niet uit het veld slaan) toch inderdaad *niet aangenaam* dat, waar men juist *steun* zoekt, die *niet* te vinden is, en is het evenzoo een dwaasheid altijd over de letter te twisten en de hoofdzaak te vergeten. Mogelijk, ja 't is zeker, K's pennetje zit op een *fiets*, volgt hierop weer een antwoord in het orgaan, wij zullen daarop vooreerst niet meer antwoorden,

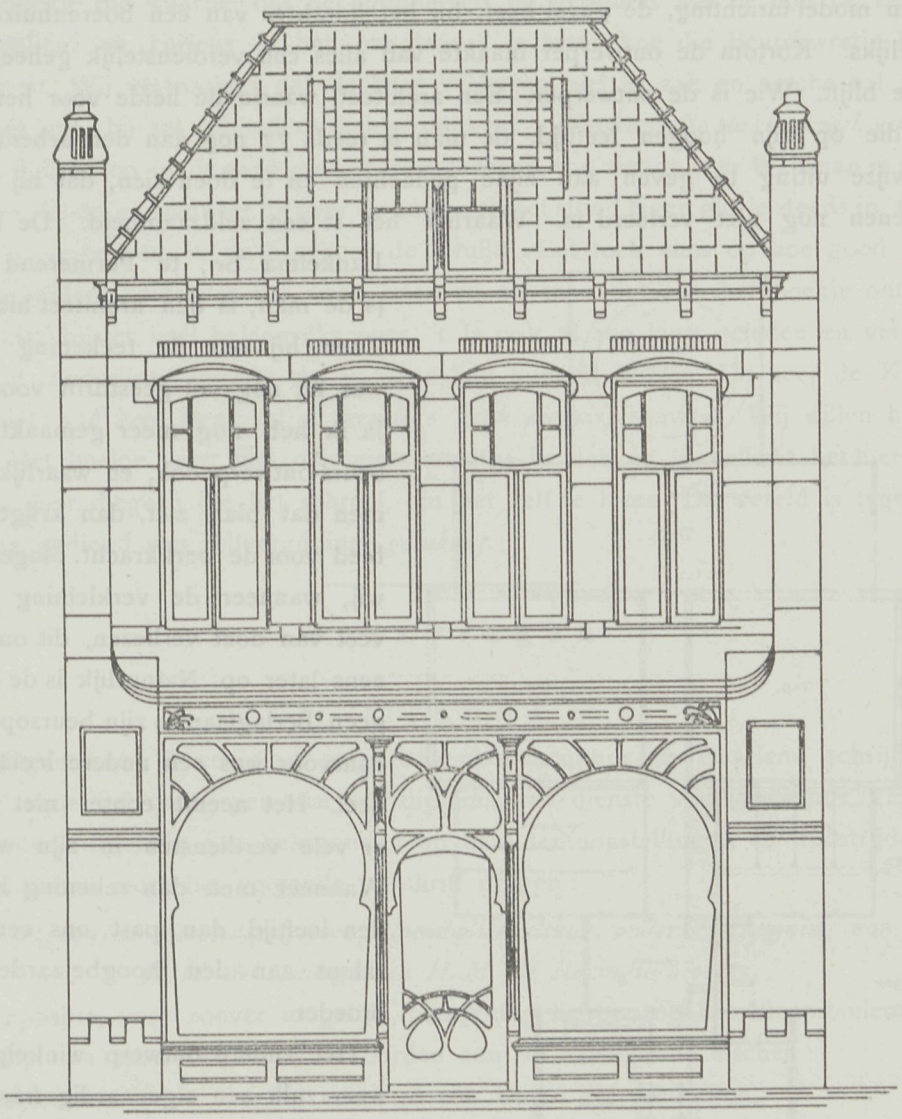

Voorgevel Winkelgebouw.

maar laat het genoeg zijn dat wij bereid zijn als het noodig is *alle mogelijke handen zelf mede aan den ploeg te slaan* om met hen die het willen *het doel te bereiken eene spoedige lotsverbetering onzer opzichters* te verkrijgen. Snel recht is een eisch van onzen tijd en zoo gaarne zouden wij dit door de Vereen. van Nederlandsche Bouwkundige Opzichters zien bewaarheid.

Bij de Tekstfiguren.

Wij geven hierbij een plan en de opstandteekening perspectivisch van een boerderij, die voor eenige jaren geleden gebouwd is. Het plan is een uitstekend regelmatig verdeeld geheel een model-inrichting, de gevel heeft bij het karakter van een boerenhuizing tevens iets landelijks. Kortom de ontwerper maakte van alles een verdienstelijk geheel, waarom de waarde blijft. Wie is de ontwerper. Een architect, waarin de liefde voor het vak niet rust en die op zijn hoogen leeftijd. de man is reeds 77 nog aan den arbeid toog om op die wijze uiting te geven aan zijne gedachten en te doen zien, dat hij de kunst van teekenen nog niet verleerd is. Waarlijk het is een zeldzaamheid. De heer J. V. Lankelma Sr., te Purmerend want dat is de man, is den architect hier bedoeld. Toen hij ons de teekening overdroeg was hij nog vol geestdrift voor het vak. Ja ik heb nog meer gemaakt, nog een beurs-ontwerp ook, en waarlijk, wanneer men dat plan ziet, dan krijgt men eerbied voor de werkkracht. Mogelijk nemen wij, wanneer de verkleining er niet te veel van doet verliezen, dit ontwerp nog eens later op. Natuurlijk is de ontwerper geen Berlagiaan in zijn beursopvattingen, daarvoor was een andere leerschool zijn deel. Het neemt echter niet weg, dat er vele verdiensten in zijn weggelegd. Wanneer men dan rekening houdt met den leeftijd dan past ons een waardig saluut aan den hoogbejaarden kunstbroeder.

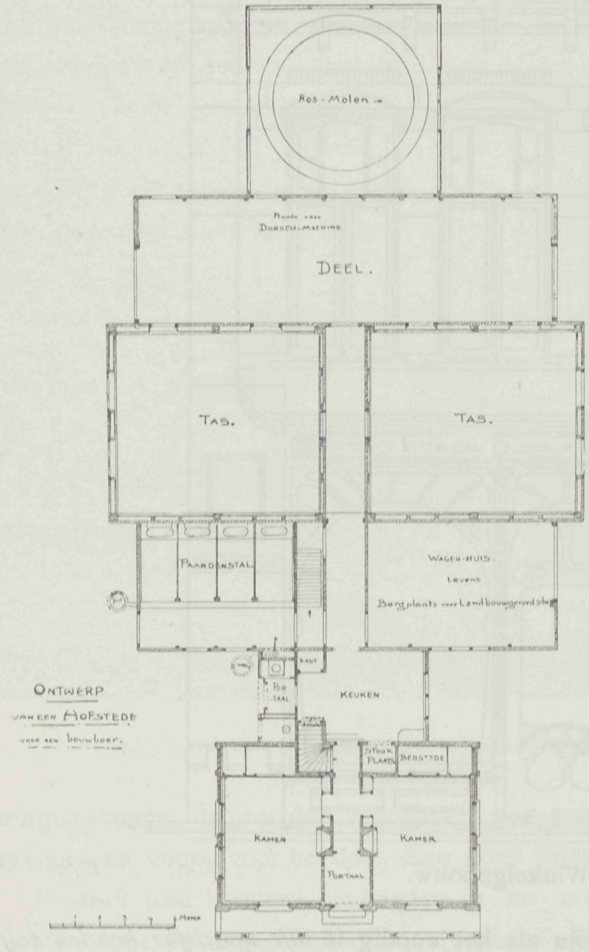

Plan.

Het andere ontwerp winkelgebouw is weer zulk een eigenaardig fraai geveltje als de architect J. J. Hellendoorn, te Hengelo (O.), er zoovelen in het noorden van ons land toovert. Dat is modern, dat voldoet, want het is niet zwaarmoedig en niet armmoedig van vorm; 't is zelfs koket, wanneer het moderne op die wijze werd begrepen hoe zouden velen zich er mede verzoenen.

Een nieuw boekje over een geschiedenis die al tamelijk oud is.

Bij de firma S. L. van Looy te Amsterdam verscheen dezer dagen een in duidelijke druk uitgevoerd boekje waarvan de titel is: »*De Praatjes van A. W. Weisman over de Beurs te Amsterdam*« aan de feiten getoetst door *J. R. de Kruijff*. Voor de geschiedenis heeft het boekje die waarde, dat het completeert, en herinnert wat er met de Beurs alzoo is voorgevallen, en curieus is het om daaruit te lezen hoe die Beurskwestie bij enkele *ikken* diep zit. Wij vertrouwen dat de heer Weisman niet in zak en assche zal zitten, bij het lezen er van, hij zal schouderophalend denken: » *Wat heeft die stakkert zich uitgesloofd*«. Natuurlijk 't ligt zoo in de aard van zekere menschen, zoo ziet de heer Weisman in zijn beursontwerp, het beste, en wanneer hij over de beurs schreef stond eigen glorie steeds in 't verschiet dat ook ligt verborgen, in de brochure de Kruijff »Let toch eens op hoe goed mijn werk was«. Wij willen beiden in die waan laten en als men dat aan het boekje onttrekt dan blijft er niet bijster veel belangrijks over. 't Is ook al zoo lang geleden en vergeten dat waarlijk die zonderlinge lofrede wel in ruste had kunnen blijven. De heer de Kruijff zegt aan het slot: »*ik keer terug tot de ernstige taak die mij wacht*«. Wij willen het gaarne gelooven. Het boekje heeft dan ook niets ernstigs in zich, en is wellicht het meest belangrijk alleen voor diegeen die het schreef, om het zelf te lezen. De wereld is tegenwoordig zeer weinig gediend van zelfvergoding, *gelukkig*.

Prijsvragen.

Diploma.

De Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultnur te Haarlem, schrijft uit eene prijsvraag voor het ontwerpen van een diploma, ten dienste van genoemde Vereeniging, om te worden uitgereikt aan bekroonden op hare tentoonstellingen en wedstrijden.

Het diploma moet het volgende opschrift dragen:

Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur, onder bescherming van H. M. de Koningin en H. M. de Koningin-Moeder,

en de compositie, voor zoover mogelijk, betrekking hebben op het Bloembollenvak.

Het diploma moet verder beantwoorden aan de navolgende eischen:

a. het formaat der teekening moet 48 cM. bij 36 cM. bedragen.

b. het diploma moet binnen den rand eene opene ruimte hebben voor invulling van drukletters en letterschrift van ongeveer 24 cM. bij 18 cM.

c. bij de compositie mag gebruik gemaakt worden van drie vlakke kleuren, buiten de grondkleur van het papier, en het geheel moet geschikt zijn om in fotolitografie te worden weergegeven.

Het diploma mag de wapens bevatten van de stad Haarlem en van de provinciën Noord- en Zuid-Holland.

De prijs aan het door de Jury als het best geoordeelde ontwerp toe te kennen, zal

bestaan uit Honderd Gulden, terwijl aan het daaropvolgend ontwerp eene premie van *f* 25.— zal worden toegekend.

De ontwerpen moeten worden ingeleverd vóór of op 1 Maart 1905 aan het adres van den heer Johs. de Breuk, Algemeene Secretaris-Penningmeester, Jansstraat 55 te Haarlem.

De ingekomen ontwerpen zullen worden tentoongesteld op de tentoonstelling vanwege de Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur te Haarlem te houden in Maart 1905. Het ontwerp, dat door de Jury de eerste prijs zal worden waardig gekeurd, zal als diploma der Vereeniging worden aangenomen, en blijft, evenals dat met de premie bekroond, het eigendom der Vereeniging; de overige ontwerpen zullen vrachtvrij aan het na te noemen correspondentie-adres worden teruggezonden.

De ontwerpen zullen moeten geteekend zijn met een motto, spreuk of ander kenteeken. Bovendien zullen bij elk ontwerp moeten worden overgelegd twee verzegelde enveloppen, de ééne tot opschrift dragende: »Correspondentie-adres«, de andere »Naambrief", en beide zijn voorzien van hetzelfde motto of kenteeken, of van dezelfde spreuk als het ontwerp zelf. Eerstgenoemde enveloppe moet bevatten eene opgave van het adres waarmede gecorrespondeerd kan worden, terwijl in de andere enveloppe de naam moet worden opgegeven van den ontwerper.

Op de ontwerpen mogen geene namen voorkomen.

Het is den mededingers geoorloofd de ontwerpen te doen vergezeld gaan van eene toelichting of verklaring van het ontwerp, mits geschreven met eene andere hand dan die van den ontwerper.

De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld van eene jury bestaande uit de heeren:

M. Bauer, Kunstschilder te Bloemendaal.

A. L. Koster, Kunstschilder te Haarlem.

J. A. G. van der Steur, Bouwkundig Ingenieur te Haarlem.

J. H. Wentholt, Voorzitter der Alg. Ver. voor Bloembollencultuur te Haarlem.

De Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur behoudt zich het recht voor de ontwerpen, behalve op de genoemde tentoonstelling, ook nog op andere plaatsen ten toon te stellen 't zij binnen of buiten Haarlem.

Het Hoofdbestuur der Algemeene Vereeniging voor Bloembollencultuur:

J. H. WENTHOLT, *Voorzitter*.

JOHS. DE BREUK, *Alg. Secr. Penningm.*

Badhuis voor Volksbaden.

Op de door de afdeeling 's Gravenhage uitgeschreven prijsvraag voor een *badhuis voor volksbaden in eene kleine gemeente* zijn 10 antwoorden ingekomen. De motto's zijn als volgt:

1. *Zeep.* 2. *Sparta.* 3. *Water.* 4. *Delfia.* 5. *30 December 1904.* 6. *Calorifere.* 7. *Concentrisch.* 8. *Badhuis.* 9. *Twee driehoeken in cirkel* geteekend kenteeken. 10. *Geel kroontje met rood vraagteeken in rechthoek* geteekend kenteeken.

FAÇADE

1/5

FAÇADE DE L'OUEST

1/5

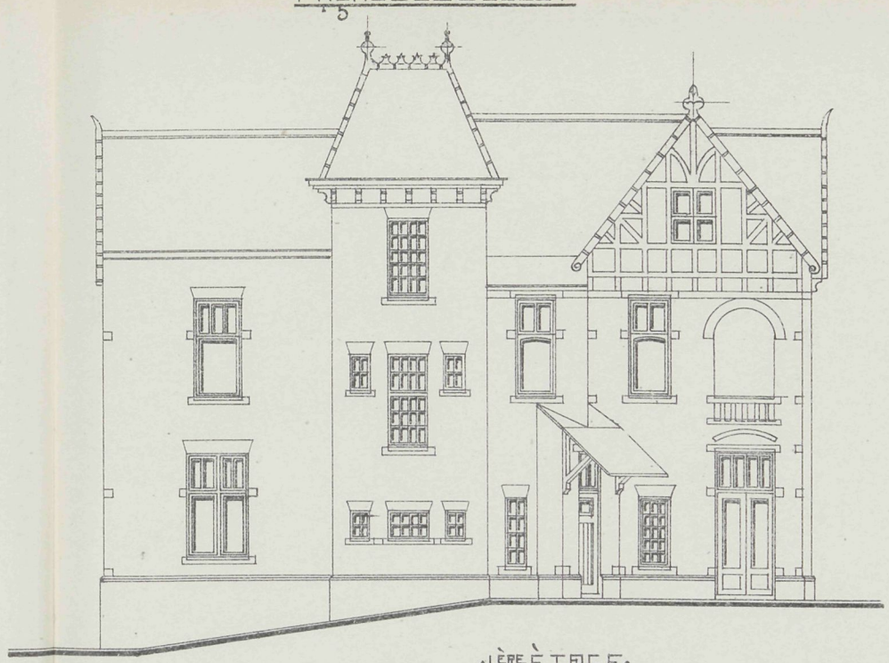

PARTERRE

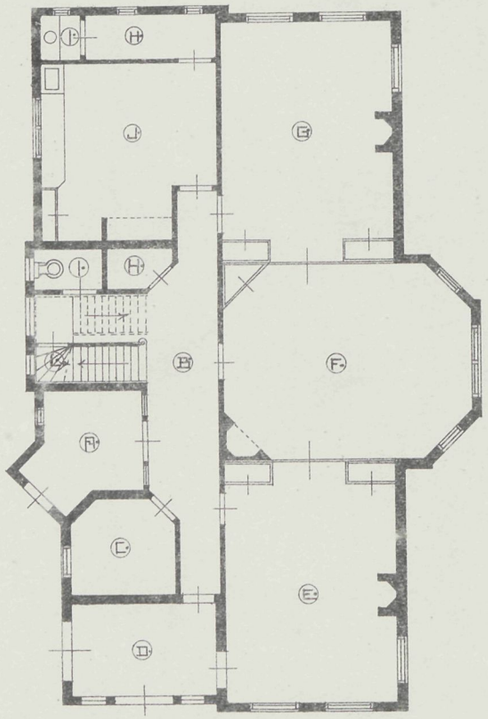

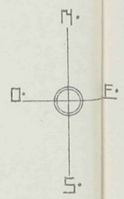

PARTERRE

- A ENTRÉE.
- B VESTIBULE.
- C PARLOIR.
- D SERRE.
- E SALON.
- F SALLE-A-MANGER.
- G SUITE.
- H ARMOIRE.
- I TOILETTE.
- J CUISINE.
- L ENTRÉE-SOUTERRAIN.

1ÈRE ÉTAGE

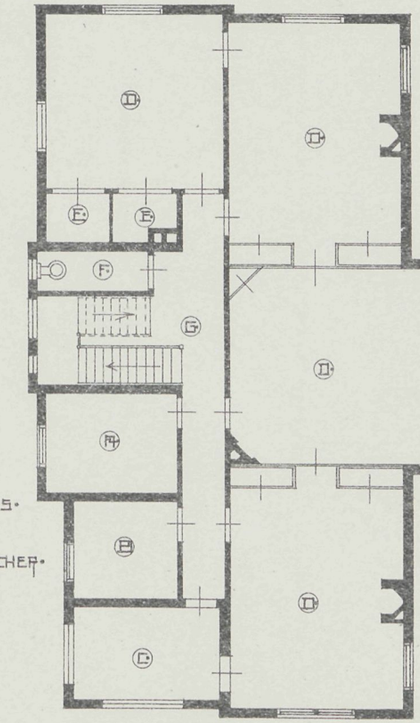

1ÈRE ÉTAGE

- A CHAMBRE-DE-BAINS.
- B GARDE-ROBE.
- C VERANDE.
- D CHAMBRE-A-COUCHER.
- E ARMOIRE.
- F TOILETTE.
- G PORTALE.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Februari 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 3.

Bij de Platen.

Winkelgebouw te Rotterdam.

Architecten PUNT en ALBERTS.

Dit dubbel pand is gebouwd op den hoek van den Veerlaan, te Rotterdam. De pui is van escozynschen steen, de boven verdiepingen zijn van gewonen steen met verglaasde banden.

Amsterdam's Roem.

De grachten die Amsterdam heeft, maken haar roem uit wat betreft stedenschoon. De bochten der grachten heb ik wel eens hooren bestempelen met uitdrukkingen: 't Is eenig, wunderschön, enz., en hebben de punten dan ook iets onvergetelijks eigenaardigs. Onze tijd houdt weinig rekening daarmede — die vraagt niet of het mooi is, als het maar doelmatig, snelheid-bevorderend is, en dan valt men zoo spoedig in handen van *de rechte lijn*. Er is sprake van dat een hoogst interessant stadsgedeelte het zal moeten afleggen.

Men wil, men begrijpe het goed, het is niet om het fraaie, maar meer om de speculatieve zijde te doen, men wil de kortste verbinding vormen tusschen het Museum-kwartier en de oude stad. Daarvoor zouden de huizen in de bocht der Heerengracht moeten wegvallen, en de Spiegelstraten verlengd worden, en zou men door een 25 meter breede straat komen op het Rokin, dat nooit mooier kan worden dan natuurlijk gedempt, zooals het Damrak bijv. dat nu volgens enkelen een tooverachtig geheel vormt! Dan kan men in een ommezien van den Dam komen naar het nieuwe uitbreidingsplan, en is de levensvatbaarheid daarvan

des te zekerder. Bepaald mooie plannen voor wie ziet van den kant der ondernemers. Of Amsterdam er nu wel fraaier op wordt, zal de tijd leeren. Alle karakteristieke gedeelten verdwijnen, alle poëzie verhuist om voor het snelvliegende prozaische plaats te maken. Oude huizen zijn, of oude architectuur is er bijna niet meer te vinden zoo spaarzaam als de heeren vakmannen voor 15 jaar geleden waren zelfs tot in het afgodische toe, zoo onverschillig is men er nu voor en aan het moderne moet alles ten offer gebracht worden. Nu hebben wij daar vrede mede als de ruil maar goed is, maar veel wat in den laatsten tijd gedaan is geeft geen reden om de verandering juist als verbetering te beschouwen. Toch is een meer directe verbinding van 't Museum-kwartier met het innerlijke van de stad te verkiezen, de omweg die gemaakt moet worden langs Vondelpark en Leidschestraat is groot en bekorting daarvan zou wenschelijk zijn voor de geheele herleving van het Museumkwartier niet alleen, maar ook voor alle toekomstplannen. Maar zou de weg daarvoor dan niet beter liggen wat verderop, dat men uitkwam tegenover de Vijzelstraat, en de thans reeds zoo volle verkeersweg flink verbreed, dan had men een weg die de Leidschestraat geen afbreuk deed, en die bovendien reeds vraagt om herziening. Ook het nieuwe uitbreidingsplan zou zich dan beter daarbij aansluiten. Demping van de Vijzelgracht zou geen gemis vormen, die gracht heeft toch geenerlei karakter of waarde. Drie verkeerswegen zoo dicht op elkander hebben toch geen doel. Ook het waardevolle onzer grachten bleef behouden. Juichen wij het maken van plannen toe, want dat brengt werk aan den winkel, kan daarbij echter het een met het ander zoo in verband gebracht worden, dan zou dit voor het behoud van Oud Amsterdam, het zeker te waardeeren zijn.

Een Nieuwe Passage.

Amsterdam is weder een Passage rijker. Denkt men aan een Passage dan komen ons daarbij onwillekeurig de verschillende doorgangen in gedachten, die wij zoowel hier als buitenslands hebben leeren kennen, waarin licht, bij behoorlijke afsluiting een gezellig punt van verkeer vormen. In onzen tijd tracht men naar iets nieuws, of het altijd gelukkig of beter is dan het oude, komt niet in overweging 't moet nieuw zijn. Zoo ook is de Passage die Beurspassage is genaamd, nieuw in zijn verdeeling. Vooreerst laag, daarbij overwelfd met glazen bouwsteenen die het licht moeten laten binnenvallen, die wel-is-waar een aardig geheel scheppen, maar toch niet zoo doelmatig kunnen zijn dat zij licht brengen daar waar duisternis heerscht, en zoo is de Passage op den dag van zwak licht voorzien, waardoor de winkels die er zijn, steeds gas of electriciteit moeten te hulp roepen. Bij den avond is de verhouding natuurlijk gelukkiger, omdat het geheel dan in zijn element is. Een merkwaardig punt dat tot gaan zien uitlokt, is het niet geworden.

De gebouwen waartoe de Passage behoort die der Algemeene Levensverzekering Maatschappij zijn en blijven anders de fraaisten die de bouwmeester Berlage in de laatste jaren daarstelde en brengen het Damrak tot waarde. Doch de Passage op zichzelf, die bij een bezoek ons aan een wandeling door een aquarium doet denken, zal geen wereldberoemdheid verkrijgen en alleen het snelle verkeer bevorderen kunnen.

Zoo heeft Amsterdam nog niet het voorrecht verkregen, een werkelijk aantrekkelijke Passage te bezitten.

Een huisvesting voor de vrede.

Dat schijnt maar niet gemakkelijk te zijn om die te kunnen vinden. In 's Gravenhage zoo schijnt het ten minste, wil men maar liefst de vrede niet in de gemeente vertegenwoordigd zien. Want nu zijn zoo wat alle terreinen door het gemeente bestuur in den ban gedaan. Waarlijk wij maken voor den vreemdeling een aller zonderlingst figuur. De regeering zal met den sterken arm moeten ingrijpen en moeten zeggen *hier ben ik* en *hier blijf ik* daarbij zich een terrein uitkiezende dat eindelijk de vaste rustplaats zij voor alle klein steedsche kibbelingen. De spectator wist het wel toen deze over het huis des vredes sprekende dit aldus deed:

De Vredesengel komt bij Diogenes. Nòg niet onder dak? vraagt de wijsgeer. Helaas! antwoordt de Vredesengel, u bent nog beter af met uw ééne ton, dan ik met mijne zeven-en-dertig!

De Vredesengel heeft gelijk, want zelden is er zulk een onverkwikkelijk geharrewar geweest als hierbij aan den dag wordt gelegd. Is de plaats beslist, dan komen de architecten die er, als de plannetjes die voorbereid zijn in werking komen al zeer slecht afkomen en menig architect, die slapelooze nachten doorbracht om maar een goed toekomstig geheel zich in zijn brein te scheppen kan al die voorbereidingen wel ongedaan maken want de spoeling wordt dun. Slechts een paar groote geesten zullen in het strijdperk toegelaten worden de rest mogen toeschouwers zijn. Voor de spoedige beslissing der zaak ware het te wenschen, dat alle vereenvoudiging tot spoed moge aanleiding geven, maar is het werkelijk jammer dat het zoo loopen moet. De ondervinding leert echter, dat wat zoo van hooger hand beschikt wordt weinig aan te veranderen valt, zoo gaan de millioenen reeds gebukt, onder het gemopper van Neerlands bouwkundigen, voor wie zij inderdaad zulk een leerzamen en waardeerenden wedstrijd hadden kunnen vormen. Niets is echter schadelijker dan lang dralen, daarom hoe ook de beslissing zij, wenschelijk is het, dat zij spoedig genomen moge worden, dan komt er weder eenige opwekking, onder de arbeidskrachten die daaraan behoefte gevoelen.

De Minerva-fontein voor het Parlementsgebouw te Weenen.

Het algemeen, door zijn fraaien bouw bekenden Parlementsgebouw te Weenen, is in den laatsten tijd aanzienlijk in waarde vermeerderd, door den inderdaad kunstvollen arbeid, die men ter opsiering daarvoor plaatste, en nu met den gevel en omgeving een werkelijk ongemeen verdienstelijk geheel oplevert. — De tekstfiguur doet zulks zien. — De bouwmeester Th. Hansen ontwierp de fontein die uitmunt door gelukkige groepering der verschillende figuren. Prof. Karl Kundman, uit de school van den welbekenden beeldhouwer Hàhnel was de vervaardiger er van. De streng Grieksche stijl aan het gebouw eigen is

bij de fontein niet gevolgd, niettemin is daar de hoofdfiguur Pallas in goede overeenstemming is met die van het gebouw hierdoor geenerlei storing ontstaan. Weenen is door deze inderdaad uitstekenden arbeid een hoogst belangrijk bouwwerk rijker geworden en voor den vreemdeling wel waardig om opgemerkt te worden.

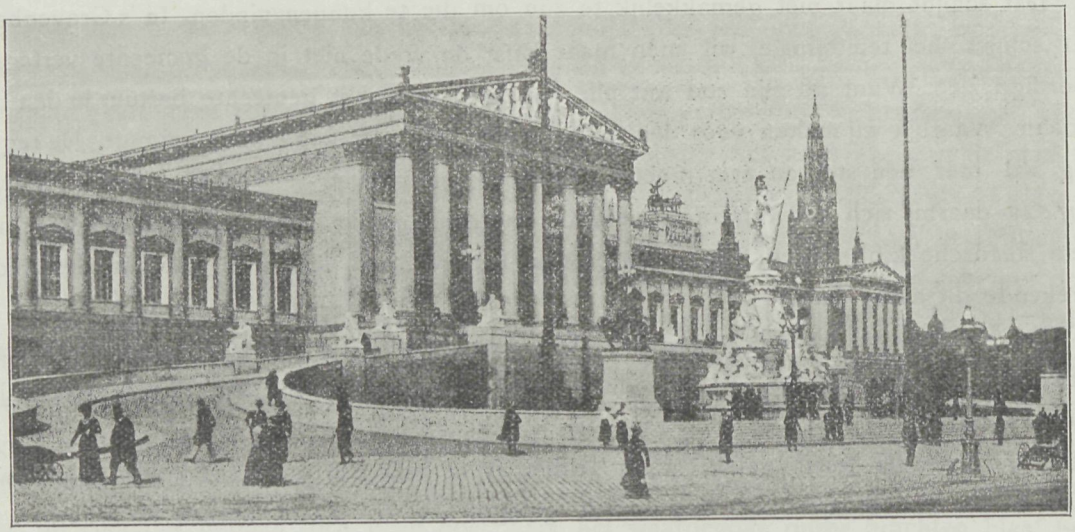

Minervafontein te Weenen.

Douanegebouw te Alsfeld.

De Duitsche gebouwen hebben dikwerf zeer veel dat eigenaardig is. Voornamelijk door de verschillende uitbouwen als anderszints. Dit is ook het douanegebouw eigen, dat

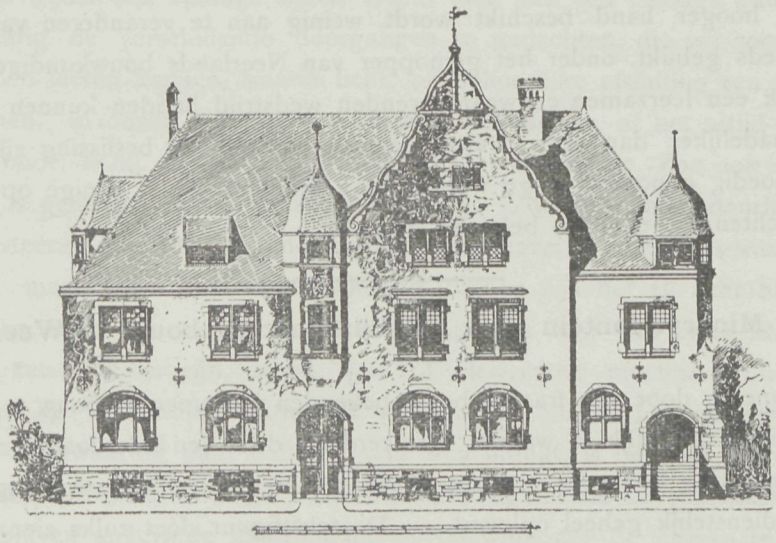

Voorgevel.

de tekstfiguren weergegeven. Een regelmatig plan met een afwisselend uiterlijk. In het jaar 1900 werd het voltooid. Het bevat behalve de lokalen voor den dienst, twee woningen

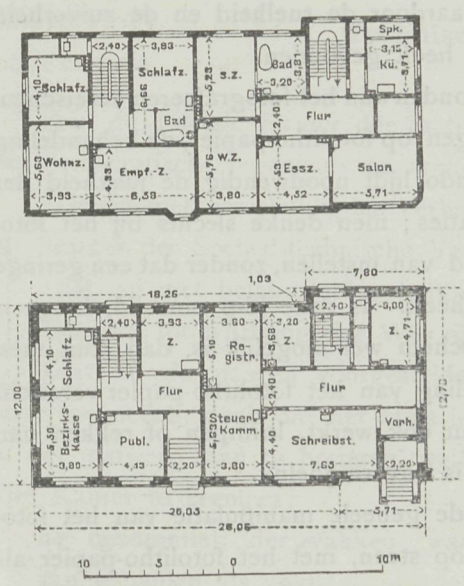

Plannen.

voor de beambten. Op den beganen grond zijn de lokalen voor den dienst, op de bovenverdieping de woningen die ook op de zolderverdieping nog enkele kamers hebben. De hooge plintlaag waarin de ramen van het sousterrein zijn, is uit natuursteen van basaltlava vervaardigd; zoo dikwerf verschillend in kleur, wat juist aan dergelijke gebouwen iets aangenaams geeft. De gevels zijn gepleisterd. De kosten van het gebouw bedroegen ongeveer 32,500 gulden. De uitvoering geschiedde onder directie van den bouwmeester Kranz.

Luminografie.

De verschillende soorten van grafie zijn in den laatsten weder vermeerderd met die van »*Luminografie*« een procede uitgevonden in Duitschland en dat thans met succes wordt in uitvoering gebracht door de *Stoom Steendrukkerij Senefelder, Looiersgracht 47 Amsterdam.* Vooral voor het reproduceeren van *bestek teekeningen* heeft dit procede groote waarde. Gaarne vestigen wij daarom de aandacht op hetgeen de firma daarvan mededeelt, wat bij meerdere kennisname allicht tot toepassing zal doen aanleiding geven.

Wenschte men tot heden lijnteekeningen te laten reproduceeren, dan stonden daartoe slechts twee wegen open, n.l. volgens de bekende lichtdrukmethode (blauwdrukken) en volgens het fotholithoprocédé. Daar de Luminografie in hoofdzaak een verbetering is van de bestaande fotholithografie, zoo zullen wij de blauwdrukken buiten beschouwing laten en een vergelijking maken tusschen fotholithografie en Luminografie.

Indien voor bestekken een grooter aantal teekeningen noodig zijn, wordt een drukker opgedragen van de origineele teekening of van de calque daarvan, een reproductie te maken; deze reproductie wordt op de lithografische steen gebracht en van die steen het gewenschte aantal afdrukken gemaakt.

Het maken van de eerste reproductie geschiedt met behulp der fotografie. Het langs dezen weg verkregen negatief wordt afgedrukt op een daarvoor speciaal gemaakt papier, z. g. fotolitho-papier, en van dit papier wordt de teekening door behandeling met diverse vloeistoffen en verven op steen overgebracht.

Het is buiten kwestie, dat deze wijze van reproduceeren in vele opzichten een zeer goede is. Het gaat betrekkelijk gauw, de kosten zijn niet hoog en indien de oorspronkelijke teekening mooi zuiver en in goede zwarte lijnen geteekend is, laten ook de afdrukken aan zuiverheid niets te wenschen over. Maar hoe goed ook, het was, zooals alle zaken, nog voor verbetering vatbaar; men begon in te zien, dat eene manipulatie

er nog tusschen uitgelaten zou kunnen worden, waardoor de snelheid en de zuiverheid zou worden bevorderd, men is gaan zoeken en men heeft gevonden.

Wat toch is het geval; de werkzaamheden verbonden aan het fotografeeren vereischen, dank zij het ontwikkelen, het drogen, het over brengen op fotolitho-papier, de behandeling hiervan enz., een betrekkelijk langen tijd, en secundo lijdt noodwendig de juistheid der afmetingen eenigszins onder deze diverse manipulaties; men denke slechts bij het fotografeeren van groote teekeningen aan de moeilijkheid van instellen, zonder dat een geringe verteekening aan de uiteinde van de plaat plaats heeft. Is deze klip omzeild, hetgeen bij goede instrumenten en een goed vakman misschien wel mogelijk is, dan stuit men later op de rekbaarheid van het papier. De behandeling van het fotolitho-papier vereischt vloeistoffen, en hoe zuiver en hoe aandachtig men ook werkt, krimpen of rekken van het papier en hierdoor van de lijnen der teekening, is onvermijdelijk.

Het zoeken is dus geweest om zoo mogelijk de geheele manipulatie van het fotografeeren en het daaraan verbonden overbrengen op steen, met het fotolitho-papier als bemiddelaar, weg te kunnen laten; hiervan zou dan een gevolg zijn snellere bewerking, dus goedkooper, en grootere zekerheid van juistheid der verkregen reproductie.

In hoofdzaak komt het hierop neer: De te reproduceeren teekening wordt in een drukraam gelegd op een speciaal bereide zink of aluminium-plaat, en het licht werkt door de teekening op de metalen plaat in; deze wordt, als voldoende doorgedrukt is, even als een fotografische plaat ontwikkeld, daarna met eenige vloeistoffen van bijzondere chemische samenstelling behandeld, waardoor de teekening geheel zuiver op het zink of aluminium verschijnt. Men heeft nu slechts de plaat in de drukpers te leggen, op gewone wijze met verf te behandelen en zooveel afdrukken te maken als verlangd worden. De beschrijving van dit procédé is kort om twee redenen, primo omdat het procédé zelf zoo uiterst kort en eenvoudig is, secundo omdat geen beschrijving van de diverse vloeistoffen en de wijze van behandeling kan gegeven worden, daar hieraan het geheim verbonden is en wij dit niet voor publicatie gewenscht achten.

Uit bovenstaande zal men reeds begrepen hebben, dat de Luminografie niet volkomen de fotolithografie vervangt; daar waar verkleiningen of vergrootingen naar de origineele teekening te maken zijn, schiet de Luminografie te kort en moet nog zijn toevlucht genomen worden tot het fotolitho-procédé. Ook wordt er nog uitdrukkelijk op gewezen, dat bij dit nieuwe procédé, evenals bij de fotolithografie, de teekeningen in zuiver goed zwarte lijnen geteekend moeten zijn op elke kwaliteit papier mits wit; het tijdroovend maken van calques, zooals dit voor blauwdrukken noodzakelijk is, is geheel onnoodig. De snelheid van het werk is eenigszins afhankelijk van de weersgesteldheid. Bij een helderen dag kan men binnen één uur een proef geheel gereed hebben; de tijd benoodigd voor het afdrukken der exemplaren is natuurlijk evenals vroeger afhankelijk van het aantal.

Nog diene hierbij gezegd, dat de originieele teekening, zooals wel reeds uit de beschrijving begrepen zal zijn, geheel onbeschadigd blijft.

Technisch Hooger Onderwijs.

Aan de Tweede Kamer der Staten Generaal is door de Sociaal-technische Vereeniging van democratische ingenieurs en architecten een adres gericht van den navolgenden inhoud:

»Geven met verschuldigden eerbied te kennen de ondergeteekenden, te zamen vormende het Bestuur der Sociaal-technische Vereeniging van Democratische ingenieurs en architecten,

»dat zij met belangstelling hebben kennis genomen van de weder indiening van het Wetsontwerp tot wijziging der Wet op het Hooger Onderwijs;

»dat zij de daarbij voorgestelde regeling van het Technisch Hooger Onderwijs van harte toejuichen, doch dat het huns inziens wenschelijk is alsnog de volgende wijzigingen in dat ontwerp aan te brengen, welke zij hierbij de eer hebben onder de aandacht van Uwe Kamer te brengen:

1e. de opsomming der vakken, waarin volgens art. 32*d* onderwijs zal worden gegeven, aan te vullen als volgt:

het sub n genoemde te lezen: »de sociale en technische hygiëne«,

het sub z genoemde te lezen: »de staathuishoudkunde en de statistiek«,

aan de opsomming in genoemd artikel toe te voegen: »de sociale Wetgeving en de kennis der arbeids toestanden«, »de stedenbouw«;

2e. aan de diploma's welke volgens art. 82*a* aan de Technische Hoogeschool verleend worden, toe te voegen, dat van sociaal technisch ingenieur;

3e. in verband met het sub z genoemde, aan de afdeelingen der Technische Hoogeschool in art. 32*b* genoemd, toe te voegen, »die der sociaal technische wetenschappen«;

dat de hierboven geformuleerde wenschen algemeene instemming vonden in de Leden Vergadering van 4 December l.l. zoodat de hier ontwikkelde meening kan geacht worden die der Vereeniging te zijn,

't welk doende:

P. Bakker Schut C. I. *Voorzitter*,
L. Doedes C. I. *Secretaris*,
P. G. Unger W. I.
G. Versteeg Architect,
J. Hettinga Tromp C. I.

Prijsvragen.

UITGESCHREVEN DOOR DE FIRMA J. S. J. DIETZ TE AMSTERDAM.

Wij schrijven eene prijsvraag uit voor het ontwerp »van een hoofd voor ons maandblad.« Het geheele blad is groot 30 × 40 cM. De tekst van het hoofd moet luiden: Maandblad van het Magazijn »De Koning van Zweden,« Keizersgracht b. d. Leliegracht No. 149, te Amsterdam.

In het hoofd moet worden opgenomen het handelsmerk der firma, ter grootte van

4 × 8 cM., gelijk dit in dit nummer is afgedrukt. Het geheel uit te voeren op wit papier in zwarte lijnen.

De artistieke opvatting wordt aan den ontwerper overgelaten.

Als 1e prijs wordt uitgeloofd een som van *f* 50.— 2e prijs een som van *f* 30.— 3e prijs een som van *f* 20.—

De medewerking aan deze prijsvraaag is voor iedereen opengesteld.

Alle stukken moeten vrachtvrij bezorgd zijn vóór of op 1 Maart 1905, des namiddags te 4 uur, aan ons adres: Keizersgracht 149 Amsterdam.

De stukken moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een gesloten naambrief en een correspondentie-adres.

De naam van den vervaardiger mag op de teekening niet voorkomen, noch op eenigerlei wijze voor de uitspraak der jury aan deze bekend gemaakt worden. Het schrift op de teekening en naambrief mag niet van zijne hand zijn.

Ontwerpen, waarbij aan deze bepalingen niet is voldaan, blijven buiten beoordeeling.

De ingezonden ontwerpen zullen worden beoordeeld door eene jury, bestaande uit de Heeren: Bert. Nienhuis, Sierkunstenaar, Bussum; Ch A. Moen, Kunstschilder, Amsterdam en C. J. A. Belderbos, te Hilversum, Lid v. d. Firma Belderbos & Coesel, Lithografen, Amsterdam.

De Jury heeft het recht, om in geval gene bekroning kan worden toegekend, de beschikbare gelden geheel of gedeeltelijk te verdeelen tusschen die ontwerpen, welke volgens haar oordeel recht hebben op belooning.

De bekroonde ontwerpen worden ons eigendom en verplichten de prijswinnaars zich bij eventueele reproductie behulpzaam te zijn.

Wij behouden ons het recht voor ook niet bekroonde ontwerpen te behouden, en reserveeren ons daarbij het recht van afdruk.

Voor elk niet bekroond ontwerp, dat behouden wordt, zal den ontwerper *f* 10.— als vergoeding wordt gegeven.

De uitslag der beoordeeling zal plaats hebben op den 15en Maart 1905, terstond na de uitspraak der Jury.

De ingekomen ontwerpen zullen, voor zoover de gelegenheid dat toelaat, worden tentoongesteld in de vergaderzaal der firma, Keizersgracht 149 en zulks gedurende 6 werkdagen, waarna de ontwerpen aan de respectieve correspondentie-adressen zullen worden teruggezonden.

De uitspraak der jury zal bekend gemaakt worden in het Maandblad der firma en medegedeeld worden aan de Redactie van het Handelsblad, het Nieuws van den Dag en de Telegraaf.

HOEKHUIS te ROTTERDAM.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

16 Februari 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 4.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een landhuisje

door O. F. PIK.

De plaat geeft een woning ten dienste van den gemeente opzichter te Leek Provincie Groningen. Het gebouw gelegen tegenover het fraaie bosch van de buitenplaats Nienoord, heeft een bizonder aangenaam uitzicht daarop, terwijl de landelijke inrichting van het gebouwtje goed bij de omgeving zich aansluit.

Hoofdstad-beschouwingen.

In de omgeving van het Koningsplein te Amsterdam vallen belangrijke wijzigingen op te merken. De kapitale arduinsteenen gevel hoek Heerengracht is weggevallen en op het nu vrij gekomen terrein, troont nog echt gezellig een geveltje dat een der binnenplaatsen toebehoorde en vroeger aan de daar toenmaals gelegen stadswal stond. Dat geveltje hoewel in latere jaren gedeeltelijk gewijzigd en verminkt, vertoont nog vrij wel het 17de eeuwsch karakter, en is een in vele deelen nog zeldzaam goed bewaarde herinnering daaraan. Geen wonder dat het veler aandacht trekt. Volgens de jaartal-steenen die het huisje sieren, dagteekent het van 1638 en geeft de andere daar tusschen geplaatste steen een manfiguur te zien en wel een oud man met een spitsen hoed op daaronder staan de letters O. M., die zouden moeten aangeven »Oude Man«. Toen de Heiligewegspoort op dit hoekje stond, was het geveltje aan de daar aanwezige Burgwal geplaatst en terwijl poort en gracht vervielen en zich wijzigden, bleef het gespaard om ons, nog heden

een werkelijk belangrijk overblijfsel der kunst uit die dagen te laten zien, een kunst die inderdaad zeer veel goeds en eigenaardigs bevatte, of het bestaan nog zoovele jaren zal bestendigd worden, zal te bezien staan, gelukkig staat het er goed en oogenschijnlijk deugdelijk verborgen, maar de zucht om het oude in eere te houden, is niet groot, zoodat het even goed den langsten tijd er kan gestaan hebben. Daar pal tegenover had men ook een stelletje huizen uit een minder goed tijdperk. Zij waren platgelijst en hadden niets bekoorlijks, hun verdwijnen liet geen rouw na. Daarvoor verrees in de plaats een groot magazijn. Natuurlijk dat is zoo in de lucht »voor kleedermagazijn ingericht en door levensverzekering gesticht«. De bouwmeester P. A. Weeldenburg te Rotterdam is de ontwerper er van. Aangenomen door de aannemers Vlugt en Domhof werd het in betrekkelijk korten tijd daargesteld. Het is een werkelijk fraai geconstrueerd werk. Daar de verdieping ter beganen grond en de beide volgenden geheel voor etalage moeten dienst doen, is de gevelvlakte meerendeels glas, daar boven zijn de kantoren enz.

De constructie is dus nagenoeg van ijzer en is dit op hoogst practische wijze in eengevoegd, terwijl de hoekpilasters en de sehuine hoek die de beide gevels vereenigt in steen zijn opgetrokken. De bovenverdieping geheel in steen gevat maakt met de goedgekozen lijst afdekking en de gekleurde tegelpaneelen zich zeer goed, ook het hooger opgaande deel op de schuine hoek waarbij eene kleine trapjesgevel herleeft. Een reusachtige kap dekt alles waarvan het bovendeel het voetstuk vormt waarop de groep die de Levensverzekering-Maatschappij Dordrecht als reclame bezigt, troont. Met dit al is de stad inderdaad een belangrijken gevel rijker geworden zoowel wat architectuur als moderne constructie betreft en heeft de bouwmeester P. A. Weeldenburg eer van zijn werk. Het is niet sober, niet kleurloos en toch geheel in het kader van onze moderne richting passend. Wanneer des avonds de lichten branden is het een zee van licht en toen dezer dagen dit het geval was liep menigeen uit, denkende zich aan een kapitaal brandje te kunnen verkneuteren.

Het was echter de lichtproef die op die wijze ontzaggelijk is. Wanneer wij zoo voortgaan wordt de avond dag, want belangrijk is de toename van de groote bollen, die hun licht in de nauwe straten doen schijnen en daarbij door hunne niet altijd gelukkige kleur, voor de oogen der voorbijgangers een waren ramp vormen. Dikwerf gebeurt het dat die al te schelle verlichting menigeen doet zoeken alsof hij sneeuwblind is geworden en ware het te wenschen dat hierop meer gelet werdt, dat dit licht minder storing voor het gezicht oplevert. Want het komt mij voor, dat die sterke rosse toon slecht voor de oogen is. Dat zou geene aanbeveling zijn voor het wandelend publiek. Nu de gemeenteraad in Amsterdam eene bepaling heeft vastgesteld om hooge huizen in bouw te beperken, schijnt het dat die bepaling geheel tegenovergesteld werkt want de huizen winnen in hoogte. Daar waar ruimte is, maakt dat indruk en verlaat ons dan het klein-steedsche wat velen onzer huizen eigen is. Flinke gevels imponeeren en daarom juichen wij het toe wanneer die onder bekwame leiding verrijzen.

Van eene Nederlandsche Fabriek.

Modern getinte omslag omvat een smal boekje, netjes uitgevoerd door de firma J. H. de Bussy, en verspreid door de Haarlemsche Machinefabriek voorheen Gebr. Figee. Het was een goed denkbeeld, daarin eens op te sommen wat er al zoo aan de fabriek in den laatsten tijd gemaakt is, en daarbij door talrijke illustratiën dat toe te lichten.

Men krijgt dan een denkbeeld dat er bij ons toch ook nog heel wat gefabriceerd wordt, waar velen niet aan denken. Talrijk zijn dan ook de werken; in de eerste plaats de spoorbrug bij Velsen, waarvan alle electrische en hydraulische inrichtingen van die fabriek kwamen, de electrische kraan aan het Nieuwe Entrepôt en die aan het goederenstation Staatsspoor te Amsterdam, benevens de electrische traverse op dat station. Een belangrijk werk was ook de wiegbrug over de Kostverlorenvaart te Amsterdam. Door de gemeente ontworpen, werd ook den geheelen bovenbouw aan de fabriek vervaardigd. De brug overspant 12 Meter en is even breed. De geheele klap is lang 16 M. en weegt 220 ton. De beweging gaat door 2 electro motoren van 10 P.K. en de opzetting door een hydraulische inrichting met afzonderlijke electrische pomp. Ook in de electrische werkplaatsen der gemeentetram werden vele belangrijke werken uitgevoerd, zoo ook te Rotterdam, waar de firma in vereeniging met de firma Louis Smulders & Co., te Utrecht en de Kon. Ned. Machinefabriek voorheen E. K. Begeman te Helmond, het drijvend droogdok IV construeerde. Ook werd de geheele electrische inrichting der beide drijvende dokken voor particuliere onderneming daargesteld benevens alle loopkranen.

De Holland-Amerika lijn verkreeg van haar een electrisch gedreven kaapstand, dat een trekkracht heeft van 1250 K. G., terwijl de inrichting voor de welbekende schakelhuisjes die zich langs den weg in Amsterdam en Rotterdam bevinden, ook door haar geleverd werden, wat vroeger meest alles uit het buitenland werd aangevoerd.

Te Utrecht waar de oude overweg aan het Centraal Station vervangen werd door een tunnel en het transport voor bagage 6 electrische liften vereischte, werden drie hiervan aan de firma toegewezen, de andere drie aan de firma Stork & Co. te Hengelo, waardoor ook dit werk geheel in ons land bleef. In het zuidelijk deel van ons land was het de staatsmijn B waarvoor verschillende installatien van de fabriek kwamen; ook de scheepsbouw verkreeg het noodige, men denke daarbij aan de scheepslieren voor het pantserschip de »Hertog Hendrik« en ook aan die voor de Kon. Ned. Pakketvaart Maatschappij die de firma in vereeniging met anderen leverde, terwijl een belangrijk serie voor particuliere ondernemingen volgt.

Bij het nalezen van een en ander, is het een streelende genoegdoening, de nijverheid op die wijze, onder kundig bestier te zien bevorderd niet alleen, maar ook voor ons land behouden waardoor vele werkkrachten in hun onderhoud kunnen voorzien.

De kennisname met datgene wat eene Nederlandsche fabriek vermag, zij daarom aanbevolen en gewaardeerd. Op het goede van ons bestaan kan niet genoeg gewezen worden.

Bij de tekstfiguren.

Een tweetal gevels voor woon- en winkelhuizen van den bouwmeester J. J. Hellendoorn zijn als gewoonlijk welkome onderwerpen. Dat valt ook hierop toe te passen het zijn practische nuttige gevels, afwisselend en die door de aangename verdeeling iets eigenaardigs bezitten.

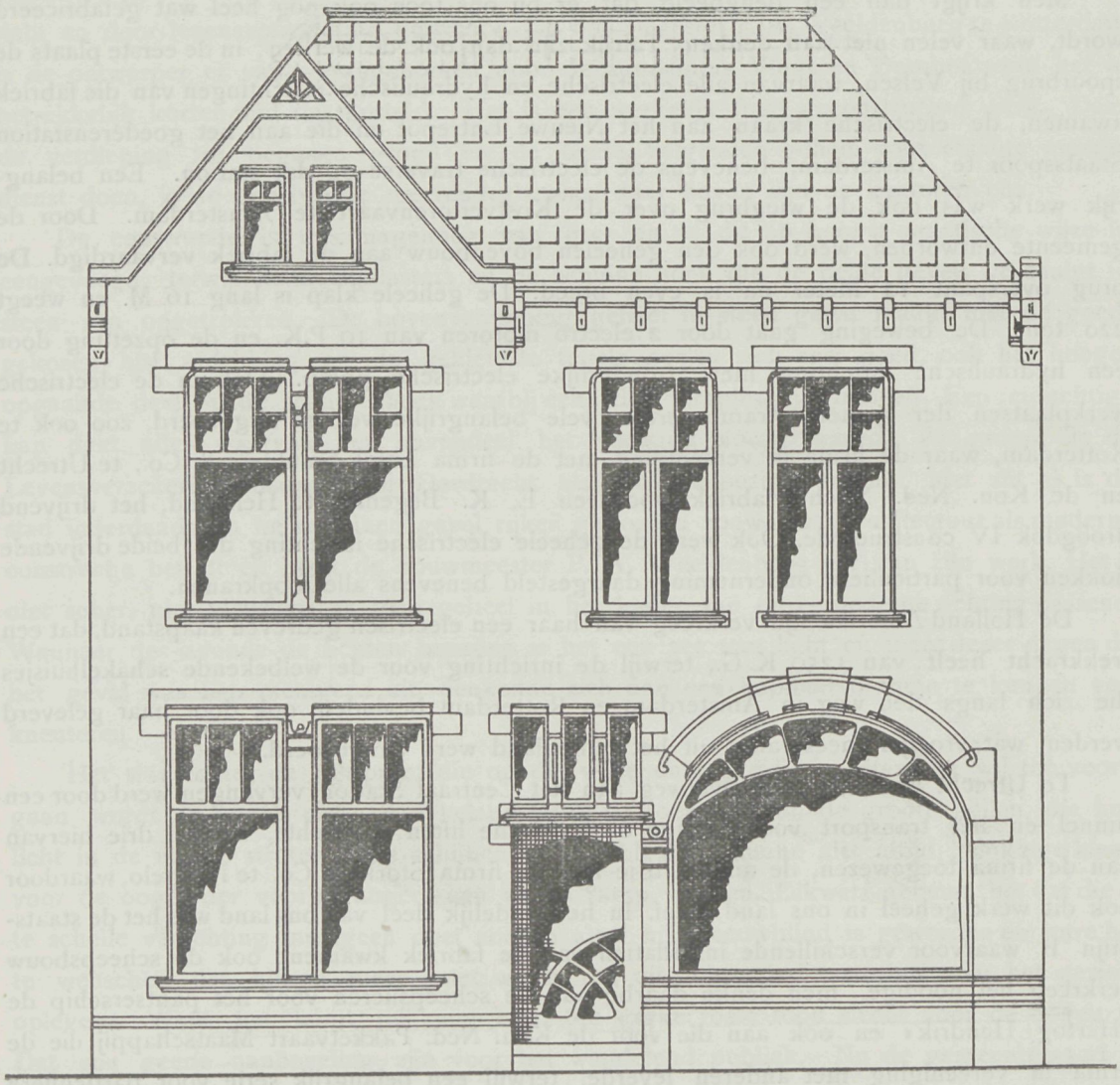

Woon- en winkelhuis.

Droog hout.

Hout dat goed droog is, treft men zelden aan. Is het uit zich zelf van alle vocht ontdaan, dan kan de plaatsing daar waar de atmosfeer vochtig is, oorzaak zijn, dat het hout de vochtdeelen weder in zich opneemt en van dezelfde gebreken daardoor wordt

voorzien. Zoodoende blijft de werking die dikwerf vooral bij meubelen ongewenscht is.

Een voorbeeld hoe moeielijk het is hout te vinden dat die gebreken niet heeft, doet mij denken aan een eikenhouten kast, die in zijn tijd op de teekenzaal van den bouwmeester Hana stond, die vele jongeren nu reeds ouderen tot het vak degelijk opleidde.

Van een opdracht voorzien om een boekenkast te leveren, werd daarbij door den patroon de voorwaarden gesteld, »de kast mocht niet werken«. Daar het karreweitje

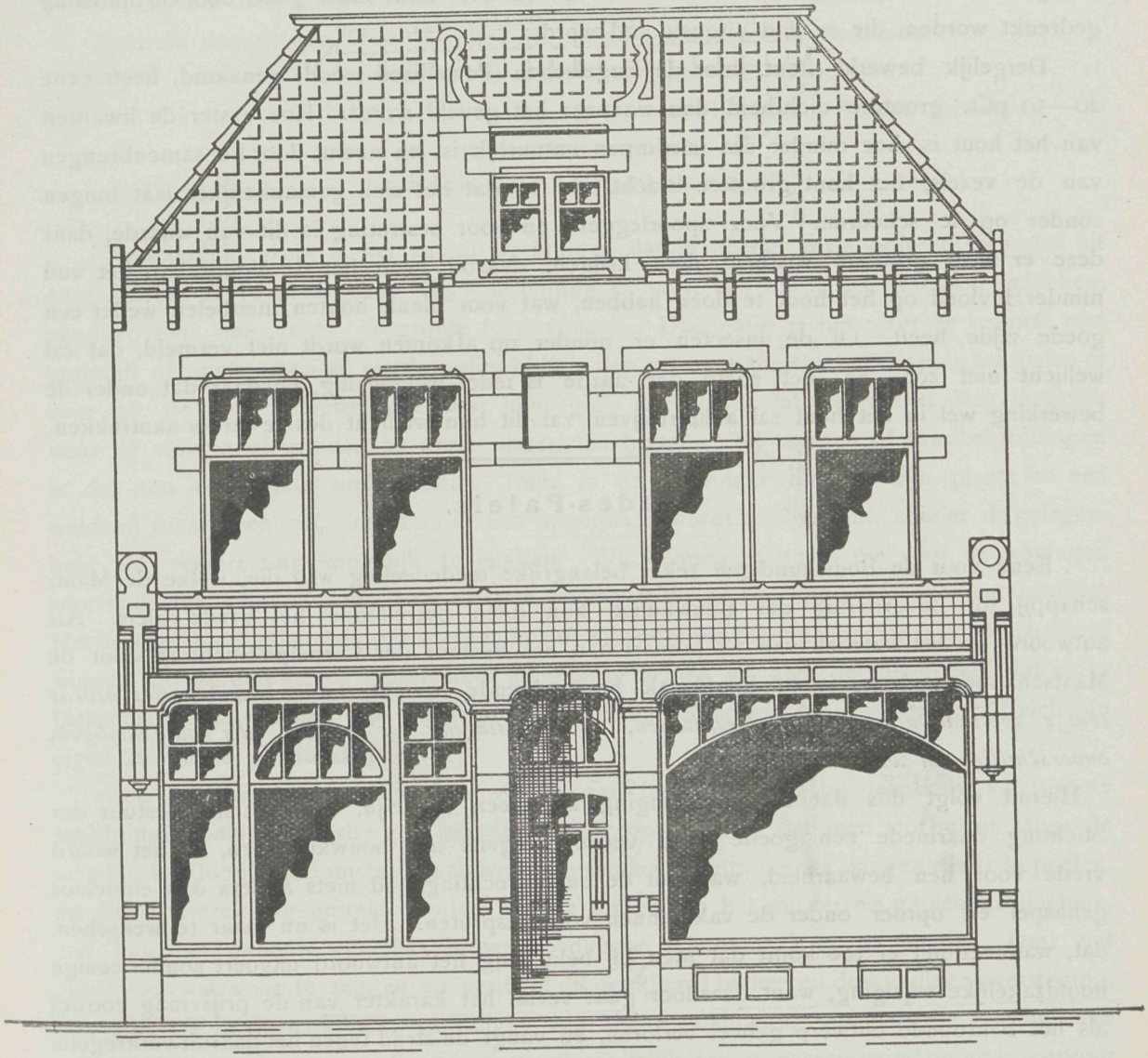

Woon- en winkelhuis.

goed betaald werd en bovendien een aardig werkstuk voor de leerlingen was om in elkander te timmeren, kocht de bouwmeester een zeer oude kast en werd ons opgedragen, uit die oude een nieuwe naar zijne teekening om te zetten. Het hout was oogenschijnlijk kurk-droog, en buitengewoon hard; zelfs moeielijk te bewerken, de kast kwam gereed, werd geleverd, moest een proeftijd doorstaan en kwam terug, »om de werking«. Zoo

bleef als een waarschuwend voorbeeld de kast op de teekenzaal staan, en wanneer over de materialen werd gehandeld en hunne eigenschappen daarbij aangetoond, dan was het eenige nut dat de kast deed, om te laten zien, hoe moeilijk het was hout zonder werkkracht te leveren. Dat bezwaar heeft al heel wat geneesmiddelen in de wereld geroepen om het tegen te gaan. In Engeland is men thans bezig en naar het schijnt met succes, om het hout door het in eene oplossing van suiker te koken, binnen 14 dagen volkomen droog en niet meer tot werken in staat te maken. Het hout moet goed door de oplossing gedrenkt worden, die er dan uitgestoomd wordt.

Dergelijk bewerkt hout door de Engelschen (Powellized wood) genaamd, heeft eene 20—50 pCt. grootere dichtheid dan wanneer het geveld wordt. Hoe vaster de kwaliteit van het hout is, hoe minder dat inkrimpen natuurlijk is, en neemt door het samenbrengen van de vezels, het hout grootere kracht aan, zoodat het zich gemakkelijker laat buigen zonder op te scheuren. Voor spoorleggers en voor bestrating is dit van waarde, daar deze er veel grootere vastheid door krijgen, daarbij heeft het de eigenschap het vuil minder invloed op het hout te doen hebben, wat voor blank houten meubelen weder een goede zijde heeft. Of de insecten er minder op afkomen wordt niet vermeld, dat zal wellicht niet zoo zijn, het zoete der aarde is ieder welgevallig, en daar dat onder de bewerking wel in het hout zal achterblijven, zal dit hun wellicht des te eerder aantrekken.

Vredes-Paleis.

Eene voor de Bouwkundigen zeker belangrijke mededeeling was die, welke de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, kon doen betreffende het Vrede-Paleis. Als antwoord op het verzoek van 14 Januari aan het Bestuur der Carnegie-Stichting door de Maatschappij gedaan, is in hoofdzaak het volgende bericht dat is besloten *dat nevens eenige speciaal uitgenoodigde architecten, tot mededinging toe te laten, alle bouwkundigen, onverschillig van welke nationaliteit.*

Hieruit volgt dus dat de mededinging algemeen zal zijn, en heeft het Bestuur der Stichting daarmede een goede daad verricht jegens alle bouwkundigen, en het woord vrede voor hen bewaarheid, want uit de bevoorrechting had niets anders dan eindeloos gehaspel en oproer onder de vakmannen voortgesproten. Het is nu maar te wenschen, dat, wanneer het er toe komt dat men bij bekroning het antwoord uitvoert zonder eenige hoofdzakelijke wijziging, want daardoor gaat veelal het karakter van de prijsvraag zoowel als het bekroonde ontwerp geheel verloren, en vangt de strijd tegen het daaruit verkregene op nieuw aan, en stelt er weinigen mede tevreden. Al reeds zoo dikwerf heeft men dat kunnen ervaren, en 't bracht zelden iets beters, integendeel.

Ook omtrent de plaatsing verzond de Vereeniging Architectura et Amicitia het volgende adres aan de Koningin: Amsterdam, 31 Januari 1905.

Aan Hare Majesteit de Koningin,

geeft met den meesten eerbied te kennen, het genootschap »Architectura et Amicitia« te Amsterdam, goedgekeurd bij Koninklijk besluit van 4 Februari 1881 no. 12, van 2

December 1882, no. 34 en van 1 Augustus 1899, no. 37, dat het met leedwezen heeft gevolgd de onderhandelingen omtrent de terreinen, waarop eventueel een gebouw voor het Internationale Hof van Arbitrage zal verrijzen. Waar tot heden de aandrang, zoowel van het bestuur der Carnegie-stichting als die van verschillende Genootschappen om het Malieveld ter beschikking te stellen, blijkens besluiten van den Haagschen Gemeenteraad zonder gevolg zijn gebleven, meent het Genootschap voornoemd Uwe Majesteit eerbiedig te mogen verzoeken, te willen bevorderen dat dit, naar zijn oordeel het e e n i g w a a r d i g e t e r r e i n voor den bouw van deze grootsche stichting worde bestemd.

Hetwelk doende van Uwe Majesteit de meest gehoorzame onderdanen.

H. P. BERLAGE Hz., *Voorzitter*,

L. H. E. VAN HYLCKAMA VLIEG, *Secretaris*.

S t o f v e r z a m e l a a r s.

Opmerkelijk groot is het aantal werktuigen dat in allerlei vorm optreedt om stof uit onze gebouwen te verdrijven. Geen inrichting is haast zoo nuttig en practisch gebleken, vandaar dan ook zeker de groote toepassingen. Doelmatig is het want er behoeft niet gesloopt of opgenomen te worden, alles blijft in den gewonen toestand. Was men tot heden er over uit de stof te verdrijven door bijvoeging van vocht, dat was alleen daar mogelijk waar de vloeren of wanden uit vaste materialen bestaan; bij tapijten of wandbekleedingen is dat ten eenenmale ondoelmatig. Daar is de stofzuiger dus op zijn plaats en een weldaad in zekeren zin, omdat deze wat opgegaard wordt medeneemt, zonder de gelegenheid tot verspreiding mogelijk te maken. Wij kennen ze nu al die voor de woningen snorrende machines die, met een of twee leidingen de woning van het stofelement ontdoen. Het is eigenaardig daarbij op te merken hoe de elkander opvolgende machines in compactheid winnen, zij worden steeds geriefelijker en gaarne nemen wij aan, het denkbeeld dat er in Duitschland van bestaat, dat elk gebouw van eenig aanbelang binnen korten tijd zich zijn eigen stofzuiger zal aanschaffen.

Zou het niet wenschelijk zijn vraagt een technisch blad bij den bouw van groote inrichtingen, als schouwburgen en anderen er op te letten dat men stofbuizen langs de wanden laat loopen en inmetseld, aan welke buizen korte gutta percha slangen zijn te koppelen, en die in betrekking gesteld konden worden tot een in het sousterrein geplaatste machine, zoo kan het gebouw wekelijks er een goedkoope schoonmaak op na houden. Daar valt zeker wel wat voor te zeggen en verdient dit denkbeeld bij heeren deskundigen overweging, ook zien wij in de toekomst, werktuigen van kleineren omvang ontstaan, die voor huiselijk gebruik kunnen dienen, en die door een gemakkelijk toe te passen verwarming in werking worden gebracht. Dergelijke samenstelling zal niet zoo omvattend zijn en men zal er toe komen, dat een woning van eenige capaciteit zulk een inrichting behoort te bezitten. De vereenvoudiging is op weg, de mogelijkheid dus niet uitgesloten, waardoor de vinding dan nog een grooter gebruik en nuttiger zijde zou bereiken, waar deze nu nog alleen op groote schaal toepassing vindt.

Steenbeschermer.

Het middel door de Ned. Steenbeschermerfabriek, Graafscheweg Nijmegen in den handel gebracht is niet nieuw, wel de aanmerkelijke verbetering die het middel heeft ondergaan. Ons werd dezer dagen daarop gewezen en waar reeds het middel velen voldaan heeft zal ongetwijfeld de verbeterde productie dat aantal vermeerderen. Als een aardige proef om de kracht van het middel te doen beoordeelen zend de fabrikant vloei, waarop wat voor het middel van belang is, staat vermeld. Ook komt daaronder voor dat het vloei voor de helft bestreken is met het middel voor de andere helft niet, een ieder kan dus dadelijk de proef nemen of het water daarop inwerkt. Neemt men de proef dan wordt het onbedrenkte gedeelte door de vocht als pap, het bedrenkte gedeelte blijft onveranderd en stevig, toont geenerlei last van het water toevoegen te hebben.

Die schijnbaar eenvoudige proef bewijst veel en pleit zeer ten gunste van het middel want waar de invloed van het weeke papier reeds zeer groot is, zal dit bij meer vast materiaal des te sterker zijn en aan dat materiaal een groote ondoordringbaarheid verleenen. Daarom was die eenvoudige toepassing een goede raadgever die ongetwijfeld voor het middel zal pleiten. Wij raden een ieder aan die last heeft van het doorslaan der vocht bij muren, den steenbeschermer eens te baat te nemen. De kosten zijn niet hoog 10 L. voor *f* 8.75. Wil men een eenvoudige proef men vrage dergelijk vloei bij de fabriek aan, en het zal de overtuiging bevorderen, dat er kracht in zit, en het doeltreffend is.

Brandgevaar bij winkelgebouwen.

Bij de groote afmetingen die enkele winkelgebouwen aannemen waarbij de gevels meerendeels uit glas en ijzer bestaan is men in Engeland er op bedacht, hierbij voor spoedige blussching te kunnen zorgen indien er brandgevaar is. In Londen heeft een groot warenhuis boven de verschillende ramen tot aan het dak toe, gelegenheid gemaakt dat het water daartoe bij brand door een electrische pomp opgevoerd uit talrijke openingen kan binnenstroomen en een begin van brand keert. Dergelijke inrichting zal natuurlijk met zorg onderhouden moeten worden en kan bij goede toepassing nuttig werken. Het is hier zooveel als een navolging van een regenscherm bij het tooneel.

Houtbewaring door naphtaline.

Om het hout tegen weersinvloed of vervuiling te beschermen, bezigt men in Engeland ook naphtaline. Dit gesmolten in verhouding van 82—93° C wordt het hout er daarna mede gedrenkt. Ook insecten hebben dan weinig invloed op het hout. In de bewerking geeft het bovendien geen bezwaar, zoodat vooral voor parketvloeren of vrij staande houten versieringen, als hoofdbalusters, steunpunten enz. het een gemakkelijk middel tot bewaring vormt.

Ontwerp voor een landhuisje

Voorgevel.

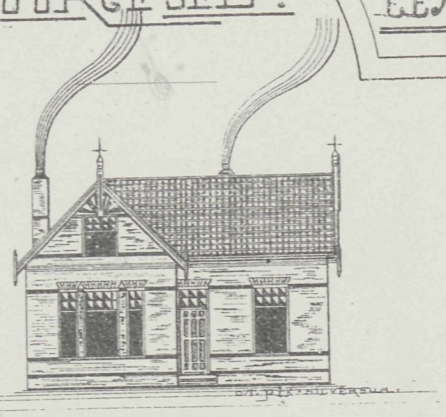

Zijgevel

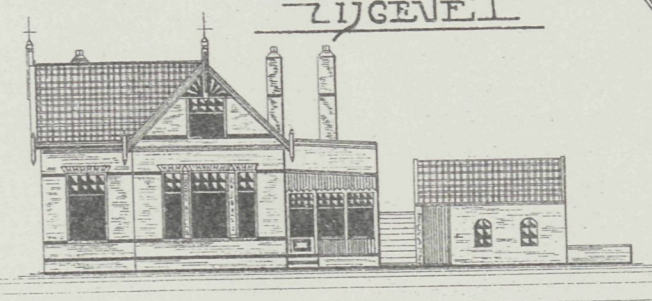

Fundeeringsplan

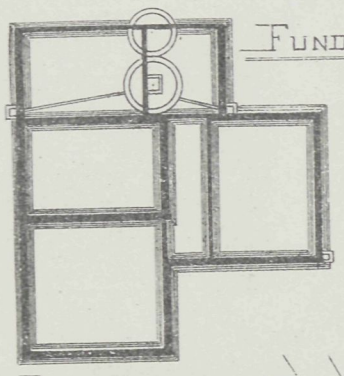

Doorsnede A.B.

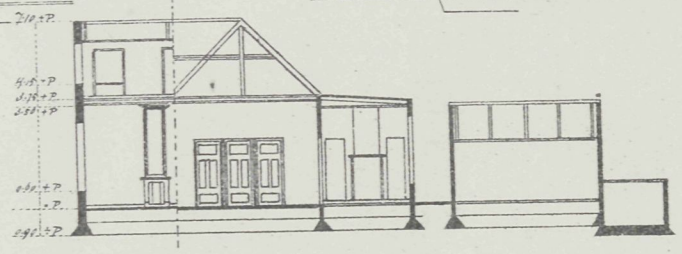

Doorsnede C.D.

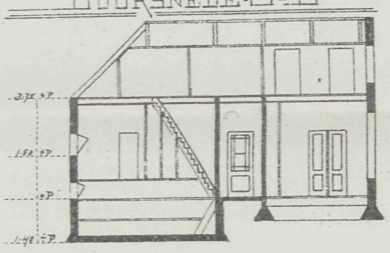

Begane grond met situatie

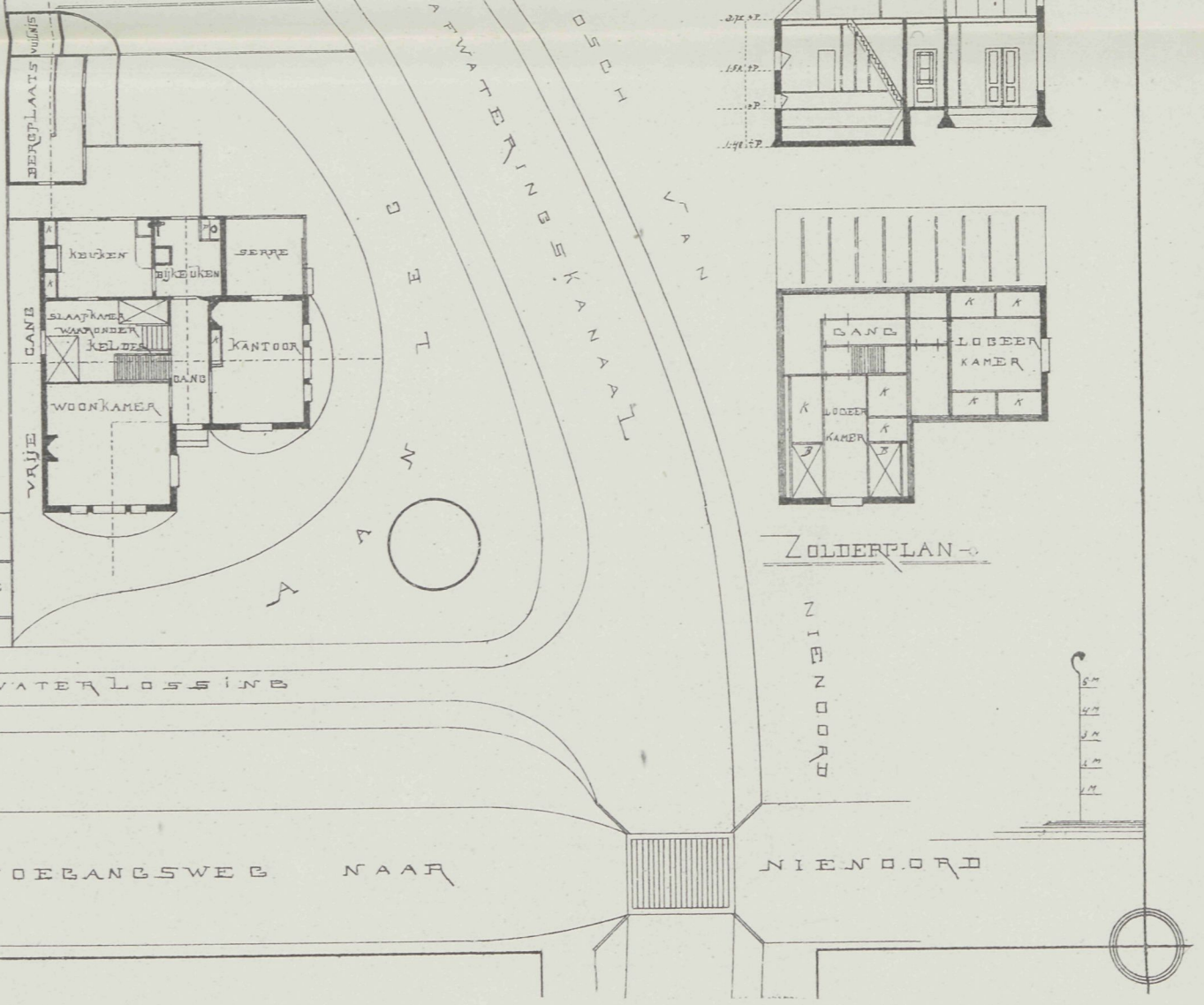

Zolderplan

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

2 Maart 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 5.

Bij de Platen.

Woonhuisgevel,

door L. SELHORST,

De plaat geeft een woonhuisgevel in moderne stijlopvatting, daarin zijn zeer aardige motieven bijeengebracht die aan den gevel iets aantrekkelijks geven.

Natuur- of gebakken steen,

Het is een eigenaardig iets dat elk land kenmerkt, en wel, dat het die materialen het meest bezigt die in het onmiddellijk bereik liggen. Wanneer men een buitenlandsche reis maakt, dan is het juist dat verrassende dat aan de landstreek overal waarde geeft. Gaat men door Neuenahr, tusschen de hoogopgaande wijnbergen dan teekenen zich de woningen daar zoo schilderachtig af, rustende op en ingesloten door in specie saam gestapelde steenblokken, die door hunne verschillende grijze, bruine en witte kleuren zulke wonderlijke tegenstellingen vormen en die het huis maken voor hen die het voor het eerst zien tot iets geheel nieuws, en er een bizondere aantrekkelijkheid aan geven. Komt men te Parijs uit de direkte omgeving, ziet men den witten steen uit den bodem halen en daarvan de huizen optrekken. Niets natuurlijker dan dat, het zou een dwaasheid zijn ver te gaan zoeken wat men zoo nabij heeft.

Door het bevestigen van die waarheid krijgt ieder land iets eigendommelijks; krijgt elke architectuur in ieder land andere eischen, wordt de nijverheid daar bovendien bevordert door omzetting van datgene wat in eigen schoot verborgen is. Is die waarheid ook wel genoeg tot ons Nederlanders doorgedrongen. Wanneer men een blik slaat op alles wat in den laatsten tijd gebouwd is en nog gebouwd wordt, wij nemen als voorbeeld

daarbij de hoofdstad, dan staat men verbaasd over het feit, dat wij een geheel andere leer schijnen toegedaan te zijn. *Wij halen van verre en vergeten wat dicht bij ons is.* De belangrijkste gebouwen als die van de Eerste Nederlandsche Levensverzekering, Damrak, Amsterdam, bouwmeester H. P. Berlage, de gebouwen voor de Utrechtsche Levensverzekering, eveneens Damrak, bouwmeesters Staal en Kropholler, die der Hollandsche Verzekering, Keizersgracht bij de Leliegracht, bouwmeesters Van Arkel en Baanders, alle kapitale, zelfs reusachtige gebouwen worden en zijn opgetrokken in natuurlijken steen. Daar zit iets in de lucht, dat naar het schijnt, alle bouwmeesters dezen kant op drijft, en wanneer die strooming zich niet wijzigt dan zal spoedig de hoofdstad er uitzien, alsof wij midden in het bergland, de bakermat van den natuurlijken steen verblijf houden. Toch gelooven wij dat die toepassing grootendeels een zucht tot navolging is, waarbij weinig nagedacht wordt, ware dat het geval; zeker zouden onze bouwmeesters die bewezen met eigen materiaal volkomen vertrouwd te zijn dien voortgang beperken.

De vraag doet zich bij ons op, zouden onze verschillende vakbladen, op het hieruit ontstaande gevaar niet eens kunnen wijzen? zij zouden onze nijverheid een werkelijk grooten dienst doen. Eerstens komt al die gehouwen steen gereed van elders; natuurlijk dat bevordert de billijkheid in prijs bij de expeditie, maar daardoor ook moeten onze werklieden, de steenhouwers, ook een aanzienlijk bedrag aan loon derven, zijn zij alleen geroepen om het voltooide werk op te stellen en van dook- en ankergaten te voorzien. Waarlijk dat is niet bemoedigend voor den aankomenden steenhouwer, die elk belangrijk werkstuk niet onder handen krijgt, om zelf uit te slaan en in den vorm te kappen, maar alleen om het te plaatsen en te zorgen dat het niet van de aangewezen plaats loopt. Zoo wordt aan een vak dat anders werkelijk kon bloeien, het beste voor de groeikracht onthouden. Maar er is nog iets anders, nog veel belangrijkers. Al die kapitale gevels, moesten opgetrokken zijn uit ons eigen materiaal, uit onzen metselsteen. Die behoort bij ons te huis, en waren wij vroeger in het materiaal ten achter, was er geen kleurverschil in, geen vorm die voldeed, dat is, dank zij de onvermoeide pogingen van onze fabrikanten thans geheel anders. Zij hebben het materiaal tot een hooge trap van volmaking gebracht, zij hebben ons geleerd dat uit onze inlandsche fabrikaten alles te verkrijgen is. Wat hebben wij niet dikwerf er op gewezen hoe belangrijk de verbeteringen zijn die in de steenfabricatie zijn aangebracht, en dat een groot gebouw niet evengoed voldoet in gebakken als natuurlijken steen, dat vinden wij nog dezer dagen bewezen in den kapitalen winkelgevel van de Dordtsche Levensverzekering, bouwmeester Van Weeldenburg waarop wij in onze vorige verwezen. Heeft Berlage zijn beursgebouw niet laten metselen, gesteld die massa was massief, hoe zou die dan veel van de waarde verloren hebben, die de speling der metselsteen daar nog aan toe kent. Heeft Van Arkel niet een hoogst fraaien gevel laten metselen op den hoek van de Raadhuisstraat en daarbij aangetoond hoe met het groote kleurverschil met effen en verglaasde steenen er verrassende uitkomsten zijn te verkrijgen. Dat is de goede weg. Dien moeten wij zoo min mogelijk verlaten. Alleen witte of natuurlijke steen krijgt in ons land toch een geheel ander aanzien, de metselsteen daarentegen behoudt zijn kleur en waarde nagenoeg.

Waartoe dan juist nu wij op zulk een goeden weg zijn, die verlaten, want waarlijk het begint er angstwekkend uit te zien, alsof de steenproductie uitgeput is. Het tegendeel is waar, voorraad genoeg, maar wanneer wij op die wijze onze eigene industrie dooden, kan men dan verwachten dat de fabrikant, die industrie door steeds verbeterde toepassingen in waarde doet stijgen, kan men dan verwachten dat er welvaart heerscht bij onze steen industrie, die zooveel duizenden het brood kan verschaffen, immers neen. Daarom is een terugkeer wenschelijk. Ons land heeft zijn eigen materiaal, men bescherme dat, houde het in eere. Evenals de kunst strijdt voor de school die zij in haar eenigen Rembrandt heeft gevonden, onze nationale trots, blijven wij strijden voor het behoud en de bevoorrechting van een materiaal, zoo geheel met ons bestaan vereenigd en waarvan menig buitenlander die zich op zijn bergsteen heeft moe gezien met de meeste bewondering getuigt, dat de Hollanders toch in hun baksteen-materiaal een ontzaggelijke waarde bezitten, die aan hunne gebouwen iets aantrekkelijks verleent. Dat is ook zoo, niet wanneer uit vlakke, gelijkkleurige muurwerken de gebouwen worden opgetrokken maar voorzien van de eigenaardige afwisselingen die verkrijgbaar zijn, worden de muurvlakken vol spel en leven, en behagelijk voor den beschouwer. Daarom koesteren wij de wensch dat de toepassing van den natuursteen niet in die verhouding in omvang verder zal toenemen, en dat ons eigen materiaal meer op den voorgrond treedt, waar dat gebeurt komt welvaart, daar waar welvaart noodig en wel verdiend is. Dan geniet het geheele land waar nu het buitenland met de voordeelen gaat, en wanneer slechts een paar bouwmeesters van naam de stoot geven, dan is het spoedig alsof er niets anders mogelijk is, daarop hebben wij vertrouwen. Wij doen dan ook een beroep op alle vakgenooten om in dien zin te willen werkzaam zijn, wij vragen de pers, helpt ons, om ons denkbeeld meer ingang te doen vinden gij hebt er de macht toe en wanneer dat gebeurt, dan kan onze eigene industrie daarvan het loon plukken. Wij hebben wel eens in onze afleveringen besproken, een bezoek aan de steenfabrieken, daarbij vooral was het de belangrijke inrichting van Fr. van de Loo Sr. die onze aandacht trok. Wanneer men dan het voortdurend streven tot verbetering aanschouwt, dan hebben wij dat toegejuicht, ons trotsch gevoeld dat zulke mannen in ons land het roer der nijverheid verbeterden, zal dat roer niet weigeren wanneer de natuursteen, den metselsteen op zijde zet en dien verlaagt om alleen als achterlegger of bij binnenmuren of om gepleisterd te worden te bezigen. De keuze is groot, de kleur geen hinderpaal, rood, wit, groen, bruin, ruw en verglaasd, alles kan men tegenwoordig leveren, welnu men stelle haar daartoe in staat, door haar de gelegenheid tot fabrikatie niet te ontnemen. Nu zijn wij nog in den aanvang en wanneer wij daarin berusten dan wordt langzamerhand die aanvang gewoonte, en lezen wij geen enkel bestek meer, of er staat dat de gevels moeten opgetrokken worden uit gehouwen steen die elders vervaardigd door onze Nederlandsche mannekens kan geplaatst worden. Een ramp voor den steenhouwer, en voor den steenfabrikant beiden.

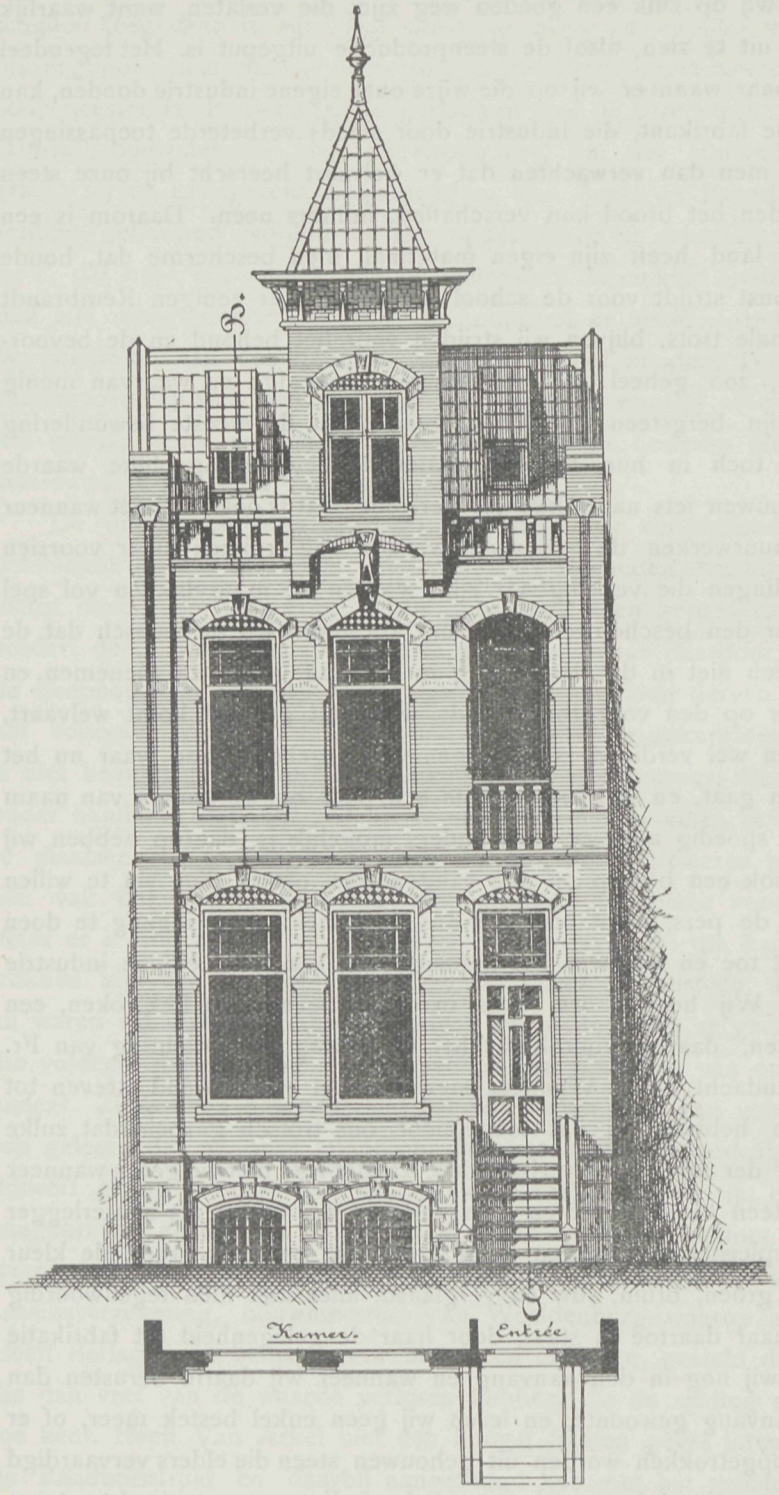

Woonhuisgevel. Bouwmeester F. G. C. Rothuizen.

Bij de Tekstfiguren.

De tekstfiguren geven een tweetal verschillende onderwerpen, eerstens een woonhuisgevel van den heer F. G. C. Rothuizen Gemeente-Architect te Goes en een gevel van een woon- en winkelhuis van den Architect J. J. Hellendoorn te Hengelo (O).

Rails in de straatwegen.

Nu het vervoer zulk een grooten omvang neemt en bijna elke stad van eenig aanbelang zich van een electrische baan gaat bedienen, is men er op uit den aanleg van den weg te vereenvoudigen. Zooals dit thans geschiedt, door een vaste onderlaag van beton te vormen, daarna de rails goed aan te werken en met beton aanvullen, om dan de bestrating aan te sluiten vereischt veel tijd en bovendien veel arbeid. Te Berlijn heeft de bouwmeester Reinhardt proeven genomen met een geheel andere constructie die voldoet.

Daartoe worden fabriekmatig aangebrachte Monierplaten gebezigd, waarna het inbedden van het spoor in beton volgt. Hierdoor wordt veel tijd gewonnen. De Monierplaten komen op 2 M. afstand van elkaar te liggen en worden op een slechts enkele cM. dik mortelbed geplaatst, om den bodem gelijk te maken en oneffen druk weg te nemen. Zij worden

2 à 3 cM. diep gelegd en het spoor op houten of ijzeren wiggen gemonteerd, waardoor aanvulling der ruimte tusschen rails en platen langs de zijkanten mogelijk is. Dan wordt het beton ingebracht, wat de onderlaag voor de bestrating vormt en van het spoor tusschen de Monierplaten wat met elkander een vaste massa uitmaakt. Komen de materialen in kosten nagenoeg overeen, in tijd is hierdoor een groote besparing verkregen.

Gevel Woon- en Winkelhuis. Bouwmeester J. J. Hellendoorn.

Van de schrijftafel.

Zoo af en toe groeit de hoeveelheid wetenswaardigheden belangrijk aan, die zich op onze schrijftafel verzamelen. Een paar daarvan willen wij gaarne in herinnering brengen.

De firma *Jan Hamer en Co. Frederiksplein 6 & 8 Amsterdam*, verspreidde eene circulaire over de luchtdruk waterreservoirs systeem Carre, voor het oppersen en verdeelen van water in

gebouwen en tevens in verbinding brengen met baden, brandkranen, puibewassching, tuinbesproeing, hydr. lifts enz. Het systeem is niet nieuw, want reeds in 1887 plaatste de firma de eerste installatie. Wel nieuwer is echter dat sints dien tijd tot nu de saamstelling zoodanig is verbeterd, dat er als het ware eene geheele nieuwe vinding uit geboren is. Daarom vestigt de firma er bij vernieuwing de aandacht op. Men weet dat alle waterdruk steeds van boven verkregen wordt. Het reservoir moest hoog geplaatst of zelfstandig of onder de kap, en nam daarbij groote ruimte in. De plaatsing deed het water dikwerf vervuilen en minder doelmatig worden. De vereenvoudiging deed dat vervallen en thans zijn zeer compacte werktuigen te verkrijgen die op vlakken bodem geplaatst het water naar de gewenschte hoogte opvoeren. Op buitenplaatsen waar men het water uit omliggende vijvers kan verkrijgen is dit een hoogst welkome verbetering, zoodat iedere inrichting van eenig aanbelang, door de aanschaffing zich voor veelerlei doel een groot gerief bezorgt. Voor andere bizonderheden verwijzen wij naar de prospectus die omtrent de geheele inrichting, juiste gegevens aanbiedt en doet zien dat op die wijze deze reservoirs eene belangrijke plaats bij den bouw kunnen innemen.

De firma *L. Hartog en Co.*, vestigt onze aandacht op hare asphaltfabriek »Holland« gevestigd te Nijmegen. Nu wij in een tijd leven dat de houtcementdaken een geijkt constructie deel uitmaken, is het zaak ook met het bestaan dezer inrichting rekening te houden die de groote lijst der uitgevoerde werken toont dit aan, reeds vrij wat heeft gefabriekt sinds den vierjarigen tijdkring van haar bestaan. De firma herinnert er aan hoe houtcement wegens onvoldoende fabrikatie vroeger velen teleurstelde. Naast de Hauschlersche bleek niet heel veel deugdzaams te staan. Dit bracht de firma tot de vervaardiging van masticcement, een gelijksoortig cement van meerdere duurzaamheid. Ook het papier kreeg een betere bewerking hier is zuivere wolstof 4 à 5 maal zoo dik gebezigd, gekookt in houtcement, uitgewrongen door stoomwalsen en daarna bestrooid met zuiver zaagsel.

Deze betere zaamstelling maakte minder zware belasting noodig, wat den bouw ten voordeele komt.

In de door de firma verspreide circulaire wordt gewezen op het belang dat een goede fabricatie heeft en hoe minderwaardige materialen tot slechte bearbeiding aanleiding gaven. Door aan die fabricatie de meest mogelijke zorg te besteden, zag zij hare inrichting in bloei toenemen en is het dan ook van belang hierop de aandacht te vestigen, te meer daar cement daken zich meer en meer het burgerrecht hebben toegekend, daarbij is het eene industrie die zich in hoofdzaak in ons land regelt, dat ook verdient aanbeveling.

Prijsvragen kerkgebouw.

Een tijdschrift op kunstgebied te België uitgegeven, schrijft een prijsvraag uit voor de inteekenaren, die inderdaad belangrijke beloonïngen in uitzicht geeft. Dat tijdschrift is »Bulletin des metiers d'art« waarvan het abonnement voor België *fr.* 12 per jaar bedraagt. De prijsvraag betreft een te bouwen kerk voor eene bestaande gemeente van 9 à 10000

zielen. Afmetingen voor ligging en situatie zijn verkrijgbaar aan het bureau der directie Rue Collegiale 13 Brussel. De bouwgrond is vast en geschikt. De nog aanwezige kerk, moet voor den nieuwen bouw in rekening worden gebracht, de daarvan afkomende materialen kunnen bij den nieuwen bouw in de fundering gebezigd worden. De grootst mogelijke plaatsruimte moet worden benuttigd, opdat die voor minstens 1200 personen geschikt is. Wat hieraan niet voldoet is buiten mededinging. De aansluitende vertrekken moeten bestaan uit twee sacristien, een kamer voor de misdienaars en koorknapen, drie catechiseerkamers elk voor vijftig à zestig kinderen, met de noodige gemakken. De kerk moet hebben twee ingangen, minstens drie altaren, waarvan één hoofdaltaar. De verwarming is centraal, verlichting electrisch, waterleiding met reservoir, moet in de dakruimte geplaatst, en de kerk voorzien zijn van bliksemafleiders. De materialen zijn metselsteen maat 22×11×6 cM. Gehouwen steen en bekleeding van moellons aan de buitenzijde. De bouwkosten mogen bedragen 200000 francs, de metselsteen is op 13 francs per mille geschat. Een voornaam punt is de ligging en het verschil van hoogte in den bodem en zal daarvan voornamelijk wel het succes van den ontwerper afhangen. Gevraagd worden fundatieplan schaal 1 : 100 kapplan schaal 1 : 200, gevels Oost en Westelijk en een zijgevel. Noord of Zuidgevel schaal 1 : 50, verder de noodige details op schaal 1 : 20, kosten rekening. De te bezigen materialen moeten duidelijk omschreven worden wat soort en herkomst betreft. De prijzen zijn 1000—500—300—200 en 150 francs. De prijzen kan de jury wijzigen, bij besluit van $^2/_3$ der juryleden. De bekroonde ontwerpen worden eigendom van het »Bulletin«. Wordt de opdracht tot uitvoering gegeven, dan gaat de prijs van het honorarium bedrag af. De jury bestaat uit vier leden, aangewezen door de redactie »Bulletin« en vier door de mededingers. De redacteur »Bulletin« of zijn vertegenwoordiger is tevens lid der jury. Leden door het »Bulletin« aangewezen zijn de WelEerw. heer Marès, de ingenieur architect Van Houcke en de heer Raymond Lemaire. De keus voor de mededingers is volkomen vrij. Ter vergemakkelijking geeft de redactie echter eenige aanbevelingen daarvoor, zij zijn de heeren Bethune te Marcke, Cloquet te Gent, Coomans te Yperen, de la Censerie te Brugge, Goethals te Aalst, Helleputte te Leuven, Hoste te Thielt, Jamar te Luik, Langerock te Leuven, Lohest te Luik, Mortier te Gent, Van Boxmeer te Mechelen. Leden zullen zijn de vier architecten die de meeste stemmen op zich vereenigd hebben, Voor 31 Mei 1905 moeten de ontwerpen ingezonden worden. Zij moeten vrachtvrij geadresseerd zijn aan de directie van het »Bulletin« des Métiers d'Art te Brussel, zij mogen niet op ramen zijn gespannen. Voor het onbekend blijven der inzendingen gedurende het onderzoek zijn maatregelen genomen. Nadere bijzonderheden geeft het »Bulletin« No. 6 van December 1904 en 7 van Januari 1905.

Doordien een ieder die geaboneerd is kan mededingen, is de prijsvraag internationaal.

Prijsvraag.

De afdeeling Zutphen—Warnsveld van de Geldersche Maatschappij van Landbouw is voornemens om in de maand Augustus in het Coenenpark te Zutphen, eene tentoon-

stelling te houden van paarden, rundvee, varkens, schapen, geiten, land- en landbouwproducten, zuivelbereiding, werktuigen, vischteelt, grondverbetering, boschbouw, enz.

Om hieraan zooveel mogelijk publiciteit te geven, wenscht zij door aanplakbiljetten het publiek tot deelneming en bezoek uit te noodigen.

Voor dit doel schrijft zij een Prijsvraag uit voor een Reclame-biljet — afmeting van het papier 60 c.M. breed en 98 c.M. hoog.—

Op dit biljet moet in duidelijk leesbaar schrift voorkomen. Groote Landbouwtentoonstelling te Zutphen, op 9, 10, 11 en 12 Augustus 1905.

Behalve de tint van het papier mogen hoogstens drie verschllllende kleuren worden gebruikt. Als 1e prijs wordt uitgeloofd een som van *f* 75.— 2e prijs een som van *f* 25.—

De medewerking van deze prijsvraag is voor iedereen opengesteld. Alle stukken moeten vrachtvrij bezorgd zijn vóór of op 15 April 1905, aan het adres van den heer J. Canters Jr. Coehoornsingel No. 78 te Zutphen. De stukken moeten voorzien zijn van een motto en vergezeld gaan van een gesloten naambrief en een correspondentie adres en zoo noodig van eene toelichting. De naam van den vervaardiger mag op de teekening niet voorkomen, noch op eenigerlei wijze voor de uitspraak der Jury aan deze bekend gemaakt worden. Het schrift op de teekening en toelichting en naambrief mag niet van zijne hand zijn. Ontwerpen, waarbij aan deze bepalingen niet is voldaan, blijven buiten beoordeeling.

De ingezonden ontwerpen zullen worden beoordeeld door een Jury, bestaande uit de heeren: B. Korteling, Kunstschilder, Hoofdleeraar B. A. School en andere inrichtingen te Deventer; W. C. Staring, Kunstschilder te Zutphen; N. v. d. Hoef, Leeraar teekenen H. B. School en B. A. School,— Directeur Kunstnijverheid, Vak- en teekenschool te Zutphen en de leden van de Regelings-Commissie der tentoonstelling.

De Jury heeft het recht om, in geval geene bekroning kan worden toegekend, de beschikbare gelden geheel of gedeeltelijk te verdeelen tusschen die ontwerpen, welke volgens haar oordeel recht hebben op belooning,

De bekroonde ontwerpen worden ons eigendom en verplichten de prijswinners zich bij eventueele reproductie behulpzaam te zijn en zoo noodig in overleg met de Jury kleine wijzigingen aan te brengen. De ingekomen ontwerpen worden tentoongesteld in de lokalen van de Kunstnijverheid Vak- en Teekenschool te Zutphen of een ander lokaal en indien het de Commissie gewenscht voorkomt, nog in 1 of 2 andere plaatsen. Daarna kunnen de ontwerpen worden afgehaald of franco terug worden gezonden aan de correspondentie adressen.

De uitspraak der Jury zal bekend worden gemaakt in het »Nieuws van den Dag«.

De Regelings-Commissie van de Tentoonstelling der G. O. Mij. van Landbouw, Afdeeling Zutphen — Warnsveld,

J. Canters Jr., *Secretaris.*

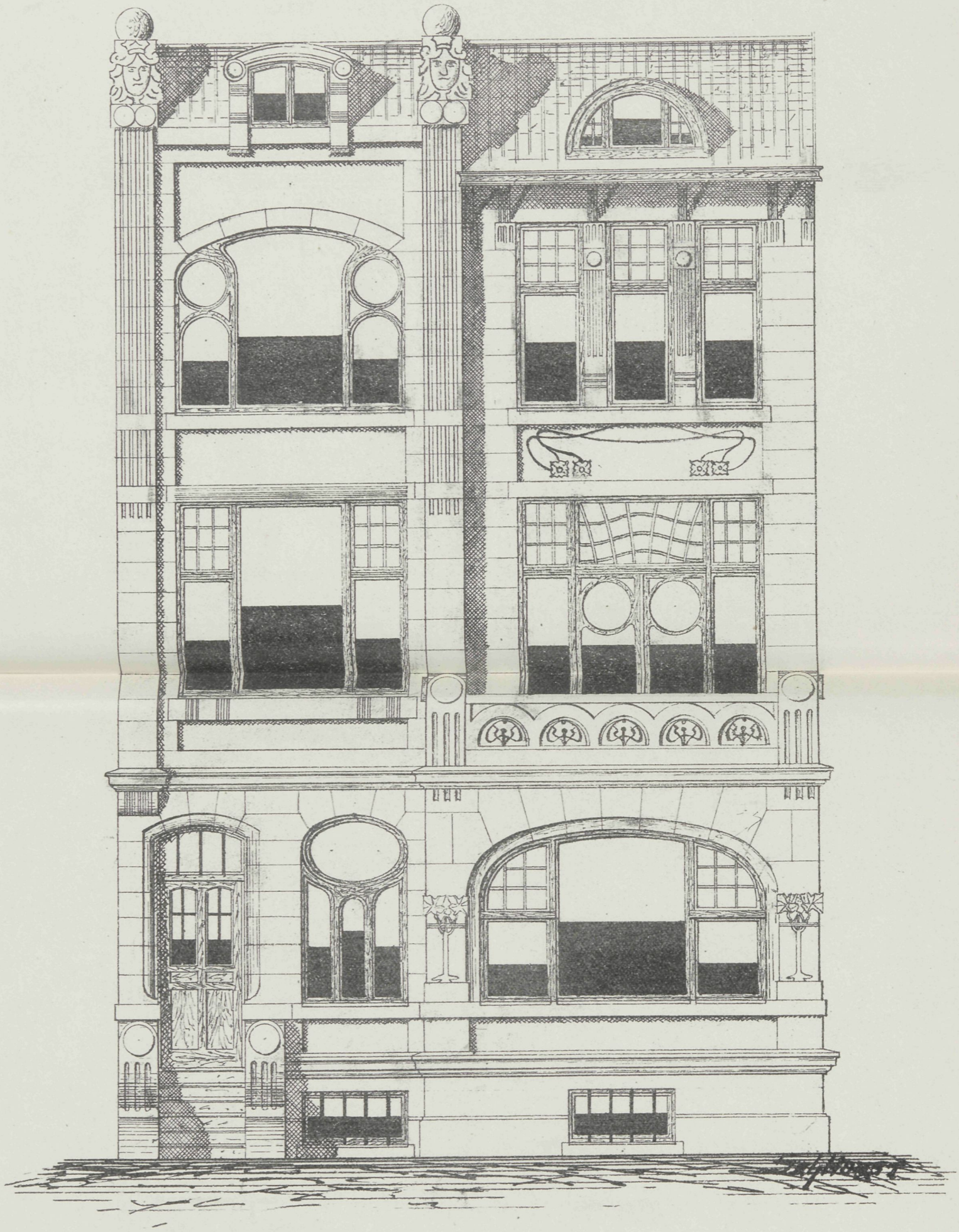

ONTWERP VOORGEVEL VAN HEEREN HUIS

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

16 Maart 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 6.

Bij de Platen.

Woonhuisgevel te Goes.

door F. G. C. ROTHUIZEN.

Een hoogst verdienstelijken gevel, eenvoudig, toch met veel afwisseling biedt het ontwerp aan. Wij waren in de gelegenheid in aflevering 3, pag. 21, eene uitvoerige beschrijving te geven over de Luminografie, een druk vooral belangrijk voor onze bouwmeesters tot het repoduceeren van teekeningen voor aanbestedingen enz. Deze plaat geeft een proef der bewerking aan, en is door de Stoom-steendrukkerij »Senefelder«, Looiersgracht 47, Amsterdam, vervaardigd om het in die aflevering besprokene nader toe te lichten. De druk is duidelijk en de beste aanbeveling voor dergelijke reproductie. Wat daarbij in acht te nemen is heeft de omschrijving toen aangegeven, zoodat wij daarop niet behoeven terug te komen. Ongetwijfeld zal nadere bekendmaking de toepassing bevorderen.

De opleiding van den Architect.

Dit onderwerp werd dezer dagen behandeld door den heer Jan Stuyt, Architect te Amsterdam in eene vergadering der vereeniging »Architectura et Amicitia«. Wij ontleenen kort daaraan het volgende. Goede of kwade eigenschappen der architecten keeren zich ten voor of nadeele van den architectenstand. Hoe hooger die gehouden kan worden des

te beter is dit voor het aanzien van den stand. Onze tijd heeft echter zijne bezwaren. Elk die wil kan zich architect noemen en vestigen, van daar dat er zooovele beunhazen ontstaan die den stand geen voordeel brengen. Nam de staat examen af dan zou dat euvel verdwijnen. De Polytechnische school kan hierin niet voorzien. Daarom zou hij wenschen dat vereenigingsinitiatief zich de zaak aantrok en het voor architecten verbindend zou stellen een examen af te leggen. In Engeland geschiedt zulks en daardoor heeft de architect daar zooveel betere positie; de wijze hoe die examens geregeld zijn, lichtte spreker daarbij toe en zou hij wenschen, dat ook in Nederland een Instituut van Architecten zich zou vormen om op die wijze de jonge architecten voor het vak te examineeren. Daarvoor wenscht hij een drietal voorname bouwmeesters die zich tot een vijftiental zouden kunnen uitbreiden en als studieplaats de Rijks Academie voor Beeldenden Kunsten te Amsterdam, en in verband daarmede het atelier van den architect voor over dag en wel de bouwmeesters uit genoemde commissie met vaste assistenten tot leermeesters. Op die wijze zou hij voor de bouwkunst groote verbetering zien.

Ontegenzeggelijk heeft dat denkbeeld van den heer J. Stuyt veel goeds in zich. De roeping van den bouwmeester is wel wat al te vrij, wordt daardoor bandeloos en vooral in onzen tijd, waarin men, als men slechts een weinig op de hoogte is van het moderne, zich in een oogwenk noemt *de architect.* Of nu juist examens den weg aanwijzen, kunnen wij niet geheel mede instemmen. Examens brengen juist niet altijd de beste krachten aan het licht, dan komt een kalm gemoed en rustig hoofd dikwerf tot grooter waarde als veel kennis, en gladde lui weten zich gewoonlijk gemakkelijk door de vingers van den examinator te wringen. Wij hebben de examens zelf wel meermalen bezocht en heeft dit ons oordeel bevestigd. Wij herinneren ons altijd nog hoe een bekwaam schilder bij het afleggen van examen in het teekenonderwijs een kop moest teekenen. Op de vraag of de teekening voltooid was, luidde het antwoord ja en toch had de man het oog vergeten, zag door zijn overspannenheid de gebreken niet. Of dit tot het oordeel heeft medegewerkt of niet, maar de man die grootere verdienste had dan zij die er doorkwamen zakte en zoo gaat het meer.

Een ander voorbeeld; op een examen werd des morgens een vraag gedaan, die de geexamineerde niet wist. Des middags deed een andere examinator de vraag aan een andere tegenwoordige deelnemer en die wist het antwoord wel, (omdat hij het des morgens opgevangen had) dat verschil had bijna het doodvonnis van den eersten veroorzaakt. Zoo zijn er meer gevallen.

Een examen achten wij daarom aan vele bedenkingen onderhevig. Een andere zaak is de prijsvragen. Hij die zich bij herhaalde concoursen de eere-palm weet te veroveren moet wat in zijn brein hebben, is iemand die tenminste vakkennis en studie achter zijn rug heeft. Dat slaat beter in, en zou het daarom mogelijk op den weg liggen aan te wijzen, dat zij, die zich in verschillende concoursen hadden verdienstelijk gemaakt, dat die recht hebben tot uitoefening van het vak. Die kans is lang niet overvloedig want hoe dikwerf gebeurt het niet dat op een prijsvraag zestig tot honderd-twintig deelnemers zich aangorden voor

den strijd en slechts één daarbij kan in aanmerking komen. Dat geeft nu wel niets voor het onderzoek der praktische kennis, maar die wordt op een examen toch ook moeilijk bewezen.

Wenschelijk is het en scharen wij ons gaarne aan de zijde van den heer Stuyt dat in den toestand verbetering kome, want zonderling is die in het maatschappelijk leven nu, en worden daardoor dikwerf knappe krachten achteruitgezet, voor hen, die het best kunnen babbelen om het werk voor zich in te rekenen. Het publiek dat zich daardoor laat vangen kan men dat niet euvel duiden. Want ware dat beter voorgelicht wie de geijkte mannen van het vak waren, het zoude zeker er gebruik van maken. Want wie heeft niet gaarne het beste wanneer hij wat wenscht te verkrijgen.

De Nieuwe Domkerk te Berlijn.

Een der belangrijkste bouwwerken in de laatste dagen voltooid, is de Domkerk te Berlijn. Bijzonder gelukkig is de ligging gekozen en men heeft van overal een vrij uitzicht op het bouwwerk, en verheft zich de koepel statig opwaarts, ingesloten door de vier kleine koepeltorens. De gedachte dat de St. Pieter te Rome, als voorbeeld is gekozen, komt onwillekeurig bij het zien bij een ieder op, omdat er treffende gelijkenis in is. Niettemin blijft het een fraai monumentaal gebouw en waar wij zoo gaandeweg aan het sierlijke en monumentale ontwennen, daar geeft een dergelijk gebouw een werkelijk genot bij de beschouwing van dat alles, zoo met zorg bestudeerd en uitgevoerd. Bij gelegenheid van het zilveren huwelijksfeest van het keizerlijk echtpaar werd dezer dagen het bouwwerk in tegenwoordigheid van verschillende vorstelijke personen en vertegenwoordigers der kerkgenootschappen ingewijd. Het was in het jaar 1867 dat op bevel van Koning Wilhelm I een prijsvraag werd uitgeschreven voor een Domkerk, daarop kwamen 53 ontwerpen in, waaronder zeer verdienstelijke. De jury kon echter niet tot eenstemmigheid geraken waardoor de prijsvraag zonder resultaat bleef. Het was Keizer Frederik die de zaak weder opvatte en een ontwerp door prof. Raschdorff in het licht gegeven vergemakkelijkte daartoe den weg, omdat het algemeen de belangstelling trok, en men daaraan groote verdienste toekende. Er werd besloten den ouden Dom door Frederik den Grooten gesticht af te breken en aan Raschdorff werd den bouw van den nieuwen Dom opgedragen, waarvoor 6 millioen gulden werd toegestaan. Dit was in het jaar 1893.

Zoo als het plan doet zien, bestaat het gebouw uit drie afdeelingen als de gedachtenis kapel, de kerk en de ruimte voor doop- of huwelijksplechtigheden, de ligging daarvan is van noord tot zuidzijde. Langs verschillende trappen bereikt men de ingangen, die door een zuilenrij van 80 M. lengte zijn ingesloten. Aan de zuid- en oostzijde zijn de noodige ruimten voor sacristie, koster- en wachtkamer. Onder de vier koepeltorens zijn de ingangen voor de ministers en diplomaten alsook de opgangen voor het orgel en de

gaanderijen. Ook voor den Keizer is een afzonderlijken toegang. Op gelijke hoogte met de gaanderijen zijn de kamers voor het bestuur, aannemelingen en voor het domkoor. Bovendien is er nog een bewaarplaats voor alles wat op den Dom betrekking heeft en een museumzaal. De woning van den koster is aan de rivierzijde (de Spree) gelegen terwijl de

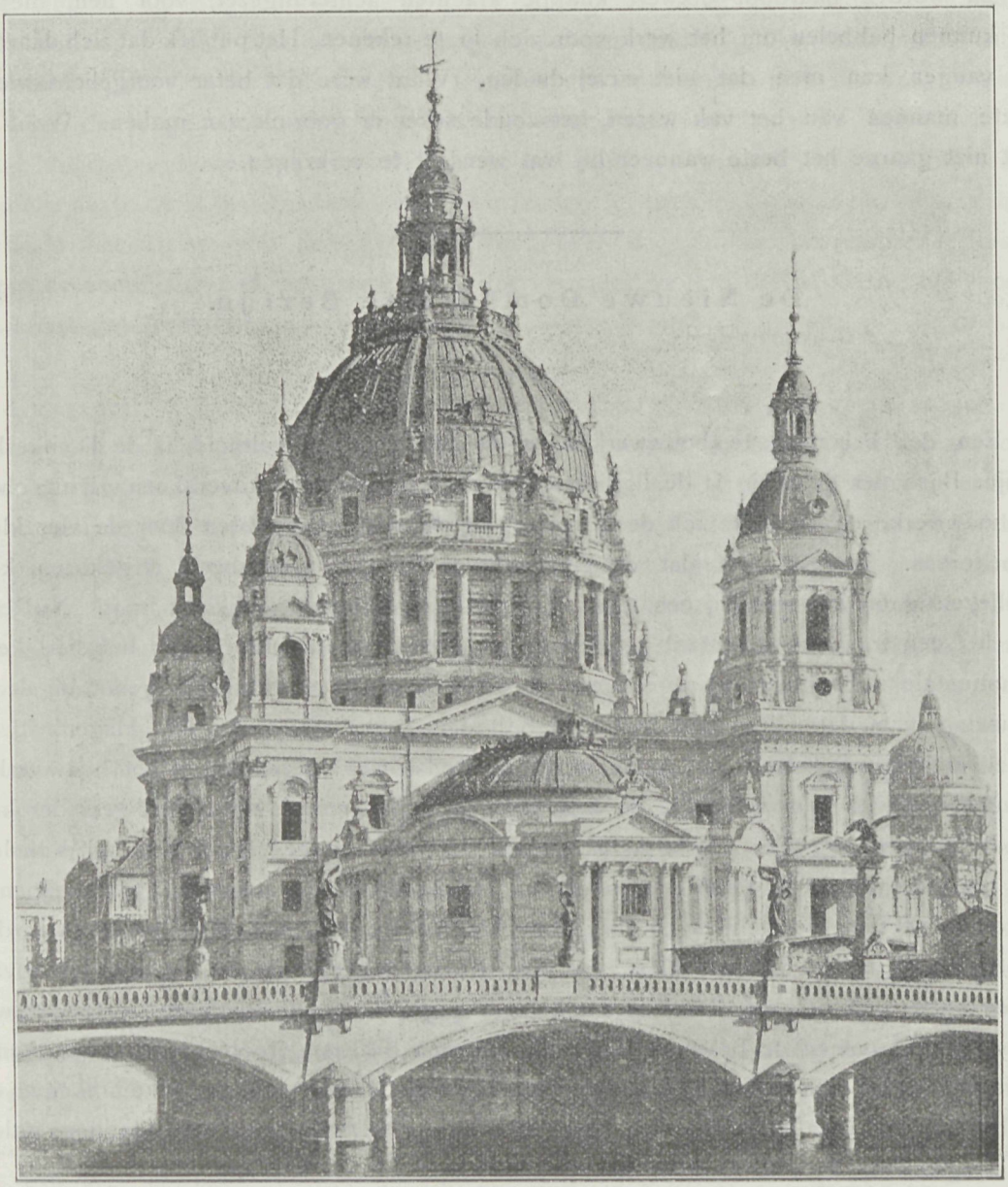

Domkerk te Berlijn.

inrichtingen voor de verwarming onder den hoofdingang en de doopkapel zijn geplaatst, al de overige ruimte dient tot grafkelder voor de Keizerlijke familie. Het middendeel, de eigenlijke kerk is een onregelmatig achtkant, waarboven zich de fraaie koepel verheft.

Deze is 33 M. over diam. bij eene hoogte van 74 M. tot aan de bovenste lichtramen. In het geheel zijn er 2100 zitplaatsen in de kerk. De preekstoel geheel van marmer staat in een der vier half-cirkelvormige hoekpijlers. Onder het orgel door, gaat men naar de grafkapel waaromheen zich verschillende kleine kapellen bevinden.

De geheele hoogte van den Dom tot aan het kruis is 114 M. De streng klassieke stijl waarin het gebouw is opgetrokken, gaf gelegenheid tot plaatsing van zeldzaam fraaie beeldhouwwerken en versieringen, daarbij is het koepelgewelf van hoogst fraaie plafondbeschilderingen voorzien en maakt dat het gebouw tot een werkelijk monument, dat nog na eeuwen zal getuigen van de verdiensten door Raschdorff in zijn werk weggelegd. Waar

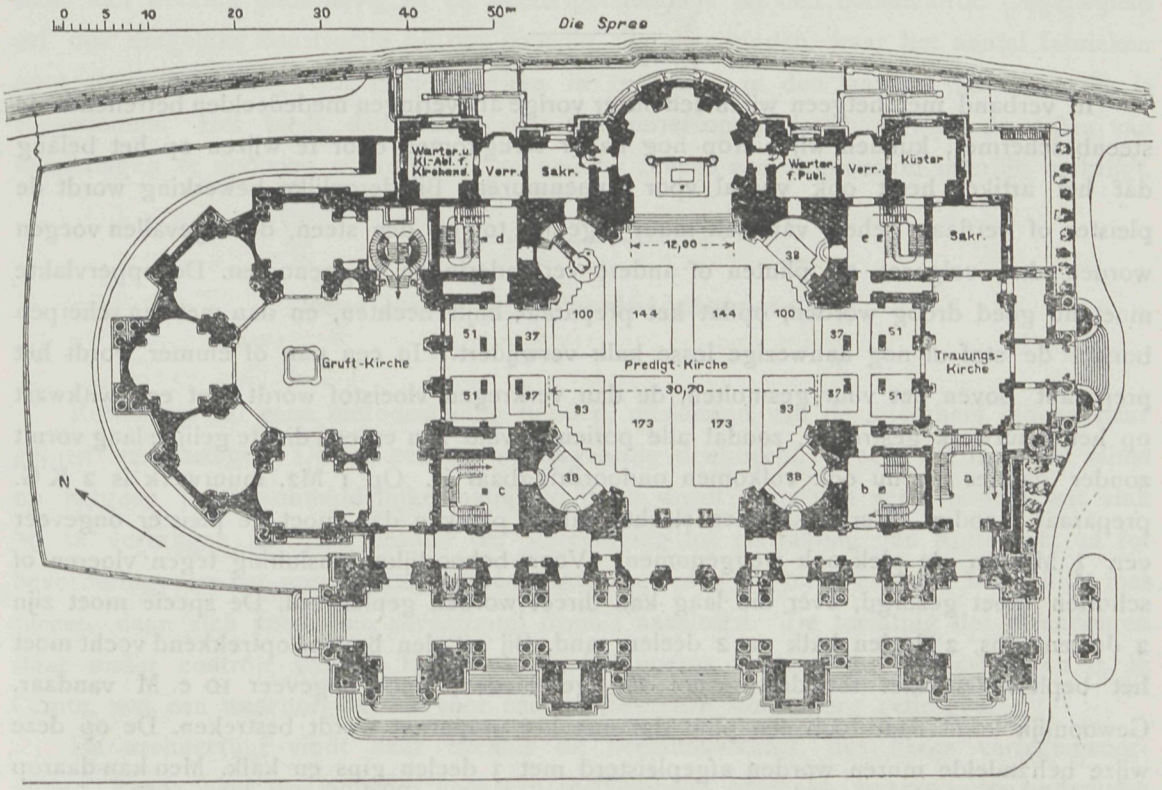

Plan Domkerk te Berlijn.

wij zeer weinig monumentaals meer zien verrijzen, maakt dit bouwwerk een gelukkige uitzondering en al zijn de beoordeelingen over het bouwwerk verschillend, vooral nu onzen tijd zoo onstandvastig is in haar richting, en daarbij alles veroordeeld wat aan het verleden herinnert, allen komen toch hierin overeen, dat de Domkerk een der voornaamste scheppingen uit onzen tijd is en eerbied afdwingt.

Bizonder fraai is het lichteffect dat door de koepelramen verkregen wordt, en veelkleurig naar binnen straalt. De beeldhouwwerken van prof. Lessing komen hierbij hoogst verdienstelijk uit Het voorruim is afgesloten door het hek dat den ouden Dom versierde en

door zijn kunstvolle bewerking algemeen bekend is. De geheele koorinrichting is rijk voorzien van marmer en maakt daardoor met de roode zuilen uit Saalberger marmer en met de vele vergulde versieringen een zeer overweldigenden indruk. Het orgel wordt gedragen door zwarte Salvador zuilen. Dit orgel is te Frankfort aan den Oder vervaardigd door den fabrikant Sauer. Zoo ook is het gekleurde glas uit de Sanderschen fabrieksinrichting te Barmen vervaardigd naar teekeningen van Anton von Werner van groote kunstwaarde. Deze heeft ook de meeste schilderwerken ontworpen en voltooid.

Drooge Muurvlakken.

In verband met hetgeen wij in een onzer vorige afleveringen mededeelden betreffende de steenbeschermer, kunnen wij hierop nog nader terugkomen door te wijzen op het belang dat het artikel heeft ook vooral voor binnenmuren. Bij dergelijke bewerking wordt de pleister of verflaag geheel van den muur afgebikt tot op den steen, de uitgevallen voegen worden dan volgezet en plinten of andere verhinderingen weggenomen. De oppervlakte moet nu goed droog worden, opdat het preparaat blijft hechten, en dan met een scherpen borstel de stof of nog aanwezige losse kalk verwijdert. In een pan of emmer wordt het preparaat boven het vuur gesmolten, de dan verkregen vloeistof wordt met een witkwast op het muurwerk gestreken, zoodat alle porien gevuld zijn en een dichte gelijke laag vormt zonder gaatjes die nu ook volkomen ondoordringbaar is. Op 1 M2. muurwerk is 2 K G. preparaat noodig. Verwerkt men slechts enkele plekken dan moet de pleister ongeveer een ½ M. om de plek ook weggenomen. Voor behoorlijke aansluiting tegen vloeren of schotten moet gezorgd, over die laag kan direct worden gepleisterd. De specie moet zijn 2 deelen gips, 2 deelen kalk en 2 deelen zand. Bij uit den bodem optrekkend vocht moet het bepleisteren niet tot den grond toe geschieden, doch ongeveer 10 c. M vandaar. Gewoonlijk komt daar toch een plint dat met het preparaat wordt bestreken. De op deze wijze behandelde muren worden afgepleisterd met 3 deelen gips en kalk. Men kan daarop onmiddelijk behangen. Waar de vochtige muren zeer dikwerf moeielijke hinderpalen vormen om op te ruimen, kan langs dezen weg een proefname geen kwaad, te meer daar de kosten niet hoog zijn, *f* 0.50 per K G.

Cementplaten als terreinafsluiting.

De groote toepassing van cement en ijzer heeft verschillende nieuwe constructien doen ontstaan. Zoo lezen wij in een buitenlandsch vakblad dat de fabrikanten Groenouw & Co. te Brunswijk met zeer goed gevolg omheiningen maken van cementplanken en stijlen.

De stijlen breed 0.30 M. worden 0.70 M. in den boden gelaten. In die stijlen zijn sponningen waarin de cementplanken van boven af op elkander worden geschoven. Ieder dezer planken is door staafijzer versterkt zoodat die grooten druk kunnen weerstaan. De stijlen gaan boven de planken uit en hebben daarop eene bekroning, de planken worden van boven gedekt door verglaasde pannen of ander vochtwerende materialen. Doordien de aansluitingen der planken vol gewerkt worden geeft de omheining een geheel gesloten vlak te zien. Daarbij is het materiaal licht, zoodat geen fundatie noodig is. De berekening is aldaar per loopende Meter: 2.00 M. hoog *f* 6.00, 1.80 M. hoog *f* 5.70, 1.60 M. hoog *f* 5.40.

Die prijzen zijn dus billijk en nog lager dan goed bewerkt hout vordert, terwijl dit altijd aan werking onderhevig is, en steeds gemakkelijk bij den bodem afrot. Ongetwijfeld zal ook dergelijke constructie bij ons spoedig zijn weg vinden, waar het aantal fabrieken voor de saamstelling van cementwerken in ons land in den laatsten tijd belangrijk is toegenomen. Het biedt dan ook tevens het gerief op minkostbare wijze de stijlen van versieringen te voorzien waardoor de omheining tevens een aangenaam uiterlijk verkrijgt.

Eene lokale Nijverheids-tentoonstelling.

Rotterdam zal eene tentoonstelling houden, uitsluitend van de nijverheid binnen haar gebied vervaardigd. Dat is een navolgenswaardig denkbeeld. Veelal let men het minst op hetgeen in de onmiddellijke nabijheid is en wordt soms van verre besteld wat vlak bij te verkrijgen is. Het bestuur der Vereeniging tot verfraaiing van Rotterdam en tot bevordering van het vreemdeling verkeer, zette het plan op touw en naar het schijnt met succes, daar zich reeds een zeventig-tal firma's aansloten. De toelating der inzendingen staat onder contrôle van de Heeren P. A. Schipperus, S. Miedema, J. Verheul en A. le Comte, wat een waarborg is dat voor een goede keuze wordt zorg gedragen.

De architectuur vindt daar evenals de beeldhouwkunst, dus flinke vertegenwoordiging. Reeds werd een ontwerp voor een reclamebillet gemaakt, waarvoor een onderlinge wedstrijd was uitgeschreven. De prijs (verguld zilveren medaille) kwam aan het ontwerp »Hierdoor tot Hooger« van den Heer Fr. Bakker en de premie (zilveren medaille) dat onder het motto »J.« van den Heer J. van Dam, beiden in de gemeente woonachtig.

Meubel-Prijsvragen.

Tot opluistering der Lustrum tentoonstelling der vereeniging Architectura et Amicitia schrijft de directie van het »Binnenhuis« prijsvragen uit voor twee ameublementen daarvan zijn de conditiën:

a. Een salonameublement ter verkoopwaarde van ongeveer *f* 1500.—

Dit ameublement moet bestaan uit: een salonkast, canapé of hoekbank, twee leunstoelen (of crapauds), twee bankjes, drie stoelen, tafel, klein bijzet tafeltje, theetafel en schoorsteenspiegel.

b. Eenvoudig slaapkamer ameublement verkoopwaarde ongeveer *f* 400 — te bestaan uit: een dubbel bed (lit jumeaux) linnen- of spiegelkast, twee nachtkastjes, tweepersoons waschtafel met marmer blad en spiegelopzet, een tafeltje en drie stoelen. De prijs voor het eerste ontwerp uitgeloofd bedraagt *f* 150. – die voor het tweede *f* 75.—

Voorwaarden:

De ontwerpen moeten, geteekend op schaal van 1/10 voor 15 Mei a.s. franco worden ingezonden aan het adres van A. et A. Café »Parkzicht«, Hobbemastraat, Amsterdam. Zij moeten geteekend zijn met een motto, welk motto eveneens moet voorkomen op een gesloten enveloppe, waarin naam en adres van den ontwerper en opgave van correspondentie-adres.

De ontwerpen zullen beoordeeld worden door een Jury bestaande uit de heeren K. de Bazel te Bussum, H. P. Berlage Nz. en Jos Th. J. Cuypers te Amsterdam. De Directie van het »Binnenhuis« behoudt zich het recht voor, het door de Jury bekroonde ontwerp niet uit te voeren, in geval daartegen bij haar overwegende bezwaren mochten bestaan. Neemt zij het bekroonde ontwerp ter uitvoering aan, dan verplicht de ontwerper zich, de noodige detailteekeningen, alsook alle mogelijke inlichtingen te verstrekken, De bekroonde ontwerpen met de daarbij behoorende detailteekeningen blijven in elk geval het eigendom van de Directie van 't »Binnenhuis«. Bij herhaalde uitvoering van het ontwerp kent zij echter den ontwerper telkenmale het gebruikelijken honorarium voor medewerkers uit: te weten voor de kastmeubels 10 pCt. canape's en leunstoelen 7½ pCt. stoelmeubels 5 pCt. en van het geheele slaapkamer-ameublement telkens 5 pCt. alles gerekend naar den bruto-kostprijs. De ontwerper verplicht zich daarbij echter eventueele wijzigingen aan te brengen overeenkomstig de behoefte der bestellers.

De mededinging is opengesteld voor alle leden van A. et A. en der vereeniging voor Ambachts- en Nijverheidskunst.

MAANDBLAD MAGAZIJN »DE KONING VAN ZWEDEN« FIRMA J. S. J. DIETZ TE AMSTERDAM

Op de prijsvraag »Hoofd voor het Maandblad« zie aflevering 3, zijn ingekomen 173 ontwerpen. De tentoonstelling daarvan heeft plaats van Maandag 20 tot en met Zaterdag 25 Maart 1905 dagelijks van 1 tot 5 uur op de vergaderzaal van het magazijn Keizersgracht bij de Leliegracht 149 Amsterdam en is voor alle belangstellenden toegankelijk.

VOORGEVEL van een WOONHUIS te GOES

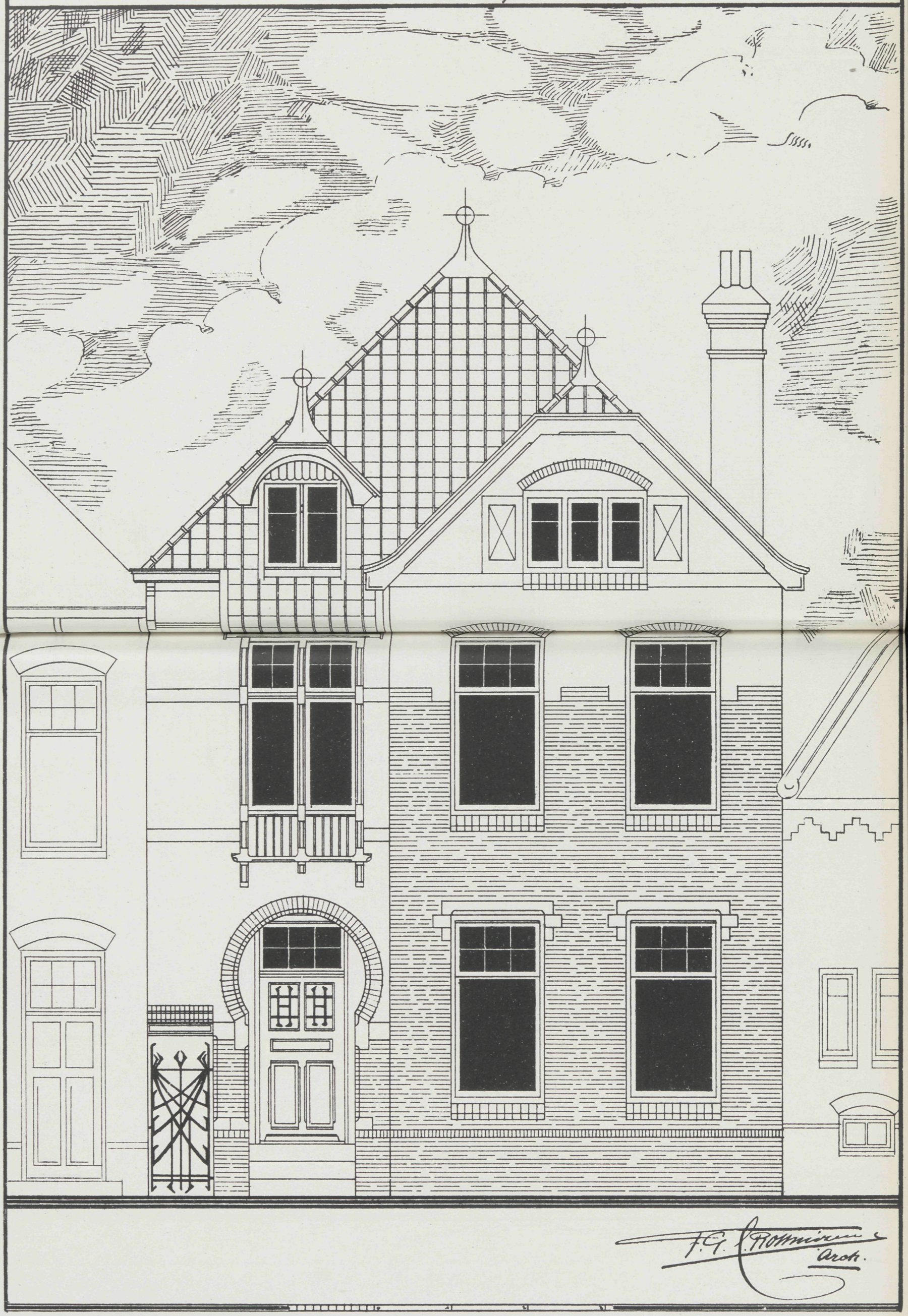

BIJLAGE UITGEVOERD IN LUMINOGRAFIE.
STEENDRUKKERIJ „SENEFELDER", A'DAM.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

30 Maart 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 7.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Heerenhuis

door W. DE GRAAF.

De beide plannen, voor- en zijgevel vormen een heerenhuis waarvan de eene zijgevel belendend is, en al de overige gevels vrij zijn in uitzicht.

Het Damrak-terrein bij den Dam afgesloten.

Zooals vele dag- en ook vakbladen hebben meegedeeld zijn er onderhandelingen loopende over de bebouwing van het Damrak-terrein, daar waar Beurs Zaliger troonde. De bankiersfirma Oppenheim en v. Till te 's Gravenhage hebben namelijk een bod gedaan van *f* 600.000, voor 2653 M2 om daarop te doen bouwen een Grand Hotel d'Amsterdam.

Met grooten ophef wordt daarbij meegedeeld dat een Hollandsch architect George de Feure, die reeds jaren te Parijs werkzaam is, de plannen maakte.

Wat vooral in die omschrijving onze aandacht trok, dat is de mededeeling dat het hotel bij eventueelen bouw zou worden opgetrokken in Franschen Grèssteen en platte Fransche geglansde witte steenen. Echt mooi natuurlijk. Maar met dat al komt er voor ons landje maar weinig te leveren, een Fransch project, in Fransche materialen, mijn liefje wat wilt ge nog meer. Wordt het geen tijd dat het »tot hiertoe en niet verder» eens uitgesproken wordt. Nu wordt ons nog wel als reclame opgedischt, dat het te bouwen juweel op en top Fransch zal zijn. We zullen over de stijl niet redetwisten die kan voldoen, en zou men daarvoor

kennis genomen moeten hebben van het ontwerp, maar dat, voor men nog eenige koop gesloten heeft, tot aanbeveling moet strekken dat de materialen uitheemsch zijn, dat is toch wel wat al te bar. Zie dat komt er van als wij zelf al te veel uit den band loopen.

50-jarig bestaan der Vereeniging Architectura et Amicitia.

Tot vaststelling der plannen voor de feestviering vergaderde Maandag namiddag ten Stadhuize in de Raadzaal het Eere-Comite, het Bestuur en de Feest-Commissie onder Voorzitterschap van den Burgemeester. Het feest belooft een grooten omvang te zullen verkrijgen. In het Comite zitten de heeren:

J. H. Leliman, architect, eere-voorzitter van het Gen. Architectura et Amicitia, Amsterdam; Dr. P. J. H. Cuypers, architect der Rijks Museumgebouwen, te Roermond; Aug. van Delden, directeur der Haagsche Academie van Beeldende Kunsten, Den Haag; B. C. Dorsser, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten, Rotterdam; I. Gosschalk, eere-lid van het Genootschap Architectura et Amicitia, Brussel; J. van Hasselt, directeur van Publieke Werken, Amsterdam; H. Molemans, architect, Amsterdam, eere-lid van het Gen. Architectura et Amicitia; J. G. van Niftrik, ingenieur, Amsterdam; A. Salm G.Bzn., voorzitter der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst, Amsterdam; L. Serrurier wethouder van Publieke Werken, Amsterdam; Prof. Dr. Jhr. Six, voorzitter van het Oudheidkundig Genootschap, Amsterdam; W. Springer. architect, Amsterdam, eere-lid van het Genootschap Architectura et Amicitia; Jhr. Mr. V. de Stuers, lid der Tweede Kamer der Staten-Generaal, Den Haag.

De Voorzitter van het Eere-Comite opende de vergadering en bracht daarna den heer J. Ingenohl, Voorzitter der Feest-Commissie dank voor de welwillende bescherming door het Eere-Comite gevormd, en lichtte verder de plannen voor de feestviering toe. Zij bestaan uit eene vergadering op 16 September des morgens 10 uur, volgens onderstaand programma.

1. Opening door den voorzitter van het Genootschap.
2. Notulen, d.w.z. zeer beknopt verslag van het Genootschappelijk bestaan gedurende de afgeloopen vijftig jaren »Kronijk«.
3. Mededeelingen der bereids genomen conclusiën.
4. Feestrede uit te spreken door een nader uit te noodigen feestredenaar.
5. Slotwoord van den eere-voorzitter van het Genootschap.

12 uur gemeenschappelijke lunch.

2.30 uur Feestelijke opening der tentoonstelling door Z. E. den Commissaris der Koningin in Noord-Holland, buitengewoon eerelid van het Genootschap. Feestrede van den voorzitter van het Genootschap.

De tentoonstelling te houden in het Gemeente-Museum, hiervoor welwillend ter beschikking van het Genootschap gesteld, zal bevatten:

Ie Rubriek Bouwkunst.

a. Antwoorden op de uit te schrijven eere-prijsvraag en de jaarlijksche prijsvragen.

b. Bekroonde prijsvraag-antwoorden gedurende de 50 jaren van het bestaan van het Genootschap.

c. Keuze collektie uit de meest markante moderne bouwwerken.

IIe Rubriek Oud-Amsterdam.

Pleinen, markten, bruggen, poorten, grachten enz. Het is de bedoeling een zoo volledig mogelijk beeld te geven van de vervorming, die Amsterdam in de laatste halve eeuw heeft ondergaan.

IIIe Rubriek Schilderkunst. Schilderijen, aquarellen en teekeningen waarop gebouwen voorkomen.

IVe Rubriek Portretten.

Portretten van onze groote Nederlandsche bouwmeesters uit vroegere eeuwen.

Ve Rubriek Kunstnijverheid.

Decoratief schilderwerk, beeldhouwwerk, gebrand glas, meubelen.

6.30 uur. Gemeenschappelijk banket in het Amstel-hotel.

9.30 uur. Waterfeest op den Amstel met vuurwerk. (Voorloopig is de medewerking verzekerd van de Amsterdamsche Roei- en Zeilvereeniging »De Hoop«.

Overigens wenscht men een feestnummer uit te geven loopende over de werkkring gedurende deze halve eeuw.

Men was er in geslaagd zich de medewerking te verzekeren van de Heeren:

't Hooft, directeur van het Museum Fodor; Moes, directeur van het Rijks-Prentenkabinet, en Veder, gemeente-archivaris, voor rubriek II; van den Heer Breitner voor rubriek III, en van den Heer Jan Toorop voor rubriek IV, terwijl voor het waterfeest de Heer Blussé, voorzitter van de Roei- en Zeilvereeniging »De Hoop« de Commissie zal adsisteeren voor het te houden waterfeest.

Betimmeringen.

Een nieuwe uitgave is verschenen bij de firma Wed. J. Ahrend & Zoon te Amsterdam. Het zijn Betimmeringen samengesteld door W. Noorlander, Architect te Amsterdam. De uitgave bestaat 6 afleveringen elk 8 platen bevattend, en zal in twee jaren compleet zijn. Iedere aflevering à *f* 4.—. De onderwerpen zijn betimmeringen voor woon- en eetkamers, kantoorlokalen, trappen, keukens, hallen, wachthuisjes en kiosken, erkers, salons, kappen, winkelpuien, buffetten, winkelinterieurs, serres enz. De eerste aflevering goed van uitvoering geeft een erker, winkelpui bodega, eetkamerwand met details, kamerbetimmering met erker en een architectenbureau gemeentetram. De moderne opvatting is smaakvol gegroepeerd maakt elk blad tot nuttige studie voor velen en zal ongetwijfeld deze uitgave die vele verdiensten heeft zijn weg wel doen vinden. Daarbij is het moderne niet arm van opvatting maar behoorlijk versierd en maakt daardoor een bizonder goeden indruk. De vervaardiger toont volkomen berekend te zijn voor zijn taak en zal dit de belangrijkheid der uitgave beslist ten goede komen, ook vooral door de nauwgezette uitvoering.

Bij de Tekstfiguren.

VOORGEVEL

De verschillende tekstfiguren geven een woonhuis buiten, in plannen en gevel door G. Middendorp te Naaldwijk en een winkel- tevens woonhuisgevel van den bouwmeester J. J. Hellendoorn te Hengelo (O.)

Rembrandt-feesten.

Voor de feesten in Juli 1906, krijgen de plannen steeds meer uitbreiding. Op eene vergadering door de commissie tot voorbereiding gehouden, werd in hoofdzaak vastgesteld dat de feesten twee à drie dagen zullen duren. Daartoe zou behooren: 1e Plechtige inhuldiging van de in aanbouw zijnde Rembrandtzaal aan het Rijks-Museum, waartoe ook het Hof zal worden uitgenoodigd; 2e Monumentale herinnering te plaatsen op Rembrandts graf in de Westerkerk; 3e Feestavond in den Stedelijken Schouwburg, waarvan het

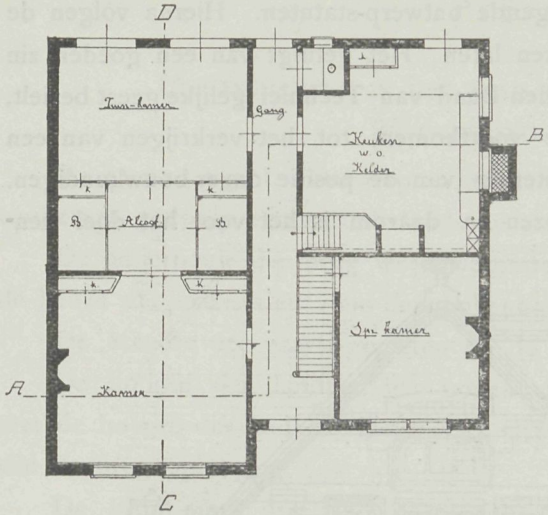

GRONDPLAN

programma eene verrassing moet vormen, door hieraan geen bekendheid te geven; 4e Medaille uit te geven ter gedachtenis aan het feit; 5e Een bijbel met prenten van Rembrandt, zaam te stellen en te verspreiden; 6e Zal eene levensbeschrijving van hem het licht zien; 7e Een nog onbekend plan van Jozef Israels zal in uitvoering worden gebracht; 8e Een diner waaraan bekende personen en buitenlandsche delegaties zullen deelnemen; 9e Illuminatie van het Rijks-Museum; 10e Stelt men zich voor bij genoegzame deelneming, tentoonstelling te houden van de beste Rembrandts; 11e Een groot Volksfeest.

Een en ander belooft wat voor de feestvierende gemeente en zal dit ongetwijfeld aan de hoofdstad in die dagen groot verkeer bezorgen.

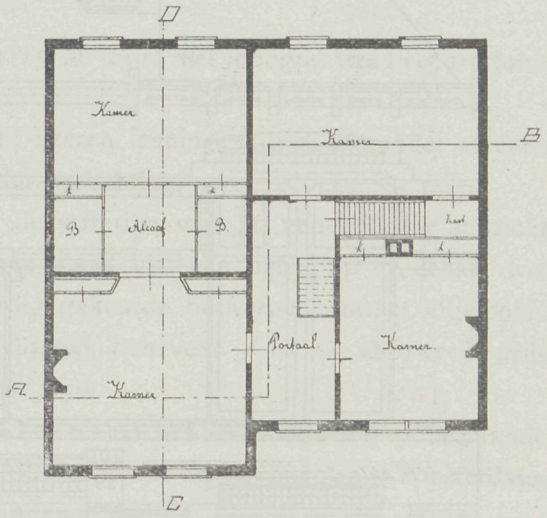

VERDIEPING

De bond van Technici en de Vereeniging van Nederlandsche bouwkundige opzichters en teekenaars.

Overeenkomstig de op 12 Mei 1904 gehouden vergadering, waarbij de Vereeniging van Nederl. bouwk. opzichters en teekenaars, besloot zich in verbinding te stellen met den Bond van Technici heeft dit voornemen een vasteren vorm verkregen. De Vereeniging doet daartoe een voorstel, dat inderdaad hoogelijk gewaardeerd mag worden. Zij stelt namelijk verschillende punten voor tot verheffing van den opzichtersstand en wel om daartoe te geraken als punt I. Op de tweede algemeene vergadering van de Vereeniging te houden te Utrecht op 1 Juni 1905 in het gebouw »De Eendracht», het voorstel goed te keuren, de Vereeniging met den Bond van Technici te doen samensmelten, echter onder de nadrukkelijke voorwaarde, dat de Bond

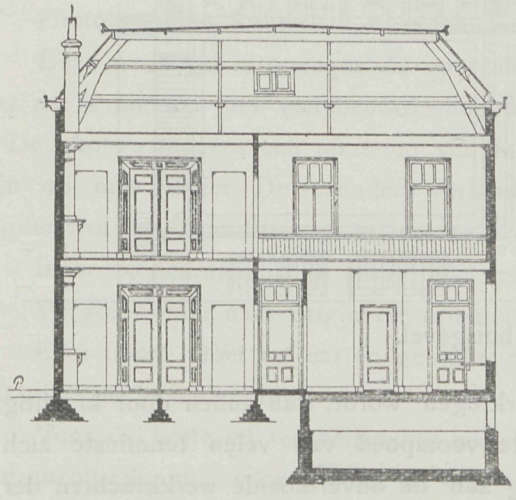

DOORSNEDE AB

van Technici worde gereorganiseerd op de volgende ontwerp-statuten. Hierna volgen de gegevens die wij voor het oogenblik onbesproken laten. Het getuigt van een goeden zin bij de Vereeniging en het is te wenschen dat den Bond van Technici gelijke geest bezielt, opdat er eendrachtige samenwerking uit moge voortkomen, tot het verkrijgen van een zoo lang reeds oprecht begeerde wensch, verbetering van de positie onzer bouwkundigen. De weg op deze wijze gevormd, is goed gekozen en daarom is het voor het doel wen-

Winkel- en Woonhuisgevel.

schelijk dat hierop de noodige eenstemmigheid verkregen wordt, dan zullen door krachtig samengaan vele misstanden verdwijnen, en de voorspoed van velen tenminste zich eenigermate wijzigen. Een woord van waardeering aan de onvermoeide werkkrachten der Vereeniging vindt hier een welverdiende plaats, wij hebben nimmer geaarzeld de Vereeniging die wij alles goeds toewenschen, juist daarom het voor en tegen niet te onthouden.

Prijsvragen.

Uitgeschreven in het Jaar 1905, door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Prijsvraag I. Ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.

De onderbouw der brug wordt verondersteld te worden uitgevoerd in berg- en baksteen; de keuze der materialen voor den bovenbouw wordt vrijgelaten.

De breedte der vaart, gemeten op de lijn van den middelbaren waterstand, is 30 M.

De hoogte der landhoofden boven den gemiddelden waterstand is 3 M., en gelijk met de hoogte der kaden. Het rijvlak der brug mag hoogstens 50 cM. naar het midden van de brug oploopen.

De brug moet drie doorvaartopeningen hebben, waarvan de middelste 12 M. breed moet zijn.

De breedte van het rijvlak der brug moet 15 M. zijn, met inbegrip van twee trottoirs, elk 2.50 M. breed.

De brug moet voorzien zijn van gesmeed ijzeren leuningen, met of zonder steenen hoofdbalusters, en van lantaarns ten behoeve der verlichting.

Gevraagd worden de teekeningen, boven de waterlijn van: 1. een volledig aanzicht van de brug op de schaal van 1 à 50; 2. een detail van een pijler, op de schaal van 1 à 20. Voor de beste en ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden uitgeloofd: als eerste prijs, de zilveren medaille der Maatschappij, benevens *f* 100.— als tweede prijs de bronzen medaille der Maatschappij, benevens *f* 50.—

De beoordeeling der ingekomen ontwerpen zal plaats hebben door een Jury, bestaande ult de heeren: A. Salm G.Bz., Ed. Cuypers en W. Kromhout Cz. Architecten te Amsterdam.

Ter mededinging worden alle Nederlanders uitgenoodigd.

Prijsvraag II.

Photographiën, Rubriek A, naar schilderachtige stadsgezichten; Rubriek B, naar interieurs

Deze wedstrijd is opengesteld voor alle amateur-photografen in Nederland. De leden der na te melden Jury van beoordeeling blijven buiten mededinging.

De photo's moeten een afmeting van minstens 9 bij 12 cM. hebben, en moeten afgedrukt zijn op mat papier. De inzenders verbinden zich echter desverlangd een afdruk op glad papier aan het Hoofdbestuur te leveren.

Ieder mededinger mag voor elke rubriek hoogstens acht photographiën inzenden.

Vergrootingen naar origineele opnamen worden toegelaten.

Elke photo moet op carton geplakt, en voorzien zijn van een onderschrift, aangevende het afgebeelde onderwerp.

Voor de beste en ter bekroning waardig gekeurde photographiën worden de volgende prijzen uitgelooofd: voor rubriek A, een eerste prijs van *f* 40.— een twee prijs van *f* 25.— voor rubriek B, een eerste van *f* 40.— een tweede prijs van *f* 25.— benevens zes prijzen van *f* 10.— elk, toe te kennen aan inzendingen die daarvoor in aanmerking komen.

Door de Firma Ivens en Co., Nederlandsch Foto-technisch Bureau, te Amsterdam is als prijs welwillend ter beschikking gesteld, een Eastman Bullet no. 4 Kodak (10 × 12½), toe te kennen aan de beste collectie interieurs.

De beoordeeling der inzendingen zal plaats hebben door eene Jury, bestaande uit de heeren: Ign. Bispinck, Voorz. Amateur Fot. Vereeniging, te Amsterdam, A. le Comte, Kunstschilder, Hoofdleeraar aan de Academie van B. K. en T. W., te Rotterdam, J. Verheul Dz. Architect, te Rotterdam.

Algemeene Bepalingen.

Art. 1. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvragen worden vóór of op 22 Mei 1905, des namiddags te 4 uur, vrachtvrij ingewacht aan het bureau der Maatschappij Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Art. 2. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto, en met een herkenningsteeken aan de achterzijde; zij moeten vergezeld zijn van: 1°. een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde dat motto is herhaald, en van binnen bevattende de vermelding van naam en woonplaats van den afzender, 2°. van een open brief, waarin een adres, om zoo noodig met den inzender te kunnen correspondeeren zonder den naambrief te openen.

Art. 3. Het schrift op de inzendingen moet van eene andere hand dan die des vervaardigers zijn.

Vóór de uitspraak der Jury mag op geen der inzendingen de naam van den inzender vermeld zijn. Worden de beide laatste bepalingen niet behoorlijk door een inzender nagekomen, dan blijft diens inzending buiten mededinging.

Art. 4. De Jury heeft het recht, wanneer eenige inzending niet ter bekroning kan worden voorgedragen, aan het Hoofdbestuur voor te stellen eene andere onderscheiding daaraan toe te kennen.

Art. 5. De bekroonde inzendingen blijven het eigendom der Maatschapij, die het recht heeft reproducties daarnaar te doen vervaardigen en uitgeven.

Art. 6. De uitslag der beoordeeling zal terstond na de uitspraak der Jury worden bekend gemaakt, en de inzendingen zullen worden tentoongesteld tijdens de Algemeene Vergadering in Mei 1905, waarin de bekroningen zullen worden uitgereikt.

Art. 7. Alle inzendingen worden tentoongesteld in die steden waar afdeelingen der Maatschappij zijn gevestigd. De niet bekroonde kunnen daarna in April, 1906 worden afgehaald aan het bureau der Maatschappij, te Amsterdam, op vertoon van het in art. 2 vermelde herkenningsteeken. De stukken der inzenders buiten Amsterdam woonachtig, worden na genoemd tijdsbestek, en tegen overlegging van het herkenningsteeken, aan een op te geven adres teruggezonden.

In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van het Hoofdbestuur der Maatschappij, kunnen op uitdrukkelijk verlangen niet bekroonde inzendingen binnen dit tijdsbestek worden teruggegeven.

Het Hoofdbestuur der Maatschappij

A. Salm G.Bzn., *Voorzitter.*

C. T. J. Louis Rieber, *Secretaris.*

Ontwerp van een Heerenhuis.

Voorgevel.

Zijgevel.

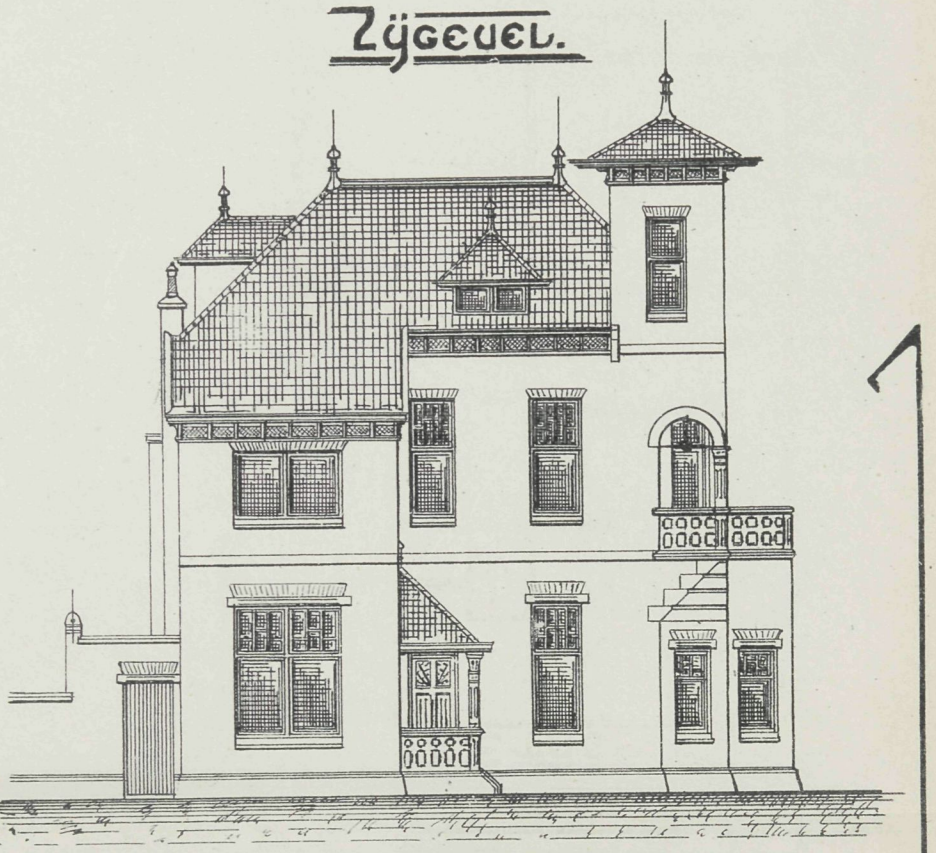

Beg. Grond.

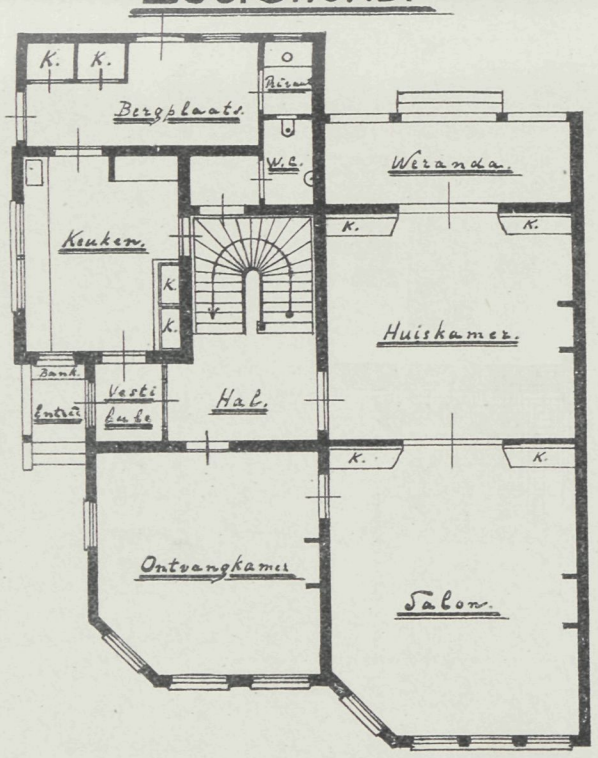

1ste. Etage.

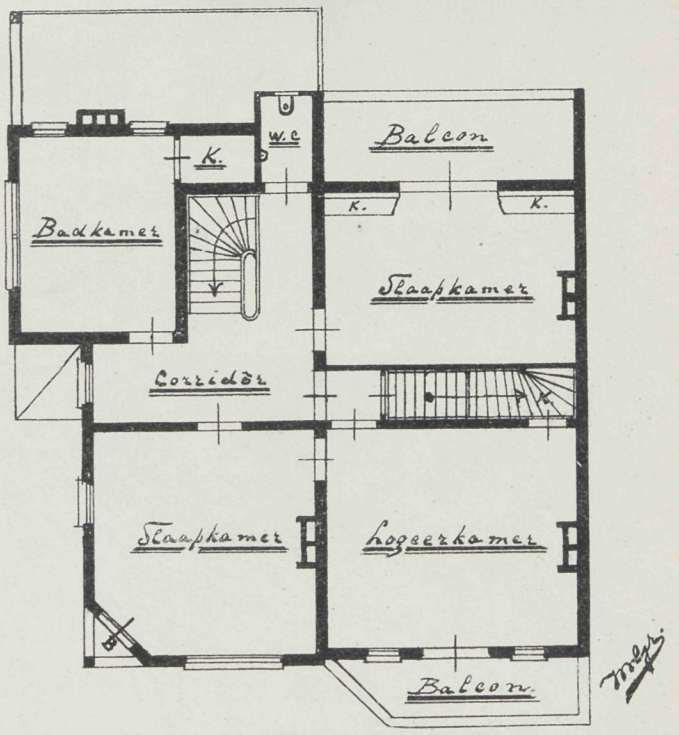

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

13 April 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 8.

Bij de Platen.

Dubbel woonhuis te Laren.

door H. D. TABAK.

Een zeer practisch, daarbij hoogst billijk geheel, de bouwkosten bedragen nog geen 4½ mille, vormen de beide aaneen gekoppelde woningen waarbij een gezellige inrichting tevens een goede verdeeling aanbiedt, en bij de gelukkige plaatsing op een terrein waar aangenaam uitzicht is, ook zeer voldoet.

Lustrum, Architectura et Amicitia.

De voorwaarden tot deelname aan de te houden tentoonstelling van bouw-, beeldhouw- en schilderkunst in het Gemeente-Museum te Amsterdam van 16 September tot en met 15 October 1905 zijn bekend gemaakt. Zij zijn als volgt: Billetten ter invulling zijn op franco aanvrage bij den secretaris der feestcommissie den Heer Jan Stuyt, Keizersgracht 296, Amsterdam, verkrijgbaar.

Art. 1. De kunstwerken bestaan uit bouwkundige teekeningen (geometraal en perspectivisch), aquarellen, photografieën, beeldhouwwerken, (onderdeelen van gebouwen), voorwerpen van kunstnijverheid en meubelen, maquettes en gipsafgietsels.

Art. 2. De kunstwerken moeten behoorlijk verpakt vrachtvrij tot in het gebouw van

het Gemeente-Museum te Amsterdam worden ingezonden van 1 tot uiterlijk 8 September 1905. De naam van den vervaardiger en de titel behooren duidelijk achter op het kunstwerk vermeld te zijn.

Art. 3. Alle teekeningen of photografieën en aquarellen moeten van lijsten zijn voorzien, zullende alle lijsten van elken inzender van hetzelfde model en dezelfde kleur moeten zijn.

Art. 4. Geplaatste kunstwerken zullen niet voor de sluiting afgegeven worden.

Art. 5. Het inzendingsbiljet vrachtvrij in te zenden voor of op den 1en Aug. 1905 aan den 1en Secretaris der Feestcommissie den Heer Jan Stuyt, Keizersgracht 296, Amsterdam.

Art. 6. Elk lid heeft recht tot inzending van hoogstens vijf kunstwerken. Maximum oppervlak vijf vierkante Meters. Inzendingen die volgens het oordeel van de Commissie niet geschikt zijn, zullen niet geplaatst en met de meeste geheimhouding ten spoedigste aan de opgegeven adressen niet vrachtvrij worden teruggezonden.

Art. 7. Bij elke verpakking moet een duidelijk adres voor terugzending aanwezig zijn. Waar dit adres ontbreekt of waar de verpakking onbehoorlijk is wordt de terugzending niet door de Commissie bezorgd en dienen de kunstwerken binnen 8 dagen na de sluiting der tentoonstelling te worden teruggehaald.

Art. 8. De kunstwerken zullen binnen het Rijk vrachtvrij worden teruggezonden — buiten het Rijk tot aan de grenzen.

Reclames later dan zes weken na de sluiting ontvangen zullen niet meer behandeld worden.

Art. 9. De Commissie zal behoorlijk zorg dragen voor de ingezonden kunstwerken, zonder voor toevallige schade of gemis, evenmin als voor vertraging in de expeditie verantwoordelijk te zijn.

Art. 10. Beeldhouwwerken grooter dan 1 M3 kunnen niet geplaatst worden, gipsafgietsels wel.

Art. 11. De Commissie behoudt zich het recht voor in bijzondere gevallen van dit programma af te wijken.

Art. 12. Door het feit der inzending onderwerpt elk inzender zich aan de bepalingen van dit programma.

Amsterdam, Maart 1905.

Het Bestuur van A. et A.:	De Feestcommissie:
Berlage.	Ingenohl.
Ingenohl.	Stuyt.
Van Hylckama Vlieg.	Van Hylckama Vlieg.
Walenkamp.	Van der Sluijs Veer.
Walle.	Joling.
Van Vliet.	Walenkamp.

De Steen-industrie.

Naar aanleiding van hetgeen wij in aflevering 5 ter sprake brachten, omtrent de bevordering onzer steen-industrie, kwamen instemmende berichten tot ons. Daarin werd er op gewezen, dat de nijverheid lang niet is wat zij kon zijn, indien een behoorlijke protectie daaraan ten deel viel. Er zijn steenbakkerijen die inderdaad een zwaarmoedig bestaan doorleven, er zijn anderen die, dank zij de groote opofferingen aan hunne inrichting besteed, en door voortdurend streven naar verbetering, het zoo verre brachten, dat het bedrijf niet verliep en de kosten gedekt werden, maar de winsten die men zich voorgesteld had bleven uit, omdat aan de inrichting niet gegeven werd wat haar toekwam, dat wil zeggen, een debiet dat winstgevend is.

Toch is dit te betreuren, waar zulk een groote arbeidende maatschappij daarvan afhankelijk is. Juist daarom schrijft ons een onzer abonnenten, ware het wenschelijk dat men tot inzicht kwam, dat toepassing van eigen materiaal een bron van welvaart vormt voor geheel het land, en is het merkbaar dat voor groote gebouwen zoo weinig vraag naar het materiaal is. Het is dan ook een opmerkelijk verschijnsel, dat de buitenlandsche steenleveranciers bespeurende welken weg wij zijn ingeslagen, daarvan partij willen trekken en een dezer zelfs voor een gevel te Amsterdam al den natuurlijken steen ten geschenke gaf om daardoor reclame voor zijn materiaal te maken. Een bewijs dat het terrein productief wordt geacht. Er zijn sinds ons schrijven weder een paar gevels boven de schuttingen verrezen en wel bij het Koningsplein, maar ook daar weder is het de zandsteen die aan de beurt kwam.

Het is dus een alleszints gepast tijdperk om op die toepassing te wijzen en ons eigen materiaal meer en meer in gedachten te brengen. Waarlijk wanneer wij zoo voortgaan dan zal er een tijd komen, dat verandering dringend gebiedend is omdat de nood aan de fabrieken stijgt. Laten wij het zooverre niet laten komen, te meer daar het hier om geene uitsluiting van buitenlandsche materialen te doen is, maar meer om de wensch tot zamenwerking vervuld te zien, die de voordeelen aan beiden gunt. Dat in vroegere jaren van den natuursteen zooveel gebruik is gemaakt, is in zooverre begrijpelijk, dat ons eigen materiaal toen niet zeer volkomen was, dat daarbij de inrichtingen tot levering, weinigen in aantal waren, maar dat is in onzen tijd geheel anders, aan de grootste vraag kan voldaan worden, en kwaliteit en kleurenkeus zijn in zulke verscheidenheid voorradig dat een ieder bevredigd kan worden. Wij stemmen dan ook gaarne in met het verlangen in enkele mededeelingen vervat, dat in het belang der nijverheid, de zaak bij H.H. Bouwmeesters overweging moge vinden en tot mildere ernstige begunstiging moge aanleiding geven.

Politiebureau te Rixdorf.

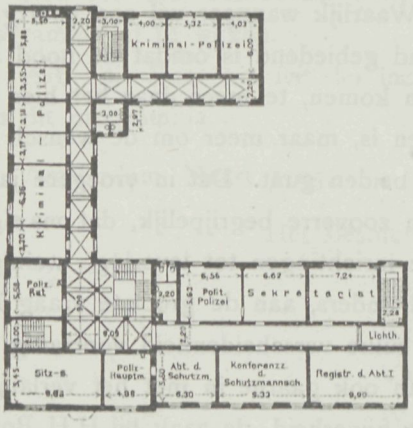

Eerste verdieping.

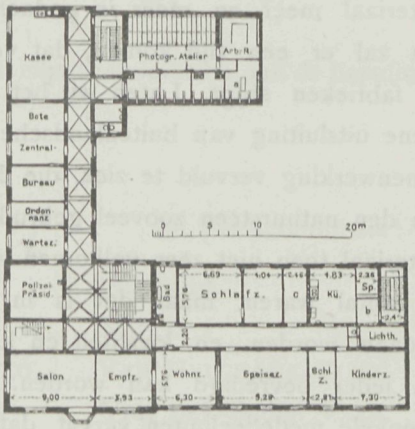

Tweede verdieping.

Plannen.

Hoofdbureau van Politie te Rixdorf.

Bij de uitbreiding die Berlijn in de laatste jaren onderging, werden de voorsteden van groote beteekenis. Rixdorf dat daartoe behoort, verkreeg een nieuw politiegebouw dat de tekstfiguren in plannen en gevel te zien geven. Het is op het punt waar een tweetal straten samen komen, geplaatst. Het terrein is 3610 M2, waarvan de thans voltooide bouw een gedeelte inneemt, zoodat vergrooting nog mogelijk is. Het gebouw bestaat uit 2.50 M. hoog sousterrein, een verdieping beg. grond hoog 3.80 en drie daarop volgende verdiepingen 4.20 en 4.50 M. hoog. Het hoekgedeelte dat op de zolderverdieping omhoog gaat is 2.80 M. hoog. Van uit den hoofdingang bereikt men het trappenruim dat van af de binnenplaats verlicht wordt. Twee andere ingangen geven toegang tot de woning van den commissaris en de stoker voor de verwarmingstoestellen, terwijl een derde ingang voor de veroordeelden is. De verdieping ter beganen grond bevat behalve wachtkamer, de inrichting voor telegrafie en slaapzaal voor de wachtpost, verder de vertrekken voor de inwonende ambtenaar en strafcellen. De woning van den portier ligt tusschen de beide voornaamste ingangen, verder zijn op deze verdieping vertrekken van den secretaris, de registratie, de zittingzaal en de administratie lokalen. De eerste verdieping is woning voor de commissaris. Op de volgende verdiepingen zijn verder de administratiekamers, archief enz. terwijl op de hoogste verdieping het photographisch atelier is aangebracht. Het is een alleszins fraaie gevel die op dien hoek zeer tot zijn recht komt. De ontwerpers zijn de bouwmeesters Kieschke en Launer. Het geheele bebouwde gedeelte is groot 1126 M2. De bouwkosten bedroegen ruim twee honderd dertig duizend gulden.

Een Nieuwe Schouwburg Inrichting.

Het Algemeen Handelsblad deelt het volgende mede:

Een Duitsch ingenieur is op het denkbeeld gekomen een theater te bouwen, waarin, zoodra er brand ontstaat, de bezoekers allen automatisch op straat worden gezet. Automatische »uitsmijters« dus op groote schaal. En het ingenieuse van het denkbeeld is dat de zwaarte van de bezoekers van de hoogere rangen — »engelenbak« en galerijen — de bezoekers van de lagere rangen, stalles, parterre, loges, enz. — naar buiten moet drukken.

Het geheele parterre gedeelte van het theater is op rollen gezet en kan dus binnen zeer korten tijd over rails naar het plein buiten het theater rollen. De bezoekers van de hoogere rangen moeten zich echter, zoodra brand dreigt, naar een galerij begeven, buiten het gebouw aangebracht, welke galerij onmiddelijk aan hun zitplaatsen grenst en gemakkelijk bereikbaar is. Zoodra de bezoekers op die galerij zijn, zakt deze door het gewicht van de menschen automatisch. Maar die galerij is met zeer zware stalen trossen in verbinding gebracht met den reusachtigen wagen op rollen waarop zich parterre, loges

garderobe enz. bevinden. Zakt de galerij, dan trekken vanzelf die stalen trossen de lagere rangen naar buiten. En op hetzelfde oogenblik dat de bezoekers van de engelenbak in hun galerij de straat bereikt hebben is de reuzenrolwagen dat gebouw uitgerold en kunnen dus alle toeschouwers van een mooi en veilig plaatsje verder het verloop van den brand afwachten.

Wij herhalen, een dergelijk plan wordt zeer ernstig overwogen en een »kring van vakmenschen« zoo lezen wij in de »*Technische Rundschau*«, die het model, gemaakt naar het Karlsruher Hoftheater, heeft zien werken, schijnt het plan als »bouwtechnisch doorvoerbaar« te beschouwen.

Voor het geval dat er niet genoeg of te magere engelenbakbezoekers zijn kan de galerij ook door middel van een motor naar beneden getrokken worden, in welk geval natuurlijk het parterre ook naar buiten rolt.

De ondernemende bouwer van het model heet Manshardt en woont in de Pfalz.

Statica.

De firma de Wed. J. Ahrend & Zoon, te Amsterdam, vermeerderde hare uitgaven met het tweede deel van »Statica« uit het Duitsch van Karl Zillich voor Nederland, bewerkt door O. L. Veenstra Nzn. Dit deel loopt over Tabellen, Trek- en Drukvastheid. Eenvoudige Statische berekeningen. Vastheid tegen buigen, Knikvastheid, Schuifvastheid en vormt een boekdeeltje van 179 pagina's. Het is een onmisbare raadgever, vooral in onzen tegenwoordigen tijd, en zullen ongetwijfeld zich de bezitters van het eerste deel, de uitgave door het aanschaffen van het tweede deel meer volledig maken. De beide deelen zijn een ieder, onbekend er mede, ten hoogste aan te bevelen. De prijs is *f* 2.— voor dit deel.

Prijsvragen.

PRIJSVRAAG uitgeschreven door het Hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid.

Programma. De prijsvraag omvat twee plans: *a.* eene boerderij op klei- en zavelgrond, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van bouwland; *b.* eene boerderij, hoofdzakelijk ingericht voor het gebruik van weiland.

De boerderij wordt gerekend te zijn gelegen aan een verharden weg in een opstrekkende heert land, ongeveer tot gelijke grootte aan beide zijden van dien weg. De afstand van den voorgevel tot den weg moet ongeveer 25 meter bedragen. De geheele opper-

vlakte van het bouwterrein, met inbegrip van de noodige ruimte voor open plaats, lanen, moestuin, boomgaard, mestvaalt enz., mag niet meer dan 0 75 H.A. bedragen. Het terrein rondom de gebouwen ligt 0.30 M. boven den as van den weg 1 M. boven den hoogsten waterstand. Het geheel moet bevatten:

a. Woning voor den eigenaar-landbouwer, waarin 2 woonvertrekken, 1 kantoor, 2 slaap- of logeerkamers, keuken, wasch- of karnhuis, kelder, zolder, gangen, meidenslaapplaats met alcoof, bergplaats voor brandstoffen, regenbak, 2 privaten en verdere geriefelijkheden, waarbij o.m. te letten is op voldoende verlichting en verwarming van het dienstbodenvertrek.

b. Stallen voor een voldoend aantal paarden, rundvee, schapen, varkens, kalveren, pluimvee enz. Door alle stallen drinkwaterleiding, in gemeenschap met put of regenbak, en rioleering voor ieder naar de mestvaalt, bergplaats voor fourage en gereedschappen, tuigen enz. In de onmiddellijke nabijheid dezer stallen een slaapplaats voor knechten met alcoof.

c. Een *Schuur* van voldoende grootte, dienende tot bergplaats voor ongedorschte granen, zaden, peulvruchten, stroo en hooi. Desverkiezende kan hier bij de vaste schuur een loods worden ontworpen om genoemde producten tijdelijk onder dak te brengen. Verder een dorschvloer met voldoende ventilatie, een tijdelijke bergplaats en een vaste bergzolder voor gedorschte granen enz.

d. Een *Wagenhuis* met bergplaats voor rijtuigen, wagens, karren enz. en voor alle benoodigde landbouwwerktuigen.

Voorts alle bij eene boerderij strikt noodige ruimten, benevens buitenprivaat, mestvaalt (niet gemetseld of overdekt); gelegenheid tot het verkrijgen van het noodige sproei- en drinkwater buiten.

Het wordt den ontwerper vrij gelaten alle vereischte ruimten zooveel mogelijk onder één dak te brengen of over verschillende gebouwen te verdeelen.

Eene houten, geheide of andere fundeering is niet noodig. Alle ruimten moeten zooveel mogelijk gelijk met den beganen grond moeten ontworpen, alleen slaapplaatsen en slaap- of logeerkamers mogen op de verdieping worden geplaatst.

De gebouwen moeten solide doch licht, eenvoudig, zonder luxe, doch vooral practisch in 't gebruik en zoo weinig mogelijk brandgevaarlijk worden geconstrueerd. Het geheel moet een landelijk karakter dragen, waartoe de omgeving kan meewerken; de ruimte tusschen de gebouwen en den weg kan als tuin voor genot worden aangelegd.

Gevraagd worden voor bovenbedoelde 2 plans telkens: een *plattegrond* met in de ruimten ingeschreven bestemming; *opstanden* van verschillende gevels op een schaal van 1 à 100. Een *situatie* van 't geheel op een schaal van 1 à 250.

Van *één* der twee plans, *een plattegrond* met ingeschreven bestemming en hoofdafmetingen der vertrekken en ruimten, een *lengte-* en een *dwarsdoorsnede* van ieder gebouw op een schaal van 1 à 50. Een *detail* van de stalinrichting c.a., waaruit de samenstelling enz. voldoende blijkt, op een schaal van 1 à 20.

Alle teekeningen moeten in zwarte inktlijnen worden uitgevoerd, zonder dat daarop

schaduwen door lijnen of waterverf zijn aangebracht, kleuren mogen op de teekeningen niet voorkomen. De ontwerpen moeten vergezeld gaan van een duidelijke *omschrijving* en deze voornamelijk aangeven het te gebruiken materiaal en de daarvoor bedoelde afmetingen. Een gedetailleerde *begrooting van kosten*, welke voor ieder plan eene som van *f* 15,000 niet te boven mag gaan.

Voor de bekroonde ontwerpen worden uitgeloofd:

Een 1e prijs *f* 150.— met verguld zilveren medaille der Maatschappij.

Een 2e prijs *f* 50.— met zilveren medaille der Maatschappij.

Algemeene bepalingen.

Art. 1. De ontwerpen moeten vóór of op den 1sten Maart 1906 franco worden ingezonden bij den secretaris der maatschappij, den heer H. D. Ebbens te Nieuw-Beerta.

Art. 2. De stukken moeten gemerkt zijn met een motto of herkenningsteeken en vergezeld gaan: 1e van een goed gezegeld couvert, bevattende naam en woonplaats van den vervaardiger, waarop een motto of herkenningsteeken overeenkomende met dat, op de teekening aangebracht; 2e van een open brief, waarin een correspondentie-adres.

Art. 3. Het schrift op de teekeningen en van andere stukken moet van een andere hand zijn als die van den inzender.

Art. 4. De ontwerper mag zijn naam niet bekend maken voor dat de jury uitspraak heeft gedaan.

Art. 5. Ontwerpen, waarbij de bepalingen van artt. 3 en 4 niet behoorlijk zijn nageleefd, blijven buiten mededinging.

Art. 6. De ingezonden ontwerpen worden beoordeeld door eene jury, bestaande uit vier personen, waarvan twee bouwkundigen. Bij staking van stemmen is de jury bevoegd zich een vijfde lid te assumeeren.

Art. 7. Op voordracht van de jury kan het hoofdbestuur de gespecificeerde prijzen op andere wijze verdeelen.

Art. 8. De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der maatschappij. Het hoofdbestuur behoudt zich het recht voor, na de uitspraak der jury alle ontwerpen tentoon te stellen op een door het hoofdbestuur te bepalen tijd en plaats.

Art. 9. De uitslag der beoordeeling zal terstond na de uitspraak der jury worden bekend gemaakt.

Art. 10. De niet bekroonde ontwerpen kunnen worden afgehaald bij de secretaris der maatschappij, op vertoon van het in art. 2 genoemde herkenningsteeken, of worden desverlangd franco teruggezonden.

Art. 11. Alleen deswaardige ontwerpen komen voor bekroning in aanmerking.

Het Hoofdbestuur der Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid:

R. P. DOJES, *Voorzitter.*

H. D. EBBENS, *Secretaris.*

Ontwerp voor een „Dubbel-Woonhuis" te „Laren" N.H.

Zij-Gevel.

Voor-Gevel.

Kelder-Verdieping

Begane-Grond.

Amsterdam-Laren
December 1904.
H.J. Tabak
Architect.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

27 April 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 303 AMSTERDAM. No. 9.

Bij de Platen.

Ontwerp van drie heerenhuizen.

door J. J. HELLENDOORN.

Hoewel onderling een geheel uitmakend, zijn elk der perceelen toch verschillend van vorm, waardoor ieder op zich zelf aantrekkelijk is en tevens iets nieuws aanbiedt. Het zijn van die gevels, zoo bij uitnemendheid geschikt voor kleine steden of voor de voorsteden van grootere.

JACOB OLIE JBzn.

De Paaschdagen, door menigeen zoo feestelijk begroet, ieder jaar ons een rusttijd schenkende vol zoete herinneringen, eischten dit jaar van ons vriendenhart veel. Jacob Olie, de man, die nog voor kort geleden het zegenrijke oogenblik mocht beleven, werkelijk waardeerend gevierd te zijn geworden, ontviel aan zijn kring. Wanneer de leeftijd klimt, dan ziet men velen gaan en wanneer eigen gezin niet de liefde en band onderhield, hoe spoedig zouden wij van alles genoeg hebben, waar wij zoo gevoelen, steeds hoe langer hoe meer de eenig overgeblevenen te worden. Dat onze goede vriend Olie ging, doet

ons leed. Wij hebben hem geacht van onze jeugd af, hij was voor ons een toonbeeld van eenvoud en van waarachtige kennis.

Hoe duidelijk staan ons de oogenblikken voor de geest, toen Architectura nog huisde in Diligentia op de bovenzaal Kalverstraat te Amsterdam, toen was Architectura eene kleine kring, en door de statuten beperkt. Olie was daar een der ijverigste leden, en wanneer de schetsavonden liepen, wist hij door aangenaam gedachte ontwerpen flink in kleur gezet, ieder dier avonden belangrijkheid te schenken. Wij zien hem werkzaam met den schilder van Rust aquarellen makende van de voornaamste Oud-Hollandsche steden, aquarellen die juweeltjes van uitvoering waren. Olie kwam aan de Ambachtsschool bij de oprichting. Hij maakte de school tot school in de moeielijkste tijden, was de baanbreker op het gebied van dit nieuwe onderwijs. Nut heeft hij gedaan en met beperkte hulpmiddelen. Alles wat hij deed was uit zich zelf. Zichzelf had hij gevormd en hoogst praktisch, want de schaafbank had hij eer aangedaan wist hij zich op theoretisch gebied tot groote hoogte op te heffen. En zoudt ge nu denken dat al die kennis, want die had hij in groote mate hem iets op den voorgrond deed plaatsen, neen hij bleef die hij was — Olie in al zijn eenvoud. — Juist dat werd zoo hoogelijk door zijn vrienden in hem geeerbiedigd.

Zeventig jaren bereikt en toen was het feest. Men eerde hem van overal en nog zie ik hem bij mij op kantoor. Goede, oude vriend, ik dank met een handdruk voor wat je van mij schreef; wat heb ik mij gelukkig gevoeld. Wat was hij nog krachtig, en daarop schonk hij ter herinnering aan die feestdagen, een foto waarop door hemzelf al de huldeblijken bijeen waren gefotograveerd. Want fotograaf was hij op en top. Geen plekje dat architectonische waarde had of het werd gekiekt — en alles was zoo goed en toch zonder leermeester weder, alles eigen studie en liefhebberij. Mannen als Olie zijn zeldzaam, hun heengaan, pijnigd, en waarlijk wij voelen het gemis van een onvergetelijken vriend. Die het vernemen zullen getroffen zijn door den onverwachten slag die gevallen is, toch is het een zegen voor de kinderen te mogen denken aan zulk een braven vader, wiens leven een voorbeeld voor velen kan zijn. Heden, Donderdag 27 April werd Olie ter aarde besteld, en daarmede sloot een bladzijde in de geschiedenis van een kunstleven, van groote beteekenis. Op de begraafplaats waren talrijke vrienden, en werden waardeerende woorden gesproken. Wij dachten:

Geliefd, gewerkt, geëerd, gegaan,
Ge hebt uw loopbaan niet voor niet gedaan.
Hoewel het met eenvoud werd verricht,
Hebt ge juist daardoor uw een eerezuil gesticht.

Een belangrijk bouwwerk in moeielijkheid.

Ieder Amsterdammer kent het Palais Royal, en die van buiten komen kennen het even goed, 't lag midden in de stad en vormde een aardig zitje. Zooals het met alles gaat,

ging het ook hier. De zaak hadden de menschen te lang gezien en er moest wat aan opgefrischt. Dan maar alles naar de grond, zoo geschiedde het en spoedig was het een open vak, waarachter de geraamten van de begrensden zonderling omhoog staken. De bouwmeesters Staal en Kropholler zouden in een ommezien daar een nieuw gebouw tooveren en de perspectivische teekening die voor de winkelramen in de Kalverstraat pronkte zag er verre van onbevallig uit. Niet overladen met versieringen hoogst eenvoudig maar een massa die voldeed en die door flinke topgevels bekroond, den beschouwer bevredigde. In Juli zou alles gereed zijn. Als het zoo gebeurt moet men de energie der nog jeugdige bouwmeesters bewonderen. Maar nu schijnt er een kink in de kabel te komen. Met het inleveren der teekeningen bij het Gemeentebestuur werd niet de daarvoor vereischte spoed gemaakt, en moest men reeds de fundeering aanleggen, terwijl voor den bovenbouw nog niet alles definitief was vastgesteld. Nu dat alles in gereedheid gekomen is, kwam aan het Gemeentebestuur bezwaar, de groote hoogte die aangenomen was, kon niet toegestaan worden dan na de gewone goedkeuring van den Raad, en daar de tijd drong bouwde men er intusschen maar lustig op los. Zoo werd de toestand spannend tusschen de bouwondernemers en het Gemeentebestuur, en waar de laatste volkomen in het recht was, konden de eersten moeielijk geduld nemen, waardoor men de werkkring wederzijds niet vergemakkelijkte. Het Gemeentebestuur stelde toen bepalingen, dat de vijfde verdieping alleen als bergplaats mogt dienen omdat de brandweer niet ingericht is dergelijke hooge gebouwen waarin vele menschen bijeen zijn, goed te kunnen bedienen als er gevaar is, een reden onzes inziens niet geheel zonder grond maar waarin wel tegemoet gekomen kan worden, daarbij wat de aangevraagde hoogte betreft, is aan andere gebouwen die vergunning ook wel verleent, doch liep het zaakje daar de gewone weg. Nu volgde een waarschuwing van de bouwondernemers, dat bij weigeren de stad daar een ontsierd punt zou behouden, waarop zij het zouden aanleggen, wat allerminst de zaak verbeterde. Het is dan ook te wenschen dat de beslissing genomen worde, dat het plan in zijn geheel worde uitgevoerd en vergeten worde dat overdreven ijver wellicht te ver ging. Het zou voor Amsterdam jammer zijn, want als alles gereed is, zal het een loonend hoekje zijn. Wij verwachten dan ook van het Gemeentebestuur in deze de groote opoffering dat geen rekening worde gehouden met hetgeen vooraf ging, doch alleen met hetgeen te wachten staat. Toch zijn dergelijke voorvallen jammer. Wanneer een Gemeentebestuur door drang tot alles zou kunnen gedreven worden, waar zou dan de goede regelmaat blijven en gelooven wij dat in het belang van de architectuur is, dat dergelijke middelen geene toepassing moge vinden. Waarom niet liever het bouwcijfer wat verhoogd en de tijd van voltooiing wat verlaat, dan waren die conflicten vermeden die zelden den bouw ten goede komen. Wellicht heeft de Gemeenteraad reeds besloten, wij zouden het waardeeren als dat getuigde van een milde toepassing, maar tevens de billijke waarschuwing voor het Gemeentebeheer dat dergelijke middelen in het vervolg alle mildheid uitsluit.

Bij de Tekstfiguren.

Het is ons aangenaam een foto te kunnen geven van een tweetal winkelhuizen te Vlaardingen, gebouwd door den architect A. J. van Heyst. De gevels zijn van rooden steen, afgewisseld met groen verglaasde en overigens met hardsteen. De eene winkel is voor een varkensslachter, de andere voor sigaren. In de eerste winkel zijn de wanden bekleed met tegels uit de Kon. Porcelein- en aardewerkfabriek »Rosenburg« te 's Hage·

Winkelhuizen te Vlaardingen.

Het nog al diepe perceel, heeft de slachtplaats daarachter gelegen. Het geheel is aangenomen door de heeren L. van der Linden & J. Weerheim te Vlaardingen en voldoet daar zeer goed. De bouwmeester heeft het moderne karakter er in weggelegd en vormt het een tweetal goede geveltjes.

Een zeer eigenaardige gevel behoort bij het plan van een woonhuis, zooals in de Duitsche steden veel wordt aangetroffen. Het is een ontwerp van den bouwmeester W. Frengs te Hannover. Het plan bestaat uit:

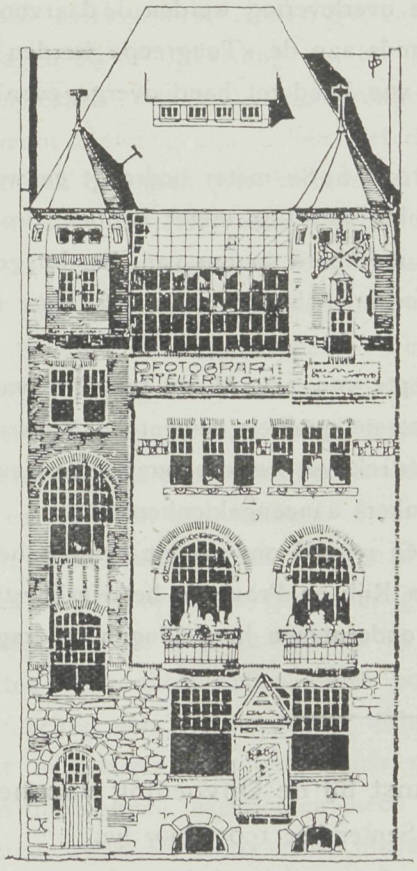

Woonhuisgevel te Hannover.

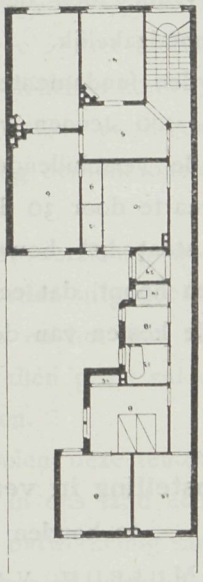

Plan.

1. Woonkamer. 4. Ontvangkamer. 5. Hal. 6. Eetkamer. 8. Slaapkamer. 10. Keuken. 15. Badkamer. 25 Logeerkamer,

De bovenste verdieping is voor photographisch atelier ingericht.

Toren te Leende.

Onder leiding van den bouwmeester Jos. Cuypers is de toren te Leende, (N. B.), Z. O. van Eindhoven, gerestaureerd. De aannemer was de heer Klappers uit Roermond.

Ofschoon niet met juistheid is te zeggen wanneer de bouw van deze kerk werd aangevangen, weet men, dat zij in het jaar 1474 werd voltooid. Uit de archieven blijkt, dat de adellijke nonnen van Keizersbosch reeds in 1285 het patronaat van deze kerk

bezaten en uit de daaraan verbonden tienden voor het onderhoud moesten zorg dragen.

Toen in 1648 de kerk en de geestelijke goederen werden aangeslagen, behielden de nonnen nog het tiendrecht met de verplichting tot onderhoud, totdat in 1796 de tienden verkocht werden en in 1834 aan de R-Kath. kerk overgingen,

De toren is 70 meter hoog, en volgens de overlevering werden de daarvoor gebruikte baksteenen, welke op ruim een halfuur afstands aan de »Tongreep« werden gebakken, door de inwoners, in lange rijen geschaard, van hand tot hand overgegeven en op die wijze tot op het bouwterrein gebracht.

Het gevaarte, welks omtrek boven den grond 62.80 meter bedraagt en welks muren op eene hoogte van 40 meter nog eene dikte van 1.85 meter hebben, droeg, hoewel eeuwen trotseerende, in de laatste jaren zeer merkbare sporen van den knagenden tand des tijds. Wilde men den toren tegen instorten behoeden, dan was eene ingrijpende herstelling noodzakelijk.

Er werden fundamenten aangelegd ter diepte van 2.05 M. en ter dikte van 3.75 M., waartoe 154,000 steenen werden verwerkt in eerste qualiteit cement en Maaszand. Nadat vervolgens de verschillende bogen waren verstrekt en zwakke punten vernieuwd, is het geheele gevaarte door 30 doorgaande kettingankers aaneengeklonken.

Thans staat het bouwwerk weer hecht en gereed om aan de eeuwen het hoofd te bieden. Men hoopt, dat een ruim subsidie van Rijk en Provincie het Kerkbestuur in staat zal stellen de kosten van deze en van nog te ondernemen herstellingen te dragen.

Tentoonstelling in verband met de Kunst bij de Opvoeding van het kind,

te houden van 15 Juli tot 15 September 1905 door het

MUSEUM VAN KUNSTNIJVERHEID TE HAARLEM.

De circulaire door de Commissie verspreid, bevat het navolgende:

De zorg voor de opvoeding van het kind behoort zeker tot den edelsten werkkring, dien wij ons kunnen denken, een werkkring, die de schoonste en beste vruchten voor de toekomst zal afwerpen. Gelijk de kunst in de beschavingsgeschiedenis der volkeren eene voorname plaats inneemt, dient zij eveneens zoo spoedig mogelijk bij de opvoeding op den voorgrond te treden.

Zij toch oefent eenen machtigen invloed op de vorming van het karakter en de richting der gemoedsuiting. Zij doet gedachten en gewaarwordingen ontstaan, die er toe zullen bijdragen, onze kinderen tot edeldenkende, den arbeid liefhebbende menschen te vormen.

Door haren invloed zullen de bij het kind sluimerende gaven worden opgewekt en de psychische en physieke krachten harmonisch worden ontwikkeld.

De kunst toch zal bij de werkzaamheden van den meest verschillenden aard, bij den

arbeid, zoowel als bij het spel, de liefde tot de natuur en het schoonheidsgevoel ontwikkelen, den drang om bezig te zijn te bevorderen en de opgewektheid levendig houden, eigenschappen, welke het leven veraangenamen en meisjes en jongens gelukkig maken.

De voorgenomen tentoonstelling zal in twee afdeelingen worden ingedeeld. De eene afdeeling, »*de Retrospectieve Afdeeling*«, zal nationaal zijn en al hetgeen omvatten, dat in vroegere dagen bij de opvoeding van het kind eene rol speelde.

De verrekken met hunne oorspronkelijke inrichting uit verschillende tijdperken, die in het Museum aanwezig zijn, zullen met de talrijke voorwerpen van Kunstnijverheid, die tot deze rubriek behooren, een harmonisch geheel vormen.

De volgende afdeeling »*de Moderne Afdeeling*« zal internationaal zijn en er worden pogingen in het werk gesteld, om, naast hetgeen in Nederland in den tegenwoordigen tijd wordt gedaan, ten einde den invloed der kunst bij de opvoeding van het kind tot zijn recht te doen komen, eveneens bijeen te brengen hetgeen in het buitenland op dit gebied wordt verricht. Het valt niet te ontkennen, dat in verschillende landen, alwaar men sedert meerdere jaren werkzaam is, door de in het werk gestelde pogingen reeds zeer gunstige resultaten werden verkregen, zoodat ook deze afdeeling der tentoonstelling hoogst belangrijk en leerzaam kan worden.

Het in den kinderboezem smeulende vuur moet evenwel voorzichtig worden aangewakkerd en niet door te streng paedagogisch materiaal worden uitgedoofd. De voorgangers zullen hier de taak van leiders op zich moeten nemen en het kind zijn volkomen vrijheid laten; dan alleen zullen hunne pogingen slagen. In dien geest zal de grenslijn, die deze afdeeling der Tentoonstelling afsluit, worden getrokken.

In het vertrouwen, dat velen zich geroepen zullen voelen deze tentoonstelling te steunen en door hunne inzendingen mede te werken om ook in ons land eene beweging te bevorderen, welke als uiting eener nieuwe cultuur naast de ontwikkeling van het denken eene ruimere plaats wil inruimen aan de ontwikkeling der gemoedsuiting en der handvaardigheid, als tot nog toe heeft plaats gehad, wordt zij in de welwillende sympathie van hen, die in de opvoeding onzer kinderen belangstellen, ten zeerste aanbevolen.

De Commissie van het Museum van Kunstnijverheid:

F. M. baron VAN LIJNDEN, *Voorzitter.*

E. A. VON SAHER, *Secretaris.*

Directeur van het Museum.

Nadere inlichtingen zullen gaarne door den Directeur van het Museum worden verstrekt.

BEPALINGEN VOOR HET DEELNEMEN AAN DE TENTOONSTELLING.

De inzenders, die aan de tentoonstelling wenschen deel te nemen, zullen zich tot den Directeur van het Museum moeten wenden.

Voor de retrospectieve afdeeling met opgave van den naam der voorwerpen, hunne waarde en van alle geschiedkundige gegevens, die in het bezit van den eigenaar zijn.

De inzenders, die aan de moderne afdeeling wenschen deel te nemen, zullen eveneens alle gegevens verstrekken, die voor het opstellen van den catalogus wenschelijk zijn,

alsmede opgave der waarde en der plaatsruimte, waarover ze wenschen te beschikken.

De Directeur heeft het recht de voorwerpen, die hem voor de tentoonstelling niet geschikt voorkomen, af te wijzen.

Voor het tentoonstellen hebben de exposanten geen onkosten te dragen en de voorwerpen zullen met de meeste zorg worden behandeld.

De inzendingen moeten franco uiterlijk 1 Juli aan het adres van den Directeur van het Museum van Kunstnijverheid, Paviljoen Haarlem, verzonden zijn, met duidelijk adres van den afzender.

De inzendingen worden tegen brandschade verzekerd.

Het ontpakken, tentoonstellen, weder inpakken en franco terugzenden der voorwerpen geschiedt door de zorgen der Directie van het Museum.

HAARLEM, 15 April 1905.

Reclamebillet Landbouwtentoonstelling der G. O. Maatschappij van Landbouw.

De 88 teekeningen op deze prijsvraag ingezonden waren met de Paaschdagen tentoongesteld in het Wijnhuis te Zutphen. De jury bekroonde met den 1sten prijs het ontwerp motto: »Havedewe« van den heer J. J. Damme te Rotterdam en met den 2den prijs het ontwerp motto: »Effect« van den heer Daniël Hoeksema te Amsterdam.

Prijsvragen.

Over Prijsvragen deelt de N. R. Courant het volgende mede wat te Arnhem geschiedt.

Een voorbeeld, dat navolging verdient, geeft een winkelier hier ter stede, die. van plan zijnde een nieuwe pui te bouwen en zijn winkel te verbouwen aan de afdeeling Arnhem der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst een som gelds ter beschikking heeft gesteld voor het uitschrijven van een prijsvraag daartoe.

Aan den architect, die het ontwerp inzendt, dat bekroond zal worden, zal tevens het werk opgedragen worden, tenzij het ontwerp aan den winkelier persoonlijk niet mocht bevallen, in welk geval toch de uitgeloofde som aan den bekroonde zal komen.

Woonplaats-verandering.

Aan onze geachte geabonneerden berichten wij, dat het adres vanaf 1 Mei veranderd van Prinsengracht 303 naar

Prinsengracht 542.

Wij verzoeken beleefd, ter voorkoming van abuizen in correspondentie of wat ook, hiervan s.v.pl. nota te nemen.

Ontwerp van drie Heerenhuizen.

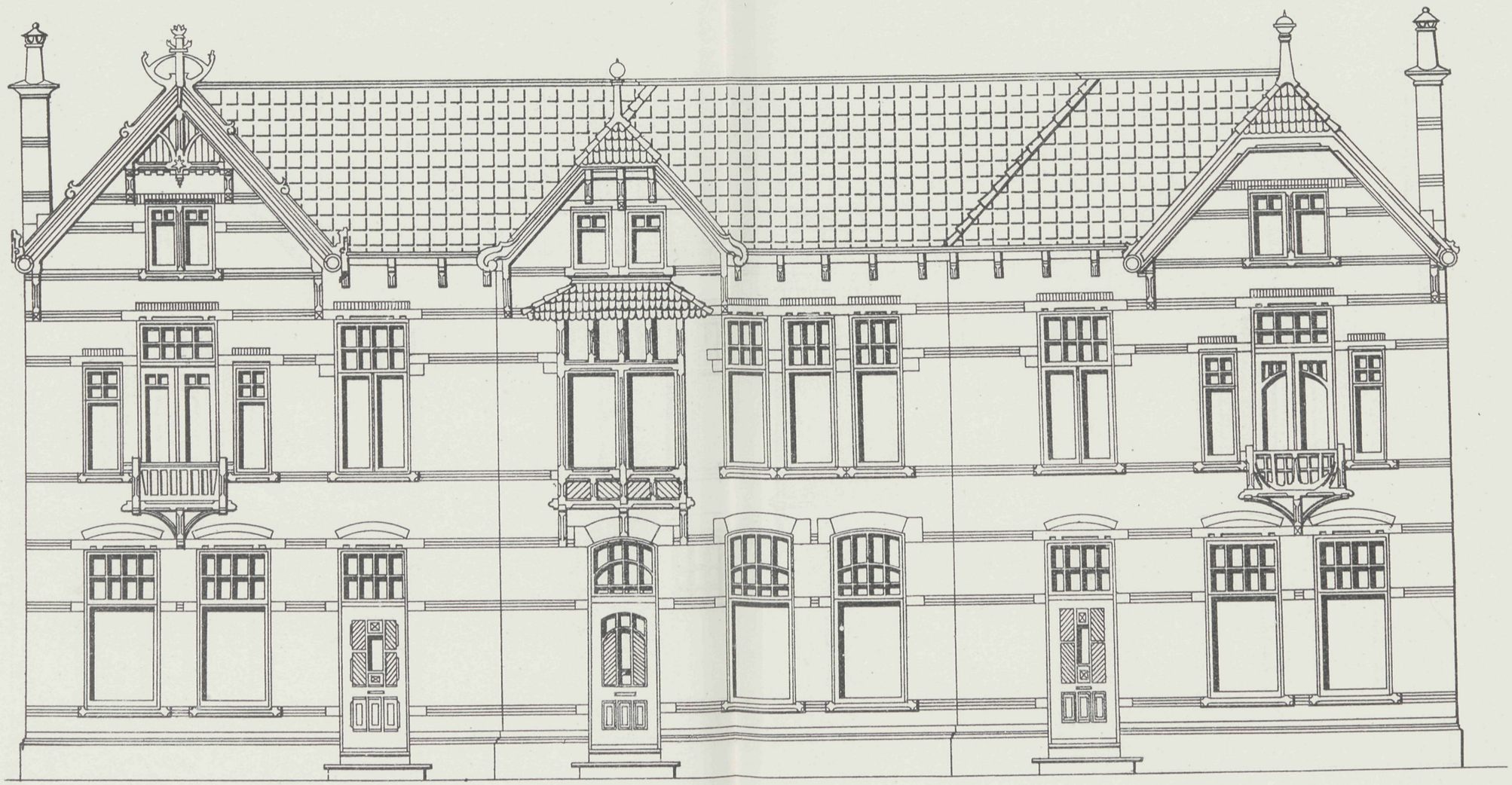

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

11 Mei 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 10.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een heerenhuis.

door A. KOK.

De gevels en doorsnede behooren tot het ontwerp voor een heerenhuis. Zij zijn eenvoudig opgevat.

De bebouwing van het Damrak.

De opene ruimte door Beurs-zaliger achtergelaten, zal nog heel wat hoofdbreken veroorzaken, voor men zoo verre is gekomen dat een bepaald goed bebouwingsplan daarvoor is aangenomen, en daar het tot de zeldzaamheden behoort dat heeren bouwkundigen eenparig een bouwwerk toejuichen, zal het daar wel gaan als altijd, er zal iets komen waar velen gedurig tegen in opstand geraken. Het is dan ook een werkelijk moeielijke taak, die weinig dankbaarheid oplevert. De architect C. de Feure heeft, zooals algemeen bekend is, een bebouwingsplan bij de gemeente ingediend, hotel met enkele winkelgebouwen. Dat plan in handen gesteld van de deskundige leden der schoonheidscommissie schijnt geen onverdeelden bijval te vinden en ondervindt daardoor reeds de boven aangegeven

moeielijkheden. Wij zijn niet in de gelegenheid geweest, met het ontwerp kennis te maken en kunnen dus geen voor- of nadeelen daarvan aanwijzen. Wat ons echter trof, is de wijze waarop de bouwmeester zijn werk bij het publiek aanbeveelt. Dat de bouwmeesters op hunne werken de naam als een eeuwigdurend naamplaatje laten beitelen hebben wij wel eens, en velen met ons, wat aanstellerig gevonden. Maar wat de bouwmeester De Feure doet is geheel nieuw en wanneer die wijze tot eigen vergoding navolgers vindt, dan staan wij aan den vooravond van belangrijke geschiedenissen.

In een ingezonden stuk in »Het Algemeen Handelsblad« zegt hij onder meer:

Een maand of zes geleden reisde ik in Nederland, gelijk ik elk jaar doe als in den vreemde verblijvend Hollander, die vol is van de herinneringen zijner jeugd en haakt naar de poëzie van het Hollandsch landschap. Op een dag bij een vrind, die op het Damrak woont, na den eten een sigaar rookende, valt mijn oog op het terrein, waar eens de beurs stond! Mijn gastheer, die, na afloop van zijn kantooruren veel aan kunst doet, zegt op eens tegen me: Op dat stuk grond zou ik graag een werk van jou zien. Het gaat niet aan dat Holland het eenige land is, waar, in het openbaar, geen werk van jou te zien is. Ik voerde tegen die opmerking aan, dat zulks waarschijnlijk het geval was ten einde aan het spreekwoord: »Niemand is profeet in zijn eigen land,« recht te doen wedervaren. Mijn vrind echter maakte zich juist sterk het in deze tot logen te maken en moedigde me aan tot het maken van een voorloopig plan.

Een inderdaad merkwaardige introductie. Waar moet het heen als onze bouwmeesters met dergelijke middelen de goe gemeente moeten winnen, 't doet ons denken aan een Maandag op het Amstelveld. Die geest ademt het geheele ingezonden stuk en wanneer de opinie der vakmannen zich nu eens tegen het ontwerp keert, dan moet de tegenslag voor den ontwerper des te grooter zijn, die in eigen arbeid zooveel ziet weggelegd. Een zaak deed ons genoegen, de eerste recensies deden de aandacht er op vestigen dat het ontwerp niet alleen op en top Fransch was in vorm en verdeeling, maar ook dat de materialen van elders moesten aangevoerd worden. 't Stukje werk zou een echt buitenlandsch juweeltje zijn. De bouwmeester spreekt dat tegen en doet toezegging bij eventueelen bouw, onze eigene materialen te bezigen. Dat troost. Het zou een schande voor onze nijverheid zijn, waar wij zoo kostelijk er voor ingericht zijn, om onze eigen kracht te verwaarloozen Wij breken het ontwerp niet af; wij kennen het niet, maar tegen de wijze om zichzelf zoo op den voorgrond te plaatsen, hebben wij bezwaar. Ons vak is hoogst moeielijk. Dikwerf gebeurt het dat juist de meest ervaren krachten bescheiden zijn, wanneer die eigen aanbevelingstaktiek de overhand krijgt, dan wordt het voor die bescheidene lui nog zwaarder en toch zouden zij juist zooveel tot bevordering van den kunstzin kunnen bijbrengen.

Het publiek, het zit eenmaal zoo in de lucht, houdt van reclame. Blooker, Van Houten, Thomson, en zoovele anderen moeten door reclame terrein winnen. Zij moeten den lof zingen op eigen fabrikaat, maar daarvoor staat onze kunst te hoog, daar komt de reclame eerst wanneer de schepper zijn werk voltooid heeft, gaat dat voor hem pleiten

en gaat het andersom, dan wordt de toestand treurig. Teekenen wij dus in zekeren zin protest aan, tegen zulk optreden, dan is dat om op het gevaar te wijzen, dat ontstaat uit zulke reclame die meestal eindigt met geen waar voor het geld te leveren of wel veel geschreeuw en weinig wol te geven. De bouwkunst blijve te hoog geplaatst voor dergelijke burgermans eerbewijzen.

Het Buiten-Gasthuis te Amsterdam.

Men schijnt er in geslaagd te zijn dit gebouw weder bewoonbaar te maken. De Vereeniging »Hulp voor Onbehuisden« is het tot weder opzegging in bruikleen afgestaan. Het is anders knapjes in verval, en dikwerf vragen wij ons af of de zorg voor het oude daar wel niet wat te ver gedreven wordt, om dergelijk gebouw te doen voortbestaan, waaraan waarlijk toch zulke opwekkende geschiedenissen niet verbonden zijn. Beter ware het, dat men het goede onzer oude architectuur meer beschermde. Het huis met de Hoofden zoo eenig in vorm, staat met steiger en al te rotten, en vervalt bij den dag. Is daar niets aan te doen, dat het werk bespoedigd wordt, en een onzer beste woonhuizen uit den ouden tijd worde behouden. Het is alsof alle eerbied en liefde er voor geweken en gedood is.

IJzerconstucties.

De vijfde en zesde aflevering der uitgave ijzerconstructies door H. J. van der Veen heeft het licht gezien. Daarin behandelt de schrijver: Het vakwerk — Kapgebinten Bovenlicht—Daken van gegolfd plaatijzer—Tabellen; uit 382 pagina's bestaat alles te zaam dat inderdaad een werk vormt, niet alleen hoogst nuttig maar tevens hoogst belangrijk voor elken bouwkundige. Wij leven in een tijd waarin het ijzer een grooten rol speelt, en waar velen nog niet voldoende op de hoogte zijn van wat het ijzer kan en vermag, is voor hen de uitgave een hoogst geschikte leiddraad met veel zorg en zaakkennis bijeengebracht. De schrijver zal daarvan voor zich zelf voldoening hebben en is velen van dienst geweest.

Het nieuwe stadhuis te Stuttgart.

Een der belangrijkste bouwwerken in Duitschland in den laatsten tijd voltooid is voorzeker het fraaie stadhuis te Stuttgart waarvan de tekstfiguren plan en voorgevel weergeven. Het is inderdaad een geheel dat indruk maakt, zoowel door de zeer gelukkige verdeeling

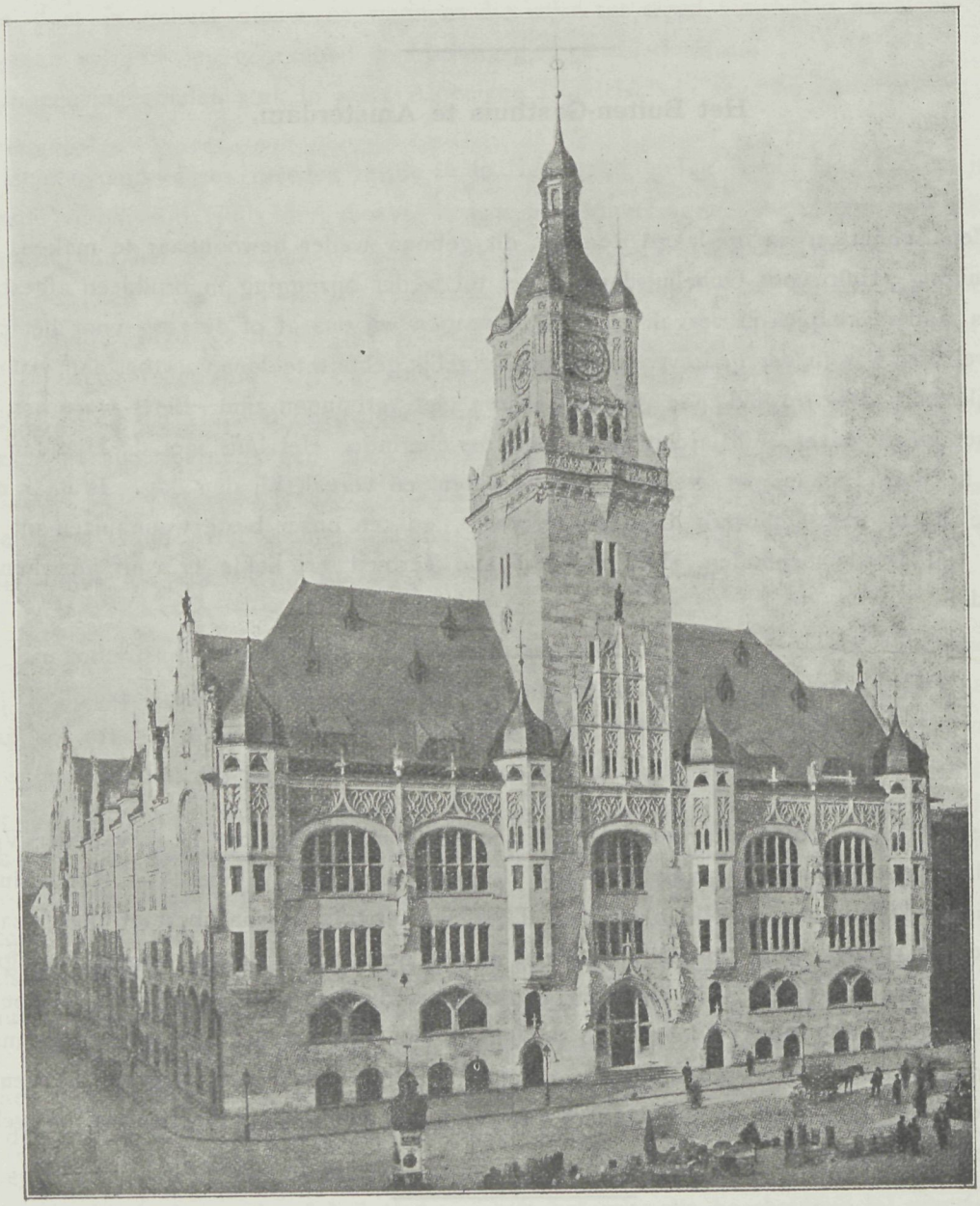

Voorgevel Raadhuis. Stuttgart.

der lichtramen en erkers, alsook door het beeldhouwwerk en den kloeken toren die alles beheerscht. Het is een stadhuis zooals Duitschland in vroegere jaren er meerderen bezat, monumentaal en breed van lijnen, zooals er ook in België nog zoovelen worden aangetroffen die altijd den beschouwer bevredigen, iets aantrekkelijks bevatten. Den 1sten April 1905 is het gebouw ingewijd, en de Stuttgarters die lang hun nieuwe stadhuis wenschten, achten zich gelukkig in het bezit van het verkregene dat zoo uitermate voldoet. Jaren achtereen was men met plannen maken bezig, totdat een prijsvraag werd uitgeschreven waarvoor op 1 Mei 1895 205 ontwerpen in kwamen. De eerste prijs werd hierbij echter niet toegekend, de jury was van meening dat geen der ontwerpen een bevredigend antwoord gaf op hetgeen men verlangde, wel werden drie tweede prijzen toegekend, waarvan de ontwerpers waren de heeren Neher en Kaufmann te Frankfurt a/M., Vollmer en Jassoy te Berlijn, Kuder en Muller te Straatsburg. Het gemeentebestuur eene keuze doende uit deze drie ontwerpen, koos dat van de heeren Vollmer en Jassoy die nu opdracht ontvingen op meer uitgebreid grondvlak een nieuw ontwerp te maken geheel in den geest van hunnen bekroonden arbeid, en werden zij met de uitvoering daarvan belast. De bouw moest in twee deelen geschieden, eerst werd het achterste deel opgetrokken wat een tijdruimte vorderde van Mei 1900 tot October 1901, daarna ging men aan het overige en van af Mei 1902 tot heden nam de voltooiing geheel in beslag. Zes jaren vorderde dus de bouw maar verkreeg men daarvoor een werkstuk, dat een blijvend monument voor Stuttgart is, en het aantrekkelijke, der stad reeds eigen, niet weinig verhoogt. Zooals in Duitschland de gewoonte is, ontbreekt de Rathskeller niet, en kunnen de gegoede burgers hun potje bier ten stadhuize gaan verorberen, een wijze van doen waarop men in Duitschland nog al gesteld is. De inrichting van het stadhuis is zeer regelmatig en groepeert zich om twee groote binnenplaatsen. De gangen zijn daardoor goed verlicht en zijn alle vertrekken behoorlijk te bereiken. Het spreekt van zelf dat tal van bekwame vakmannen hebben zaamgewerkt aan de versiering en velen zijn de professoren, die aan beschildering, beeldhouw, glasschilderwerk en alles wat de kunst verfijnt kon aanbieden de hand legden en daardoor het gebouw tot hooge waarde brachten. De totale bouwkosten bedroegen drie millioen mark alzoo ongeveer 1.800.000 gulden, waar buiten is de waarde van het terrein, de meubileering en de verlichting welk

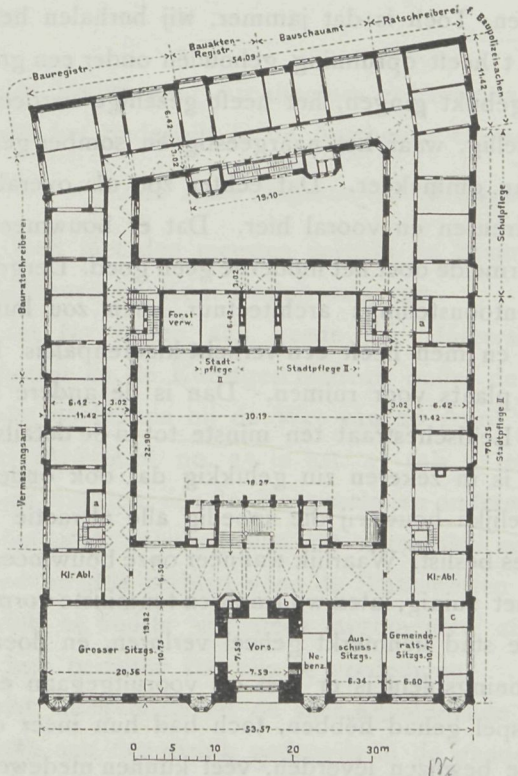

Plan.

beide laatsten onder leiding van dezelfde bouwmeesters geheel in den stijl werden uitgevoerd. Met welgevallen mogen de bouwmeesters op hun arbeid zien die zulk gunstig resultaat had.

Moderne bouw.

Het is jammer dat er onder dit motto zooveel gezondigd wordt. Er zijn lui die wanneer men hen over het moderne spreekt, u dadelijk te gemoet voeren: »O praat daar niet over; van die stijve vormen moet ik niets hebben en wat een ongelukkige gebouwen maken de bouwmeesters er van, zie maar eens wat die kleerenwinkel vertoont op de hoek van het Koningsplein en zoo al meer jeremiades waaruit men zou gaan gelooven, dat er toch werkelijk waarheid ligt in hunne klachten. Toch is dat jammer, wij herhalen het, in het moderne ligt ontzaggelijk veel goeds. Het heeft opruiming gehouden onder een groote overdaad van versieringen, waaronder wij gebukt gingen, het heeft gezellige verdeeling, kleur en licht gebracht daar waar het ongezellig, waar het naargeestig en somber gesteld was. Het moderne verrichtte wonderen van ommekeer. Dat echter zoo als overal het kwade naast het goede zetelt, dat is te betreuren en vooral hier. Dat er bouwmeesters zijn die winkels bouwen als de hierboven vermelde doet het moderne geen goed. Dergelijke architectuur is niet meer dan tijdelijke tentoonstellings architectuur, men zou kunnen zeggen een paar dubbele latten en wat glas en men heeft een verlicht kleerenpaleis. Daar moest die statige, deftige en solide gevel plaats voor ruimen. Dan is de andere hoek smaakvoller en is het kleerenmagazijn hoek Leidschestraat ten minste tot in de details met smaak uitgevoerd; is alles beredeneerd. Het is in zekeren zin gelukkig dat ook onder het publiek zich stemmen verheffen tegen dergelijke bouwerij die spoedig alle attractie mist, tenzij alleen bij avond, wanneer het licht alles beslist. Waarlijk wanneer onze bouwmeesters, alle vormen over boord gooien dan wordt het zuinig, laten wij trachten tenminste vormelijk te blijven, anders gaat het fraaie wat onze stad kenmerkt geheel verloren, en doen wij een slechte ruil. De toestand aan het Koningsplein is er niet op vooruitgegaan en nu mogen de bouwmeesters niet geheel vrij spel gehad hebben, toch had hun meer doordacht advies waarvan zij meermalen gunstige bewijzen leverden, veel kunnen medewerken tot verkrijging van een voor de architectuur meer waardig geheel.

Het hout week of buigzaam te maken.

Heeft het verharden van het hout voor vele doeleinden nut, zoo ook kan het verzachten daarvan even nuttig zijn. Gewoonlijk werd dit laatste verkregen door het hout aan stoombewerking bloot te stellen, eenigen tijd in den vochtigen damp geplaatst, begint het van zelf lenig te worden. Vooral het hout van roode beuken heeft die eigenschap. Wanneer men het hout echter voor die bewerking 24 uur in eene oplossing van verdund zoutzuur brengt (1 deel zoutzuur en 3 deelen water) en het daarna uitstoomt dan wordt de buigzaamheid des te grooter. Het roode beukenhout wordt zelfs zoo week dat het in

vormen geperst tot 1/6 van zijn omvang kan worden zaamgedrukt. Alle andere houtsoorten ondergaan hiervan evenzoo eene groote verandering in vastheid. Ook in eene oplossing van chloorcalcium gekookt, geeft dit aan het hout groote buigzaamheid, waardoor het dan voor velerlei doeleinden bruikbaar is. Het koken moet in de vrije lucht geschieden opdat de oplossing de zuurstof tot zich kan nemen, en is het noodig voor het hout te bewerken dit in helder water meermalen uit te koken. Geschiedt het koken, uitstoomen of drogen te sterk en te spoedig, dan vertoont het hout scheuren en breuken en dat voorkomt men door het op de aangegeven wijze te behandelen.

Onderwijs in de Aesthetica.

De Vereeniging Architectura et Amicitia heeft zich per adres tot de Koningin gewend in zake het onderwijs in de Aesthetica en wel als volgt:

Aan Hare Majesteit de Koningin,

Geeft met den meesten eerbeid te kennen het Genootschap »Architectura et Amicitia« goedgekeurd bij Kon. Besluit enz. enz.

dat tot heden aan geene der Universiteiten hier ter lande het onderwijs in de Aesthetica en de Kunstgeschiedenis onder de leervakken is opgenomen.

dat nochthans bij de Wet van 28 April 1876 St.bl. no. 102 zooals die is gewijzigd den 7 Mei 1878 St.bl. no. 33 in art. 43 sub 5 letteren en wijsbegeerten letter E, bepaald is, dat aan minstens één der Hoogescholen onderwijs in genoemde vakken gegeven moet worden,

dat niet naleving van dit wetsartikel eerstens geacht moet worden van ongunstigen invloed op den eerbied voor de Staatswetten in 't algemeen,

dat er voorts wel geen argumenten zijn bij te brengen waarmede 't niet nakomen van deze bepaling zou zijn te verdedigen,

dat integendeel uit de zeer onvoldoende kunstkennis en kunstzin onder ons Volk, de behoefte aan deugdelijk onderwijs in de genoemde vakken spreekt, en dat daaraan althans eeniger mate zal worden voldaan wanneer aan 's Lands Hoogescholen dat onderwijs wordt gegeven.

Redenen waarom voornoemd Genootschap Uwe Majesteit eerbiedig verzoekt het daarheen te willen leiden, dat aan genoemd wetsartikel zoo spoedig mogelijk uitvoering wordt gegeven.

Hetwelk doende,

van Hare Majesteit de meest getrouwe onderdanen,

(was get.) Jon. Ingenohl, *Voorzitter*, Ad. Int.

» » L. H. E. van Hylckama Vlieg *1e Secretaris.*

Eene Nijverheidstentoonstelling te 's Gravenhage.

De mogelijkheid bestaat dat 's Gravenhage eene tentoonstelling zal krijgen. Het initiatief is hiervoor genomen door de Mij. tot bevordering der nijverheid. Eene commissie voor dat doel gevormd, stelde aan vele industrieën de vraag: »Of het wenschelijk en mogelijk zou zijn, in een der eerst volgende jaren onder het patronaat der Maatschappij te 's Gravenhage eene tentoonstelling te houden van nationale nijverheid. Uit de ingekomen antwoorden luidt het rapport:

dat 1. de textiel-nijverheid, 2. de wol-industrie, 3. de katoen-industrie, 4. de groote scheepswerven geen of weinig nut voor hun industrie zien in het houden van een tentoonstelling als de bedoelde;

dat daarentegen de groote machinefabrieken bijna zonder uitzondering de tentoonstelling niet alleen gewenscht, doch zelfs nuttig achten;

dat vele fabrieken van verbruiksartikelen, van bouwmaterialen enz. een tentoonstelling wenschelijk achten en reeds terstond hunne medewerking hebben toegezegd;

dat groot-industrieën van verschillende producten hoewel zich over het nut niet uitlatende, toch bereid zijn tot inzending, terwijl ook op de medewerking der kunstnijverheid kan gerekend worden.

De commissie oordeelt naar aanleiding hiervan, dat de vraag over het wenschelijke bevestigend moet worden beantwoord en acht zij 's Gravenhage de aangewezen plaats er voor.

Zoo is het dan mogelijk dat de tentoonstelling komt, en in den vooruitstrevenden geest, waarin 's Gravenhage leeft als ook ons de ligging, kan het plan wellicht veel succes hebben en ziet Den Haag een levendige toekomst tegemoet.

Het slot Henkenshage.

Een merkwaardig slot in de nabijheid van het dorp St. Oedenrode gelegen, komt spoedig in veiling. Het dagteekent van de 14 of 15de eeuw. Thans zijn eigenaren de erfgenamen van Jonkheer Pieter Jacob Gérard de Mielet van Coehoorn.

In vroegere eeuwen was het genaamd het huis Strype of Streepen, waarschijnlijk naar de omgeving Streepen. In het laatst der 16de eeuw behoorde het aan Jonker Jan Willem de Gruyter, in het begin der 17de eeuw aan Jonker Nicolaas van Oetelaer, op wiens zoon het overging en die door zijn huwelijk met Jonkvrouwe Agnes de Merodo, tevens heer van Asten was.

Voor schuld later verkocht werd Jonker Frans Dominicus van den Velde eigenaar, daarna Willem baron van Haren, later aan de orde van St. Augustinus, toen weder aan Christiaan Diderik Bangeman Huygens, Nederlandsch Minister bij het Deensche Hof en toen aan de familie Mielet van Coehoorn.

Bij de zucht die bestaat tot opruiming der merkwaardige overblijfselen van vroegere luister zou het wel eens kunnen gebeuren, dat ook hierop het »verdwijn« van toepassing kwam.

ONTWERP VOOR EEN HEERENHUIS

OOSTGEVEL.

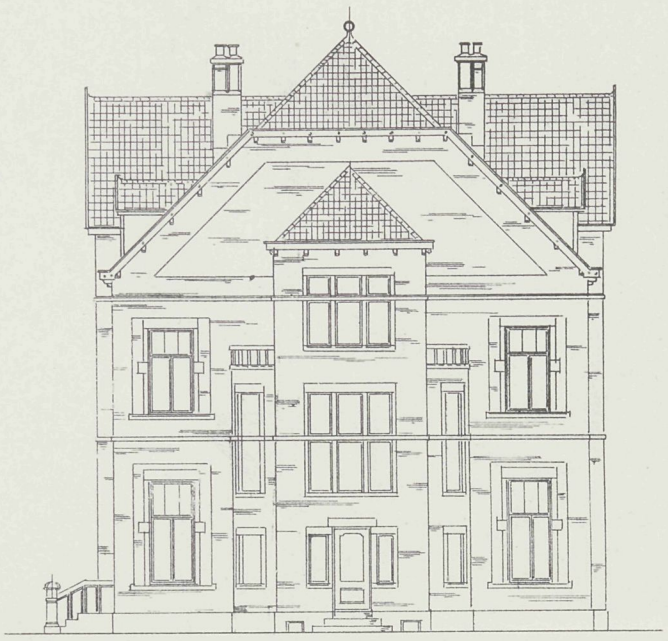

NOORDGEVEL

ZUIDGEVEL

DOORSNEDE

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

25 Mei 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 11.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een heerenhuis.

door W. DE GRAAF.

Een fraaie gevel behoort tot het ontwerp van een heerenhuis geplaatst op den hoek van een tweetal wegen. Passend versierd, zijn daarbij de indeelingen van ramen en deuren allen verschillend van vorm wat aan het geheel groote aantrekkelijkheid verleent.

Prof. E. GUGEL.

Op drie en zeventig jarigen leeftijd overleed te 's Gravenhage de oud-hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft E. Gugel. De laatste dagen waren lijdend, want sedert 28 December van het vorig jaar was Gugel op het ziekbed komen te liggen en heeft hij veel moeten uitstaan.

Met zijn heengaan verliest Nederland een man die ontzaggelijk veel voor de bouwkunst gedaan heeft, hij heeft de Polytechnische School gemaakt voor onze Kunst tot eene inrichting, die veel nut heeft gesticht en veel kennis gekweekt. De voornaamste mannen, die op het gebied der architectuur wat zijn geworden, zijn meestal zijne leerlingen geweest, en paarde hij aan een goeden smaak een hoogst degelijken zin, en een groote

kennis van de kunstgeschiedenis. Gugel heeft een ommekeer gebracht, op ons gebied, was tot voor dien tijd, alle studie die van regeeringswege uitging van weinig beteekenis, was het werk van hen die van de school kwamen luttel van waarde, zijne leiding wist dat te verbeteren en talrijk zijn de herinneringen daaraan, die Gugel achterlaat.

Toen in 1902, Gugel zeventig jaar telde werd hij overal gehuldigd, voor wat hij in zijn leven deed, en voor het nut dat hij vooral stichtte door de uitgaven die onder zijne leiding het licht zagen. Wij vinden dit zeer uitvoerig weergegeven in eene omschrijving destijds door den Secretaris der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, de heer C. T. J. Louis Rieber, geschreven en opgenomen in het Bouwkundig Weekblad van 26 Maart 1902. Wij ontleenen daaraan enkele feiten:

Op 26 Maart 1832 werd Eugen Gugel te Bergzabern in Rijn-Beieren geboren. Te Zweibrücken waar zijn vader Regierungs-Director was, volgde hij het Gymnasiaal onderwijs en toog daarna na Munchen ter waarneming van de studien aan de Polytechnische School en de Academie voor Beeldende Kunsten. Dat was in de jaren 1850 – 1856. Prof. L. Lange, beschouwde hem daar als een zijner beste leerlingen. Toen de studie voltooid was, werd hij geplaatst op het sectiebureau te Munchen, bij den aanleg der Beiersche Staatsspoorwegen en later op het directiegebouw van den dienst. Verschillende bouwwerken voor de Brenner-lijn in het baanvak Rosenheim—Innsbruck werden hem opgedragen.

In 1859 werd hij overgeplaatst naar het bouwdepartement van Landshut, waar zijn werk bestond in het ontwerpen van rechtsgebouwen voor Neder-Beijeren. Steeds zich hooger op werkende en gezien bij zijn chefs, verkreeg hij de leiding van een zomerpaleis te Feldaffing aan het Starnberger meer, dat volgens gegevens van Koning Maximiliaan II en diens opperbouwraad Voit moest gesticht worden. De grondslagen werden gelegd, echter bij den dood van den stichter werd in 1864 de bouw gestaakt, wat voor den volijverigen bouwmeester een ware ramp was. Koning Lodewijk II belastte hem daarna met de vergrooting van het slot Berg eveneens aan het Starnberger meer gelegen. Kort daarop 14 Aug. 1864 werd hij benoemd tot hoogleeraar in de schoone bouwkunst aan de Polytechnische school te Delft. Aan Minister Thorbecke, die met Prof. Lange had kennis gemaakt werd Gugel voor die betrekking zeer aanbevolen. Dat er toen een moeilijken tijd aanbrak voor Prof. Gugel is begrijpelijk. In een vreemd land, met vele verouderde gewoonten en gebruiken bij het onderwijs; moest hij dat onderwijs dat niets geen beteekenis had hervormen en verbeteren en, hij slaagde. Zijn eerste werk was om ook buiten de school nuttig te zijn en zijn »Geschiedenis der bouwstijlen« een boek vele malen herdrukt, heeft nog thans invloed en waarde, wordt nog even willig gevraagd omdat de inhoud uitstekend is bijeengebracht. Talrijk waren dan ook de gunstige beoordeelingen der pers die zijn arbeid verkreeg toen deze het licht zag. Zoo ging het ook in de school. De leerlingen volgden met ijver zijne lessen omdat zij in hooge mate productief waren, hij vormde, en waar dat gebeurt, heeft het onderwijs nut. Een moeielijke periode werd Gugel daarbij niet onthouden, toen een speciale richting in ons land van hooger hand werd opgedrongen, hield Gugel zich daarbuiten, hij ging zijn weg, nemende wat hem goed dacht, en de toekomst bewees

dat hij goed gezien heeft. De leerlingen die zijn lessen hebben gevolgd, worden op een kleine 250 geschat. Maakte het veelomvattende van den werkkring het hem moeielijk, ook het practische terrein te betreden, toch heeft hij daartoe nog gelegenheid gevonden en wel door den bouw van het gebouw voor de Physica te Delft (1874) het gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te 's Gravenhage (1875—1876) de Studenten Societeit te Leiden (1875) en voor den heer van Marken te Delft vele plannen voor het Agneta Park.

Ook in vereeniging met Dr. Cuypers ondernam hij de restauratie der torenspits der Nieuwe Kerk te Delft en met den Heer T. J. Nieuwenhuis, directeur der gemeentewerken te Utrecht den bouw van het Universiteitsgebouw. Van de »Maatschappij tot bevordering der bouwkunst« was hij bestuurder von 1881—1883 en dat zijne verdiensten daar gewaardeerd zijn, bewijst zijne benoeming als Eere-lid. Hij was Ridder in de Orde van den Nederlandschen Leeuw,als ook in die van Oranje Nassau, en zien wij daarin in het bewijs dat Gugel was een man, geeerd in de school, in het maatschappelijk leven, in verschillende maatschappijen, bij de regeering en wanneer men dan bedenkt, dat Gugel komende van verre zich hier volk, taal en geschiedenis moest eigen maken om over eigene kunst de scepter te kunnen zwaaien, dan moet erkend, dat wij een man verloren hebben, die groote verdiensten had niet alleen, maar die voor ons land een weldaad is geweest en wiens naam bij vakgenooten lang in hoogst waardeerende herinnering zal blijven.

Bij de Tekstfiguren.

De villa waarvan de gevels en plannen zijn opgenomen is bestemd voor bewoning van eene familie. Het plan is zeer regelmatig ingedeeld, en heeft ter beganen grond een woonkamer, salon, studeerkamer, groote hal, keuken en veranda. Op de eerste verdieping kinderkamer, bad- en slaapkamers. De verschillende voorsprongen geven aan elken gevel een verschillend aanzien, terwijl bovendien de daarbij toegepaste houtconstructie zich zeer gelukkig voordoet. Alles tezamen vormt het een ontwerp waarin groote verdienste zit. Het is het werk van den architect Gustav Bär te Hannover.

Verantwoordelijkheid van den aannemer.

De Nederlandsche Aannemersbond heeft een adres tot Zijne Excellentie den Minister van Justitie gericht, betreffende vele bezwarende bepalingen die het Burgerlijk Wetboek voor den aannemer oplevert. Wij willen al de hierbij aangevoerde artikelen niet herhalen maar toch het belangrijkste aan de toelichting ontleenen, omdat inderdaad dergelijke wetstoepassing niet in onzen tijd te huis behoort. Het is een goed werk dat de Bond met haar adres verricht en ongetwijfeld moet daaraan gehoor worden verleend en betere toepassing uit volgen. Het is billijk. Zoo lezen wij:

Allereerst art. 1645, dat de (bouwmeesters en) aannemers gedurende 10 jaren aansprakelijk stelt voor het vergaan, geheel of gedeeltelijk, van een gebouw, voor een

Algeheel aanzicht.

bepaalden prijs aangenomen en gemaakt, door een gebrek in de samenstelling of zelfs uit hoofde van de ongeschiktheid van den grond, en dat bij nadere beschouwing eene dubbele onbillijkheid bevat.

Immers bij de huidige wijze van aanbesteden, waarbij de architect de constructie van een gebouw ontwerpt en de aannemer dien bouw slechts uitvoert voor een bepaalden prijs, geheel volgens het ontwerp, de teekeningen, het bestek, de aanwijzingen en de bevelen der directie, d.i. de architect, behoort toch elke gedachte aan de verantwoordelijkheid van den aannemer te worden uitgesloten, indien hij zich slechts strikt naar de hem verstrekte gegevens, aanwijzingen en bevelen gedraagt. Of, zoo mag worden gevraagd, zijn onze hedendaagsche rechts- en billijkheidsprincipes van zoodanigen aard, dat iemand aansprakelijk mag worden gesteld voor de gevolgen van daden en handelingen, waartoe hij volgens overeenkomst verplicht is? Moet m. a. w. de aannemer de gevolgen dragen van eventueele tekortkomingen van den ontwerper van het gebouw, van den architect? Op deze vragen zal moeilijk anders dan een ontkennend antwoord kunnen volgen.

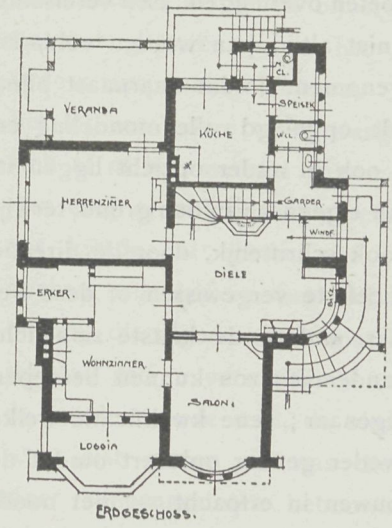

ERDGESCHOSS.

En wat te denken van de aansprakelijkheid des aannemers zelfs voor de ongeschiktheid van den grond? Ons komt het voor, dat het meer op den weg ligt van een eigenaar of liever van den aanbesteder om zich er vooraf van te overtuigen, dat de gesteldheid van den te bebouwen grond toelaat daarop een gebouw, naar hij zich heeft voorgesteld en door zijn architect is ontworpen, op te trekken. Hier faalt o. i. elke poging om slechts een schijn van recht te ontdekken, en kan slechts worden gedacht aan willekeur, welke wellicht kan worden verklaard uit de geschiedenis van dit wetsartikel, dat laatstelijk uit het Napoleontische recht in onze wetgeving is overgenomen, verklaard uit de omstandigheid dat »de aannemer« van heden nog wordt vereenzelvigd met »entrepeneur« uit den Franschen tijd. Het zal onnoodig zijn de onjuistheid van deze indentificatie nog nader aan te toonen.

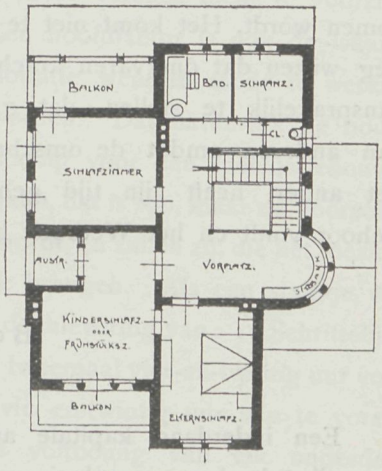

OBERGESCHOSS.

De voor den aannemer meest bezwarende bepaling, waarmede hij als 't ware dagelijks in aanraking komt, en waarvan hij onophoudelijk de schadelijke gevolgen ondervindt, is echter die van art. 1646, hetwelk hem verbiedt vermeerdering van den prijs te vorderen, noch onder voorwendsel van vermeerdering der dagloonen of bouwstoffen, noch onder dat van gemaakte veranderingen of bijvoegselen, die niet in het bestek begrepen zijn,

indien die veranderingen of vergrootingen niet schriftelijk zijn ingewilligd en over derzelver prijs met den eigenaar geen overeenkomst is getroffen. Eene bepaling welke bovendien nog minder aannemelijk wordt, beschouwd in verband met de art. 1933 en 1934. De aannemer zal dus, om betaling te kunnen erlangen, van iedere wijziging in het bestek, van elke vermeerdering van werk een schriftelijk bewijs moeten overleggen. Een vereischte waaraan, door den aard der omstandigheden, volstrekt niet altijd kan worden voldaan, al is het desbetreffende voorschrift ook in het bestek opgenomen, omdat daarnaast bijna zonder uitzondering den aannemer de verplichting wordt opgelegd alle mondeling en schriftelijk gegeven bevelen der directie op te volgen. En ook in ander opzicht liggen in dit artikel tal van voetangels en klemmen. Het spreekt van eigenaar van den grond, terwijl veranderingen en vergrootingen bijna altijd, zij het dan ook schriftelijk, door de directie worden gelast, zoodat de aannemer zich vooraf ook nog heeft te vergewissen of deze wel geheel als gemachtigde optreedt van den eigenaar, daar anders de laatste zich licht achter de directie zou kunnen verschuilen, en deze zich anderzijds zou kunnen beroepen op het ontbreken eener schriftelijke lastgeving van den eigenaar; eene kwalificatie welke bovendien ook in ander opzicht voor den aannemer weder gevaar oplevert omdat de eigenaar van den grond — men denke b.v. aan het bouwen in erfpacht — niet noodwendig de aanbesteder behoeft te zijn. Het zou o i. dan ook aan te bevelen zijn het woord eigenaar te vervangen door aanbesteder.

In de burger maatschappij, zijn de bepalingen van het niet betalen van meer of minder geleverd tegenwoordig vrij wel goed afgebakend de onderlinge macht van H.H. aannemers heeft daarin de Augiusstal gereinigd en tal van misbruiken doen verdwijnen, niet aldus nog is bij het Rijk en wordt het tijd dat hier hetzelfde werk ook eens ondernomen wordt. Het komt niet te pas, al zouden de artikelen van het wetboek daartoe den weg wijzen dat onervaren krachten zich van hun arbeid afmaken, door anderen daarvoor aansprakelijk te stellen, dat gaat niet op, ook het recht om zich te verrijken ten koste van anderen omdat de omschrijving te kort komt aan duidelijkheid; zoowel het een als het ander, heeft zijn tijd gehad en is het te wenschen, dat het streven van den Bond gehoor vindt en het Wetboek hiermede in overeenstemming wordt gebracht.

Bouwverordeningen.

Een inderdaad kapitale arbeid is voor de gemeente Amsterdam gereed gekomen, het zijn de bouwverordeningen die jaren lang in bespreking en bewerking eindelijk een meer vasteren vorm verkregen en die nu verdeeld in niet minder dan drie-honderd drie-en-veertig artikelen vast stellen, wat men doen en laten mag als men in de hoofdstad wil gaan bouwen. Wij zeggen de hoofdstad, omdat daarvoor ook eigenlijk zij alleen kunnen dienen. Elke gemeente heeft zijne kenmerkende eigenaardigheden waarmede de wetgever dient rekening te houden, dat valt nergens zoo in het oog als juist bij de bouwwet, omdat iedere plaatselijke gesteldheid, ligging of bodem daarbij een groot woord

mede spreekt, en die bezwaren zijn niet gering te achten. De bouwverordeningen voor Amsterdam kwamen dan in zooverre voltooid, dat men ze kan beoordeelen, en volgt nu de gedachtenwisseling die nog menig punt voor wijziging vatbaar maakt.

Toch mag een woord van waardeering niet onthouden worden aan hen die de wetten saamstelden, wij weten bij ervaring hoe moeielijk het is wetten voor den bouw te maken, en wat gegeven is, is het resultaat van groote studie en onderzoek, is een werk van groote inspanning geweest. Talrijk zullen de bezwaren zijn die zich opdoen, dat is zoo het lot van iedere wetvorming, maar wanneer de rekening wordt afgesloten en men vraagt zich af of het massaal genomen geen voordeel bracht, dan zal het antwoord »ja« zijn en dan mag er wel wat ontevredenheid komen, uit al te groote overdrijving van de wetsletter, dat kwade zal echter niet tot het goede in verhouding staan. De bouwverordeningen juichen wij dus in beginsel toe. Hoe moeielijk het is verordeningen op dit gebied te maken, die algemeene toepassing zouden kunnen vinden, bewijst reeds dat de zaamsteller de stad zelf in verschillende secties verdeelde en wel vijf, als: de oude stad het centrum, de verdere oude stad, de nieuwe stad, de polderstad en het landelijk gedeelte. Dat was zeer juist gezien en was die verdeeling niet alleen noodig om rekening te houden met meer aaneengesloten bebouwing, die natuurlijk in de oude stad niet die ruimte biedt als in de nieuwe, maar zij was bovendien noodig om het fabrieksgedeelte van het bewoonbare of winkeldrijvende af te scheiden, zoodoende wordt het mogelijk, dat de overlast die de fabrieken met zich brengen verdwijnt, en dat die overlast groot is, kunnen het best vertellen de bewoners van Leidschekade en omgeving, als ook die van de Ruysdaelkade, terwijl er bovendien nog zoovele andere plaatsen te noemen zijn. In de verordeningen bestaat een streven om de woningen vooral van goed licht en versche lucht te voorzien, door de gebouwen aan de achterzijde vrij te houden. Een hoofdfactor is ook de waarde van den grond, waarin de gemeente door eigen exploitatie wenscht mede te werken, opdat deze prijzen niet te hoog opgevoerd kunnen worden. Dat natuurlijk de bouwverordeningen vele bepalingen in het leven roepen, die noodig voor den speculatiebouwer voor den architect echter den werkkring niet vergemakkelijken, dat is zoo, maar zal voorzeker de toekomst leeren, dat hierin met milde hand geregeerd wordt, en zullen zij, die het toezicht hebben, dat zooals gewoonlijk ook hierbij wel in praktijk brengen. Als een staaltje van hetgeen de bouwer verplicht is na te komen, kan dienen de inlevering van: 1e Schriftelijke kennisgave van het begin der werkzaamheden, tenminste tweemaal vier-en-twintig uur voor den aanvang. 2e Moeten proefpalen geslagen minstens vier-en-twintig uur van te voren. 3e Aanvang fundeering. 4e Idem trasraam. 5e Bij de voltooiing van elk onderdeel waarvan de bouwverordening spreekt. 6e Bij de voltooiing van het geheel.

Elk dier onderdeelen mag op geenerlei wijze aan het oog onttrokken worden, dan na schriftelijk verlof of wel 36 uur na de kennisgeving, terwijl bij eventueele bezwaren, de ambtenaar het recht heeft de termijn met 24 uur te kunnen verlengen. Hieruit blijkt, dat de vrijheid die den eigenbouwer langen tijd gekend heeft, danig beperkt is.

Dat het bouwen van de gevels allen onder één lijn, minder gewenscht is, spreekt de verordening duidelijk uit, en zal daaruit wellicht volgen dat hetzij door voortuintjes of

afgerasterde gedeelten er eenige wisseling komt en ons zal behoeden voor het eentoonige als een P. C. en andere straten. Het aantal woningen die één straatdeur hebben mag niet hooger dan negen zijn, dat zal het maken van die fortificatien die de oude stad kent, geheel buiten sluiten, de hoogte der verdiepingen mag niet minder dan 2.70 M. bedragen, bij sousterreins die bewoond worden mag de vloer niet lager liggen dan 0.70 M. beneden den weg zoodat de zoldering daar 2 M. boven komt te liggen. De breedte voor de toegangen tot de woningen, de hellingen der trappen zijn vastgesteld, luchtaanvoer bij closets, hoogte der gebouwen bij brandgevaar enz., kortom de verordeningen geven veel aan de hand dat wellicht in de onderdeelen voor nadere bespreking vatbaar is en zal dat ook wel niet uitblijven, en deze in de bouwkundige kringen nadere bespreking uitlokken. In ieder geval is op den goeden weg een groote schrede gedaan en is het plicht de moeielijke opvatting der nieuwe bepalingen niet te verzwaren, maar in de uitoefening te vergemakkelijken daar zij inderdaad een veel gezonderen toestand brengen.

Dr. Schaepman monument.

De Jury-uitspraak op de ingekomen 27 ontwerpen is in hoofdzaak, dat geen der ontwerpen voor uitvoering kon in aanmerking komen. De uitgeloofde prijzen moeten echter toegekend, om de velerlei moeite door de mededingers daarbij betoond. Den eersten prijs verkreeg het ontwerp onder het motto »Een wapen«, den tweeden dat onder het motto »De functus ad hoc loquitar« en den derden dat onder het motto »Een driehoek in twee cirkels«.

De inzender dier ontwerpen zijn: van Nr. 1, Wolter te Riele Gzn., Architect te Deventer; Nr. 2, T. H. Bach, leeraar aan de Teeken Academie Minerva, te Groningen; Nr. 3, Henry Minderop, Architect te Rotterdam. Het rapport zal nader bekend worden gemaakt.

Prijsvragen.

Prijsvraag »Binnenhuis« Slaapkamerameublement.

In samenwerking met de Vereeniging »Architectura et Amicitia« werd deze prijsvraag uitgeschreven. Daarop zijn acht antwoorden onder de volgende motto's ingekomen:

1e.	Motto □	3	teekeningen.	
2e.	» A. en V. gekruisd .	3	»	
3e.	» △	4	»	
4e.	» Rust	1	»	
5e.	» B.	2	»	
6e.	» O.	1	»	
7e.	» R.	1	»	met toelichting.
8e.	» Profiel	2	»	

Ontwerp voor een heerenhuis.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

8 Juni 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 12.

Bij de Platen.

Wachthuis voor een Stoomvaart-Maatschappij,

door M. ROODERKERK.

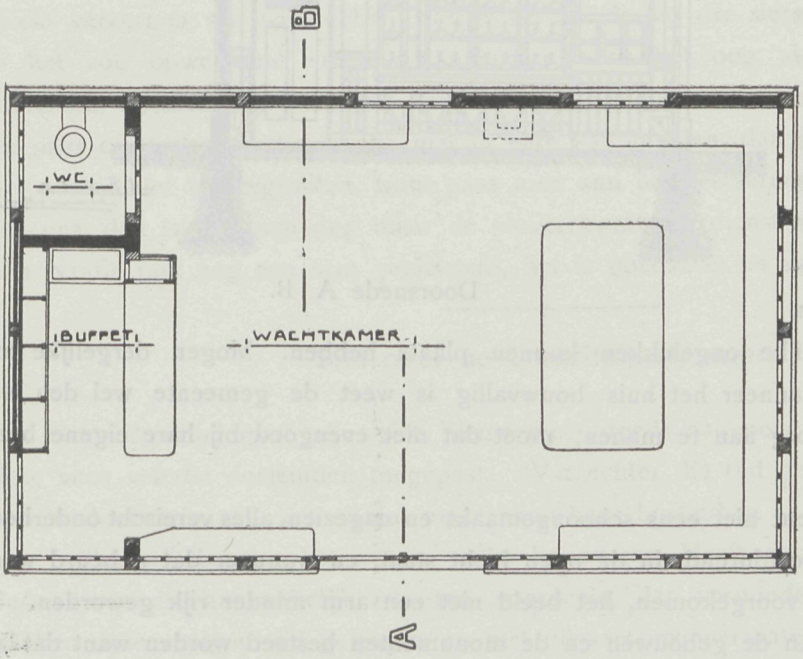

Plattegrond wachthuis.

Het wachthuis geheel van hout geconstrueerd, moet dienst doen bij eene Stoomvaart-Maatschappij. Behalve de gelegenheid tot rusten is er een leestafel aanwezig, buffet en W. C Met kleurige pannen gedekt, maakt alles met de zorg die voor de versiering besteed is, het geheel tot een fraai ontwerp. De klok en hooggeplaatste bel die als een torenspits het dak bekroont, geven aan alles een aangenaam silhouet. Ook de in ijzer gevatte naamborden, sluiten zich bij alles gunstig aan.

Onderhoud van Monumenten.

Een treurig geval ondervond in de vorige maand het beeld, dat het monument op den Dam bekroont. Een arm viel er af en in gruis op het voetstuk. Het is niet voor het eerst dat het beeld dergelijke teekenen van verval vertoont. De neus heeft het al verschillende malen moeten ontgelden. Maar zoo rijst de vraag, 't liep nu alles goed af. Naatje knapte dat karreweitje in de morgenuren op, toen bijna niemand in de omgeving was dan een paar surveilleerende agenten, gesteld dat het eens een paar dagen later ware geschied, op het oogenblik dat de Koningin hare intrede deed, en het monument achter het wachtende opkomende geslacht als verborgen is,

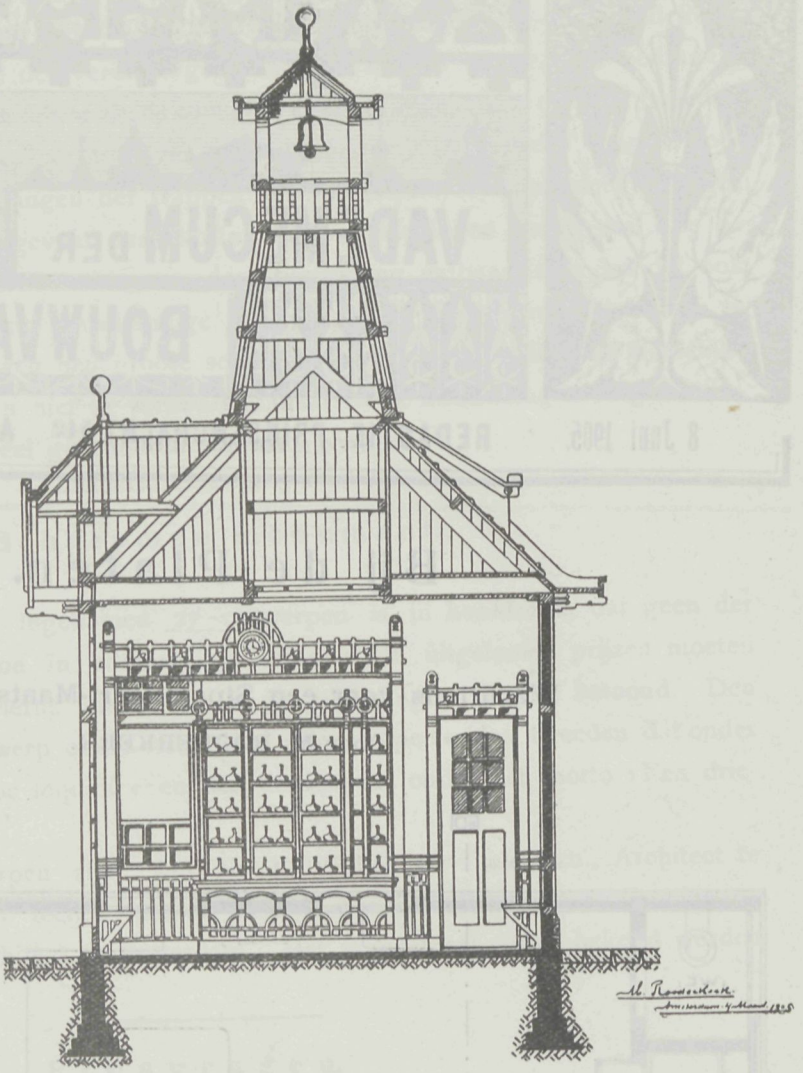

Doorsnede A. B.

dan hadden er schromelijke ongelukken kunnen plaats hebben. Mogen dergelijke toestanden voorkomen. Wanneer het huis bouwvallig is weet de gemeente wel den weg te vinden om tot voorzorg aan te manen, moet dat niet evengoed bij hare eigene bezittingen gebeuren.

Moet zoo'n monument niet eens schoongemaakt en nagezien, alles vereischt onderhoud vooral datgene wat voortdurend in de open lucht staat, en wanneer dat gebeurd ware, dan was het geval niet voorgekomen, het beeld niet een arm minder rijk geworden. Er moet dus meer zorg aan de gebouwen en de monumenten besteed worden want dat laat veel te wenschen over. Hoe heeft het aloude stadhuis niet consoles laten vallen van onder de eerste kroonlijst, en bleek toen men het gezien had, dat er nog talrijke anderen los waren; zoo'n gevalletje had even goed naar beneden kunnen komen, terwijl de leden der koninklijke familie er passeerden, en dat alleen omdat men zoo zorgeloos was alles te laten

staan tot het vergaan is. Had men het Huis met de Hoofden in tijds voorzien, het ware er niet zoo ver mede gekomen. Het huis in de bocht van de Heerengracht nagenoeg uit denzelfden bouwperiode kreeg behoorlijke verzorging, en het ziet er nog uit alsof eerst gisteren de voltooiing plaats vond. Het is in één woord schande, dat onze gemeente zoo oneerbiedig optreedt tegen datgene wat door velen onzer zoo hoogelijk vereerd wordt. Nu staat men voor het vraagstuk nu alles totaal verweerd is, hoe krijgen wij de massa ineen, en ondertusschen rot en vergaat alles meer en meer en wordt het Huis met de Hoofden zonder Hoofden, enz.

Wij hebben weinig waardeering voor het goede dat de tijd ons schonk. Zie Vondel verstopt in het Vondelpark, bijna ontoegankelijk verborgen en hoe ziet alles er uit, verweerd en vergroend, in een woord niet om te toonen. Hoe is Rembrandt in een plantsoen geplaatst, dat maar van een enkelen kant te bereiken is en den vreemdeling doet zoeken, waar dan toch eigenlijk de weg is om tot Rembrandt te komen. Thorbecke soms onder potten en pannen begraven, eens heeft hij een verschooning gehad, maar dat gaat toch niet voor zoovele jaren dienst. Neen, Amsterdam heeft een hoogst ongelukkige manier om op zijn sieraden te passen, en als het zoo voortgaat, hebben wij over 10 of 20 jaar niets meer om op te wijzen. Dat is de oorzaak dat het beeld op den Dam den arm van zich wees, het is een waarschuwing om op te letten op al wat er al zoo meer aan het wegzinken is, en waarvan het een heilige plicht is voor ons bestuur, om in het onderhoud daarvan te voorzien. Hoe spaarzaam is onze stad met iets sierlijks bedeeld, hadden wij geen fraaie stadsgezichten, dan was het spoedig uit met het mooie, maar wanneer wij zoo slecht verzorgen wat wij hebben, dan is vermeerdering der sieraden niet gewenscht. Toch is het zoo opwekkend en zoo aangenaam voor het oog als de stad getooid is met fonteinen, beelden enz. men ziet dat in Parijs, Berlijn en overal elders, maar als Amsterdam de paar onderwerpen die er zijn niet in eere kan houden, dan is het beter maar vooreerst het aantal niet te vergrooten, want gaat men aan het restaureeren, de Westertoren leerde het ons, dan is het toch nog maar de pleisterkwast die dienst moet doen. Mogelijk wordt aan Naatje ook nog een arm gepleisterd, het is goedkoop en spoedig gedaan.

Iets over de Centrifugaalpompen.

Centrifugaalpompen zijn niet nieuw meer, reeds nagenoeg een halve eeuw, zien wij deze voor velerlei doeleinden toegepast. Wat echter die tijd geleerd heeft, dat is, dat zij hoogst doelmatig zijn niet alleen, maar onmisbaar bovendien zijn geworden. Uit dit oogpunt willen wij daarvan het een en ander herinneren. Heeft een zuig- of perspomp, wanneer deze nieuw is, aanvankelijk iets ten voordeele, dat vermindert bij het gebruik, want hebben deze eenigen tijd geloopen en met dikwerf onzuiver water, dan is de slijtage grooter, alleen kunnen bij de centrifugaalpomp de assen bij slechte smeering wat inloopen, doch heeft dit geen invloed op de werking. Dat centrifugaalpompen nuttig kunnen werken, heeft de tijd geleerd, en was het mogelijk het water 20 à 25 Meter hoog op te voeren. De firma Wijnmalen en Hausmann Glashaven 4 Rotterdam die in hunne uitgebreide inrichting ook

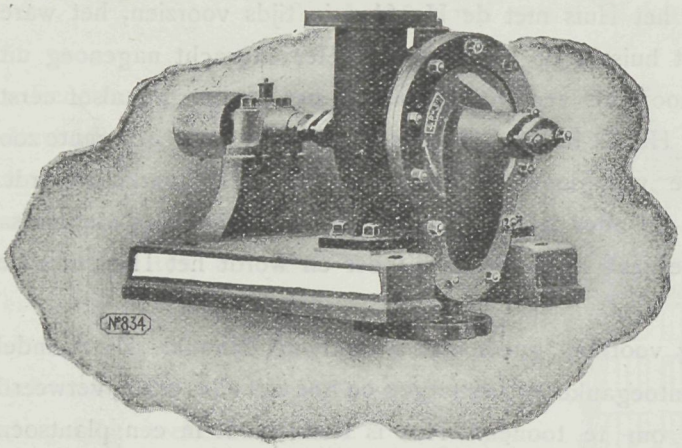

Fig 834.

van de afdeelingcentrifugaalpompen een groote sortering voorradig heeft was zoo welwillend ons in de gelegenheid te stellen nader hierop te kunnen verwijzen met toelichting der verschillende modellen bij de firma verkrijgbaar. Wij vestigen dan ook gaarne hierop de aandacht voor een ieder die zich billijk dergelijk materiaal moet aanschaffen. De firma zegt: over het gebruik van dergelijke pompen behoeft geen verdere uitweiding. Zooals reeds gezegd is waren wij in staat tot groote hoogte het water op te voeren, wij plaatsten pompen die het water 80 M.horizontaal door een vrij nauwe pijpleiding moesten zuigen, nadat het reeds 4 à 5 M. hoog was opgezogen. Dit bewijst dat wanneer men de inrichting der leidingen goed maakt met dergelijke pomp heel wat kan gedaan worden. In verschillende typen zijn zij voorradig, Fig. 834 wordt het meest gebruikt, deze is voorzien van een console en een daarbuiten liggende vaste riemschijf, het zijstuk is gemakkelijk weg te nemen, een gerief wanneer hout in de pomp komt. Vooral bij fundatieputten waarvoor deze nuttig zijn doet zich dit dikwerf voor. Bij dergelijke plaatsing is het zaak de pomp zoo laag mogelijk te stellen, waardoor de zuighoogte niet meer dan 3 à 4 M. bedraagt en zoo min mogelijk bochten in de zuigleiding te maken. Ook moet de leiding luchtdicht zijn, en is het gewenscht wanneer de leiding over een grooten afstand gaat deze wat grooter in diameter te nemen, dan voor

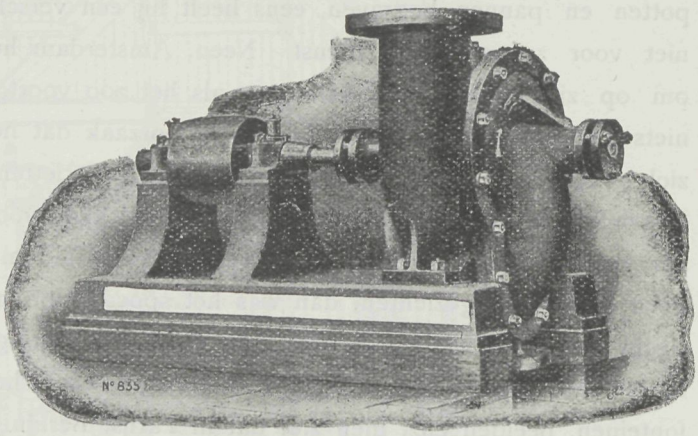

Fig. 835.

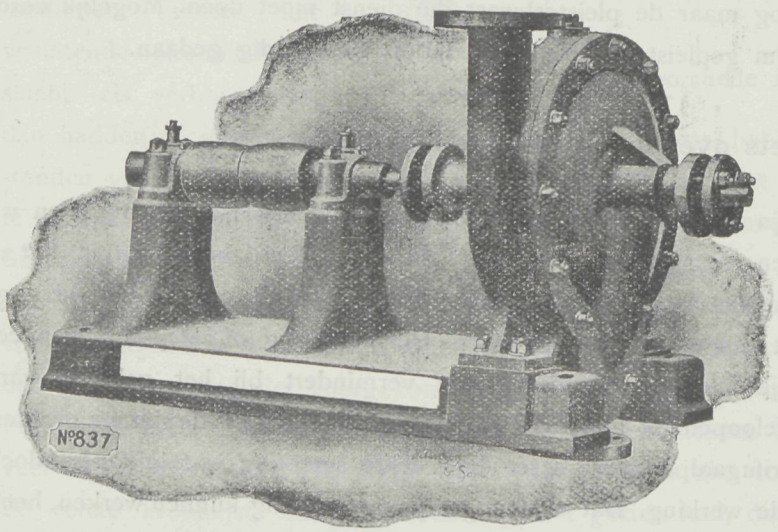

Fig. 837.

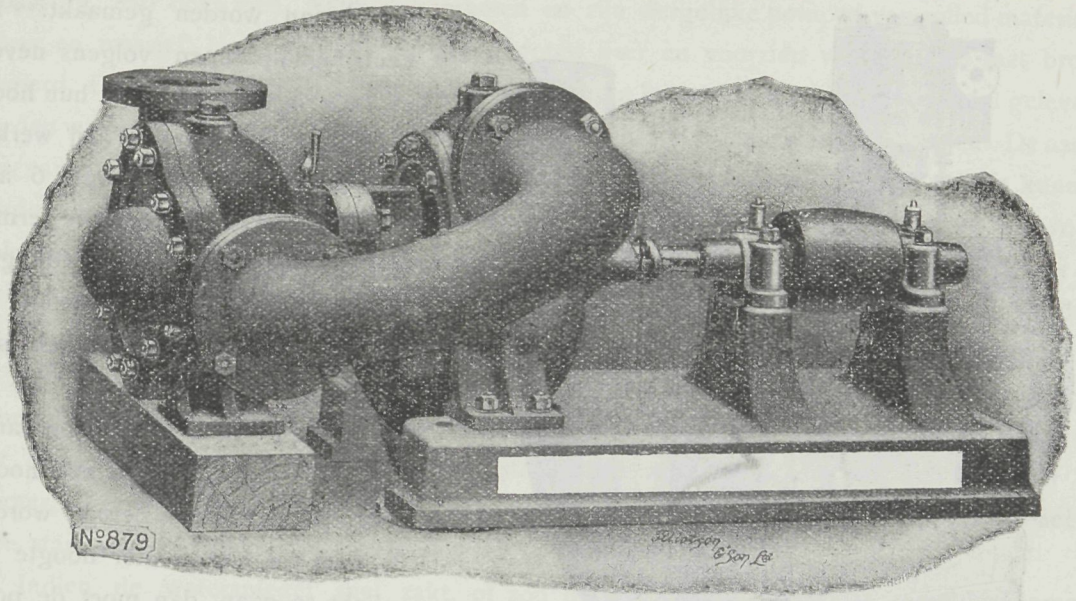

Fig. 879.

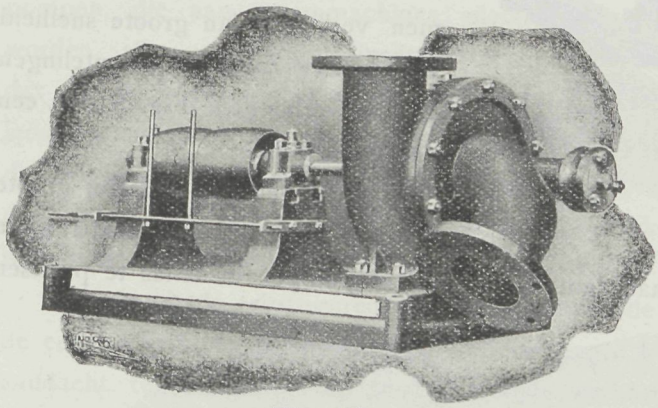

Fig. 861.

vulgat kan vullen, zonder dat het water aan de onderzijde wegloopt. Neemt men een ejector of eene luchtpomp, dan moet aan de persleiding eene inrichting zijn, waardoor deze even luchtdicht kan worden afgesloten.

Hooge leidingen krijgen daarvoor een schuifafsluiter, lage een automatische klep die op de uitstroomingsopening sluit. Als luchtpomp kan een eenvoudige vleugelpomp dienen, die op de centrifugaalpomp wordt gemonteerd en daarop blijft staan, zulk pompje kan gemakkelijk met de hand in beweging gebracht worden. Bij plaatsing van een ejector, moet tusschen deze en de pomp de pomp absoluut noodig is. Bij het in het werk stellen moet de zuigleiding eerst gevuld, dat kan geschieden 1e. door de leiding bij de opening boven in de pomp vol te gieten met water, 2e. door een stoomejector, 3e. door een luchtpomp die de leiding luchtledig zuigt. Noodig is dat onder aan de zuigleiding een voetklep aanwezig is, waardoor men de leiding door het

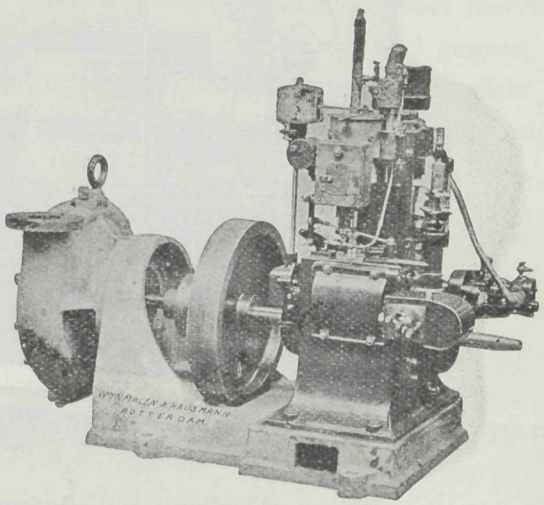

Fig. 6.

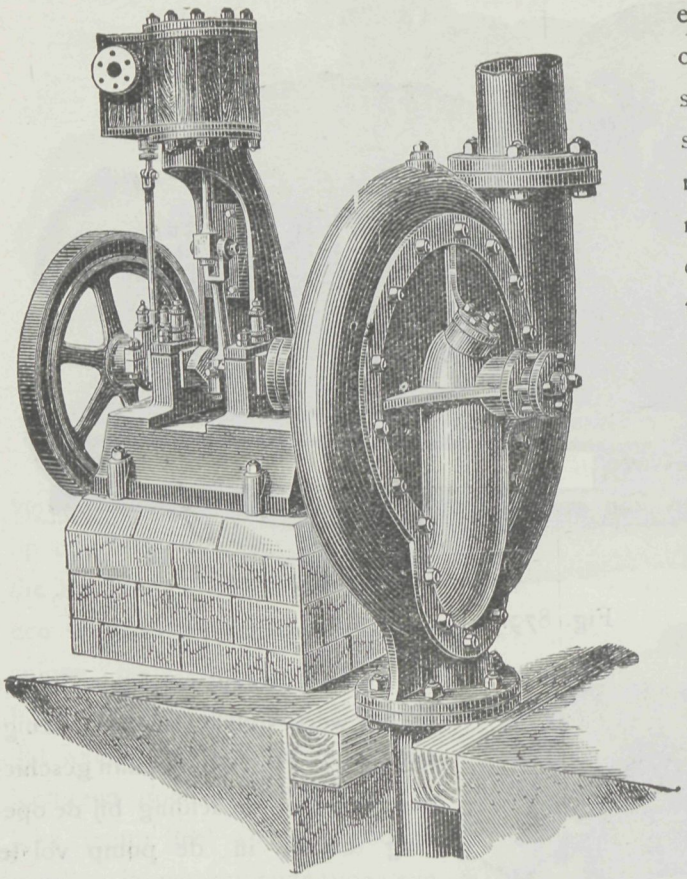

Fig. 7.

een kraan worden gemaakt. De centrifugaalpompen volgens nevenstaande figuren bereiken hun hoogste capaciteit wanneer zij werken met een opvoerhoogte van 6 à 8 meter en is er geen groote vermindering merkbaar wanneer dit gaat tot 10 meter. Dan verloopt het als men hooger gaat, doch is er voldoende kracht aanwezig en behoeft men niet tot uiterste besparing over te gaan, dan kan een hoogte van zelfs 20 Meter bereikt worden. Is men tot nog grooter hoogte verplicht te gaan, dan moet de pomp een bizonder groote waaier hebben, men verkrijgt dan groote snelheid zonder het aantal omwentelingen veel te verhoogen. Fig. 837 is een dergelijke pomp.

Er zijn gevallen waarbij groote opvoerhoogte moet gepaard gaan aan een groot effect; dan is het raadzaam twee of meer pompen in series te plaatsen

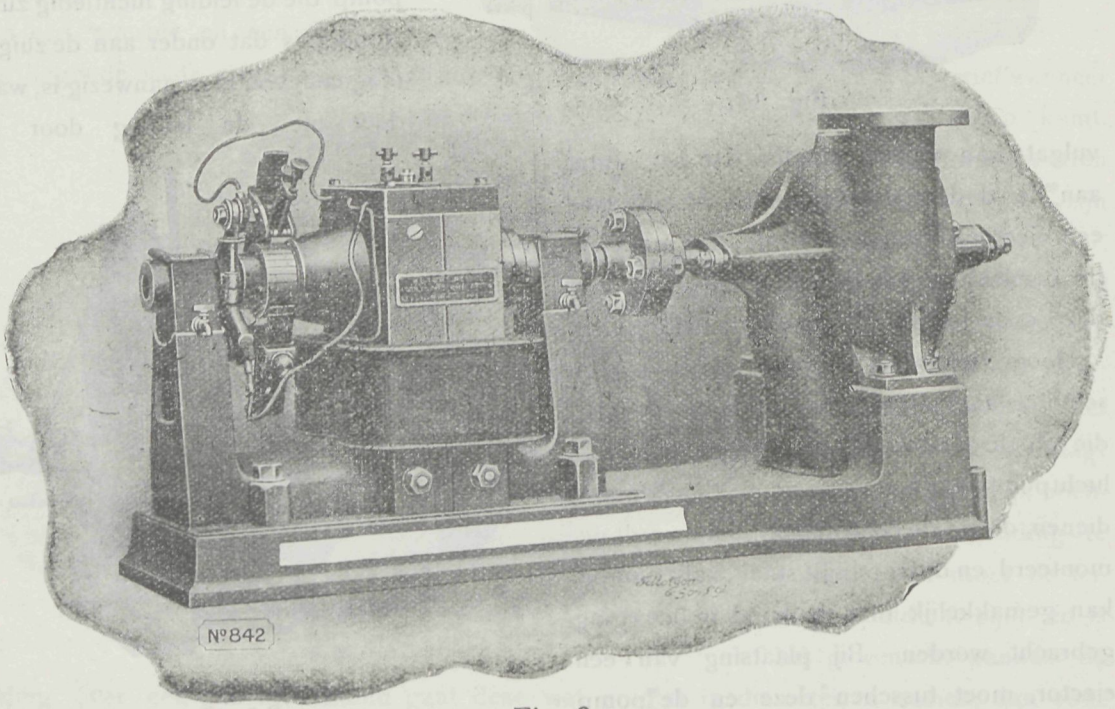

Fig. 842.

zooals fig. 879 doet zien. Natuurlijk moeten en zijn dergelijke pompen van solied materiaal zwaar en massief. Het pomphuis is van gegoten ijzer en voorzien van glannen met brons gevoerd. De waaiers zijn van best zacht gietijzer en kunnen ook van gegoten staal geleverd worden wanneer er gevaar is dat in het water zich harde bestanddeelen bevinden. De assen zijn van staal en moet alles geregeld en voldoende gesmeerd worden. Fig. 835 en 861 kunnen worden voorzien van twee stoelen en vaste riemschijf ook van twee stoelen en een riemvork. Ook kunnen de pompen voorzien worden van eene draaibare zuigpijpaansluiting, wat voor de verbinding met schepen gemakkelijk is. Ook geheel bronzen pompen kunnen geleverd worden.

De firma geeft de navolgende aanwijzigingen omtrent het meest nuttige model.

Voor de kleine maten en betrekkelijk geringe opvoerhoogte is een pomp met een standaard en enkele buitenliggende riemschijf voldoende, voor die van bijv. 6″ diameter met opvoerhoogte van 6 meter zijn twee standaards wenschelijk die van 12″ diameter en grooter, die allen moeten voorzien zijn van losse en vaste riemschijf, moeten eveneens twee standaards hebben.

Indien de waterspiegel snel zakt, of zoo men dikwijls de voetklep moet los nemen, of reinigen, is het nuttig een zoogenaamde telescoopzuigbuis aan te brengen. Ook pompen, die aan stoommachines, electro- of benzine-motoren direct gekoppeld kunnen worden, zijn voorradig. Wordt de pomp door electro-motor gedreven, dan is het zaak, dat op de vulstop eene eenvoudige luchtpomp wordt geplaatst om de zuigleiding luchtledig te zuigen en dus met water te vullen. De pomp slaat niet gemakkelijk aan zoolang de zuigleiding niet geheel gevuld is, daarom moet gezorgd worden, dat de zuigkorf aan de leiding zoo is geplaatst, dat die niet gemakkelijk kan verstoppen. Groote pompen met buisdiameters van 40, 50, 60 cM. enz. worden gebruikt voor polderbemaling.

Zooals uit de tekstfiguren 6, 7, 842 blijkt, is de firma in staat al deze inrichtingen van de eenvoudigste tot de meest gecompliceerden te kunnen leveren. Hierop tegelijkertijd de aandacht te vestigen, waar juist dergelijke werktuigen, aan goede constructie alles dank te weten hebben is ons doel. Het gaat niet aan om in verdere onderdeelen als verbruik, kosten enz. te treden. Gaarne zal de firma die aan een ieder verschaffen, maar juist het nut der werktuigen, dikwerf door onbekendheid achteruit gezet, is ons doel geweest te herinneren, en een ieder die dus omtrent capaciteit, prijs enz. nader wenscht ingelicht te worden, zal daartoe altijd gaarne door de firma Wijnmalen en Hausmann voorlichting gegeven worden.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Prijsvragen 1905.

Prijsvraag I. Ontwerp voor een vaste brug over eene vaart in een modern aangelegd gedeelte eener Nederlandsche stad.

Ingekomen zijn 12 ontwerpen.

De conclusie van het rapport der Jury, bestaande uit de heeren Ed. Cuypers, W. Kromhout Czn. en A. Salm G.Bz. luidt als volgt:

De Jury heeft na rijpelijke overweging gemeend, de uitgeloofde prijzen niet te mogen uitreiken, doch eene verdeeling der geldprijzen te moeten voorstellen tusschen de inzenders

der vier beste ontwerpen, met inhouding der medailles.

Deze vier ontwerpen bleven over na drie schiftingen; bij de 1e daarvan vielen no. 3 en no. 9 uit; bij de 2e, no. 5, no. 8 en no. 10, en bij de 3e, no. 6 en no. 7, zoodat overbleven no. 4, no. 11, no. 1, en no. 2*a* en 2*b*.

De Jury stelt voor aan deze vijf inzendingen, waarbij de twee laatste van één ontwerper, de navolgende prijzen toe te kennen: aan no. 11 en aan no. 4, elk *f* 50.— aan no. 1 *f* 20.— aan no. 2*a* en 2*b*, *f* 30.—

Het rapport der jury licht ter lezing bij de ontwerpen, die tentoongesteld zijn in het Maatschappelijk Gebouw, Marnixstraat 402 te Amsterdam; het zal in een volgend nummer van dit blad worden afgedrukt.

Prijsvraag II. Rubriek A, photographiën naar schilderachtige stadsgezichten.

Ingekomen zijn 17 inzendingen.

De Jury, bestaande uit de heeren Ign. Bispinck, Voorzitter der Amateur Fotografen Vereeniging te Amsterdam, A. Le Comte en J. Verheul Dz., heeft de volgende uitgeloofde prijzen toegekend aan de heeren:

1e prijs, *f* 40.— Wouter Cool, Ingenieur bij de Gemeentewerken te Rotterdam.

2e prijs, *f* 25,— deze prijs was door de Jury toegekend, maar bij het openen van het naambriefje van den bekroonde vond het Hoofdbestuur der Mij. daarin de mededeeling, dat de inzender buiten mededinging wenschte te blijven.

3e prijs, *f* 10.— en eervolle vermelding; A. J. Rühle von Lilienstern ter Meulen te Utrecht.

Vijf prijzen elk van *f* 10.— 1. V. G. F. Hendriks te Rotterdam, 2. Th. van Reijn te Prinsenhage, 3. C. J. J. Schaepman te Zwolle, 4. H. J. Wagenaar te Arnhem, 5. A. H. Hartkamp te Amsterdam.

Rubriek B, photographien naar interieurs.

Ingekomen zijn 6 inzendingen.

De Jury heeft de volgende uitgeloofde prijzen toegekend aan de heeren:

1e prijs, *f* 40.— H. J. Wagenaar te Arnhem.

2e prijs, *f* 25.— I. B. Zwanenberg te Nijmegen.

Benevens nog twee prijzen, elk van *f* 10.— I. Enserinck te Kampen, en Th. van Reijn, te Prinsenhage.

De prijs uitgeloofd door de Amateur Fotografen Vereeniging te Amsterdam en bestaande uit de Groote Plaque der vereeniging, was door de Jury toegekend, maar bij het openen van het naambriefje van den bekroonde vond het hoofdbestuur der Mij. daarin de mededeeling dat de inzender buiten mededinging wenschte te blijven.

Deze prijs was ter beschikking gesteld om te worden toegekend aan het technisch volmaakt goed uitgevoerde meest typisch Nederlandsch stadsgezicht, formaat boven 9 × 12 cM. methode van bewerking geheel vrijgelaten.

De prijs, uitgeloofd door de Firma Ivens en Co. Nederlandsche Fototechnisch Bureau te Amsterdam en bestaande uit een Eastman Bullot no. 4 Kodak, is toegekend aan den heer H. J. Wagenaar te Arnhem.

Deze prijs was ter beschikking gesteld voor de beste collectie interieurs.

ONTWERP VOOR EEN WACHTHUIS

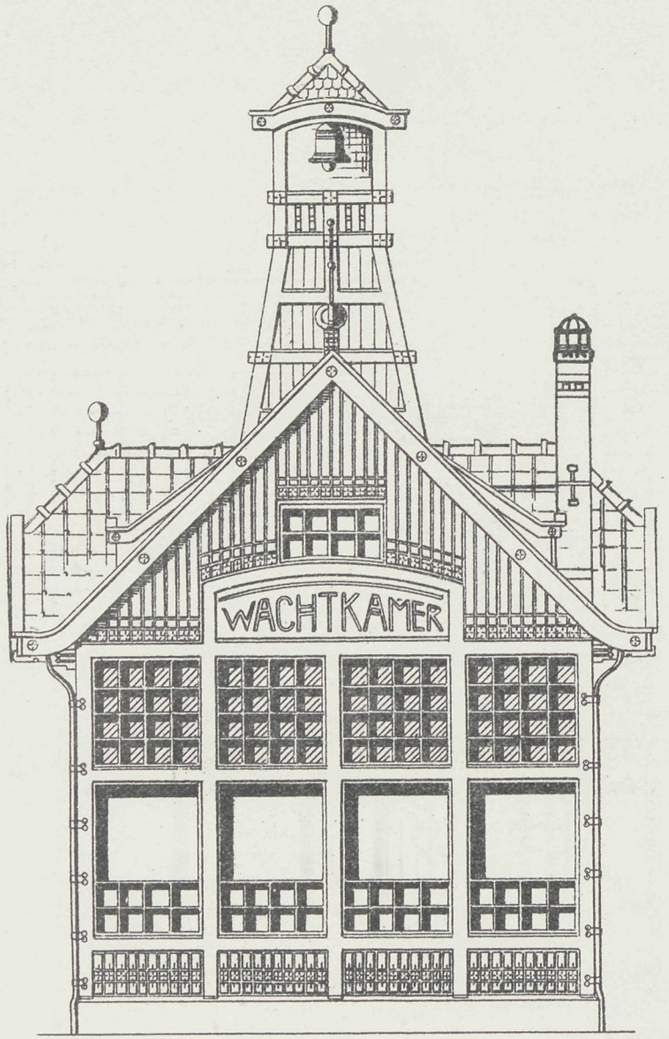

ZIJGEVEL.

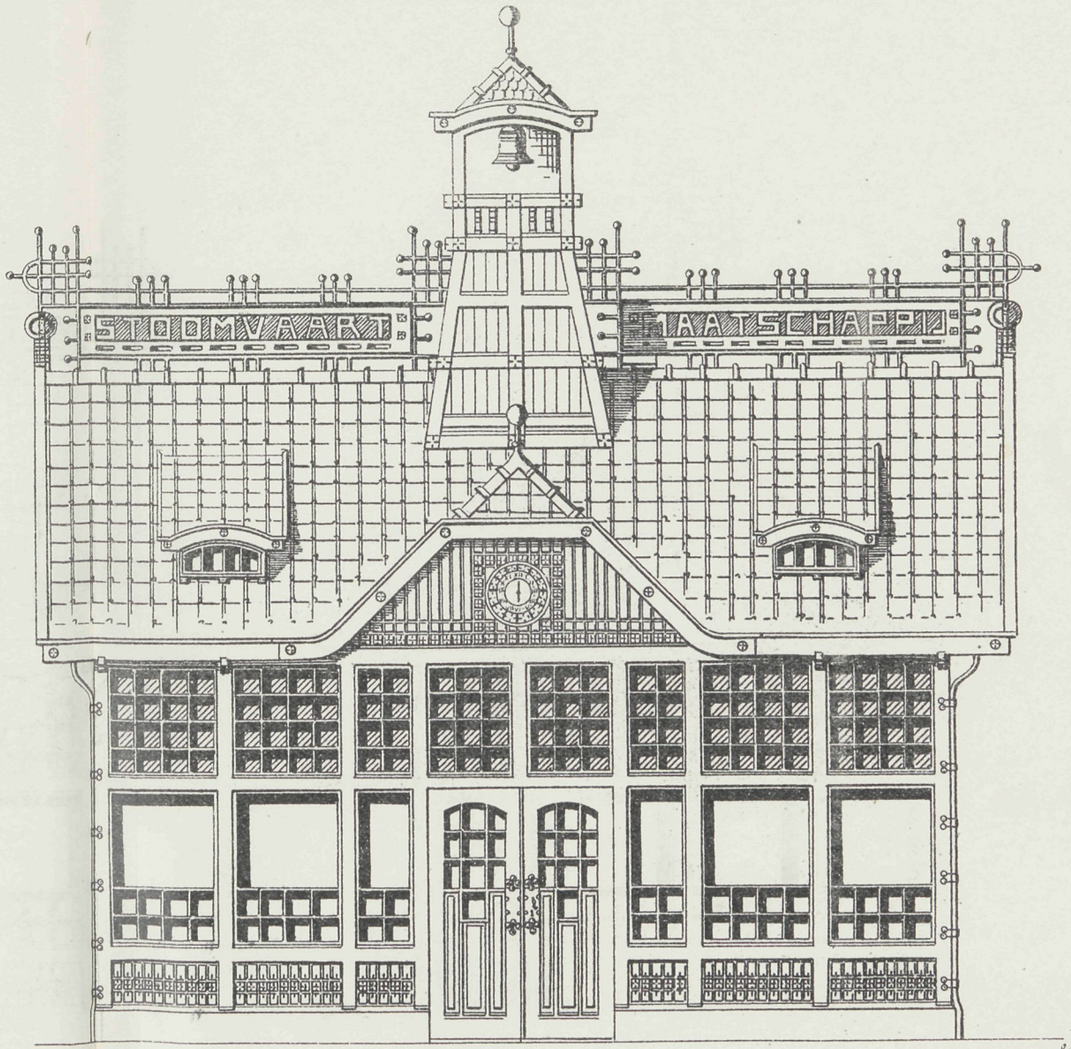

VOORGEVEL.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

22 Juni 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 13.

Bij de Platen.

Ontwerp van eene Villa,

door L. SELHORST.

De verdieping gelijkstraats bestaat uit suite, spreekkamer, entrée, keuken, trappenruim enz.; op de eerste étage, suite en twee slaapkamers, terwijl op de zolderverdieping zich nog twee slaapkamers bevinden. De salon heeft aan den voorgevel een serre waardoor deze belangrijk vergroot is, en die bij de bovenverdieping niet voorkomt. De verschillende gevels hebben allen groote afwisseling door het verschil dat de hoog en laag opgaande deelen hebben wat ook aan de kap een afwisselend aanzien verleent.

Bebouwing van het Beursterrein.

Er loopen mededeelingen over dit terrein die inderdaad tot een hoogst gewenschte oplossing der bebouwingskwestie zouden kunnen aanleiding geven. Het postkantoor te Amsterdam blijkt te klein. Reeds bij den bouw werd daarop door ons gewezen, toen had met krachtigen arm ingegrepen moeten worden, en het blok tusschen postkantoor en Molsteeg had daarbij gevoegd, tevens de straat verbreed moeten worden. De ruimte die dan aangewonnen was, zou op den duur niet toereikend gebleken zijn, doch voor de eerste jaren was het voldoende en moest dan aan vergrooting gedacht, zoo zou aan den over ant

der straat daartoe altijd gelegenheid gevonden kunnen worden, en hetzij door onder- of bovengrondsche verbinding tot een geheel gemaakt. Dan had men een afgerond geheel gekregen en was de publieke weg verbeterd. Daarvoor zijn de kansen nu moeielijk te wagen en wanneer de keuze op een terrein moet vallen dan is er geen geschikter te vinden dan het oude Beursterrein. Reeds voor jaren geleden was dit aangewezen voor het telegraafkantoor en werden daarvoor plannen gemaakt.

Nu is dat Beursterrein een hoogst moeilijk terrein. Niet zoozeer om de bebouwing als wel om het een ieder naar den zin te maken. De kennisname van het bericht, dat de bouwmeester van Arkel voor een hotelcombinatie aanbieding deed, heeft zeker velen verheugd, van dien bouwmeester zijn wij het goede gewoon en zeker zou een ontwerp van zijn hand, de ledige plek monumentaal vullen. Of nu wel echter een hotel daar zoo goed zal voldoen, waar wij gewend zijn een stil afsluitpunt te vinden, dat de stemming niet verbreekt, om het stadhuis zoo noodig, zal menigeen in twijfel trekken en op dit punt is de bouw van een telegraafkantoor enz. daar zeker meer gewenscht. Zoo als de toestand nu is kan die niet blijven. Een gedeelte van het postkantoor is ontruimd; de postkwitanties zijn naar den overkant getrokken, in een ruimte die ook zal blijken niet lang te kunnen voldoen. Wat zal er gemaakt worden van het leeg gekomen deel dat daar zoo hoogst geriefelijk op zijn plaats was, juist naast de afrekening der postwissels die veelal ook in bezit zijn van hen die postkwitanties verrekenen en die nu het er niet gemakkelijker op gekregen hebben.

Daarbij is de regeling der postpakketdienst ook zeer verbrokkeld en bekrompen, terwijl telegraaf en telephoon ook voor zich hoogere eischen stellen. Dat alles zou op die ruimte geschikt onder dak gebracht kunnen worden, maar tevens gelegenheid geven, daar een hoogst monumentaal en stil geheel te scheppen dat de rust weder herstelt die het weggaan der Oude Beurs verstoorde.

Inderdaad werd die oplossing verkregen het zou velen bevredigen, eerstens hen die bevreesd zijn door een winkelgalerij of warenhuis nog grootere concurrentie te worden aangedaan, en tweedens den onderlingen strijd doen beindigen, die, zoolang het terrein onbebouwd is, menigen bouwmeester zal moeten aanbinden omdat zijn streven naar arbeid hem daar een geschikte oppervlakte aanbiedt. De bouw van regeeringswege zou ons tevens waarborgen voor een goed gebouw zooals wij dat in de Rijkspostspaarbank en anderen terugvinden, daarbij houdt dan alle getwist op, de beslissing komt van hooger hand en dat doet zwijgen.

Zeker zou daarom in vele opzichten het plan toegejuicht kunnen worden en is het te wenschen dat hierover spoedig meer definitieve vaststelling bekend worde, want door dergelijke stichting blijft ook de toekomst gewaarborgd, wat niet het geval is bij den bouw van een hotel, dat bij minder goed succes in staat is in allerlei inrichtingen te kunnen worden omgezet waardoor zeker de omgeving niet wint, en moeielijk gaat het bij verkoop het servituut van dien aard te maken dat wijziging van toestand onmogelijk is. Van al deze bezwaren zou een Rijksgebouw ons kunnen verlossen.

Steenpuin.

Wanneer bij ons een gebouw gesloopt wordt, worden de gezonde steenen behoorlijk gebikt en in de omgeving van het bouwterrein opgetast. Zij worden dan op nieuw voor den opbouw gebezigd. Het puin of afval gaat met scheepsladingen naar onze dijkwerken, doet dikwerf ook dienst voor de wegen en dat is in ons polderland een welkome versterking. Op die wijze verkrijgt een anders waardeloos materiaal, waarde. Of er wellicht niet meer voordeel uit te halen is, was de vraag die velen in Amerika bij het bouwvak betrokken overwogen, en daar het sloopen van vele gebouwen, die voor nieuwe wijken moesten ruimen ontzaggelijk veel puin achterliet, trachtte men het puin te benuttigen voor betonwerken. Juist die klein geslagen metselsteenen geven in hunnen door den tijd zeer verharden toestand een scherp brokkelig materiaal, dat zich zeer goed met de betonspecie verbindt, daarbij is het poreus. Zaak is het echter dat bij gebruik die brokstukken niet al te vochtig worden gemaakt, en vooral van het zand gezuiverd worden. Op vochtigen bodem heeft de toepassing van dergelijk beton geen groote waarde, de steen toch is te poreus en neemt de vocht in zich op, doch voor werk boven den grond is er geen beter materiaal denkbaar, en dan zijn er vele werken als voor gewelven, tusschenmuren enz, die uit dat materiaal kunnen saamgesteld worden. Nu is men in Amerika daarmee zoover gevorderd, dat men bij werken van eenig aanbelang waarbij ook gesloopt moet worden, steenbrekers heeft, door motoren gedreven, die de brokstukken verwerken voor de betonspecie, en die steenbrekers zijn zoodanig ingericht, dat zooveel mogelijk de stukken van ongeveer gelijke grootte onder de bewerking gesorteerd en in soorten worden opgehoopt. Op die wijze komt van een vrij wel waardeloos materiaal, dat anders veel kosten van vervoer eischt, nog veel te recht, het vraagt weinig arbeid en kan door de samenvoeging dikwerf een zeer solied materiaal opleveren. Nu de beton-toepassing ook bij ons zulken grooten omvang heeft gekregen, is het wellicht zaak hierop meer de aandacht te vestigen en evenals in Amerika het afval ook den nieuwen bouw ten goede te laten komen.

Brandgevaar door zaagsel enz.

Men is in den tegenwoordigen tijd er op uit, de voorzorgen zoo groot mogelijk te nemen opdat het gevaar voor ongelukken zich tot een klein bestek beperkt. Brandgevaar is daarbij altijd een der voornaamsten geweest. Weinig aandacht is er echter nog opgeslagen hoe, fijne afval, gruis of zaagsel dikwerf een bron kan vormen waaruit groot gevaar ontstaat. Zoo vormt in meelfabrieken het stuivend meel, in de groeven het kolengruis, in de ijzerfabrieken het vijlsel en vooral bij timmerfabrieken het zaagsel een middel waaruit de brand ontzaggelijk gevoed wordt en is het zaak dat hierop vooral de aandacht gevestigd blijft. Bij den brand van een wapenfabriek in Dantzig verkreeg het vuur zulk een snelle uitbreiding dat men aan ontploffingen geloofde. Bij onderzoek bleek echter dat het overal

hangend zaagsel, het middel was geweest waardoor de vlammen zoo snel om zich grepen, die stof neemt spoedig vooral door den drogen vorm waarin zij voorkomt, een gloeihitte aan, waartegen weinig bestand blijft. Datzelfde is ook bij alle andere gruis en stofsoorten op te merken. Nu gaat het dikwerf moeielijk de stof door vochtige bestanddeelen te drenken die tevens het vermogen bezitten brandvrij te maken. Want vooral in timmer-

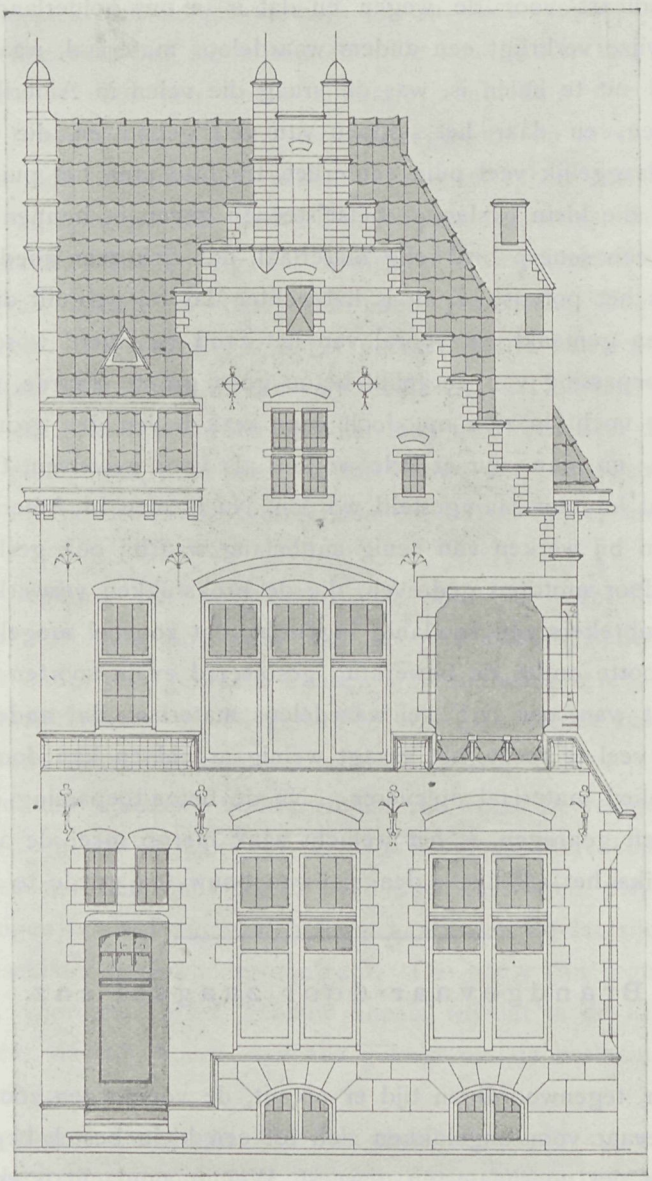

Woonhuisgevel.

fabrieken is het bezigen van vocht niet raadzaam omdat dit dikwerf schadelijk op het hout inwerkt. Toch blijft dit het eenige geschikte middel. Stofzuigers blijken alleen niet voldoende om te maken dat er geen stof blijft hangen, en kan het bevochtigen bij allerlei andere fabrieken minder kwaad, zaagsel blijft echter een der meest gevaarlijken en zou

het daarom overweging verdienen, hierop de bevochtigingsmethode toe te passen en tegelijkertijd het hout te verwijderen van de plaatsen waar dergelijke stofopeenhooping mogelijk en die bewerking noodig is. Dan zou daardoor het gevaar belangrijk beperkt worden. In Frankrijk ziet men dit ook zoo in en zijn reeds de proeven genomen.

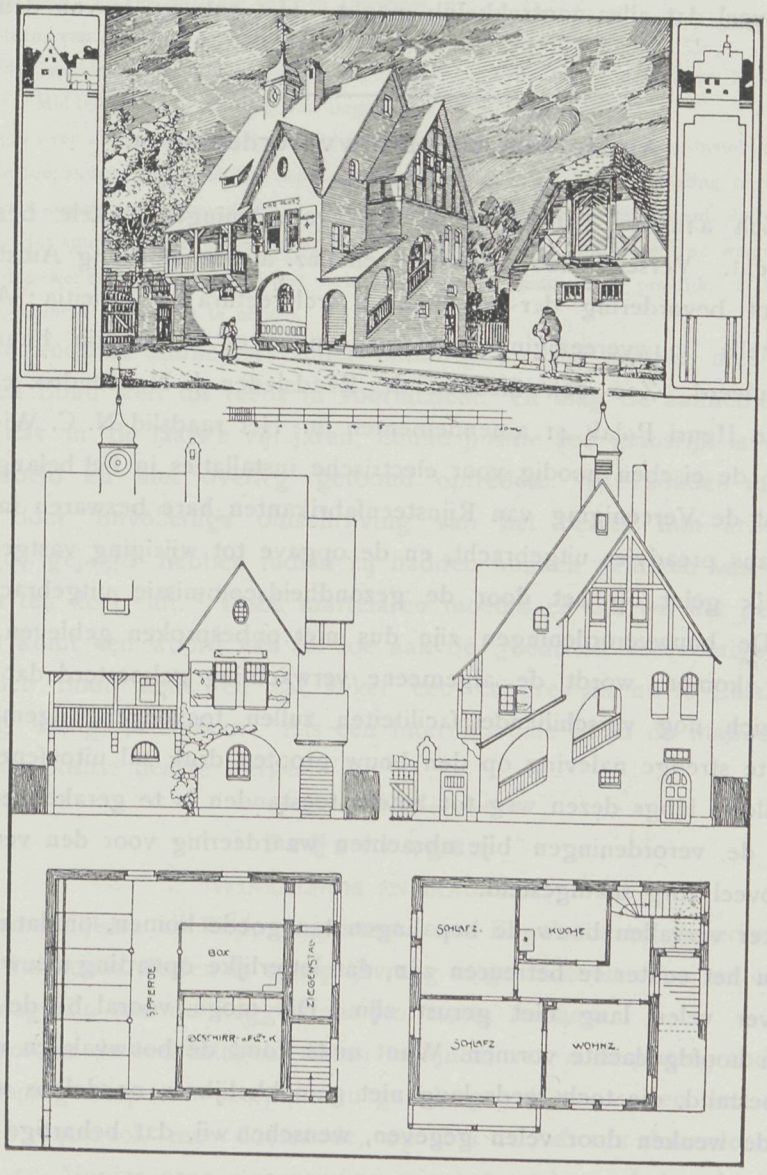

Tuinmanswoning met paardenstal.

Bij de tekstfiguren.

Een paar hoogst eigenaardige ontwerpen geven de tekstfiguren weder. Het eerste is de gevel van een heerenhuis gebouwd in de Betuwe onder beheer van den bouwmeester G. J. Rutgers te Amsterdam. Het muurwerk is gepleisterd hier en daar afgewisseld met ruw bewerkten hardsteen. De kleuren van de hout beschildering zijn licht groen. Het is

een fraai stukje architectuur dat passend voor de omgeving is, en door de afwisselende verdeeling de aandacht trekt. Het andere is een ontwerp van Duitschen oorsprong. Het is een stalgebouw waarboven woning voor den parkwachter. Ook hier is groote afwisseling op te merken. De trap naar de bovenwoning is zeer eigenaardig, buiten langs den zijgevel opgebouwd en heeft ook de voorgevel met het overdekte balkon, ook door verdeeling van kap en ramen veel dat alles aantrekkelijk maakt. Het ontwerp is van den bouwmeester L. Geissler.

Amsterdamsche Bouwverordeningen.

Het liet zich aanzien, dat tegen de bouwverordeningen enkele bezwaren zouden worden ingebracht. Verschillende vereenigingen enz. als de afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst: Architectura et Amicitia; Amstel's Bouwkring en Amstel's Bouwvereeniging leverden een adres in, waarin hunne opvattingen werden geformuleerd. Zoo ook dienden de Raadsleden J. N Hendrix en D. Schut 24 en P. L. Tak en Henri Polak 41 amendementen in. Het raadslid N. C. Wiersma vestigde de aandacht op de eischen noodig voor electrische installaties in het belang der veiligheid. Zoo ook bracht de Vereeniging van Rijnsteenfabrikanten hare bezwaren in. Over al die bezwaren is thans preadvies uitgebracht, en de opgave tot wijziging vastgesteld, tevens is zooveel mogelijk gelet op het door de gezondheidscommissie uitgebracht advies van 2 Juni 1905. De bouwverordeningen zijn dus niet onbesproken gebleven, wanneer deze in behandeling komen, wordt de algemeene verwachting gekoesterd dat hieraan bij de besprekingen zich nog verschillende faciliteiten zullen toevoegen, algemeen toch is de indruk, dat al te strenge naleving op den bouw grooten druk zal uitoefenen. Toch moet erkend, dat alleen langs dezen weg tot betere toestanden is te geraken en verdienen de beambten die de verordeningen bijeenbrachten waardeering voor den veel omvattenden arbeid met zooveel zorg saamgesteld.

Waar echter vervallen bouw de bepalingen ten goede komen, omdat zij zullen moeten verdwijnen, zou het echter te betreuren zijn, dat letterlijke opvatting nieuwen bouw belemmerde, waarover velen lang niet gerust zijn. Dit moge vooral bij de aanneming der bepalingen een hoofdgedachte vormen. Want niets komt de bouwvakken minder gelegen, dan dat de toestand, die toch reeds lang niet gemakkelijk is, noodeloos wordt bezwaard. De verschillende wenken door velen gegeven, wenschen wij, dat behartigd mogen worden.

Tentoonstelling te Luik.

Bij gelegenheid van deze tentoonstelling zal tusschen 14 — 20 September een internationaal congres worden gehouden, voor de bouwbedrijven en openbare werken. Dan zullen de aannemers gelegenheid vinden hunne onderlinge belangen te kunnen behartigen, en al datgene wat belangrijk is tot verbetering van het bedrijf te bespreken. Het is zeker wel voor het eerst, dat dergelijke gelegenheid geopend wordt.

De onderwerpen zijn: Eerste sectie. Rechten en verplichtingen volgens de verschillende wetgevingen. *a.* Van den eigenaar van den grond, den besteder. *b.* Van den architect. *c.* Van den aannemer.

Zooals zij zich thans hebben gevestigd onder den invloed van jurisprudentie, gewoonterecht en practijk.

De nadere verdeeling dezer punten is: 1e Rechten en verplichtingen van den aannemer, voornamelijk met betrekking tot zijne verantwoordelijkheid voor gebreken van den grond en de constructie. Bespreking omtrent het nut eener wettelijke bepaling houdende vaststelling van de grenzen dier verantwoordelijkheid. *a.* Ten opzichte van den architect en ingenieur. *b.* Ten opzichte van den aannemer.

2e. Het systeem van gunning of toewijzing.

3e. Bescheiden welke den aannemer voor en na de gunning behooren te worden ter hand gesteld.

Tweede sectie. Middelen ter voorkoming van ongevallen. Schadevergoeding.

Beschouwingen over de met betrekking tot dit punt in verschillende wetgevingen bestaande wettelijke bepalingen. *a.* Invloed van de toepassing van wettelijke bepalingen ten opzichte van schadevergoeding bij arbeidsongevallen. *b.* Maatregelen ter voorkoming van ongevallen. *c.* Verzekering (kassen) tegen werkloosheid. *d.* Ouderdomspensioenen.

Derde sectie. Het auteursrecht van den ontwerper. 1. Onderzoek der onderscheidene wetgevingen. 2. Gevolgen van de toepassing der wettelijke bepalingen met betrekking tot dit punt in de praktijk. 3. Vereenvoudiging der formaliteiten bij de inschrijving in acht te nemen.

Onze Nederlandsche aannemers zullen natuurlijk op dat congres niet ontbreken; het orgaan van den Bond stelt dit reeds in vooruitzicht, en mag de aannemersstand er zich in verheugen dat in de laatste vijf jaren, hunne positie zoo glansrijk is verbeterd, dank zij hun onvermoeid en met overleg getoond optreden. Wat zouden mannen als Tool anderen, die door onvolledige omschrijving van het bestek hun arbeid en positie zagen vernietigd, gejuigd hebben indien zij hadden kunnen genieten van de voorrechten die ons heden ten deel valt. Doch martelaren moeten er zijn wil het goede zich baan breken, en dan komt een woord van lof toe aan de goede en kernachtige organisatie die ons land in den Bond kent, en zal zeker een congres als nu te Luik aanstaande is, die positie nog danig versterken. Als een internationale bond de mannen van het vak vereent wordt de positie des te sterker.

Prijsvragen.

Winkelhuis en Magazijn.

Door de firma Zijlstra en Rupp, importeurs van Engelsche en Amerikaansche sport-, toilet-, reis- en huishoudartikelen is een prijsvraag uitgeschreven voor het ontwerp van een winkelhuis en magazijn aan de Roggestraat No. 24 te Arnhem.

Verlangd worden de teekeningen, alleen in lijnen, van *a.* de plattegronden van begane grond en verdiepingen op 1 à 100; *b.* den gevel op 1 à 50; *c.* een deel van den gevel tot en met den entre-sol, met doorsnede, op 1 à 10; *d.* een dwarsdoorsnede van het gebouw op 1 à 50. Verder eene omschrijving van het werk en de te gebruiken materialen en de plaatsen waar deze zullen worden toegepast, welke als grondslag van het te maken bestek kan dienen; en eene begrooting, voor het geheele werk met inbegrip der étalagekasten, welke geen hooger cijfer dan *f* 16.000 mag aangeven, waarbij niet op centrale verwarming behoeft gerekend te worden.

De ontwerpen worden vrachtvrij ingewacht voor of op 1 Oct. 1905 bij de firma Zijlstra en Rupp.

Uitgeloofd worden, als 1e prijs: de uitvoering, tegen de voorwaarden vervat in de laatste

honorarium tabel van de Mij. t. Bev. d. Bouwk. of indien die uitvoering niet wordt opgedragen een bedrag van *f* 400; als 2e prijs: een bedrag van *f* 200.

De Jury bestaat uit de heeren: A. Le Comte, hoofdleeraar der academie van B. K. en T. W. te Rotterdam; V. G. Adringa Bosch, Bouwk. Ing. Voorzitter der afd. Arnhem van de Mij. t. B. d. Bouwkunst; G. Versteeg, Secretaris dier afd.; W. F. C. Schaap Civ. en Bouwk. Ing. Directeur der gemeente werken te Arnhem, en N. J. Rupp, lid der firma Zijlstra en Rupp. Uitspraak der jury voor 1 Nov. 1905.

Bij het programma van de prijsvraag zijn gevoegd een teekening van het bouwterrein op 1 à 100, en een lijst van eenheidsprijzen.

Exemplaren van het programma en de situatie-teekening van het terrein zijn te verkrijgen bij de firma Zijlstra en Rupp, welke op schriftelijke aanvrage gelegenheid zal geven tot bezichtiging van het perceel op nader door haar te bepalen datum; aan het zelfde adres kunnen voor de Jury bestemde vragen worden gericht.

Vereeniging Architectura et Amicitia.

Op de Eere-prijsvraag 1905 zijn ingekomen dertien antwoorden onder de motto's:

1. Wapen van Haarlem.
2. Holland.
3. Jubileum.
4. E. V. V.
5. Vooruitgang.
6. Labor et Perseverantia.
7. Driehoek in cirkel.
8. Haarlem.
9. Driehoek en cirkel en vierkant.
10. Pax.
11. V. V. V.
12. Achtervlak.
13. Bouwcoöperatie.

Titelvignet voor den Bouwmeester.

(Voorheen de Ambachtsman).

1. Laboremus.
2. Vakblad.
3. Arslan.
4. Labora.
5. Vignet.
6. Fortuna.
7. V. I. M. S.
8. Hoop.
9. Juliana.
10. Driehoek waarin letter B.
11. M.
12. Etude.
13. De ambachtsman.
14. Jedee.
15. Nelly.
16. Ons vak.
17. Cirkel (geteekend).
18. X.
19. Tine.
20. Lijn.
21. Oranje.
22. M. R.
23. Lijnenspel.
24. Zwart.
25. Deugd houdt jeugd.
26. Vitruvius △.
27. Zonder motto, postmerk Hengelo.
28. Zonder motto, opschrift van het vignet »de Ambachtsman«.
29. » » Hengelo (I. H. W. V.).
30. » » Breda (J. J. W.).
31. » » Breda (T. G. J. B.).

Ook zijn nog 3 inzendingen na den termijn van 10 Juni 1905 ingekomen, en blijven alzoo buiten mededinging.

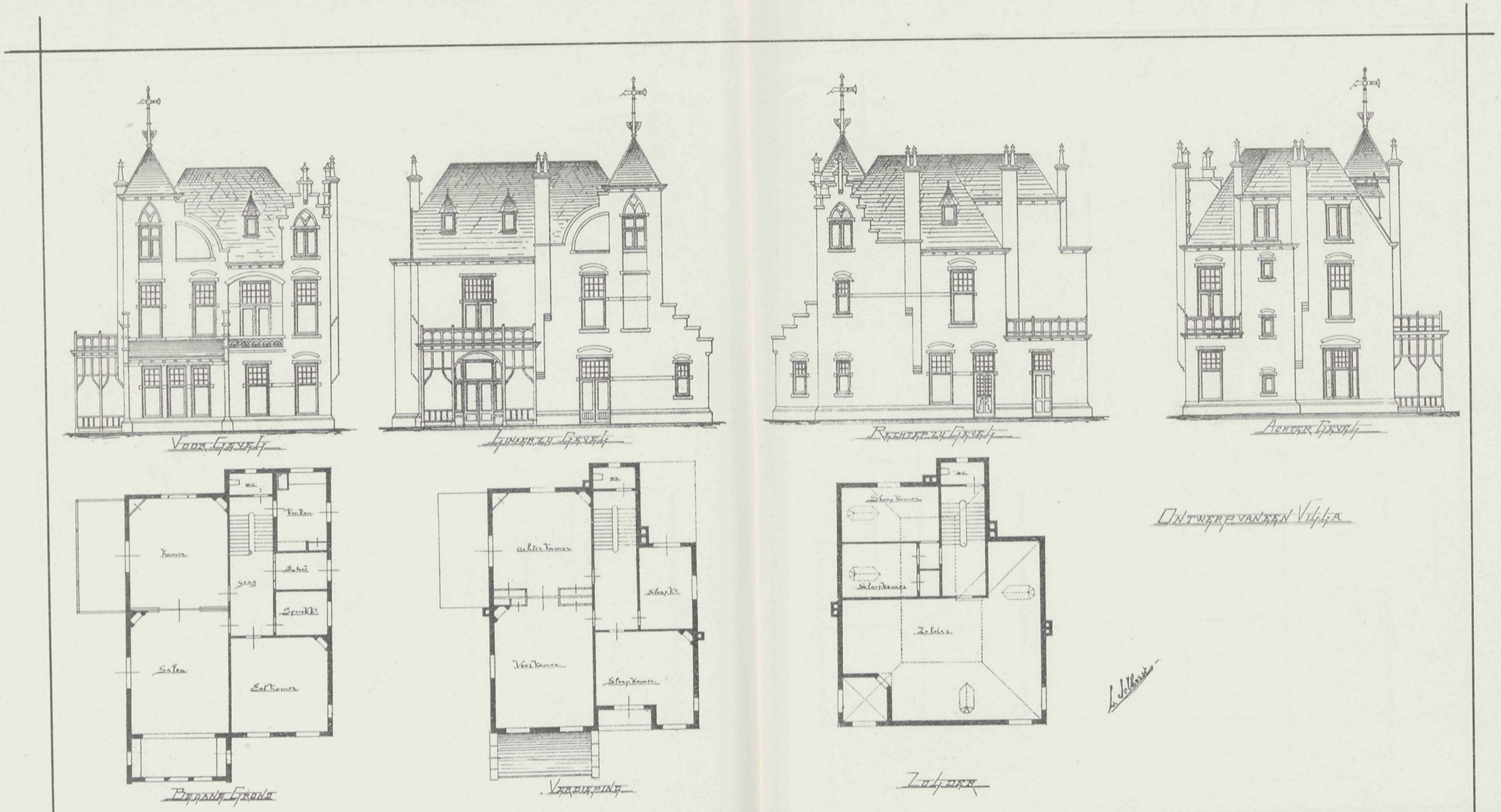
Voor Gevel
Linker zy Gevel
Rechter zy Gevel
Achter Gevel
Ontwerp van een Villa
Kamer
Salon
Eetkamer
Gang
Achterkamer
Voorkamer
Slaapkamer
Zolder
Begane Grond
Verdieping
Zolder

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

6 Juli 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 14.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Villa,

door M. KUYPER Czn.

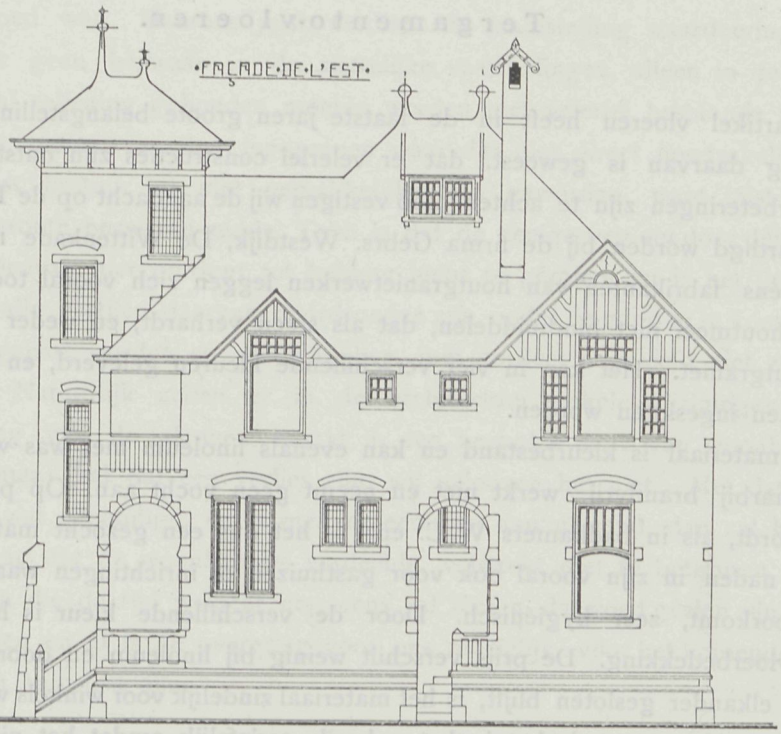

De plaat en de beide tekstfiguren geven van het ontwerp eener villa, plannen en gevels te zien. Ruim van indeeling zijn de gevels, tevens flink en breed opgevat en hebben

deze vele, goed gekozen uitzichtspunten die aan het uiterlijk tegelijkertijd groote aantrekkelijkheid verleenen.

Tergamento-vloeren.

Het artikel vloeren heeft in de laatste jaren groote belangstelling ondervonden en een gevolg daarvan is geweest. dat er velerlei constructies zijn ontstaan die inderdaad groote verbeteringen zijn te achten. Zoo vestigen wij de aandacht op de Tergamento-vloeren die vervaardigd worden bij de firma Gebrs. Westdijk, De Wittenkade 140, te Amsterdam. Deze, tevens fabrikanten van houtgranietwerken leggen zich vooral toe op de samenstelling van houtmeel met bindmiddelen, dat als steen verhardt, en weder geheel iets anders is als houtgraniet. Het kan in vier verschillende kleuren geleverd, en in vakken gelegd, door randen ingesloten worden.

Het materiaal is kleurbestand en kan evenals linoleum met was worden ingewreven, het is daarbij brandvrij, werkt niet en neemt geen vocht aan. Op plaatsen waar vocht gestort wordt, als in badkamers W. C. enz. is het dus een gezocht materiaal en door dat er geen naden in zijn vooral ook voor gasthuizen of inrichtingen waar doctorale behandeling voorkomt, zeer hygiénisch. Door de verschillende kleur is het tevens een aangename vloerbedekking. De prijs verschilt weinig bij linoleum en doordat de saamstelling goed aan elkander gesloten blijft, is het materiaal zindelijk voor winkels waar levensmiddelen worden verkocht, tevens is het in het gebruik geriefelijk omdat het niet kil is en daarbij op elken bestaanden vloer kan worden aangebracht.

De bouwverordeningen voor Amsterdam.

Zoo zijn dan de bouwverordeningen in eerste lezing goedgekeurd, *) geen noemenswaardige veranderingen zijn er op toegepast. Naar gelang het onderwerp belangrijk is en wellicht over de toekomst in het bouwvak hier ter stede kan beslissen; liep alles met spoed af, dikwerf ontbrak het zelfs aan de zoo noodige belangstelling. Jammer dat de deskundige leden in den Raad zoo zwak in aantal waren, daardoor werd hun advies verdrongen door het oordeel van hen, die alleen met de letter rekening hielden. Voor een stad als Amsterdam is het evenals het overal elders in groote steden gaat, moeielijk om een juist passende verordening saam te stellen, die zoovelen van allerlei richting en opleiding voldoet. Daar was oppositie te wachten, zelfs dan wanneer het werk volkomen volledig is. Dat nu is het niet, evenals bij iederen menschelijken arbeid, zijn er zwakke punten in, maar wij hebben vertrouwen er in, dat de beambten die reeds zoovele jaren mede gingen en het klappen van de zweep kennen, zullen weten te regeeren, zooals het past, door niet nutteloos oponthoud te willen veroorzaken, wat verlies voor den ondernemer mede brengt en naar buiten werkt op allen, die anders nog wel lust hadden tot uitbreiding der stad iets te ondernemen. Wanneer alle artikelen voor goed zijn vastgesteld, komt het in hoofdzaak op de wijze van regeeren aan, wanneer men vrijgevig is, dan kan zelfs de strengste wetgeving geen bezwaar zijn. Er moest verandering komen, want ontzaggelijk vele toestanden en bepalingen waren verouderd, daarbij is het constructiewezen en ook het maatschappelijk leven veel in opvatting gewijzigd, wat natuurlijk op de wetsbepalingen van grooten invloed was. Daarom juist verdient de saamstelling waardeering, wij zien dan ook volstrekt geen bezwaar in de wettelijke vaststellingen, alleen in de wijze van toepassing, daar zal rekening gehouden moeten worden met velerlei bestaande toestanden en niet noodeloos moeten worden ingegrepen waar dat niet direct noodzakelijk is. De positie is voor het bestuur er niet gemakkelijker op geworden, want juist dat billijk toepassen brengt groote bezwaren mede. Toch is dat de eenige weg om door den donkeren nevel die ons bouwvak hier omringt tot heldere lucht te geraken en is het in de eerste periode zaak, dat alle partijen daarvan doordrongen zijn, opdat de gang er in kome wanneer de bepalingen toegepast worden en zullen blijken, met oordeel nageleefd niet zoo schrikwekkend te zijn. Natuurlijk zullen er in de architectuur enkele wijzigingen ontstaan. Reeds de afkeuring van de alcoven, maakt in een bepaalde serie van woonhuizen een geheele omkeer, maar zal dat een verlies zijn, wij gelooven het niet. Met dat alcovenstelsel is al heel wat gezondigd, en is men er eenmaal aan gewend, dan zal het verlies van dat tusschending dat de woonkamers verdeelde, volstrekt niet te betreuren zijn. Zoo zijn er meer punten die de tijd wellicht nog eens zal leeren, dat goed gezien zijn, maar ten doode op te schrijven en al is de overgang voor ons moeielijk, voor het komende geslacht zal het spoedig een aanwinst zijn.

*) En inmiddels aangenomen.

Bij de tekstfiguren.

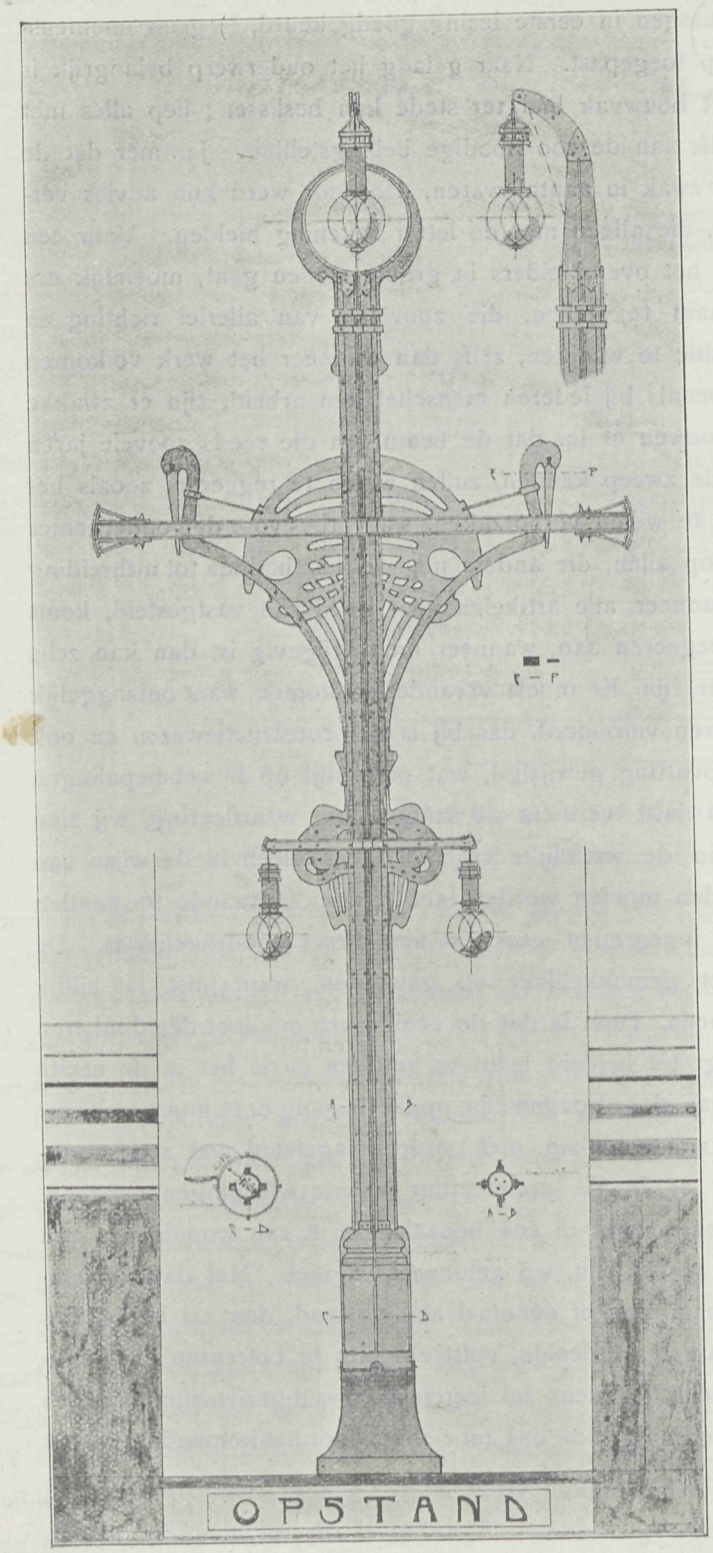

Electrische trampaal.

De tekstfiguur geeft het ontwerp voor eene electrische trampaal, in het jaar 1903 als antwoord ingezonden op de prijsvraag uitgeschreven door de Vereeniging »Bouwkunst en Vriendschap« te Rotterdam. De jury kende aan dit ontwerp tot aanmoediging den eersten prijs toe bronzen medaille met premie, ontwerper is de heer Corn. de Graaf te Haarlem vroeger Hengelo O)

Bruggenbouw in Amerika.

De stad New-York zou volgens het ontwerp van den ingenieur Lindenthal een nieuwe brug, de Manhattanbrug verkrijgen. De spanning bedraagt 457 meter. De trekstangen voor dien brug zouden uit oogenstaven bestaan, en de geheele constructie waarborgde New York het bezit van een hoogstbelangrijk bouwwerk. Toen in 1903 een nieuwe burgemeester werd verkozen, trok deze partij voor een ingenieur, die bij Lindenthal in functie was geweest, en die tegen diens arbeid verschillende bedenkingen inbracht. Zoo beweerde hij onder anderen dat de draagkettingen bij gelijk vermogen ongeveer voor 2 millioen dollars minder waren te construeeren indien deze van oogenstaven uit draad gemaakt werden, zoo als ook bij de nieuwe

Williamsburger brug toegepast is. Natuurlijk speelden daarbij de leveranciers voor dit laatste fabrikaat een grooten rol. Ofschoon het ontwerp Lindenthal door mannen van het vak erkend werd, als goed te zijn, liet de invloed zich toch gelden, en ging men tot het denkbeeld over voor millioenen minder de brug te zullen voltooien. Bewijzen voor het beweren werden niet geleverd, en nu blijkt het dat de verandering integendeel millioenen meer zal vorderen.

Dat deed op het werk zijn terugslag gevoelen, want het gevolg er van is dat de reeds lang voltooide pijlers, op den bovenbouw blijven wachten, die reeds voor 1½ jaar geleden het origineele plan verdrong. Had men Lindenthal's plan gevolgd het werk zou reeds voor de helft voltooid zijn geweest en in 1906 geheel gereed zijn gekomen. Dat was noodig daar de Brooklijnbrug meer en meer vervalt waarvoor de Manhattanbrug de plaats zou innemen en moet men zich nu met die brug nog langer blijven behelpen wat niet zonder gevaar is. Het eind van alles is dat men nu veel te laat gereed is en eindigt met een brug te verkrijgen die ettelijke millioenen meer kost en volstrekt niet beter is, dan het aanvankelijke ontwerp. Dat kost geld en vijf à zes jaar gemis van het gerief van de brug. Ook in Amerika zijn dus de zonderlinge toestanden nog niet de wereld uit.

Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige opzichters en Teekenaars.

Wij ontvingen, juist toen onze vorige aflevering was afgedrukt, het navolgende ter opname:

Aan Heeren Architecten en Ingenieurs in Nederland.

WeledelGestr. Heeren!

Ondergeteekenden J. L. B. Keurschot en Corn. Visser in hunne kwaliteit van resp. Voorzitter en Secretaris van de Vereeniging van Nederlandsche Bouwkundige Opzichters en Teekenaars hebben de eer U te verzoeken, het volgende te willen overwegen:

Het zal U niet onbekend zijn, dat sedert langeren of korteren tijd vrijwel alle ambtenaren en beambten in rijks- of gemeentedienst zijnde, gedurende de zomermaanden eenige dagen in het genot van verlof worden gesteld, met behoud van salaris.

Ook zal het U niet onbekend zijn, dat gedurende de laatste jaren door ambtenaren en beambten in dienst van particulieren, met gunstig gevolg aan hunne patroons om dat voorrecht is verzocht geworden, waardoor het verleenen van een zomerverlof aan ambtenaren en beambten in zeer vele vakken vrijwel usance is geworden. Zelfs mogen we tot ons genoegen ook reeds wijzen op enkele categoriën van werklieden b.v. de typografen, aan wier verzoek om verlof onder genoemde voorwaarden door hunne patroons is voldaan.

Zoover wij echter weten genieten de bouwkundige opzichters en teekenaars, welke niet in dienst van rijk en gemeente zijn, deze voorrechten tot op heden nog niet. En overtuigd als wij zijn, dat alle Nederlandsche architecten en ingenieurs ons zullen willen steunen, om ook dit onbillijk voorrecht aan hunne ondergeschikten toe te kennen, verzoeken wij U namens bovengenoemd Hoofdbestuur beleefd om -

gedurende de zomermaanden van elk jaar aan alle in Uw dienst zijnde bouwkundige opzichters en teekenaars een verlof toe te kennen van

acht achtereenvolgende dagen met behoud van salaris.

In verband hiermede nemen wij tevens de vrijheid het beleefd verzoek tot U te richten, om aan het Secretariaat onzer Vereeniging (Planciusstr. 20, Amsterdam) te willen berichten, of U op ons beleefd verzoek gunstig kunt beschikken.

Vast vertrouwende, dat wij van zeer vele architecten en ingenieurs het voor ons zoo verblijdende bericht zullen mogen ontvangen, als een schoone bekroning van ons pogen ter bevordering van het steeds aangenamer worden van de verhouding tusschen ondergeschikten en patroons — hebben wij de eer van U te zijn

Met de meeste hoogachting, *De dienstw. dienaren,*

J. L. B. KEURSCHOT, *Voorzitter.*

CORNS. VISSER, *Secretaris.*

Gaarne vestigen wij de bizondere aandacht op dit, zoo kalm gesteld verzoek, dat een voorrecht formuleert tot heden aan onze Bouwkundigen nog niet ten deel gevallen. Nu gaat het dikwerf hoogst moeilijk waar een werk in vollen gang is, dat hij die de leiding in handen heeft, dat korten tijd staakt, maar met overleg kan zooveel ten goede geschikt worden, er zijn veelal nog andere toezicht hebbende aanwezig die voor den korten tijd, het gezag wel eens kunnen overnemen. Vooral ook hangt het van de medewerking van den architect of ingenieur af, en wel dat deze in die verlofdagen persoonlijk een grooter deel van het toezicht overneemt. De tijd is kort, 8 dagen zijn geen eeuwigheid, en de vraag is hoogst billijk, wordt reeds overal op verschillende industrieele inrichtingen kantoren, enz. zoo begrepen. Ook daar zijn bezwaren, maar onderlinge hulp vermag veel en doet de afwezige kracht naar behooren vervangen. Ook laat de aard van het werk het toe, dat de eene week meer spoed vereischt wordt dan de andere, dat hebben wij zoo dikwerf al werkende ondervonden en daar nu allen die de vraag aanbelangt niet op het zelfde tijdstip behoeven te gaan, zoo vormt dit juist een gerief waardoor het mogelijk is aan het verzoek gemakkelijker te gemoet te komen.

Wij twijfelen er dan ook niet aan, of in den komenden tijd zal de vacantieweek met behoud van salaris, op de voordeelzijde onzer bouwkundigen kunnen gebracht worden. Dat zou een lichtpuntje zijn, waarvoor de Vereeniging van Bouwkundige opzichters en teekenaars erkenning verdient en ongetwijfeld haar bestaan zal ten goede komen.

Prijsvragen.

BINNENHUIS-PRIJSVRAAG.

De jury bestaande uit de heeren H. P. Berlage, Jos. Th. J. Cuypers en K. de Bazel maakt de uitslag der beoordeeling als volgt bekend:

Salon-ameublement. Eervolle vermelding aan het ontwerp motto »B«.

Slaapkamer-ameublement. Bekroond is het ontwerp motto »R«.

Ontwerper van motto »R« wordt uitgenoodigd zich in verbinding te stellen met de Directie van het Binnenhuis.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. PRIJSVRAGEN 1905.

De ontwerpers op de prijsvraag No 1.

Ontwerp van een vaste brug waaraan de Jury onderscheidingen toekende zijn:

Ontwerp motto »B«. Prijs *f* 50.— de heer W. Verschoor te Nijmegen.

Ontwerp motto »Rien sans peine«. Prijs *f* 50.— de heer Corn. de Graaf te Haarlem.

Ontwerp motto »Chez le retour dans mon pays«. Prijs *f* 20.— de heer Corn. de Graaf te Haarlem.

De twee ontwerpen gemerkt »J. F.« Prijs *f* 30.— de heer A. W. C. Dwars, civiel en bouwkundig ingenieur te Utrecht.

Ingekomen waren 14 antwoorden met tezamen 25 teekeningen.

VEREENIGING »BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP«, TE ROTTERDAM.

1ste Prijsvraag. »Een Gemeentehuis«.

Voor een gemeente van ongeveer 12000 inwoners, wordt een gemeentehuis gevraagd. Het terrein hiervoor bestemd is rechthoekig van vorm 19 × 25 M. De smalle zijde komt op een plein uit, terwijl de andere zijden door straten zijn omgeven. Het gebouw zal bestaan uit een Beg. grond, een 1e Verdieping een Zolderverdieping, terwijl onder een gedeelte van het gebouw een kelder wordt verlangd. De Beg. grond zal bevatten een voor-vestibule, welke door een perron kan worden voorafgegaan, maar dit perron zal binnen de aangegeven maten moeten liggen.

Verder een hoofd-vestibule en hoofdtrap. Een woning voor den portier bestaande uit loge, woonkamer, keuken, een à twee slaapkamers en W. C. De loge moet op de voor-vestibule uitkomen, terwijl voor de woning een afzonderlijke ingang wordt verlangd. De oppervlakte dezer woning pl.m. 100 M².

Een bureau voor den burgerlijken stand, een bureau met kluis voor den ontvanger, een bureau voor bedeeling en werkverschaffing met afzonderlijken toegang van uit de straat. Deze bureaux zullen door kleine vestibulen of antichambres, als wachtplaats voor het publiek bestemd, worden voorafgegaan. De gezamenlijke oppervlakte dezer bureaux pl. m. 100 M2. Verder zal de beg. grond bevatten een klein politiebureau met twee arrestantencellen pl. m. 25 M2. Dit bureau zal zoowel van buiten als van binnen toegankelijk zijn. Een bergplaats voor twee brandspuiten pl. m. 25 M2., W. C. voor beambten en publiek. Tevens een diensttrap welke vanaf den kelder tot de zolderverdieping zal doorgaan.

1e Verdieping. Een raadzaal welke tevens als trouwzaal zal moeten dienstdoen pl. m. 65 M2. Van deze zaal is een klein gedeelte met afzonderlijken toegang voor het publiek bestemd. Aan de raadzaal grenzende een kamer voor den Burgemeester pl. m. 25 M2. Verder een bureau voor den Secretaris, een lokaal voor archieven, 2 lokalen voor afzonderlijke commissiën, verder W. C., lavabo's en vestiairen voor raad en publiek.

Zolderverdieping. Deze is alleen door de diensttrap te bereiken en als disponibele ruimte voor toekomstige uitbreiding te beschouwen.

Kelderverdieping. Hierin een kolenbergplaats met ruimte voor centrale verwarming, een paar berglokalen en twee kleine kelders voor den bode.

Hoogte der verdiepingen, bintlaag inbegrepen, Kelder 2.60 M. Beg. grond 4.30 M. Deze ligt 0.75 M. boven de straat. 1e Verdieping 5.00 M., hoogte raadzaal 6.00 M.

Gevraagd worden op 1 c.M. per M. De plannen van beg. grond en 1e verdieping. Den voorgevel, een zijgevel een lengte- en een dwarsdoorsnede. Een voorgevel-travee met constructie-aangave op 5 c.M. per M.

Uitgeloofd worden: Een eersten prijs: Zilveren Medalje met Getuigschrift der Vereeniging, benevens *f* 70.—.

Een tweeden prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging, benevens *f* 30.—.

Een derden prijs: Het Getuigschrift der Vereeniging.

2de Prijsvraag. »Een steenen brug over een smalle gracht«.

De brug wordt gedacht te liggen over een gracht van pl.m. 12 M. breedte met kaden daarlangs van pl.m. 7 M breedte en moet de verbinding vormen tusschen twee dwars op de richting van de gracht en in elkanders verlengde liggende straten van pl.m 8 M. breedte.

De waterstand is pl.m. 3 M. onder den bovenkant der kaaimuren, wier voorkant eene helling van 1 op 10 hebben, de onderkant van de doorvaartopening die pl.m. 8 M. wijd is ligt ongeveer 2.70 M. boven den waterspiegel. De brug moet een rijpad en twee 0.10 M. hooger liggende voetpaden hebben en geheel in steen, 't zij baksteen of natuursteen of eene vereeniging van beide zijn uitgevoerd ; voor de balustrades mag echter gedeeltelijk ander materiaal gebezigd worden. Gelegenheid voor kunstverlichting behoeft niet aangebracht te worden.

Verlangd worden: een plattegrond, een aanzicht, eene langs- en eene dwarsdoorsnede, waaruit duidelijk de constructie moet blijken, alles op een schaal van 3 c.M. per M.

Uitgeloofd worden: Een eersten prijs: Zilveren Medalje met Getuigschrift der Vereeniging, benevens ƒ 35.—.

Een tweeden prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging, benevens ƒ 15.—.

Een derden prijs: Het Getuigschrift der Vereeniging.

3de Prijsvraag. »Een Bloemenkraampje«.

Het kraampje wordt geacht deel uit te maken van een groep dergelijke kraampjes op een voor bloemenmarkt dienend plein. Het moet een grondvlak hebben van pl.m. 6 M2., doch de vorm daarvan is willekeurig. Het moet eene goede gelegenheid bieden om de bloemen en planten te etaleeren, eene behoorlijke beschutting tegen zon en regen aanbieden voor de verkoopster, en gedurende den nacht behoorlijk gesloten kunnen worden.

Bij voorkeur moet hout voor de constructie gebezigd worden, ofschoon andere materialen niet uitgesloten zijn. Luchtigheid, sierlijkheid, min kostbaarheid zijn gewenscht.

Verlangd worden: plattegrond, opstand en doorsnede op eene schaal van 10 cM. per M.

Uitgeloofd worden: Een eersten prijs: Bronzen Medalje met Getuigschrift der Vereeniging benevens f 20.—

Een tweeden prijs: Het Getuigschrift der Vereeniging.

Algemeene Bepalingen.

De behandeling der teekeningen is vrij, doch moet duidelijk en nauwkeurig zijn. Zij mogen op carton opgezet, doch bij voorkeur niet in houten lijsten gespannen zijn en liefst geen grootere afmetingen hebben dan 75 × 115 c.M.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op 1 November 1905 vrachtvrij ingewacht aan het adres van den 1sten Secretaris, Jonker Fransstraat 126.

Ontwerpen na dien datum ingezonden, tenzij dat aan het Bestuur afdoend kan aangetoond worden, dat dit buiten de schuld van den inzender mocht zijn geschied, blijven buiten beoordeeling.

De teekeningen moeten met een motto gemerkt zijn en verder vergezeld gaan van een gesloten brief, waarin naam, kwaliteit en woonplaats van den Ontwerper, en van een tweede dito, waarin een correspondentie-adres vermeld is. Op beide brieven en couverts moet het motto der teekening voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zoodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heeren:

Henri Evers, Hoogleeraar aan de Pol. School te Delft. C. H. Peters, Rijksbouwmeester te 's Gravenhage.

K. P. C. de Bazel, Architect te Amsterdam. J. P. Stok Wz., Architect te Rotterdam en

J. C. van Dorsser, Architect-Hoofdleeraar aan de Academie van B. K. en T. W. te Rotterdam.

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen heeft de Jury het recht, om het Bestuur van „Bouwkunst en Vriendschap" voor te stellen, de uitgeloofde prijzen op andere dan bovenstaande wijze te verdeelen. De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de publicatie van het Juryrapport, alle of een gedeelte der antwoorden tot expositie af te slaan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd kan geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van »Bouwkunst en Vriendschap". De Vereeniging heeft echter het recht de bekroonde antwoorden ter reproductie aan te bieden aan de redactie van eenig plaatwerk, zonder dat zij gehouden zal zijn den bekroonde eenig honorarium daarvoor te betalen.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden.

De uitspraak der Jury zal door het Bestuur door middel van de N. R. C. en de bouwkundige bladen bekend gemaakt en de antwoorden publiek tentoongesteld worden, nadat het Juryrapport zal zijn gepubliceerd in de bouwkundige bladen. De uitreiking der bekroningen zal geschieden in de Algemeene Vergadering der Vereeniging, die in Januari 1906 zal worden gehouden. De deelname aan de beantwoording der prijsvragen is voor ieder opengesteld.

·FAÇADE·

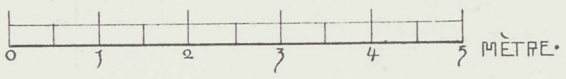

·PARTERRE·

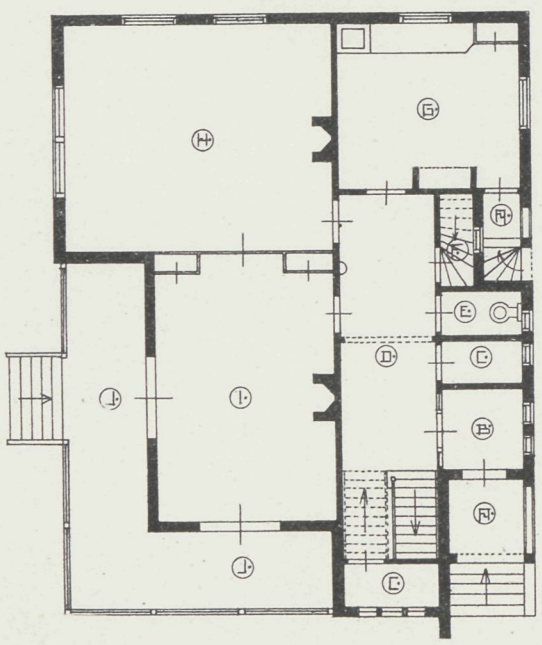

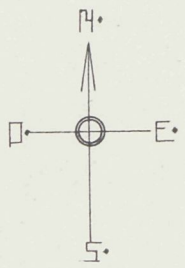

·1ÈRE ETAGE·

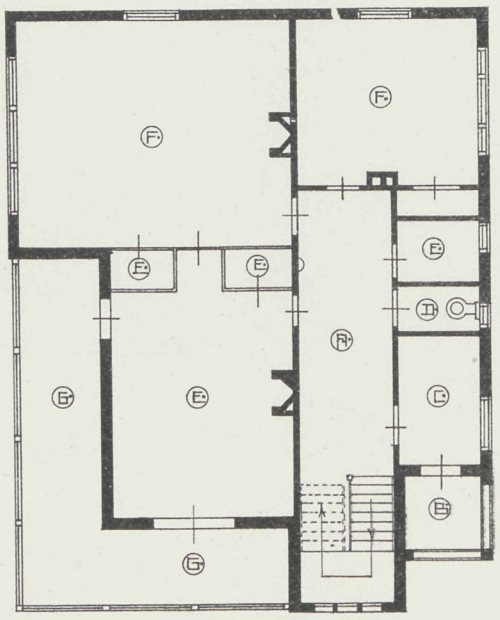

·1ÈRE ETAGE·

A	PORTALE·
B	TERRASSE·
C	CHAMBRE-A-BAINS·
D	TOILETTE·
E	GARDEROBE·
F	CHAMBRE-A-COUCHER·
G	VERANDE·

VILLA.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

20 Juli 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 15.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een Heerenhuis,

door J. J. HELLENDOORN.

De gevel van een heerenhuis met eigenaardigen ingang, raam en kapverdeeling is het ontwerp van den bouwmeester J. J. Hellendoorn, te Hengelo (O.) Het is een hoogst typische opvatting, zooals wij meermalen het genoegen hadden van denzelfden ontwerper te kunnen reproduceeren.

Hoofdstad-beschouwingen.

Het bouwen heeft in de laatste jaren in de hoofdstad eene aanmerkelijke verandering ondergaan, en wel eene verandering die tevreden stemt. Wanneer men een vergelijk maakt, tusschen datgene wat voor vijf-en-twintig jaar geleden gebouwd werd, en het werk van nu, dan is het oordeel voor het laatste ontegenzeggelijk gunstig. Wij herinneren ons nog levendig de tijden, dat de landerijen langs den Buitensingel tot bouwterreinen werden ingedeeld, toen het mogelijk was naar een allerongelukkigst uitbreidingsplan, wijken te stichten zooals nog het Van Lennepkwartier, en de zoogenaamde Pijp te zien geven. Wat had daarvan veel goeds, vooral in aansluiting bij de omgeving van het Paleis voor Volksvlijt kunnen komen, en wat is het geworden, een stratenplan, zoo dor en naargeestig, dat niemand zich zal geroepen gevoelen daarheen zijn wandeling te richten. De huizen zijn in dezelfde verhouding, naar van vorm en slecht van constructie, en men vraagt zich af, hoe het Bestuur toen zoo kortzichtig was om al die gebreken niet te zien. Het heeft echter dit voordeel gehad, dat het een schrikbeeld vormde voor de toekomst, en wij er

nu het nut van hebben, tenminste op betere denkbeelden te mogen zien. Want niet alleen dat de aanleg der wegen ruimer en meer afwisselend is gekozen, vooral de bouw heeft vorderingen gemaakt. Iedere woning in onze nieuwe wijken, als Jan Luykenstraat, Van Eeghenstraat en zoovele anderen getuigt dat bij de vorming, de hulp van de deskundigen niet is versmaad, de lijnen en verdeelingen zijn meestal goed, en wat daarbij niet weinig medewerkt, is, dat de materialen met zorg zijn gekozen. De steenen worden niet zwart, nadat zij een vierendeel jaars hunne functie vervuld hebben, ramen en deuren worden niet, de een gelijk aan de ander donkergroen geschilderd integendeel, de steenen zijn kleurbestand, ramen en deuren, de laatsten dikwerf met fraai beslag, behouden hunne natuurlijke kleur.

Op die wijze geeft elke woning iets nieuws te zien, en trekt de aandacht en bezoekers in de wijk. Wij zouden blind moeten zijn als wij het goede niet opmerkten, dat om ons heen opgroeit. Het laat zich aanzien, dat met den geest die bij ons Bestuur bestaat, die toestand zich steeds nog zal verbeteren, en aan de stad ten goede komen. Begrijpelijk is het dan ook, dat waar het publiek, dat eveneens als wij, opmerkt, dat er meer voorliefde weder ontstaat, voor behoud van het goede. Zoo is dezer dagen het plan aanhangig gemaakt om de Lijnbaansgracht bij de Plantage Middenlaan te bebouwen. Juist de vrije plek geeft daar een hoogst afwisselend stadsgedeelte te zien en nu treedt de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst op even als vele particulieren, om het Bestuur er op te wijzen hoe bebouwing ontsiering zou brengen. Wij hebben vertrouwen dat aan het verzoek, al zij het niet geheel toch gedeeltelijk tegemoet gekomen zal worden en is het wenschelijk want vooral nu, na het opruimen der spoorbaan in die omgeving is dat stadsgedeelte aanmerkelijk in fraaiheid gestegen. Ook de groote gebouwen hebben in den laatsten tijd veel goeds in zich. Zoo nadert thans zijne voltooiing de kantoorgebouwen van de Eerste Holl. Verz. Maatsch. hoek Keizersgracht en Leliegracht van de bouwmeesters van Arkel en de tijdens den bouw overleden bouwmeester Baanders. Het is een stuk werk dat door zijne flinke verhoudingen en indeeling imponeert en waaraan de lof niet kan onthouden worden, dat de bouwmeesters hier een monumentaal hoekje hebben gevormd.

Op het Damrak was het de Utrechtsche Verzekering Maatschappij die eveneens een flink geheel optrok. Ook daar doet de massa zich voor als iets tredende buiten het kader van het gewone. Al toonen de pilasters alsof hun een ve deelschaal onbekend was, al zijn enkele versieringen niet zoo direkt bevallig, in de massa zit iets dat tot beschouwen noopt, en dat zegt dikwerf veel voor het werk van den bouwmeester. Van dezelfde bouwmeesters Kropholler en Staal is ook het Palais Royal hoek Paleisstraat en Voorburgwal dat de buitenvorm voltooid ziet. Daar is ook niet gestreefd naar groote versiering maar zijn het de hoofdvormen die spreken, en men kan er van zeggen, dat zij rustig zijn en bevredigend.

Het hoekje maakt zich goed en de nog jeugdige bouwmeesters, hebben in den korten tijd van hun werkkring doen zien, dat zij aan de eischen van ons heden kunnen voldoen, dat zij een weg ingeslagen hebben, die voor de toekomst nog meer goeds van hen belooft. Het mobilair dat voor dit gebouw moet dienen staat reeds gedeeltelijk opgesteld achter de winkelramen van de fabrikanten Vos & De Vries in de Kalverstraat. Het ziet

er goed uit, geen stoelen met een vijfde poot, of allerlei met moeite gedachte nieuwigheden, flink, geriefelijk en toch in de verhoudingen die het modern-zijn aanwijst. Zoo is over het algemeen in de hoofdstad veel op te merken, dat van een werkelijk streven naar vooruitgang getuigt. Onze hoofdgrachten krijgen een beurt, wat de walvernieuwing betreft 't was noodig. Daarbij moeten echter onze boomen het meestal afleggen. Toch zijn de boomen het sieraad van die grachten en zien wij die tot onze spijt verdwijnen. Bij dat verdwijnen wint echter de architectuur.

Voor de Amsterdamsche Bank, het werk van den bouwmeester Ed. Cuypers, zijn de boomen van hun overtollige kruinen ontdaan, en nu is het mogelijk het gebouw in goed licht van den overkant te zien. Opmerkelijk is het, hoevelen nu eerst de waarde daarvan opvalt, en tot stilstaan genoopt worden, om het goede ervan op te nemen, waartoe men gewoonlijk, wanneer de boomen kaal zijn en het weder somber is in den winter, niet zulk een aandrang heeft. Zoo blijft dikwerf het eene schoon het andere terugdringen en heeft een wijziging van den toestand, ook daarbij weder zijn goede zijde.

De Technische Hoogeschool.

Evenals in het buitenland hebben wij thans onze Technische Hoogeschool. Ongetwijfeld zal dat leiden tot bevordering der wetenschappen waarbij wij meestal bovenaan hebben gestaan, doch waar de laatste jaren echter ons dikwerf bij het buitenland hebben terug gezet, zoo zelfs, dat nu de ingenieurs van daar bij onze werken genoemd worden. De Technische Hoogeschool kan een keerpunt vormen, waar nu de gelegenheid wordt geschapen, krachtiger op steun bij de bevordering van het onderwijs te kunnen rekenen.

Het spreekt van zelf dat zulk een heuglijk tijdperk moest herdacht worden, en zoo vierde men in Juli het feest der schoolhervorming. Waar zoovele goede krachten aan de school verbonden zijn, belooft de toekomst veel, en al zal het wellicht, eigenaardig klinken aan onze bekwame vakmannen, nog de titel van Dr. te zeer toegekend, dat is zeker dat de wijziging die tot stand kwam, het bestaan der school des te hechter gegrondvest heeft. Bij de inwijding der Technische Hoogeschool was onze Koningin aanwezig en ruim een 800-tal genoodigden, bestaande uit een keur van onze knapste krachten uit het vereenigings- en maatschappelijk leven.

Tentoonstelling van ambachtswerktuigen.

De Maatschappij tot bevordering van Nijverheid, zal in het jaar 1906 te Amsterdam eene tentoonstelling houden van ambachtswerktuigen, evenals die te Gent heeft plaats gevonden. Ongetwijfeld zal de belangstelling daarvoor groot zijn, daar op dit gebied ontzaggelijk veel nieuws is ontstaan, vooral ook door toepassing van de electriciteit. Het volgend jaar kan dan bij welslagen, dit in de hoofdstad een groot verkeer opleveren.

Ververschingssalon met tooneelzaaltje,

door M. KUYPER Czn.

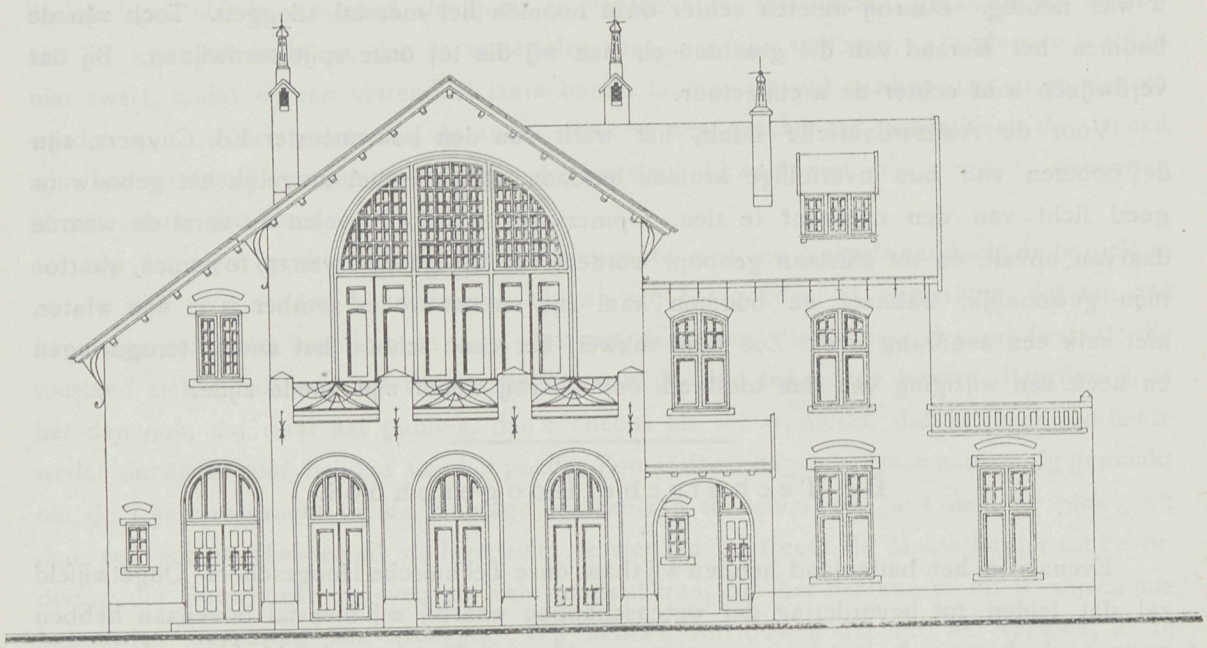

Voorgevel.

De beide plannen en gevel vormen het ontwerp voor een ververschingssalon met tooneelzaaltje. De plannen zijn als volgt ingedeeld:

Beganen grond.

A. Entrée.
B. Garderobe.
C. Gang.
D. Ververschingszaal.
E. Verandah.
F. Toilet Heeren.
G. Idem Dames.
H. Buffet.
I. Portiek.
J. Ingang.
L. Keuken.
M. Ingang Sousterrein.
N. Terras.
O. Salon.
P. Idem.

Eerste étage.

A. Portaal.
B. Toilet.
C. Garderobe.
D. Buffet.
E. Ontvangzaal.
F. Tooneel.
G. Toiletkamer.
H. Terras.
I. Slaapkamer.
J. Kast.

Tentoonstelling te Milaan.

Bij gelegenheid dezer tentoonstelling, die dit jaar te Milaan gehouden wordt, is een internationale prijsvraag uitgeschreven door de »Assoriazione degli Industriali d'Italia, per previnere git Intortuni del Lavore, waarvoor de navolgende prijzen zijn uitgeloofd:

1. Een gouden medaille en 8000 lire voor een nieuw systeem voor het voorkomen van gevaren, die door het contact der wikkelingen voor hooge spanning met die voor lage spanning in electrische wisselstroom-transformatoren kunnen ontstaan. Ook moet een storing van den transformator ingeval van inslaan van den bliksem of overmatig groote verhooging van de spanning uitgesloten zijn.

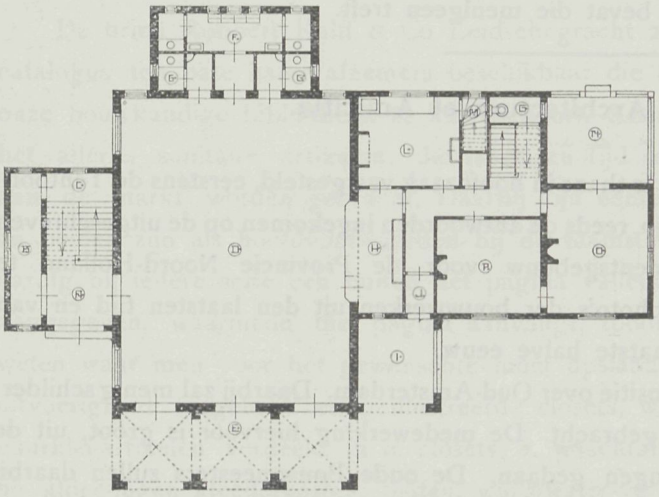

Beganen grond.

2. Een gouden medaille en 1000 lire voor een kraan of een handlier met nieuwe, eenvoudige en practische inrichting waardoor de omdraaiing van de krukas bij het neerlaten van den last verhinderd wordt.

3. Een gouden medaille en 5000 lire voor een eenvoudige, sterke en vertrouwbare veiligheidsinrichting om een op een hellend vlak rollend wagentje ingeval van kabelbreuk tot stilstand te brengen. De inrichting moet ook voor reeds bestaande installaties gebruikt kunnen worden.

4. Een gouden medaille voor een inrichting voor het opzuigen en verzamelen van het bij het sorteeren en stuksnijden van lompen ontstaande stof. De inrichting moet naar eisch werken zonder tocht te veroorzaken, die nadeelig voor de gezondheid der werklieden zou kunnen zijn.

5. Een gouden medaille voor een inrichting voor het opzuigen en afvoeren van stof die bij het kaarden van vlas, hennep, jute enz. ontstaat. Door deze inrichting moet de werkzaal van stof bevrijd kunnen worden, zonder dat het voor anderen lastig zal zijn.

6. Een gouden medaille voor een inrichting om het zich verspreiden van stof in lokalen, waarin met cement of kalk gewerkt wordt tegen te gaan.

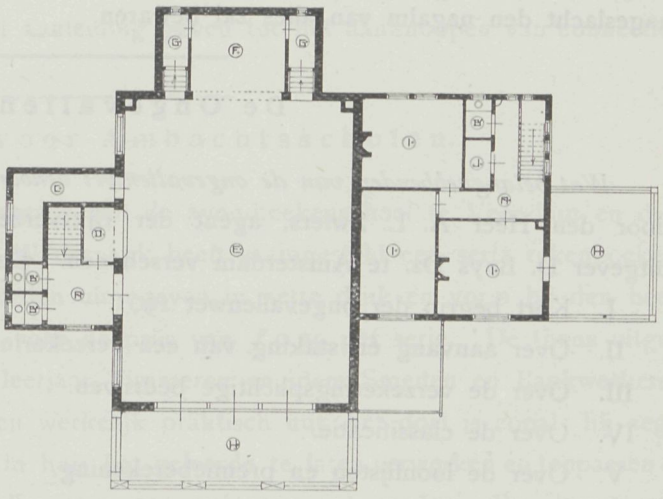

Eerste verdieping.

Om aan deze prijsvragen te kunnen deelnemen moet men aan den president der Vereeniging Foro Bonaparte 61 te Milaan zich wenden uiterlijk voor 31 Juli 1905, waar alsdan alle verdere toelichtingen worden verstrekt.

Ongetwijfeld zullen deze vraagstukken zoo geheel aan de orde van den dag en zoo

belangrijk voor de werklieden, die hun arbeid in stoffige omgeving moeten verrichten, niet nalaten veler aandacht te trekken en tot medewerking aan te sporen. Wij zijn op den goeden weg met onze bestratingen, onze woningen en zoo al meer. Voorzeker zullen die vragen medewerken vele werkplaatsen en fabriekinrichtingen van het euvel af te helpen, dat inderdaad groote gevaren in zich bevat die menigeen treft.

Genootschap Architectura et Amicitia.

Hoe men het lustrum zal vieren, is thans in hoofdzaak vastgesteld, eerstens de Tentoonstelling der Architectuur. Daarvoor zijn reeds de antwoorden ingekomen op de uitgeschreven Eereprijsvraag voor een Gouvernementsgebouw voor de Provincie Noord-Holland te Haarlem, overigens teekeningen en photo's der bouwwerken uit den laatsten tijd en van datgene wat opmerkelijk was in de laatste halve eeuw.

Verder een hoogst belangrijke expositie over Oud-Amsterdam. Daarbij zal menig schilderachtig plekje in herinnering worden gebracht. De medewerking hiervoor is groot, uit de voornaamste collecties zijn toezeggingen gedaan. De oude Bouwmeesters zullen daarbij door de portretten worden vertegenwoordigd.

Het voornaamste zal zeker wel zijn de collectie teekeningen van Pieter Post, iets wat men gewoonlijk niet veel te zien krijgt en die over het 17de eeuwsch kunsttijdperk zulk een juist overzicht geeft. Kunstnijverheid en decoratieve schilderkunst zullen alles aanvullen en belooft het geheel een belangrijke verzameling te zijn, hetgeen zooals vroegere tentoonstellingen bewezen hebben bij de vereeniging in goede handen is.

Een avondfeest op den Amstel zal het besluit zijn, terwijl een feestnummer voor het nageslacht den nagalm van alles zal bewaren.

De Ongevallenwet.

Wat belanghebbenden van de ongevallenwet behooren te weten, is de titel eener brochure door den Heer A. L. Zwiers, agent der rijksverzekeringsbank saamgesteld, en bij den uitgever D. Buys Dz. te Amsterdam verschenen. De inhoud omvat:

I. Kort begrip der ongevallenwet 1901.
II. Over aanvang en staking van een verzekeringsplichtig bedrijf.
III. Over de verzekeringsplichtige bedrijven.
IV. Over de classificatie.
V. Over de loonlijsten en premieberekening.
VI. Over de aangifte en het onderzoek van een ongeval.
VII. Over principieele beslissingen van het bestuur der Rijksverzekeringsbank en de jurisprudentie.
VIII. Tekst der ongevallenwet 1901.

De prijs der uitgave is *f* 1.50. — Nu een ieder die eenig bedrijf uitoefent, met de wet kennis moet maken is de uitgave van dergelijk werkje, een nuttige en tevens doel-

treffende handleiding, wij zouden haast zeggen onmisbaar, zoodat wij hierop bizonder de aandacht vestigen.

Geïllustreerde Catalogus.

De firma Robbert Kalff & Co. Leidschegracht 21 Amsterdam, stelde eene geïllustreerde catalogus ten bate harer afnemers beschikbaar die inderdaad een boekdeel vormt, dat in onze bouwkundige bibliotheek te huis behoort. Keurig uitgevoerd in fraaien omslag, bevat het allerlei sanitaire artikelen, die in onzen tijd onmisbaar met zooveel verscheidenheid aan de markt worden gebracht. Daarbij zijn echter qualiteit en prijs voorname factoren en beiden zijn als hoofdvoorwaarden bij de saamstelling dezer catalogus gesteld, die eigenaardig bij iedere serie een buiten het pagina vallend gedeelte heeft, waarop het artikel is aangegeven, waarmede die pagina aanvangt, zoodat dichtgeslagen men onmiddelijk kan weten waar men voor het gewenschte moet opslaan. Wij vinden daaronder met de meeste uitvoerigheid toegelicht en geïllustreerd; closets, waschtafels, handwaschbakken, urinoirs, vuurklei-artikelen verdeeld in *a.* closets, *b.* waschtafels, *c.* gootsteenen, *d.* urinoirs; verder de afdeelingen kleederkasten, baden, warmwater-verzorging 1. door mengkranen; 2. door gasapparaten; 3. petroleum en brandstof; verder Aera dakvensters-ventilatoren. John's zuigkappen, injector, veegluikje, roetvanger en tot slot wenteltrappen. Een dergelijke catalogus die nut heeft voor den bezitter zal ongetwijfeld aan de verschillende artikelen daarin voorkomende, met aanwijzigingen waar toegepast, tot grooteren afzet aanleiding geven. Wij kunnen onze vakgenooten dan ook wel aanraden deze catalogus te raadplegen en dezelve aan te vragen, zij behoort tot de collectie die wij bij de uitoefening van het vak noodig hebben en dat van ons vordert met het nieuwere en goede steeds op de hoogte te blijven, en ongetwijfeld zal aanleiding geven tot het aanknoopen van connecties met de firma.

Rekenboek voor Ambachtsscholen.

De Heer G. Tiemersma Hzn., leeraar aan de avondteekenschool te Veendam en dir. leeraar aan de Zeevaart-cursus te Wildervank heeft saamgesteld een serie rekenboeken voor de ambachtsscholen. Deze worden uitgegeven in nette druk en vorm bij den heer J. B. Wolters te Groningen en wel voor de prijs van *f* 0.25 per serie. De thans uitgekomen series zijn voor het eerste leerjaar Timmeren en idem Smeden en Bankwerkers.

De schrijver sticht hiermede een werkelijk praktisch nut, het doel is zooals hij zegt »om de leerlingen onder toezicht of in huis het geleerde te laten verwerken en toepassen«, een doel dat wij gelooven op die wijze opgevat; verkregen zal worden. De uitgave zal bestaan uit eerste serie *Rekenen* voor 2 eerste leerjaren. Tweede serie *Ambachtsrekenen* voor het tweede leerjaar. Derde serie *Ambachtsrekenen* voor het derde leerjaar.

Iedere serie te verdeelen in den vorm als de thans in bewerking zijnde eerste.

Rekenboek voor Ambachtsscholen A. I. eerste leerjaar smeden en bankwerkers. Idem A. I. eerste leerjaar timmeren. Idem A. I. eerste leerjaar meubelmakers en huisschilders.

Doordien de verschillende vakken, ieder op zichzelf blijven vormt dit voor de aanschaffing veel gemak, ieder kan nu datgene erlangen wat voor zijn bedrijf noodig is. Dikwerf geven de meeste boeken, veel dat niet alles kan dienen voor den bezitter, ware dat vereenvoudigd de kosten van aankoop zou vergemakkelijkt zijn, dat begreep de schrijver en is daarom juist de wijze van indeeling zeer goed gekozen en zal deze bijdragen dat de boekjes overal hun intrek zullen nemen. Het zou het beste succes voor alles en allen zijn.

Prijsvragen.

Het Algemeen Nederlandsch Verbond, dat de verhooging beoogt van de zedelijke en stoffelijke kracht van den Nederlandschen Stam en handhaving en verbreiding van de Nederlansche taal, heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een Reclameplaat, die op duidelijke en artistieke wijze het streven der Vereeniging moet weergeven, en dienstbaar moet zijn aan de verbreiding der beginselen van den Bond.

Grootte van het papier pl. m. 1,20 × 0,75 M. De teekening moet op ware grootte in kleur geteekend zijn en geschikt om in 3 of 4 kleuren te worden gedrukt. 1e. prijs *f* 250.—. 2e. prijs *f* 100.—. De mededinging staat open voor alle Nederlanders of stamverwanten, waar ter wereld zij zich ophouden, onverschillig of zij lid zijn van het A. N. V. De ontwerpen moeten vóór 1 Januari 1906, vrachtvrij worden ingezonden aan het Alg. Secretariaat, Wijnstraat 81, Dordrecht.

Zij moeten vergezeld zijn van een verzegelden naambrief en adres voor briefwisseling om zoo noodig met den ontwerper in onderhandeling te kunnen treden. Bovendien moeten zij van een teeken of motto voorzien zijn,

De raad van beoordeeling bestaat uit de heeren: A. Le Comte, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam: Prof. Henri Evers, hoogleeraar aan de Polytechnische school te Delft; Prof. Alfred van Neste hoogleeraar aan de Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen.

De beoordeelingsraad kan, ingeval geen der teekeningen wordt goedgekeurd, de beschikbare gelden verdeelen tusschen de ontwerpen, die volgens zijn oordeel daarvoor in aanmerking komen.

De bekroonde antwoorden zijn het eigendom van het A. N. V.

Nadere inlichtingen verstrekt de administrateur C. van Son, te Dubbeldam.

Titelvignet van den Bouwmeester.

(Voorheen de Ambachtsman.)

De uitslag was, dat aan drie ontwerpen zijn toegekend de volgende premies:

1. Ontwerp *Hoop*, van den Heer Dan. Hoeksema te Amsterdam *f* 15.—.
2. Ontwerp *Lijnenspel* van den Heer J. Merly te Amsterdam *f* 10.—.
3. Ontwerp *Etude* van den Heer Corns. de Graaf te Haarlem *f* 10.—.

De Jury van beoordeeling was saamgesteld uit de Heeren H. P. Berlage Nz., C. W. Nijhoff en L. Zwiers.

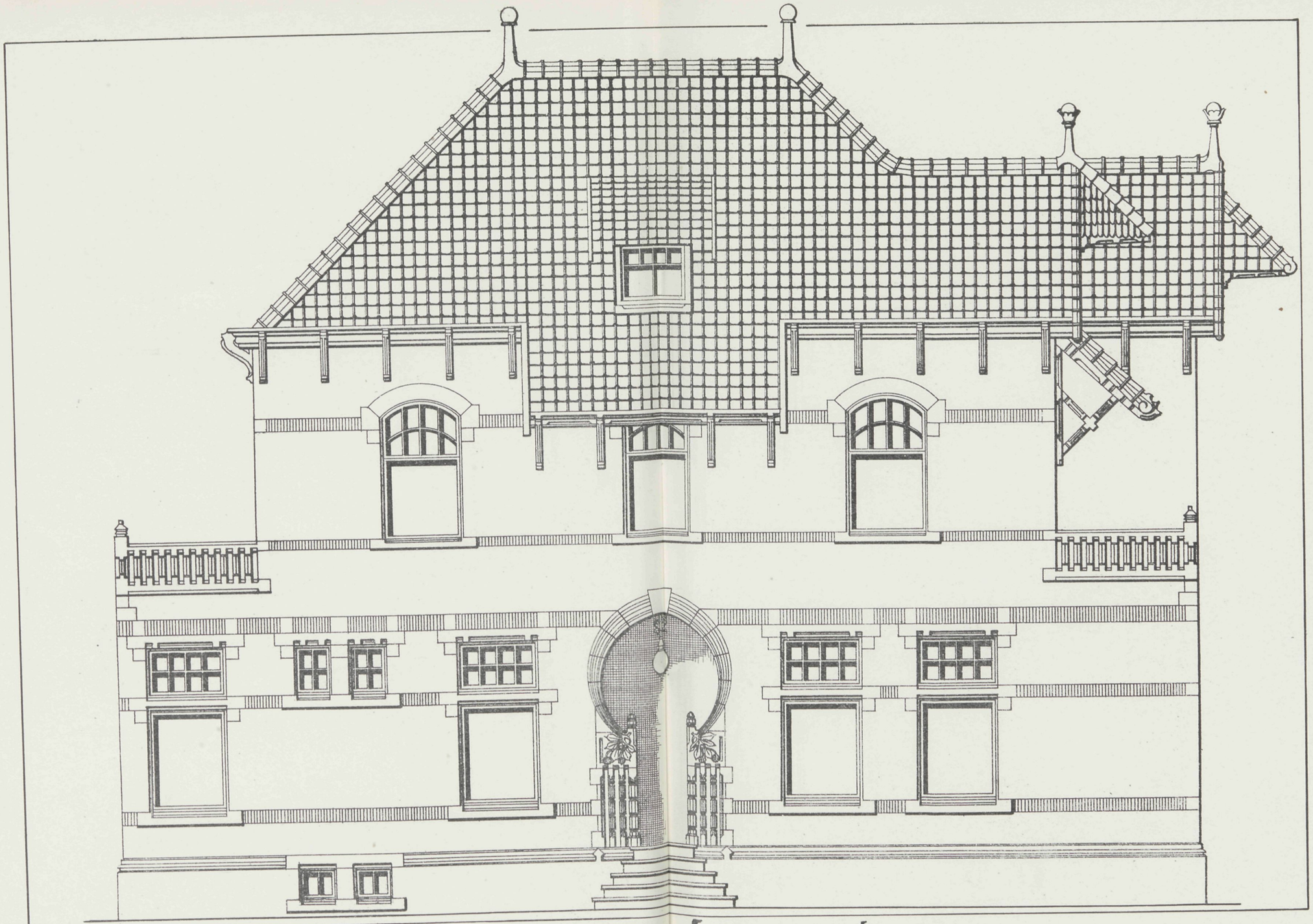

Ontwerp van een Heerenhuis.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

3 Augustus 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 16.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Belvédère,

door P. J. BOGAARDS.

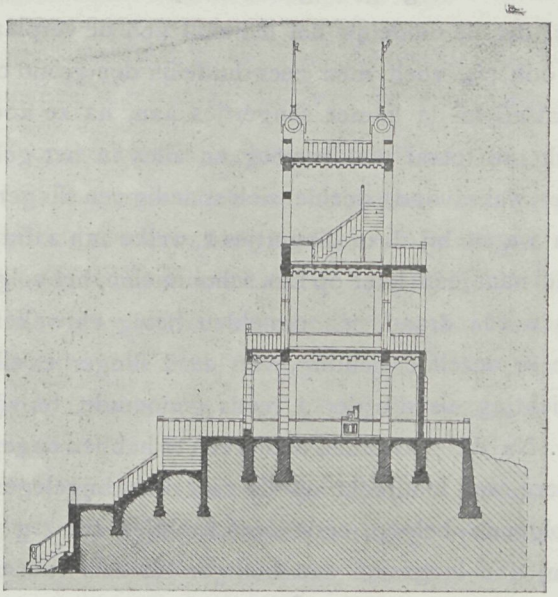

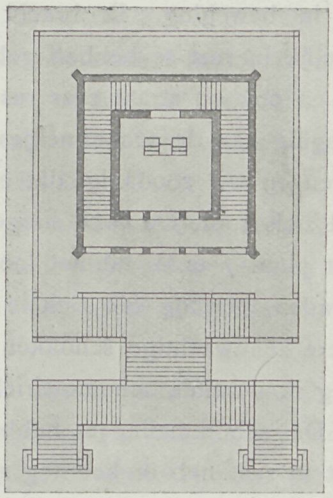

De plaat en tekstfiguren geven opstand, doorsnede en plan eener belvédère.

Met de ruime opgangen moet dergelijk ontwerp, geplaatst in eene landelijke omgeving, uitstekend voldoen. De verhoudingen zijn rijzig, de trappen gaan voor en terzijde van den middenbouw omhoog tot de bovenste étage, en van daar verder binnen door.

Bevende huizen.

Een niet onbelangrijke mededeeling over dit onderwerp schrijft de Heer P. J. Hamers te Scheveningen in het »Weekblad van Architectura van 29 Juli«. Wij ontleenen daaraan het volgende:

»Naar aanleiding van een stukje, voorkomende in enkele dagbladen (»Avondpost« enz.) over bevende huizen te Scheveningen, speciaal in den omtrek van de Rotterdamsche-straat, kan ik niet nalaten daaromtrent iets mede te deelen.

Reeds sinds een paar maanden viel het mij op, dat wanneer ik 's avonds kalm zat te schrijven, mijn bureau op eigenaardige wijze heen en weer bewoog. Natuurlijk dacht ik dat zulks maar verbeelding was en het aan mij zelve lag, maar elken avond bemerkte ik steeds weer die verdachte beweging en na het een week te hebben aangezien, begon ik er meer aandacht aan te wijden. Na aldus tot heden toe er eenige weken aan te hebben besteed, kwam ik steeds meer tot de vaste overtuiging, dat het geheele huis bewoog en in het bijzonder de bovenste verdieping, welke ik bewoon.

Het geval doet zich zeer zuiver als volgt voor:

Wanneer men in de kamer rondziet, bemerkt men dat alle hangende of licht staande voorwerpen in beweging zijn, ik vermeed alle tocht, eenige palmen staan onafgebroken te wuiven; zit ik op een stoel, dan wieg ik zacht zwevend heen en weer, het water in mijn karaf is in schommelende beweging, een paar beeldjes op den schoorsteen (een steenen popje op een schommel) zijn onafgebroken in beweging, begeef ik mij te bed, dan wieg ik zeer merkbaar heen en weer, zóó zelfs, dat ik duidelijk het ledikant zich zie verplaatsen en zoo beweegt zich alles, en waar men ook zit, voelt men zeer duidelijk den grond onder zich in beweging. Ik bracht op 4 plaatsen in de kamer slingertjes aan, na ze zooveel mogelijk in rust te hebben gebracht en ik mij totaal niet bewoog en alles in het geheele huis en ook op straat zeer rustig was (het was avond) deelde zich spoedig een slingerende beweging aan de schommeltjes mede. Nu waren bij deze slingertjes 2, welke aan 2 draadjes hingen en wel zoodanig, dat elk slingertje naar één kant op kon schommelen, het volgende deed zich voor. De twee slingertjes elk aan één draad, schommelden hevig en weken van 2 tot pl.m. 7 m.M. uit het lood en beide in dezelfde richting, van de 2 slingertjes elk aan 2 draden, bewoog één zich in dezelfde richting als die der 2 reeds genoemde, terwijl het andere zenuwachtige schokken vertoonde. Na dit 7 avonden achtereen te hebben nagegaan, kreeg ik dezelfde schommelrichting en deze was loodrecht op de zeer dicht bijgelegen zee.

De schommelingen hebben het volgende beloop, eerst zeer zachtjes, (ik zeg eerst, want in rust heb ik het nog nooit gezien) dan langzaam aan heftiger tot zeer ruw en dan weer langzaam afnemend en daarna weer hetzelfde geval. Ik noodig elk belangstellende uit zich te overtuigen; het gevoel is zeer onaangenaam. Nu schreef bovengenoemd blad dat men aan Publieke Werken alhier van meening was, dat de Electrische Centrale de schommelingen voortbracht, en wel gesteund door een veenlaag, welke zich vermoedelijk onder den duingrond (afgegraven grond) bevindt. Waarschijnlijk met het oog op onder-

zoek, zag ik dan ook een 17 dagen geleden eenige mannen met een grondboor pulzen, maar slechts een paar meter diep; van het resultaat heb ik echter niets vernomen.

Wanneer nu die Electrische Centrale de schommelingen voortbrengt en wel op een afstand van pl.m. 5 à 600 M. is het dan mogelijk, dat de schommelingen niet geregeld pl.m. van één kracht zijn? Een in werking zijnde dynamo geeft toch bijna geregelde stampingen met geringe uitzonderingen, wanneer b. v. meer of minder borstels in gebruik zijn. En heeft men dan in Amsterdam of andere veengrondstreken in de nabijheid der Centrale geen last van dergelijke bewegingen?

Zelfs zijn hier enkelen, die vermoeden, dat er zich »mogelijk« een min of meer groote »watervlakte« onder den grond zou bevinden, hetwelk natuurlijk zonder de noodige zekerheid niet zoo dadelijk is aan te nemen. Maar wanneer men weet, dat de huizen hier slecht gebouwd zijn en in de fundeeringen veel geknoeid wordt (in welke speculatie-bouw wordt daarin niet geknoeid) en daarbij het schommelen of beven maar niet vergeleken moet worden met gewoon even trillen van een voorbijgaanden wagen of iets dergelijks, dan moet men het geval niet te licht opnemen en is het niet te verwonderen, wanneer langzaam aan de bewoners gaan verhuizen en de huurwaarde zal dalen, terwijl op den duur ook de huizen zelf hun sporen wel zullen vertoonen of zich onverwacht openbaren, redenen waarom het mij hoog noodig voorkomt een goed onderzoek in te stellen of dit voort te zetten, (want deze revolutiehuizen hier zijn geen fabrieksgebouwen) en de uitkomsten daarvan publiek te maken ter waarschuwing of geruststelling der bewoners, (wat niet wegneemt dat ik zelf zal zien er spoedig vandaan te komen want ik kan er geen oogenblik onbeweeglijk zitten)«.

Naar aanleiding van het bovenstaande, volgde in Het Algemeen Handelsblad van 31 Juli een ingezonden stuk van de navolgende inhoud.

Zooeven lees ik in het Ochtendblad, hoe nog steeds de »Bevende huizen« te Scheveningen de gemoederen en... pennen in beweging brengen, en hoe de heer Hamers in »Architectura« zijn hoogst interessante slinger- en schommelproefjes den volke meedeelt. Zeker een hoogst interessant en allerleukst tijdverdrijf. Het is dan ook niet over deze proefnemingen zelve, dat ik den heer Hamers interpelleer, maar wel over eene andere stoutigheid. De heer Hamers zegt: »Eene in werking zijnde dynamo geeft toch bijna geregelde stampingen met geringe uitzonderingen, wanneer b.v. meer of minder borstels in gebruik zijn«.

Waarde heer Hamers, een dynamo »stampt« niet, heeft nooit »gestampt« en zal nooit stampen; een dynamo is een werktuig, een stilstaand lichaam, waarin een enkel onderdeel zuiver roteerend zich beweegt, dus draait, zonder horizontaal of verticaal heen en weer gaande beweging. En dan een dynamo »die meer of minder stampt, naar gelang meer of minder borstels aanstaan«?!!...

Is 't niet wat erg in een technisch blad als »Architectura« in het jaar 1905 nog zulken onzin te vinden? 't Is om ieder die denkt over aanschaffing van een dynamo, den schrik om 't hart te doen slaan!

Wat de zaak zelve, nl. de huizenbeverij te Scheveningen aangaat, en of de electrische centrale daar al of niet de schuld van is, zou men dit groote probleem niet erg gauw kunnen oplossen, door b.v. de machines in de centrale eens een uurtje te stoppen (over dag) en dan te zien, of de huizen ook tot rust komen? En *als* ze tot rust komen (wat ik ernstig vermoed), zou men dan b.v. aan die centrale zelve niet in de dynamo's, maar wel in de *gasmotoren*, die de dynamo's drijven, ook de schuldigen vinden?

Hilversum, 30 Juli. G. GROENEVELD.

Het Ochtendblad vestigde de aandacht opnieuw op het feit, door een ingezonden stuk van den Heer Herm. Heyermans Jr., en wel met de vraag, wie is verantwoordelijk?

Sinds eenigen tijd worden er uit de badplaats Scheveningen klachten gepubliceerd over het zoogenaamd beven der huizen. In April te Scheveningen gekomen, hebben wij in onze huurwoning op den Badhuisweg voortdurend dezelfde sensatie ondergaan. We zitten in onafgebroken trilling — terwijl we het vorig jaar in die woning niets bespeurd hebben. Op dit oogenblik is een groot deel der huizen aan de zee — een belangrijk deel der badplaats zelve — in absoluut waarneembare schommeling. De betrokken autoriteiten geven de sussende verklaring, dat dit bewegen der huizen door de electrische centrale veroorzaakt wordt. Dit is een tastbare onjuistheid, omdat de machines in dat gebouw reeds het verloopen jaar werkten en er toen géén klachten waren. Er moet voor zulk een deinende beweging van een bodem over een aanzienlijk oppervlak een andere oorzaak zijn. Waarom sust men? Waarom behandelt men deze zeer gewichtige zaak, die toch voor ons bewoners misschien noodlottig kan worden, op zulk een lichtzinnige wijze?

Is dat om de badplaats te sauveeren? In het belang van ons allen dring ik op een dadelijk onderzoek aan, *een onderzoek dat geen dag meer mag wachten.* Wij willen volledig gerustgesteld worden, of dadelijk aangespoord onze huizen te verlaten. Als ik valsch alarm maak, is dat in het algemeen belang. *Maar ik maak beslist géén valsch alarm.* Wie is verantwoordelijk?

Uit een en ander blijft dus vastgesteld, dat de Heeren Hamers en Heyermans Jr. samengaan in de bevestiging van het feit, dat de huizen in beweegbaren toestand zijn. Dat is nu voor een huis niet lang te verduren, de beweging maakt de kalk los, het verband verbreekt, en daaruit kan gevaar ontstaan. Een onderzoek is dus dringend noodig. Dat onderzoek zal ongetwijfeld leiden tot de wetenschap, dat in de omgeving een stampend werktuig bezig is, waarvan de beweging moet worden afgeleid. Die beweging kan komen van de machines der centrale, alhoewel de Heer Heyermans Jr. die meening op ervaring gevestigd niet deelt, het zou echter ook kunnen zijn dat andere beweegkracht zich in de omgeving bevindt, wat uit het onderzoek zal blijken. Ware Scheveningen geen zandgrond, zeker zouden de bezwaren nog grooter zijn, alhoewel het zich dan minder ver zou doorplanten, daar een moerassige bodem meer doorbroken is. Wij zijn nieuwsgierig wat het resultaat zal zijn, dat naar alle waarschijnlijkheid aan zeer kleine oorzaken te wijten is.

Bij de tekstfiguren.

Evenals bij ons heeft in den vreemde elke woning haar eigenaardig karakter. Dat vooral valt ons op in Duitschland en in het bizonder daar waar dikwerf een ongemeen

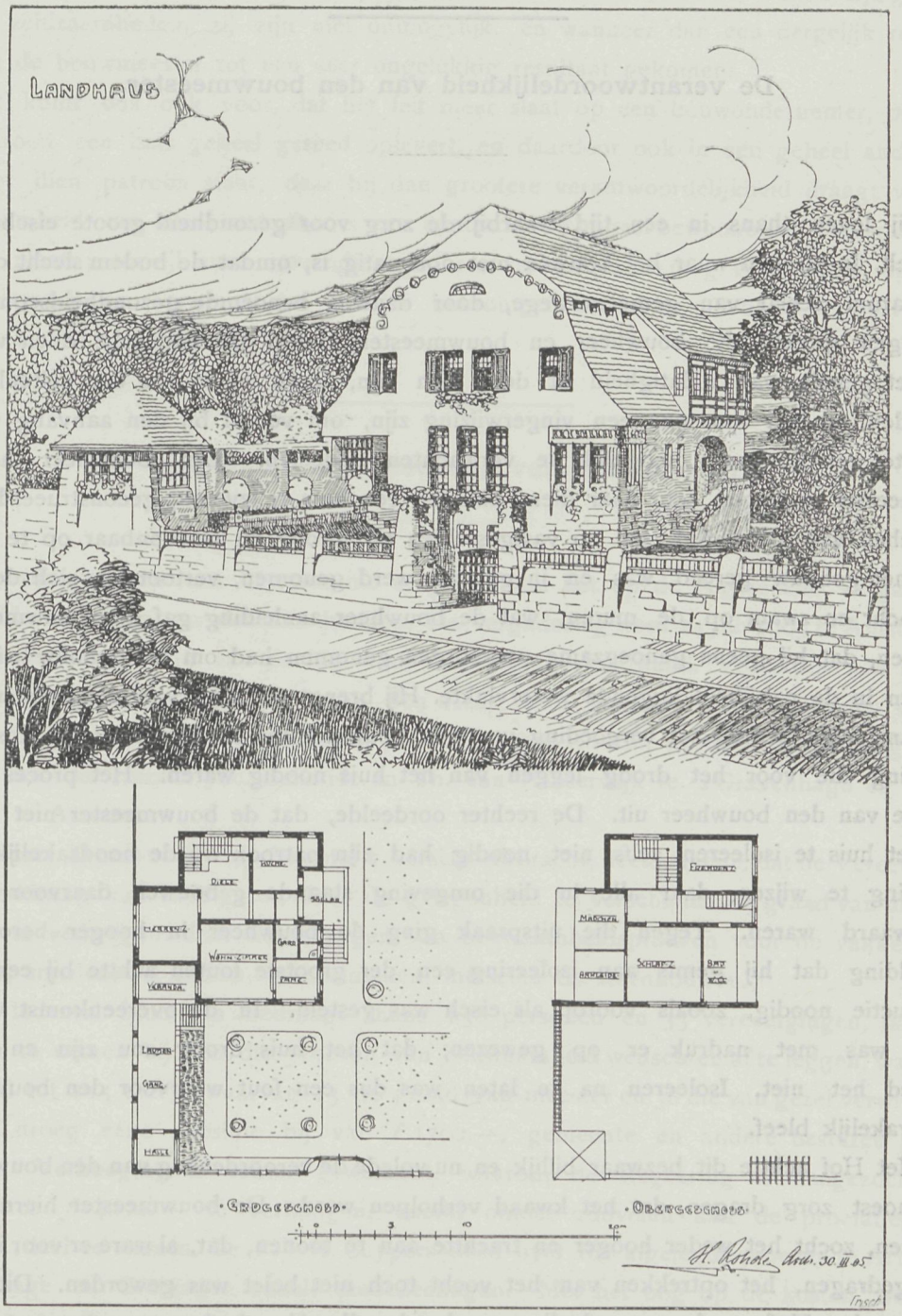

schoone natuur de woning omgeeft. Dat is ook met de woning het geval, waarvan de bouwmeester Rohde het ontwerp maakte. Met de verschillende uitbouwen, de gaanderij

enz. heeft het huis iets bevalligs. Daarbij is de ingang karakteristiek, zooals dat bij de Duitsche landelijke woonhuizen veelal het geval is. De geveltop is hoogst-eenvoudig bekroond, toch is juist dat simpele voor het geheel goed en maakt het aantrekkelijk. Uit het plan valt de indeeling die hoogst-geriefelijk is te beoordeelen.

De verantwoordelijkheid van den bouwmeester.

Wij leven thans in een tijd waarbij de zorg voor gezondheid groote eischen voor zich stelt. In streken waar het bouwen niet doelmatig is, omdat de bodem slecht opwerkt, zijn daarom veelal van gemeentewege, door daartoe benoemde gezondheidscommissiën bepalingen gesteld die bouwheer en bouwmeester hierop de aandacht doen vestigen. Wat het gevolg van nalatigheid in deze kan zijn, lezen wij in een der buitenlandsche vakbladen, en kan voor ons een vingerwijzing zijn, om vooral bij den aanvang van den bouw te verwijzen op mogelijk te verwachten nadeelen. Een bouwheer had zijn bouwmeester opdragen hem naar diens plannen een huis te leveren, geconstrueerd volgens de eischen van onzen tijd, en op vastgestelden tijd droog en bewoonbaar op te leveren. Toen het gebouw gereed was en in gebruik werd genomen, vertoonden zich de sporen van vocht en zwam op de muren, wat de bouwheer aanleiding gaf den bouwmeester te verwijten, dat hij geene genoegzame voorzorgen genomen had om het gebouw te isoleeren van een in de nabijheid liggende watervlakte. Hij brengt de zaak voor den rechter, eischte een aanzienlijk bedrag tot vergoeding van den bouwmeester en bovendien de kosten voor isoleering die voor het droog leggen van het huis noodig waren. Het proces liep ten nadeele van den bouwheer uit. De rechter oordeelde, dat de bouwmeester niet verplicht was het huis te isoleeren, zelfs niet noodig had zijn patroon op de noodzakelijkheid tot isoleering te wijzen, daar alle in die omgeving staande gebouwen daarvoor evenmin gevrijwaard waren. Tegen die uitspraak ging de bouwheer in hooger beroep, met vermelding dat hij gemis aan isoleering een der grootste fouten achtte bij eene goede constructie noodig, zooals voorop als eisch was gesteld. In de overeenkomst voor den bouw was met nadruk er op gewezen, dat het huis droog zou zijn en daaraan voldeed het niet. Isoleeren na te laten was dus een fout waarvoor den bouwmeester aansprakelijk bleef.

Het Hof achtte dit bezwaar billijk en nu volgde de veroordeeling van den bouwmeester, die moest zorg dragen, dat het kwaad verholpen werd. De bouwmeester hiermede niet tevreden, zocht het weder hooger en trachtte aan te toonen, dat, al ware er voor isoleering zorg gedragen, het optrekken van het vocht toch niet belet was geworden. Dit verweer verwierp het Hof, en de veroordeeling werd gehandhaafd; de bouwmeester was verplicht geweest een droog huis te bouwen, hij had de patroon er op moeten wijzen, dat op dien grondslag isoleering noodig was, en dit tot den richtigen bouw van het huis behoorde. Door dit

na te laten was hij voor de gevolgen aansprakelijk, had hij den patroon er op gewezen en had deze zich voor de verhoogde kosten teruggetrokken, dan was de aansprakelijkheid bij dezen gebleven, nu echter berust die geheel bij den bouwmeester en moet zijne veroordeeling volgen. Uit bovenstaande blijkt, dat bij het plannen maken, ook een goed toezicht noodig is op het terrein en wat daaruit bij den bouw kan voortvloeien, want al zijn gevallen als dit zeldzaamheden, zij zijn niet onmogelijk, en wanneer dan een dergelijk resultaat volgt, is de bouwmeester tot een zeer ongelukkig resultaat gekomen.

Het komt ons ook voor, dat het feit meer slaat op een bouwondernemer, die voor zijn patroon een huis geheel gereed oplevert, en daardoor ook in een geheel ander verband tot dien patroon staat, daar hij dan grootere verantwoordelijkheid draagt voor de deugdzaamheid van alles; ook dan is een contract van geheel bewoonbaar opleveren, meer op zijn plaats; terwijl men bovendien van een bouwmeester mag verwachten, dat deze zijn onderzoek op breederen en minder bekrompen schaal zou hebben opgevat en de kwaal dan niet voorgekomen zou zijn.

Vereeniging tot veredeling van het ambacht.

Wij zijn gewoon een kort resumé te geven van het op de Algemeene Vergadering behandelde en willen ons daaraan houden. De vergadering werd 24 Juli 1905 te Amsterdam gehouden in het gebouw van de Mij. voor den Werkenden Stand. Voorzitter was Dr. H. T. R. Hubrecht. Door overlijden van den Heer H. L. Boersma en het aftreden van de Heeren Jhr. Mr. D. O. Engelen en S. J. H Trooster R.Hzn., werd tot benoeming overgegaan van de Heeren Joh. Schmidt en Th. van Harderwijk te 's Gravenhage en S. W. Wisboon te Arnhem.

De Heer Trooster die als Secretaris verslag uitbracht, deelde mede, dat de Vereeniging haren werkkring had voortgezet, door de gelegenheid te verschaffen de graad van meester en gezel te verkrijgen, door het afleggen van bekwaamheidsproeven voor de vakken van timmeren, smeden, schilderen, meubelmaken, metselen en steenhouwen.

Het ledental klom en bedraagt thans 238 personen en 33 vereenigingen, dat viel ook waar te nemen bij hen die proeven van bekwaamheid wenschten af te leggen, waarvan het aantal tot 115 steeg, waarvan 13 de graad van meester en 38 die van gezel verwierven. Het rijk droeg eene subsidie bij van *f* 1700.—, gemeente en andere besturen gaven *f* 780.—. Verhooging is echter gewenscht, waarom de Regeering is aangezocht de subsidie tot *f* 4000.— te verhoogen, vooral omdat zoovelen aan de proefaflegging wenschten deel te nemen. Dr. P. J. H. Cuypers deed over die afgelegde proeven te Arnhem, 's Gravenhage en Groningen enkele mededeelingen. Met het oog op de kosten, wenscht de Technische Commissie 's Gravenhage alleen dit jaar daarvoor te bestemmen. Dr. P. J. H. Cuypers was van oordeel, dat de Regeering een zekere sanctie aan het werk der Vereeniging moest verleenen, ook particulieren moesten worden bewerkt, dat zij vooral

de door de Vereeniging gebrevetteerden voor den arbeid kozen, enkele gemeente en kerkelijke besturen hadden dit reeds betracht.

De diploma's moesten meer uitwerken. De heer van Nieukerken wees er vooral op dat het noodig was dat Rijk en Gemeenten letten op de bekwaamheid van den aannemer, niet altijd moest de laagste doch liever de bekwaamste inschrijver worden gekozen wat op den duur goedkooper zou blijken, dat zou tevens aan het diploma van meester meer kracht geven. Bij het verzoek aan de Regeering zal hierop tevens gewezen worden. Daar tegen het examineeren van de Vereeniging door de Bond van Directeuren van Ambachtsscholen bezwaren waren gerezen werd het wenschelijk geacht met dien bond in overleg te treden tot wegneming der grieven. Over het praktische der opleiding aan de ambachtsscholen ontspon zich eenige discussie, daar men de wensch uitsprak dat dit vooral hooger zou worden opgevat en zou het daarom geschikt zijn door overleg het verschil van zienswijze weg te nemen, te meer daar de ervaring leert dat juist leerlingen van ambachtsscholen een voornaam deel dergenen vormt die proefafleggen. Zoo is de werkkring weder voor een jaar behandeld en gaat de Vereeniging met vertrouwen het toekomende te gemoet.

Vredespaleis.

Het bestuur der Carnegiestichting te 's Gravenhage bericht, dat met ingang van 15 Augustus 1905 een prijsvraag wordt uitgeschreven voor een Vredespaleis. De mededinging staat open voor de Architecten van alle landen.

Het programma is op schriftelijke aanvrage te verkrijgen aan het Bureau der Stichting Noordeinde Nr. 33, 's Gravenhage. Alhoewel bij dit bericht niet vermeld wordt of die programma's reeds beschikbaar zijn, vertrouwen wij dat de bedoeling is, dat tegen 15 Augustus op de aanvragen de programma's worden toegezonden.

Eindelijk zal dan de Vredespaleis-kwestie tot de werkelijkheid overgaan, en op internationale wijze, zoo als noodig is, worden afgehandeld.

De Jury voor de prijsvraag bestaat uit de Voorzitter van het Bestuur der Stichting benevens de architecten: TH E. COLCUTT, Londen; Dr. P. J. H. CUYPERS, Roermond; Geh. Ober-Hof Baurat IHNE, Berlijn; Prof. K. KÖNIG, Weenen; NINENOT, Parijs en Prof. W. R. WARE, Milton, (Massachusetts).

Bouwterreinen.

In de gemeente Maassluis doet zich de gelegenheid voor, in het midden der gemeente zeer geschikt bouwterrein te kunnen verkrijgen. De prijs van vijf gulden per M², zooals achterstaande annonce nader vermeld, is niet onbillijk en geeft wellicht aanleiding, dat hierop bij eenige meerdere bekendheid spoedig de aandacht valt. Ook Maassluis gaat den weg der vooruitgang op, wat de bebouwing ten voordeele komt.

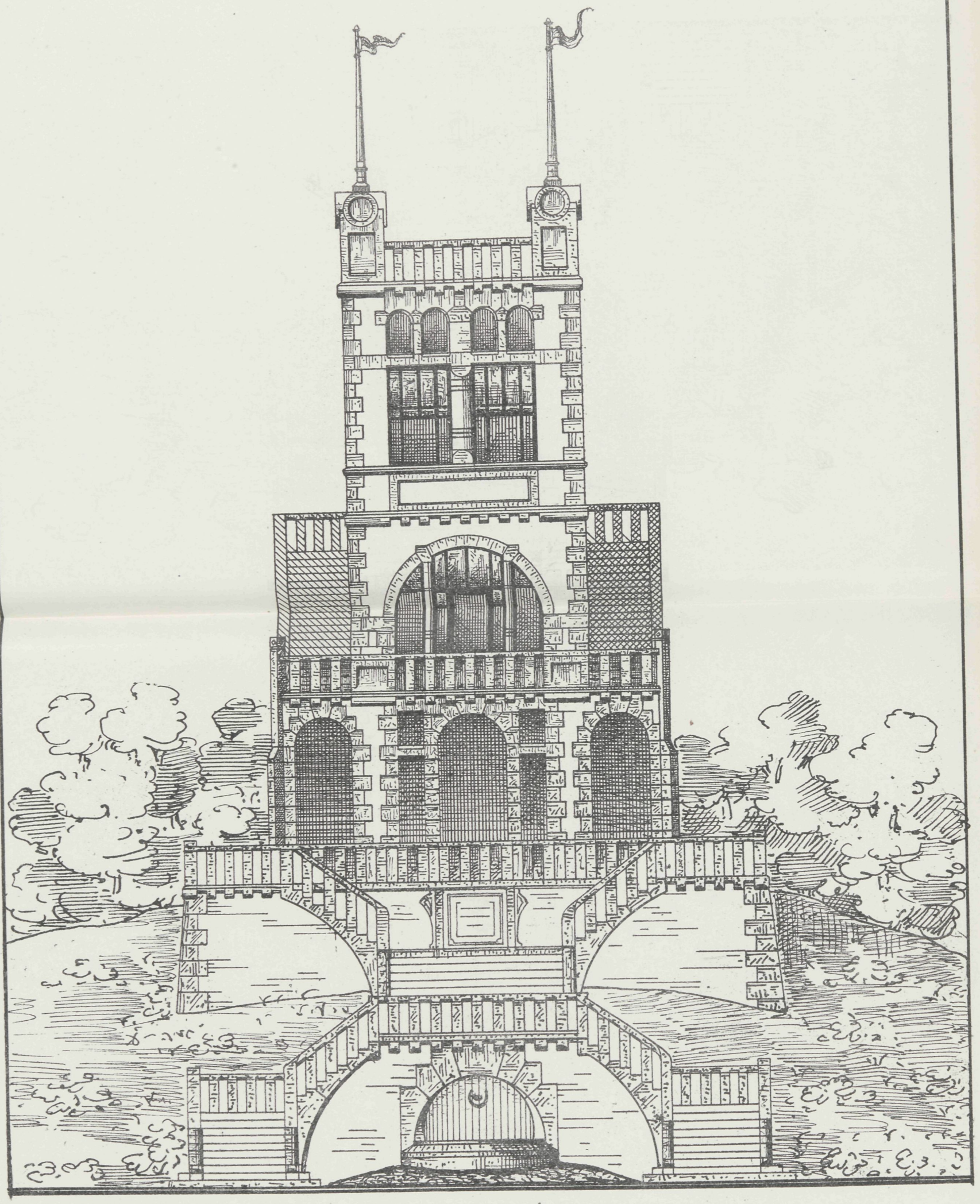

BELVÉDÈRE.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

17 Augustus 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 17.

Bij de Platen.

Ontwerp eener Villa,

door M. VISSER.

Plannen, gevels en doorsnede vormen het ontwerp eener villa, een regelmatig verdeeld plan, en gevels die in een landelijke omgeving tot hun recht komen, geven het ontwerp verdienste.

Bevende huizen.

De in beweging zijnde huizen te Scheveningen hebben een rapport uitgelokt van de Directeur der Gemeente Werken te 's Gravenhage aan B. en W. waaraan wij het volgende ontleenen:

Den 2en Augustus 's middags werden door den ingenieur Van Iterson drie perceelen, waarin zich het verschijnsel vertoonde, bezocht, namelijk het Hotel Bristol, het huis Nieuwe Parklaan No. 189, het huis Rotterdamschestraat No. 59.

De trilling was geringer dan die, welke door de best uitgebalanceerde machine op een boot veroorzaakt wordt.

De hevigste trillingen vertoonden zich telkens na een tijdsverloop van 21 seconden.

In Hotel Bristol werden ongeveer 170 trillingen per minuut geteld, in het huis in de Nieuwe Parklaan 189, in dat in de Rotterdamsche Straat wederom 170.

Den 3en en 4en Augustus in den laten avond, en in den nacht van 4 op 5 Augustus zijn waarnemingen gedaan in het huis Keizerstraat 91; terwijl op 4 Augustus 's middags in het huis Van Blankenburgstraat 31 eveneens waarnemingen zijn verricht.

Bij een zeer groot aantal waarnemingen der zich in het huis Keizerstraat zeer duidelijk voordoende trillingen, werd zonder uitzondering gevonden, dat 4 maal per minuut de trillingen zeer hevig waren en dat zij 4 maal per minuut geheel verdwenen; het aantal trillingen was 154 á 155 per minuut.

Ongeveer ditzelfde aantal trillingen werd zeer duidelijk geconstateerd in het huis in de Van Blankenburgstraat.

In de electrische centrale te Scheveningen liepen op den middag van 2 Augustus 3 horizontale gasmachines; nr. 6 maakte tijdens de waarnemingen, die daar op den 2den Augustus werden gedaan, ongeveer 154½ slag per minuut, de nos. 1 en 2 elk ongeveer 157½ slag.

Hieruit volgt, dat op dat tijdstip hier nagenoeg 3 maal per minuut de machines gelijk liepen en nagenoeg driemaal in tegengestelde richting; overeenkomende dus met de bovengenoemde periode van 21 seconden; geleidelijk ging de ééne toestand in den anderen over.

Ook den 3en en 4en Augustus kwam het aantal slagen van de machines wederom volkomen overeen met het aantal trillingen in de huizen Keizerstraat en Van Blankenburgstraat, terwijl ook duidelijk geconstateerd werd, dat 4 maal per minuut de machines gelijk liepen en 4 maal in tegengestelde richting, overeenkomende dus met de boven aangegeven trillingsperiode in de huizen Keizerstraat en Van Blankenburgstraat.

Den 5en Augustus 12 u. 46 v.m. werden de machines gestopt; op hetzelfde tijdstip werd in de Keizerstraat 91 geconstateerd, dat de trillingen waren opgehouden.

Van verschillende zijden wordt bevestigd, dat de trillingen 's nachts ophouden.

De slingeringen der trillende voorwerpen konden den tweeden Augustus niet absoluut nanwkeurig gesteld worden, omdat in een tijdsverloop van 21 seconden het verschijnsel eenige tijd zeer gering is en dus de trillingen moeilijk met groote juistheid te tellen zij; zij nemen dan langzaam in hevigheid toe; de later gedane waarnemingen zijn nauwkeuriger; omdat daarbij middelen zijn aangewend om met meer juistheid de schommelingen te kunnen tellen en wel door de slingertijden der zich bewegende voorwerpen isochroon met die der machines te maken.

Uit de waarnemingen is met de meeste beslistheid de gevolgtrekking te maken, dat de trillingen worden veroorzaakt door de heen- en weergaande beweging van de zware bewegende massa's der horizontale gasmachines in de electrische centrale der E. M. S.

De trillingen in de huizen werden den 2en Augustus heviger en zwakker in 21 seconden, omdat de machine nr. 6 toen per minuut ongeveer 3 slagen minder maakte dan da andere machines en dus in 21 seconden (ongeveer ⅓ minuut), machine nr. 6 eenmaal geheel uit den pas is en er dan geleidelijk weer inkomt.

Ook het niet gelijk loopen van de machines 1 en 2 wordt duidelijk weergegeven door de trillingen, die in de huizen werden waargenomen.

Geconstateerd is nog, dat de schommeling overal aan een bepaalde richting is gebonden.

Meerdere gegevens omtrent de richting en den aard der voortplanting zouden alleen met de seïsmograaf zijn te verkrijgen.

Uit het feit, dat de trillende beweging zich slechts plaatselijk voordoet en de huizen

waar zij wordt ondervonden, zich alle nagenoeg op een afstand van pl.m. 240 M. of een veelvoud van dien afstand van de electrische centrale te Scheveningen bevinden, meent de ingenieur Van den Steen van Ommeren te moeten afleiden, dat door de beweging der machines vermoedelijk in den bodem een golfbeweging wordt veroorzaakt met een halve golflengte van pl.m. 240 M.

De ingenieur rapporteert:

Het zijn vermoedelijk de knoopen (niet de buiken), die de grootste trillingen doen ontstaan, omdat op de plaats van de knoopen de hoekbewegingen de grootste zijn en derhalve alles wat zich op de aarde daar ter plaatse bevindt (geheele huizen) in een schommelende beweging geraakt.

Ter plaatse van de knoopen zijn deze bewegingen dus het grootst, maar ook in de nabijheid daarvan, op enkele tientallen meters er vandaan, zullen de schommelingen nog waarneembaar zijn.

Is deze onderstelling juist, dan verklaart zij ook waarom het trillen geschiedt:

a. onafhankelijk van veenklompen, die vermoedelijk wel hier en daar in het duin voorkomen;

b. onafhankelijk van het feit, of het huis al dan niet goed gebouwd is.

De veronderstelling van den ingenieur Van Ommeren schijnt mij toe veel grond van waarschijnlijkheid te bezitten; mogelijk planten de trillingen zich voort door een met water verzadigde zandmassa.

Ik moet echter opmerken, dat nog niet voldoende bekend is, bij welke huizen beweging is waar te nemen, om met meer zekerheid in deze een oordeel te kunnen uitspreken.

In de tot dusverre onderzochte Gemeentegebouwen te Scheveningen werden eenige trillingen, doch van weinig beteekenis, waargenomen in den toren en in de school aan de Keizerstraat; in de overige Gemeente-gebouwen aldaar is van het verschijnsel niets te bespeuren. Het rapport eindigt aldus:

Middelen, die ter voorkoming van het bezwaar kunnen worden aangewend, zijn hoogst kostbaar en zeer moeilijk uit te voeren.

Daaronder behoort mogelijk ook verlaging van den grondwaterstand, waardoor de voortplanting der trillingen door de alsdan droge zandmassa zou worden opgeheven.

In den tegenwoordigen stand van zaken kan ik niet adviseeren tot het aanwenden van eenig middel tot voorkoming van het ongemak. Het schijnt mij toch toe dat het kwaad niet van zoodanigen omvang is dat gevaar voor de gebouwen is te vreezen.

Aangezien in 1906 de electrische centrale te Scheveningen veel minder zwaar belast zal zijn, omdat zij geen stroom levert voor de electrische tram, laat het zich voorzien dat het verschijnsel zich dan weinig of niet zal voordoen; ook in 1904 was dit, zelfs met stroomlevering voor lijn 9 der electrische tram niet het geval.

De Gemeenteraad van 's Gravenhage nam dezer dagen de zaak in bespreking, het resultaat was, dat het onderzoek verder zou worden voortgezet. Men hield het er in het algemeen voor, dat de Electrische Centrale de schuldige was, doch men achtte uitgebreider

onderzoek noodig. Spoedig zal onzes inziens dan wel blijken, dat zij veroordeeling verdient en haar werk op minder hinderlijke wijze moet verrichten.

Programma der Prijsvraag

UITGESCHREVEN DOOR HET BESTUUR DER CARNEGIE-STICHTING VOOR HET ONTWERPEN VAN HET VREDESPALEIS, BESTEMD VOOR HET PERMANENTE HOF VAN ARBITRAGE MET BIBLIOTHEEK. — Bouwsom *f* 1,600,000.

Art. 1. De mededinging wordt opengesteld voor bouwkundigen van alle landen. Het Bestuur der Carnegie-Stichting zal evenwel eenigen hunner speciaal tot deelneming uitnoodigen.

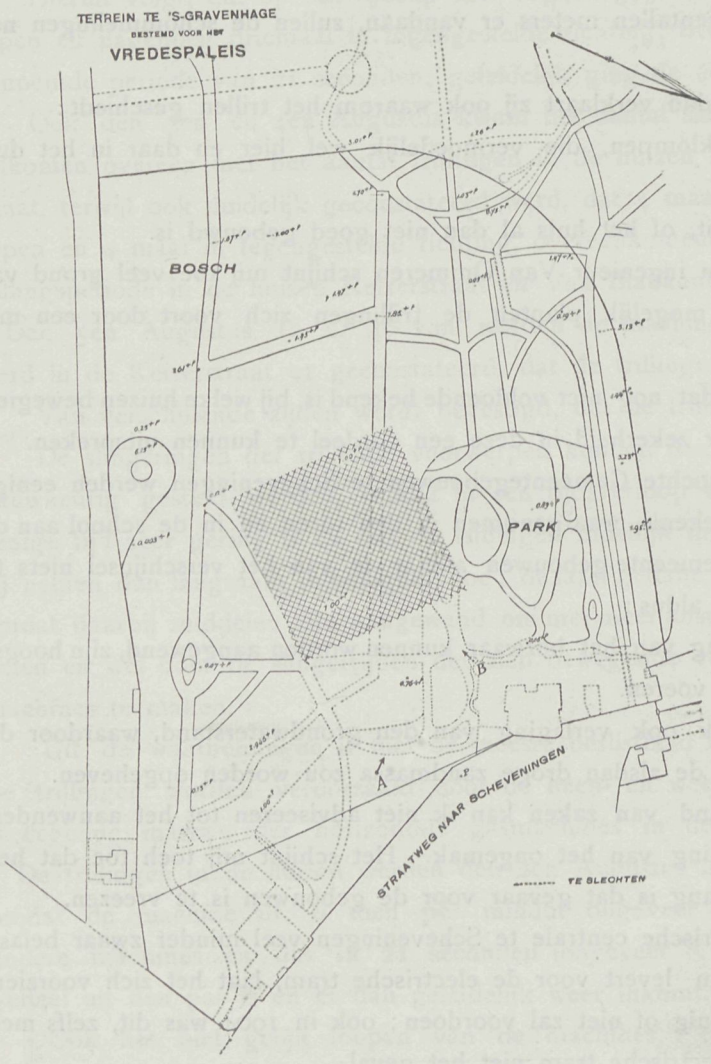

Art. 2. De mededingers moeten zorgen dat binnen zeven maanden na aangifte van dit programma, blijkens daarop vermelde dagteekening, bij het Bestuur der Carnegie-Stichting te 's Gravenhage zijn ingekomen:

a. Het situatie-plan van het gebouw met omgeving, op schaal van 1 : 500;

b. De platte gronden van verschillende verdiepingen, op schaal van 1 : 200;

c. Teekeningen van de vier gevels, op schaal van 1 : 100;

d. Twee verticale doorsneden waarin zichtbaar zijn: het Trappenhuis, de groote Rechtzaal, de kleine Rechtzaal en het magazijn der Bibliotheek, de schaal van 1 : 100;

e. De middentravée van den hoofdgevel met doorsnede, op schaal van 1 : 50;

f. Een travée van het inwendige der groote Rechtzaal, op schaal van 1 : 50;

g. Teekening van de hoofdtrap, op schaal van 1 : 50;

h. Eene perspectief-teekening van het gebouw met zijne omgeving.

De perspectief moet worden genomen van uit het oogpunt, dat op de hierbij gevoegde

terrein-teekening met o is aangeduid. Deze perspectief moet worden geteekend op een blad papier lang 0.80 Meter, hoog 0 60 Meter. Uit deze teekeningen moet de distributie van het gebouw in alle onderdeelen duidelijk zijn na te gaan.

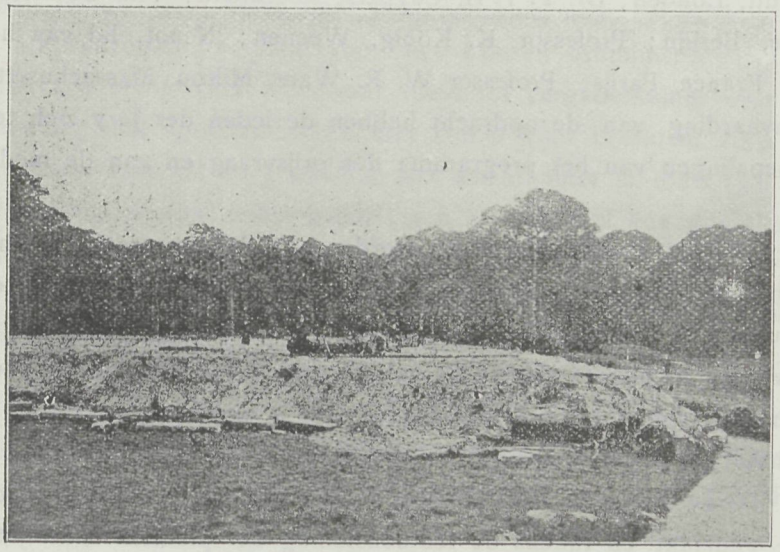

Gezicht op het terrein, genomen van punt A.

De bestemming der vertrekken moet op de platte gronden in de Fransche taal duidelijk worden ingeschreven; verwijzing naar een renvooi is niet veroorloofd.

De teekening van den voorgevel en de perspectief-teekening moeten in kleuren zijn uitgevoerd; de overige teekeningen moeten alle in zwarte inktlijnen zijn geteekend. Pleisterwerk mag bij de gevels niet worden toegepast.

Art. 3. De plannen moeten vergezeld zijn van eene korte memorie van toelichting, geschreven met goed leesbare letters in de Fransche taal en, teneinde met den inzender te kunnen correspondeeren zonder diens naam te weten, van een gesloten en verzegelden naambrief, van binnen vermeldende den naam des ontwerpers voorzien aan den buiterzijde van een adres en een motto, welk motto tevens moet vermeld staan op de teekeningen, de memorie en de verpakking.

Art. 4. De inzendingen, die later dan zeven maanden na de uitgifte van het programma zijn ingekomen te 's Gravenhage, worden niet geopend en blijven ter beschikking van den afzender.

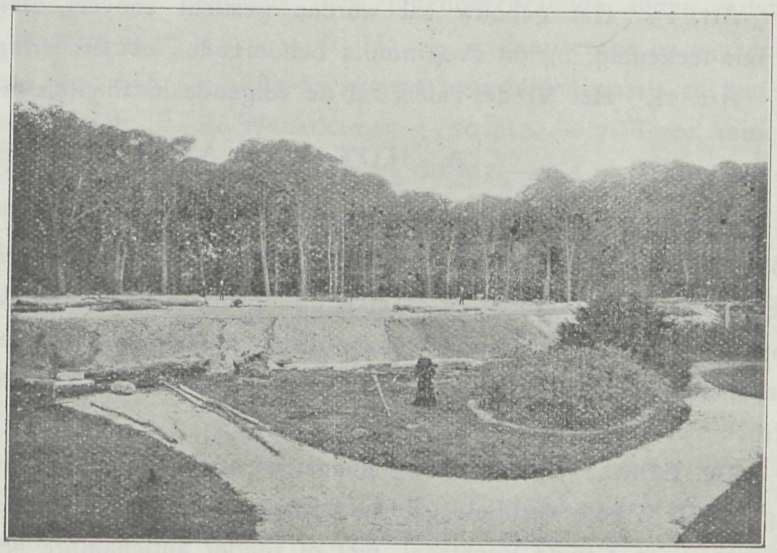

Gezicht op het terrein, genomen van punt B.

Art. 5. Bijaldien de vervaardiger van eenig ontwerp een der bepalingen van het programma niet behoorlijk nakomt, blijft zijn ontwerp buiten aanmerking voor eenige onderscheiding.

Art. 6. De naambrieven van alle inzenders, aan wier ontwerpen eene onderscheiding wordt toegekend, zullen door de Jury worden geopend.

Art. 7. De Jury bestaat uit: de Voorzitter van het Bestuur der Carnegie-Stichting en de Heeren: Th. E. Collcutt, Londen; Dr. P. J H. Cuypers, Roermond; Geh. Ober-Hof-Baurat Ihne, Berlijn; Professor K. König, Weenen; Nénot, lid van het Institut de France, Parijs; Professor W. R. Ware, Milton, Massachusetts.

Art. 8. Door de aanvaarding van de opdracht hebben de leden der Jury zich ten volle vereenigd met alle bepalingen van het programma der prijsvraag en van de mededinging geheel afgezien.

Art. 9. Door de Jury zal de voorkeur gegeven worden aan de ontwerpen, die het best aan de eischen van het programma beantwoorden en uit het oogpunt van kunst en constructie het meest uitmunten.

De volgende prijzen worden uitgeloofd: een prijs van *f* 12.000; een prijs van *f* 9.000; een prijs van *f* 7.000; een prijs van *f* 5.000, twee prijzen van *f* 3.000.

Art. 10. Na bekendmaking van de uitspraak der Jury worden alle ingekomen plannen gedurende eene maand te 's Gravenhage in het openbaar tentoongesteld, terwijl het rapport der Jury wordt openbaar gemaakt en tijdens de tentoonstelling der plannen daarbij ter inzage gelegd.

Art. 11. Ter bekoming van inlichtingen zullen de mededingers zich kunnen wenden tot den Heer D. E. C. Knuttel, architect te 's Gravenhage, No. 16, Fluweelen Burgwal.

Art. 12. De bekroonde ontwerpen worden eigendom der Carnegie-Stichting. Indien aan den bekroonde de uitvoering van zijn ontwerp wordt opgedragen, zal de verworven prijs in mindering komen van zijne belooning als bouwmeester.

Art. 13. Het gebouw zal worden gesticht zooveel mogelijk ter plaatse als op de terrein-teekening, bij dit Programma behoorende, met arceering is aangeduid.

Art. 14. Het Vredes-Paleis zal de volgende localiteiten moeten bevatten:

A. HOF VAN ARBITRAGE.

ONDERHUIS. 1. Conciergewoning, 4 kamers en keuken enz., direct van het Park toegankelijk en door een diensttrap verbonden met de verdiepingen. — 2. 2 reservevertrekken, goed verlicht en in elkaar loopend. — 3. Locaal voor de centrale verwarming, met bergplaats voor brandstoffen. — Stenografenkamer. — Verder jassenkamers, toiletten, knechtskamers, wachtkamers en bergplaatsen, naar gelang de ruimte toelaat en de constructie medebrengt.

BEL ETAGE De vloer mag hoogstens 2.50 M. boven den grond rondom het gebouw liggen. 1. Groote vestibule met hoofdtrap. — 2. Trap naar het onderhuis. — 3. Portierskamer. — 4. Groote Rechtzaal, met of zonder antichambre 280 à 300 M2. met los podium en met een galerij, hetzij langs een zijwand, hetzij aan het einde. — 5. Kleine Rechtzaal 140 à 150 M2. — 6. Bij elke Rechtzaal een Raadkamer, ieder groot 40 à 45 M2. met spreekkamer en toilet- en jassenkamer. (Wanneer de Raadkamers bij elkaar liggen, zal één spreekkamer met toilet en jassenkamer voor beide voldoende zijn. — 7. Twee kamers

voor partijen in het geding, ieder groot 40 à 45 M2. — 8. Griffiekamer met kluis (2 bij 2 M.) 40 à 45 M2. en boekenlift naar de verdieping. — Verder jassenkamers, toiletten en bodenkamers. De Raadkamers moeten ieder afzonderlijk een uitgang hebben hetzij rechtstreeks, hetzij door het onderhuis, naar het Park.

VERDIEPING. 1. Zaal voor het Conseil Administratif van het Permanente Hof van Arbitrage ± 90 M2. (de zaal dient tot vergaderkamer voor 30 à 35 personen rondom een tafel) met antichambre en met kamer voor President 20 à 25 M2. — 2. Kamer voor Secretaris-Generaal 40 à 45 M2. met wachtkamer en toilet 15 à 20 M2. — 3. Twee kamers voor Secretarissen ieder groot 25 à 40 M2. met één wachtkamer en toilet. — 4. Twee kamers voor bureau-personeel ieder groot 20 à 35 M2. — 5. Archiefkamer (of twee kamers) te zamen groot ± 80 M2. — 6. Vier studeerkamers, ieder groot 20 à 25 M2. Voorts jassenkamers, toiletten en bodenkamers.

B. BIBLIOTHEEK.

(Zoo te bouwen dat zij een afgescheiden deel van het Vredespaleis vormt, met eigen hoofdingang van het Park en inwendigen toegang van uit de Bel-Etage van het Hof van Arbitrage).

ONDERHUIS. 1. Conciergewoning, 4 kamers met keuken enz. direct van het Park toegankelijk en door een diensttrap verbonden met de verdiepingen. — 2. Bergplaatsen en pakkamers. — 3. Binderij. — 4. Locaal voor de centrale verwarming met bergplaats voor brandstoffen. — 5. Reservekamers.

BEL-ETAGE. De vloer mag hoogstens 2.50 M. boven den grond rondom het gebouw liggen. 1. Portierskamer. — 2. Magazijn der Bibliotheek, brandvrij ± 500 M2 (met 10 000 M. boekenplank in vijf verdiepingen) aan minstens twee tegenovergestelde zijden verlicht door vensters. — 3. Twee leeszalen ieder groot ± 60 M2. — 4. daarnevens bureau voor uitgifte van de boeken 40 à 45 M2. — 5. Twee kamers voor bibliothecaris en onderbibliothecaris ieder groot 40 à 45 M2. — 6. Wachtkamer ± 20 M2. — 7. Twee kamers ambtenaren ieder groot ± 25 M2. — 8. Kaartenkamer ± 60 M2. — 9. Catalogiseerkamer ± 60 M2. Jassenkamers, toiletten en bodenkamers.

VERDIEPING. 1. Bestuurskamer van de Carnegie-stichting ± 40 M2 met spreekkamer ± 30 M2. — 2. Kantoor ± 40 M2. — 3. Reservekamers. Jassenkamers, toiletten, bodenkamers.

Uitgegeven te 's Gravenhage den 15e Augustus 1905.

Het Bestuur der Carnegie Stichting,
VAN KARNEBEEK, *Voorzitter.*
S. VAN CITTERS, *Secretaris.*

Nauwelijks had dit program het licht gezien of er rezen reeds bezwaren. Zoo komt de heer Mr. I. M. van Stipriaan Luïscius in het weekblad van het recht reeds tegen de innerlijke verdeeling op. Tienduizend meter boekenplanken is wel wat ruim genomen tegenover de voorraad boeken die over onderwerpen loopen, die hier geschikt plaatsing kunnen vinden. Ook zocht ZED. naar een lift, maar de hoofdzaak is, dat de rechtszalen van

ongeschikte afmeting zijn. Een zaal van 300 M2 en een van 150 M2 dan is die groote bepaald ongeschikt en zou het beter zijn van die groote twee kleinere zalen te maken. Dit bezwaar zou wanneer het gegrond mocht blijken na de bekroning, wanneer nog tal van wijzigingen zullen voorkomen, in gedachte gehouden kunnen worden. Een ander feit is, dat het bericht de ronde doet, dat het bestuur der stichting bepaalde uitnoodigingen tot deelname aan enkele architecten deed, zooals art. 1 in uitzicht stelt. Daaronder worden voor ons land genoemd de Heeren: Ed. Cuypers en Jan Springer. — Die bevoorrechting vatten wij niet, een prijsvraag die algemeen is, ken dat niet, en is het een zonderlinge uitnoodiging als die geschiedde. — Op die wijze geeft het te denken en zou dit een zijdelingsche druk op de beoordeeling en uitspraak kunnen uitoefenen, waar de opvatting van het program ruim is, zou het wenschelijk zijn, dat die opvattingen geen gevolg hadden. Maar wat beteekent dan die speciale uitnoodiging?

Prijsvragen uitgeschreven door de Vereeniging Architectura et Amicitia in 1904.

Het rapport vermeld dat op de prijsvraag

EEN MONUMENTAAL BOUWWERK.

Ontwerp voor een Vereenigingsgebouw voor A. et A. Daarop was ingekomen een ontwerp onder het motto »Illusie«.

De conclusie was: Over het geheel genomen; beantwoordt het ontwerp niet aan de vraag voor een monumentaal bouwwerk en kan het ook om bovengenoemde redenen o.i. niet in aanmerking komen voor den 1sten prijs van *f* 75. Wij stellen echter voor daaraan den 2den prijs *f* 25 met getuigschrift toe te kennen.

ONTWERP VOOR EEN BURGER WOONHUIS.

8 Ontwerpen onder de mottos: 1. »Willy«, 2. »Pax«, 3. »Op 't kantje af«, 4. »Type«, 5. »Ster in cirkel« (geteekend), 6. »Sweethome«, 7. »Eigen haard is goud waard«, 8. »A. et A.« (geteekend).

De conclusie was: Alhoewel bij No. 8, motto »A. et A.« de gevelteekeningen niet geheel in inkt gezet zijn, kan men toch voldoende over de geheele compositie oordeelen, temeer daar hierbij een zeer goed en schoon detail van het voornaamste deel van den gevel gevoegd is. Daarbij heeft dat ontwerp ongetwijfeld de grootste verdienste uit aesthetisch en constructief oogpunt, zoodat het o.i. voor den eersten prijs in aanmerking komt. Bedrag *f* 40 met getuigschrift. Voor den tweeden prijs *f* 10 met getuigschrift komt in aanmerking No. 7, motto »Eigen haard is goud waard«, terwijl het motto 1. »Willy«, 5. »Ster in cirkel« (geteekend) en 4. »Type« een eervolle vermelding verdienen.

ONTWERP VAN EEN HOUTEN HEK MET INRIJPOORT VOOR EEN LANDHUIS.

2 Ontwerpen onder de motto's »*Miek*« en »*Veluwe*«. De conclusie was: bij vergelijking der twee ontwerpen, getuigt motto »*Miek*« van flinke opvatting. Wij stellen voor het bedrag der prijzen gelijkelijk over deze beide ontwerpen te verdeelen, dat is *f* 35.—, alzoo ieder *f* 17.50 met getuigschrift.

Voorgevel.

Rechter Zijgevel.

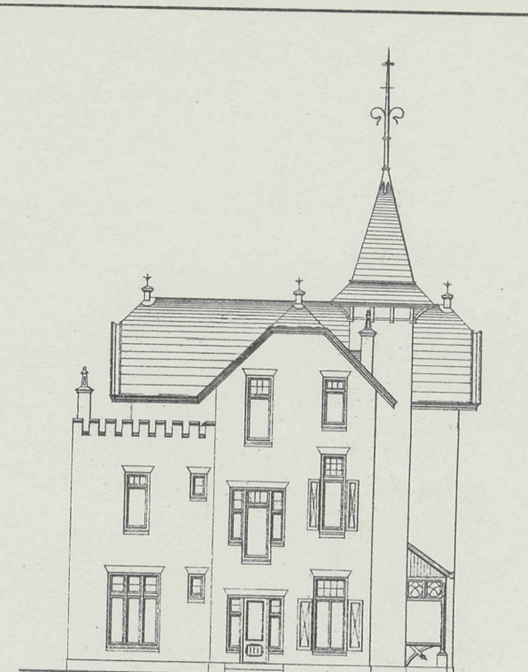

Linker Zijgevel.

Begane grond.

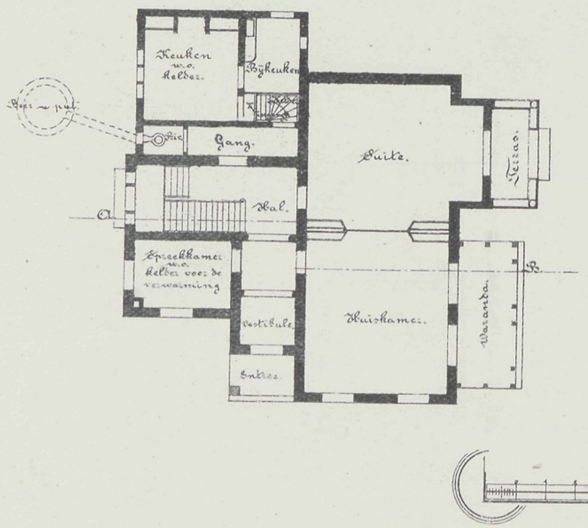

Verdieping.

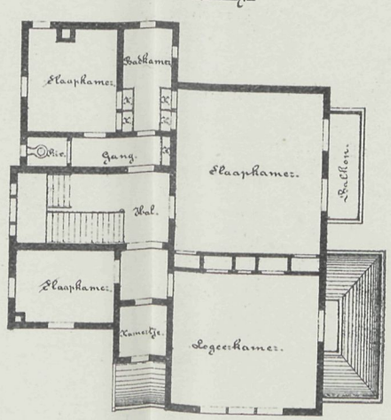

Doorsnede A-B.

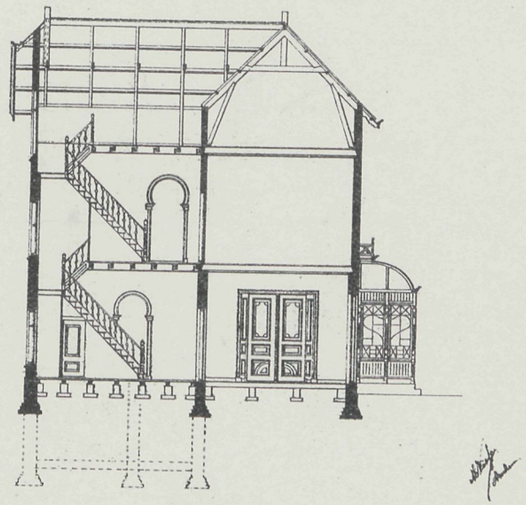

Ontwerp voor eene villa

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

31 Augustus 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 18.

Bij de Platen.

Ontwerp van een Heerenhuis,

door A. C. J. ACHILLES.

Flinke gevels en ruim ingedeelde plannen biedt het ontwerp, waarvan de plaat de gevels, de tekstfiguren de plannen en doorsnede teruggeven. Eenvoudig van vorm voldoet het geheel door passende raamverdeeling en goede bekrooning.

Doorsnede A-B.

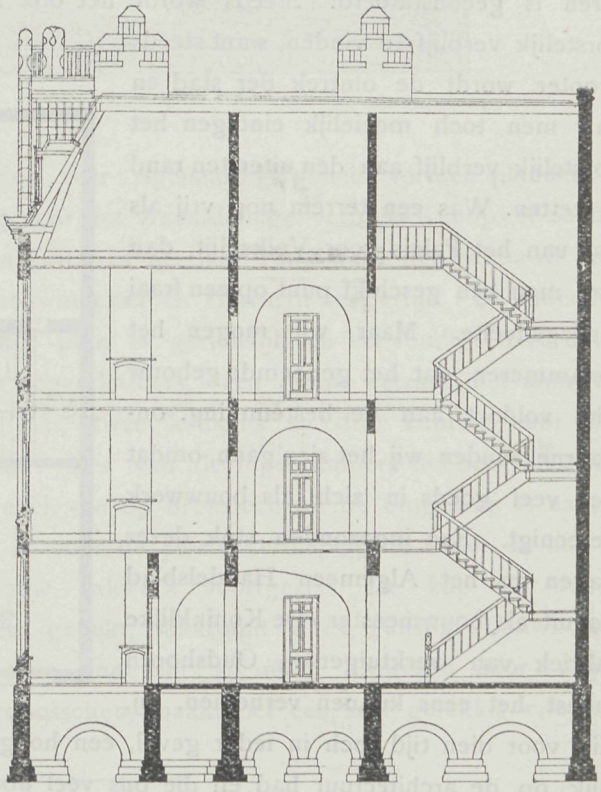

Zal Amsterdam zijn paleis nog tot Raadhuis zien gewijzigd?

Die vraag trekt eveneens de aandacht der Vereeniging A. et A. en wel in dezen zin:

1e. Vindt u het gewenscht te trachten het raadhuis van van Campen, weder zijn oude bestemming te hergeven?

2e. Hebt u een denkbeeld dat dit te verwezenlijken zou zijn zonder al te groote uitgaven voor de gemeente Amsterdam?

3e. Waar zou volgens u de meest geschikte plaats zijn voor een vorstelijk verblijf te Amsterdam?

Het antwoord eveneens van de heer Prof. Evers en Klinkhamer komt in hoofdzaak hierop neer, dat de gewijzigde bestemming te betreuren valt, het is echter de vraag, of het aan de tegenwoordige eischen voor de gemeente administratie zou voldoen Eene juiste plaats voor een vorstelijk verblijf wordt niet aangegeven. In dat korte antwoord is zeer veel waar. Nu Amsterdam bezig is het tegenwoordige Stadhuis te verbouwen en dat op waarlijk verdienstelijke wijze doet, wordt het teruggaan naar het oude verblijf steeds meer onmogelijker. Het is eene illusie die wij zullen zien vervliegen en daarom te meer ware het zeker wenschelijk, het de tegenwoordige bestemming te laten behouden, zoo min mogelijk te wijzigen, maar vooral ook geen verval te laten intreden, zooals hier en daar de laatste jaren is geconstateerd. Steeds wordt het ook moeielijker een geschikt terrein voor een vorstelijk verblijf te vinden, want steeds grooter wordt de omtrek der stad en kan men toch moeielijk eindigen het vorstelijk verblijf aan den uitersten rand te zetten. Was een terrein nog vrij als dat van het Paleis voor Volksvlijt, dan had men een geschikt punt op een fraai stadsgedeelte. Maar wij mogen het bejammeren, dat het genoemde gebouw niet voldoet aan de bestemming, ongaarne zouden wij het zien gaan, omdat het veel goeds in zich als bouwwerk vereenigt. Een ingezonden stuk dezer dagen in het Algemeen Handelsblad noemt als bouwmeester »De Koninklijke fabriek van werktuigen«. Oudshoorn moest het eens kunnen vernemen, hij, die voor dien tijd toch in ieder geval, een hoogst ondernemend man was, die een goede blik op de architectuur had en die ons veel goede gebouwen achterliet. Zoo raakt zelfs

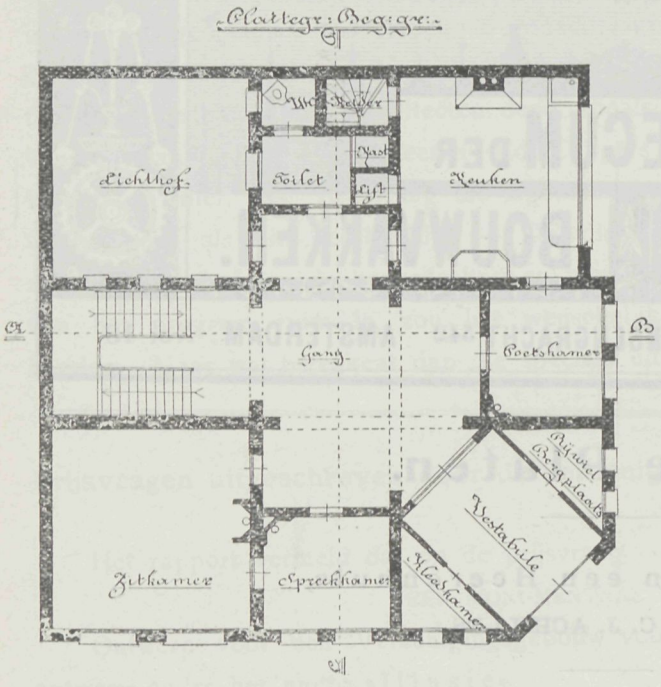

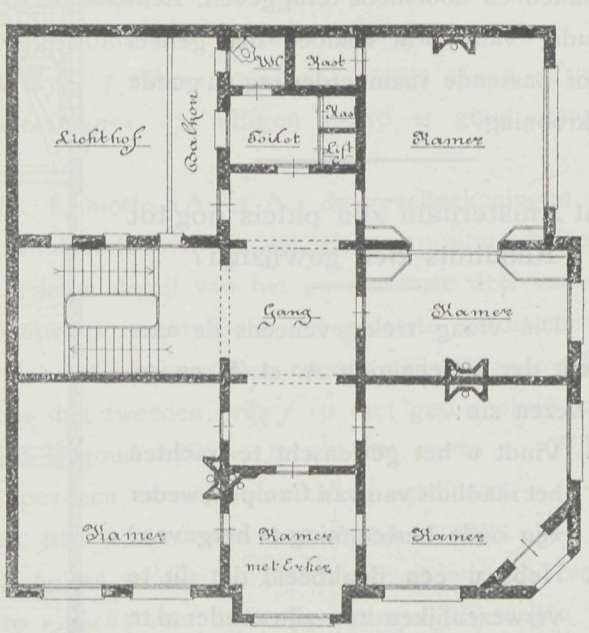

de meest gevierde eenmaal in het vergeetboek. Amsterdam's Stadhuis, dat wij tot een der grootste scheppingen der architectuur in ons land rekenen, zal wel nimmer de oorsponkelijke bestemming weder verkrijgen, en zou dat toch ook in vele opzichten jammer zijn, want men zou voor de geheel gewijzigde dienst, allerlei lokalen behoeven, die noodzakelijke verminking zouden vormen. Alleen als vergaderlokaal voor het Bestuur, het te gebruiken, is tegenover den zuinigen toestand waarin het beheer moet gaan, niet gebillijkt, en zal de vraag over dit punt naar wij wenschen, ook de toekomst nader voorlichten.

Vreemdelingenverblijf „Knoop" in den Harz.

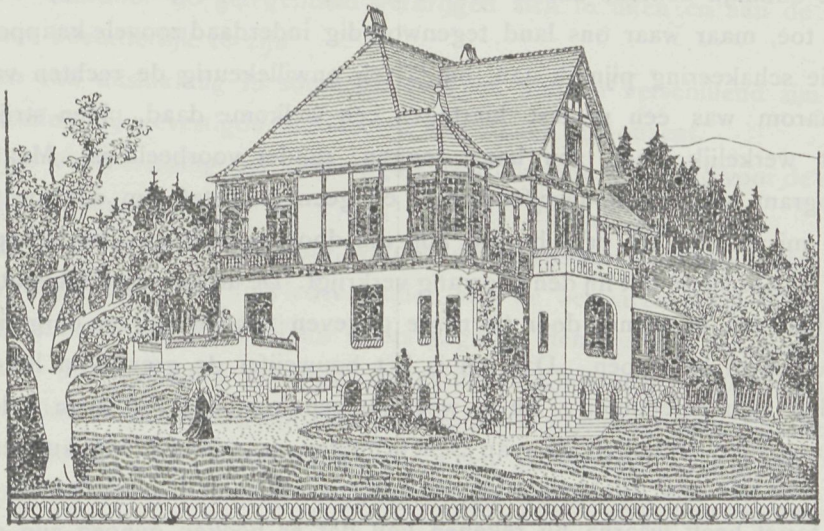

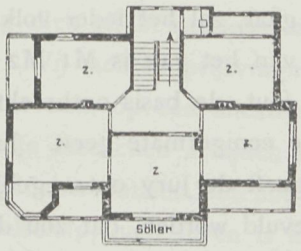

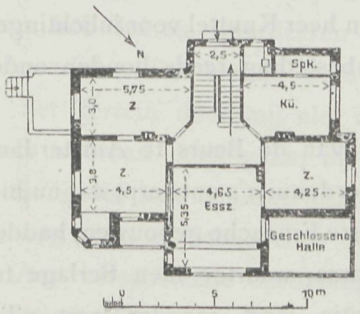

Een zeer eigenaardig geheel vormen plannen en gevels voor het vreemdelingenverblijf »Knoop« te Sachsa in den Harz. In het jaar 1903 werd het gebouwd door den bouwmeester G. Hartman te Berlijn. De indeeling van het plan is geriefelijk en eenvoudig. Het bevat negen logeerkamers, een groote eetzaal met aangrenzende hal, twee keukens en drie kamers voor den eigenaar. Zes van de logeerkamers hebben terrassen. De gevel, die op broksteen uit de omgeving is aangelegd, is voor de eerste verdieping, tot aan de kap in houtbouw vakwerk voortgezet. De kap met roode pannen gedekt, bekroont alles gunstig. Bouwkosten bedroegen ongeveer 10 mille. Omringd door talrijke dennenbosschen, maakt het een zeer gelukkig effect.

Prijsvragen.

De prijsvraag voor het Vredespaleis treedt niet vredelievend in de wereld. Daar zijn ernstige bedenkingen tegen gerezen. Wij hebben in onze vorige aflevering reeds enkelen genoemd. De grootste achten wij dat er voorkeur is gegeven; want waartoe dat. De heer Kromhout critiseert dit feit dan ook flink, hoewel wij het betreuren, dat de genoemde personen tenminste één daarvan, een geduchte veeg van hem krijgt. Dat is jammer, want tegenover de beschouwingen van den heer Kromhout, kunnen wij weder andere beschouwingen stellen, lijnrecht daarmede in strijd en waarbij het gewogen en te licht bevonden, een geheel ander karakter verkrijgt. Personen blijven buiten de kwestie. Een ieder zal het onbillijk achten, dat er twee uitverkorenen zijn, hoe die zijn en wat zij zijn doet er niet toe, maar waar ons land tegenwoordig inderdaad zoovele knappe deskundigen telt, doet die schakeering pijnlijk aan, omdat zij onwillekeurig de rechten van velen verkort, en daarom was een protest hiertegen een welkome daad. Men strijde tegen het beginsel dat werkelijk, men zou haast zeggen: zonder voorbeeld is. Maar vooral ook, dat het program wel een bouwcijfer noemt en geen maatstaf, om daartoe te geraken is een kapitale misvatting. De prijs beslist. Hij, die door geen bouwcijfer is beperkt, kan zoo ontzaggelijk idealiseeren, dat hij den voorrang verkrijgt. De uitvoering blijft echter in gebreke, omdat er millioenen te weinig door Carnegie gegeven zouden zijn, om dergelijke schepping tot de werkelijkheid te roepen. Daarom is het bouwcijfer de grens van het veld waarop de strijdenden zich vereenigen. En al weet nu een Japanner van geen palen onder zijn huis, van mogelijke trillingen die van Scheveningen naar Den Haag kunnen overloopen, al weet hij niet wat een drieklezoor of een mop is, de mop in anderen zin is voor hem, dat hij een tarief heeft waarna hij rekenen kan dat er boeken genoeg zijn om te kunnen worden geraadpleegd. Een rekenmeester zal hij wel zijn, wij zien dat uit zijn goed gerichte en zoo eervol beeindigde strijd. Zooals het den Japanner gaat, zal het ieder volk gaan, het tarief zal ze brengen tot elkander, want de grondslag van het vak is M1 M2 M3 in zooverre dus geen onbekenden voor hen. Dat is een grove fout, de basis ontbreekt. Er is geen punt van vergelijk dat de kostenrekening ten minste eenigermate geeft. Juist die groote vrijheid maakt het onderling vergelijk moeielijk, geeft de Jury ontzaggelijk veel werk. Wa neer de prijsuitschrijving daarmede kon aangevuld worden, dat zou de taak voor het doel veel bevredigen. Enkelen zien in het geheele zaakje een sturen naar een onzer rijksbouwmeesters en waar nu reeds de naam van den heer Knuttel voor inlichtingen genoemd wordt, gaat het, men zegt verder, en ziet de aanbesteding reeds houden onder des heeren Knuttel's beheer.

Zoo ongewoon zijn die dingen niet, hoe liep de bouw van de Beurs te Amsterdam, en wanneer nu het eerste project ware opgevolgd, volgens Cordonnier's ontwerp, dat nu niet in Amerika bestudeerd was geworden, maar op een der beste Fransche gebouwen, hadden wij dan niet beter afgeweest, dan met die zwijgende massa, waartoe men Berlage tot uitvoering drong. De Vereeniging Architectura et Amicitia viert spoedig feest. Tot verhooging hare feestvreugde heeft zij van allerlei bedacht. Het lang niet minste daaronder

is, de beantwoording van gestelde vragen. *) Een daarvan handelt over prijsvragen. Dat was uitstekend gezien, en zal wellicht aanleiding geven, dat het laatste nieuws op dit gebied in het breede besproken wordt.

De vraag dan luidt: 1. Hebt u in 't algemeen tegen het stelsel van prijsvragen voor alle openbare gebouwen van eenige beteekenis? 2. Waaraan is volgens u het dikwijls mislukken van prijsvragen toe te schrijven? 3. Hoe is aan de bezwaren in deze te gemoet te komen.

Deze vraag is aan specialiteiten in het vak voorgelegd en schrijft de heer Prof. Henri Evers en Prof. I. T. Klinkhamer hierover het volgende:

1. Persoonlijk ben ik sterk voorstander van het stelsel der publieke prijsvragen, omdat jonge talenten daardoor de gelegenheid verkrijgen zich te uiten en aan de ontwikkeling der architectuur bevorderlijk te zijn;

2. De redenen van mislukking in sommige gevallen kunnen verschillend zijn als: weinige lust tot deelneming bij gevestigde architecten van naam ten onzent.

Onvolledige voorbereiding der prijsvragen, onvoldoende waarborg voor de concurrenten en onvoldoende belooning.

3. Zorgvuldige studie van het program, voldoende bouwsom in verband met de gestelde eischen, zorgvuldige keuze der Juryleden, zullen aan de bezwaren zeker tegemoet komen.

Uit bovenstaande door Prof. Henri Evers gegeven denkbeelden waarmede Prof. J. F. Klinkhamer zich in hoofdzaak vereenigt, blijkt instemming met prijsvragen mits op een gezonde basis. Ook hier wordt gesproken van voldoende bouwsom en mag men aannemen, dat daarin de bedoeling ligt op conditien voor elken mededinger begrijpelijk.

De Vereeniging A. et A. deed goed het artikel prijsvragen eens op te rakelen; wij hebben het meermalen geschreven. 't Is noodig, want prijsvragen zijn de levensaderen van ons vak, doen het vak bloeien, vormen de jongeren, houden de ouderen bezig op den weg dien zij bewandelen en zijn dikwerf oorzaak dat anders verloren krachten behouden blijven. Wij achten prijsvragen in vele gevallen het goud van onzen werkkring. Alleen, het komt aan, op een alleszins eerlijke afwikkeling en dat is juist het gevaarlijkste punt. De meeste menschen schijnen nu eenmaal zooveel neiging tot het lage te hebben, dat zij geen middelen ontzien om hun eigen-ik te doen zegevieren en komt een prijsvraag in zulk een gezelschap, haar leven is kort.

Prijsvragen hebben bij mij altijd steun gevonden, omdat ik bij ervaring het goede ervan heb leeren waardeeren en weet wat zij tot de vorming van ons bestaan kunnen medewerken. De leeftijd klimt, en ook dikwerf gewijzigde levensomstandigheden maken dat het terrein door mij niet meer betreden wordt, maar wat de ervaring leerde zal mij steeds vooraan doen gaan, bij hen die de prijsvragen voor ons vak hoog zullen houden, in elk geval kan daarom juist mijn oordeel waarde hebben omdat het niemand thans in den weg staat of benadeelt.

Aan verschillende oproepingen gaf ik gevolg en verkreeg van Mij. tot bevordering der Bouwkunst, bekroning voor arbeiderswoningen, stationsgebouw en muziektent. Van de

*) Zie ook pag. 137.

Vereeniging Architectura et Amicitia, voor een museum. Van de Mij. van Landbouw voor arbeiderswoningen. Van de Prot. Gemeente te Grosthuizen, voor het Kerkgebouw. Van de Gemeente Heusden, voor het Raadhuis. Van het Arm-Bestuur te Arnhem, voor het Bestedelingenhuis en enkele van kleineren omvang de prijs en juist die arbeid gaf mij gelegenheid tot studie, was inderdaad hoogst aanmoedigend. Kwam er dan een antwoord loffelijk vermeld, zooals bij de prijsvraag Gebouw voor den Werkenden Stand en anderen, dan gaf dat toch, al was het geen bekrooning, moed tot voortwerken en juist het onderling vergelijk der verschillende inzendingen maakte de beste leerschool uit. Maar dan ook bleek, wat het zeggen wil, wanneer het program goed gesteld is. Het Nederl. Onderw. Genootschap schreef ook eens een prijsvraag uit. Het wenschte alle scholen in hunne onderdeelen toegelicht; de prijsvraag, hoewel de prijs *f* 500.– was, bleef onbeantwoord. 't Volgende jaar werd deze herhaald en nu waagde ik er mij aan met boekdeelen, schrift en teekeningen. Van de dertien beoordeelaars waren zeven schoolmeesters, de overige bouwkundigen; volgens de laatsten, kwam den arbeid de bekrooning toe, de eerste vonden de paedagogische eischen niet genoegzaam behartigd en de spaarpot van het Onderwijzersgenootschap behoefde niet aangesproken. In eene algemeene vergadering van de Mij. tot bevordering der Bouwkunst is dit onderwerp nog ter sprake gekomen en de loop ervan afgekeurd. Daar zit juist het gruwel van de prijsvragen, en wel, dat zij niet alleen wat program van inrichting betreft, maar ook voor beoordeeling de evenredig geschikte krachten moeten tellen. Wij zouden het toejuichen wanneer de prijsvragen weer herleefden, want zij brengen meenigeen naar voren, die anders nooit genoemd zouden zijn, zij geven lust en moed voor het leven. Maar de jury drage zorg, dat hare uitspraak worde nagekomen. Een werkelijk bekroond ontwerp, dat aan al de gevraagde bepalingen voldoet, bouwe men zooals het beoordeeld is en men krijgt een goed werk. Is het voor de bekroonde niet om te gaan malen wanneer hij ziet dat een ander zijn werk uitvoert en verminkt, die voorbeelden zijn niet zeldzaam. Is de bekroonde een nog jongen man, aarzelt men hem zulk een belangrijk werk toe te vertrouwen, welnu men geve hem tot steun oudere krachten en de uitvoering zal er bij winnen maar men sluite hem in geen geval uit. De meeste prijsvragen mislukken omdat het program onvolledig is en omdat de jury niet goed gekozen en de bepalingen niet vertrouwbaar zijn gesteld. Nu is het waar dat alle feiten voor verschillende beschouwingen vatbaar zijn, dat zelfs de beste prijsvraag critiek kan verkrijgen, maar toch is die kans, wanneer alles goed gesteld is, zeer gering te achten.

Veel beter dan eenig examen werkt een prijsvraag mede om den ontwerper zijn plaats te geven. Bij een examen zijn het lang niet altijd de beste krachten die slagen, daar komt zooveel geluk bij in het spel. De minste opwinding brengt de geëxamineerde in de war en doet hem dikwerf geheel anders handelen, dan hij zelf beter weet. Examens zijn gelukskansen. Dat is een prijsvraag niet, daarbij wordt kalme, rustige studie vereischt, daarbij is vergelijk tusschen de onderwerpen mogelijk, zonder dat de personen erbij betrokken zijn, gaat het altijd alleen om het werk, en komen de beste krachten als vanzelf naar voren. Wil men dus geene bezwaren bij de prijsvraag ondervinden, dan houde men zich stipt aan de gestelde voorwaarden, bekrone en late dat uitvoeren, gesteund door de

middelen die men noodig acht, maar brenge het nooit in andere handen. Daarbij moeten de prijsvragen voor openbare gebouwen alleen ter mededinging open staan voor de landgenooten. Carnegie's stichting staat hier buiten, dat is een internationale zaak, daarop heeft een elk recht, maar dat men indertijd voor den bouw van een Rijksmuseum te Amsterdam, buitenlanders liet mededingen is een dwaasheid, evenzoo bij de Beurs, en wat zijn de gevolgen daarvan geweest, dat bij geen dier gebouwen het eerst bekroonde, dat van buitenlanders was, is uitgevoerd, dat er strijd en geknoei ontstond, dat inderdaad op de prijsvraag zeer slecht inwerkte. Daarom blijve elk gebouw in het land waar het te huis behoort, bij den landgenoot, zij begrijpen hunne eigen behoeften en bouwstijlen toch het best.

Ook zij bij iedere prijsvraag die dienen moet voor een bepaalde bestemming verplichtend gesteld, dat de bekroonde de uitvoering verkrijgt, dan alleen komt alles tot waarde en daarvan is men veelal niet zeker, de bekroonde krijgen een deel, en zijn werk wordt zonderling hervormd door anderen dikwerf onmogelijk gemaakt. Dat mag niet, er zij dus bij de behandeling der prijsvragen een vasten stelregel waaraan men gebonden is en waar die bestaat, zal de lust tot medewerking niet ontbreken, daar zullen prijsvragen heilzame middelen vormen om het goede te verkrijgen en te geven. Ik herinner mij altijd dat in het Noorden van ons land, een rijk burger eens een prijsvraag voor een woonhuis uitschreef. Dat was koren op den molen. Aan het werk en de arbeid ging in zee. Geruimen tijd later kwamen de teekeningen aan mijn adres terug. Men had de naambrief eenvoudig opengemaakt en de jury die niet genoemd was, had bestaan uit den bouwheer en een opzichter van den Rijkswaterstaat.

Toevallig met den bouwheer in kennis komende, informeerde ik nader naar de prijsvraag, het antwoord was, ik had er zeer veel, kamers vol en toen heb ik met mijn beoordeelaar er maar een uitgekozen, de man maakte een beweging met zijn been of hij zeggen wilde, een uitgeschopt. Wanneer dergelijke handelingen mogelijk zijn, dan komen de prijsvragen in discrediet, daarom blijve men waken en critiseeren, dat de jury goed en het program in evenredigheid zij.

De Vereeniging Architectura et Amicitiae die altijd zoo flink op het gebied der prijsvragen voortgaat, die menigeen een weg tot studie geopend heeft, deed, wij herhalen het, een zeer goed werk, door in haar blijde uren aan de prijsvragen te denken, die thans als uitgestorven daardoor wellicht weder kunnen herleven. Vooral wanneer op hun verzoek mannen als Evers, Klinkhamer enz., zich daarvoor gunstig uiten, kan dit voor de toekomst nut hebben.

Bond van Technici.

Bovengenoemden Bond verzoekt ons het volgende te willen opnemen:

De Commisse benoemd door den Bond van Technici in zake het Middelbaar Technisch Onderwijs, richtte het verzoek tot den nieuw benoemden Minister van Binnenlandsche Zaken, om zijn aandacht te wijden aan het door de vorige regeering ingediend wetsontwerp voor de stichting van eene Centrale Middelbare Technische School.

Zij wees in haar verzoek er op, dat, aangezien dit onderwijs in geen enkel opzicht een partijzaak is, er dus geen enkel bezwaar behoeft te bestaan, voor welke regeering ook, om dit vraagstuk eens tot oplossing te brengen.

Papierolin.

De firma C. J. Jung & Co. te Amsterdam zond ons een tweetal monsters eener nieuwe vinding, genaamd Papierolin. Het is dunne papierstof die aan de onderzijde bedekt is met een weefsel, dat aan het behangdoek doet denken, echter grooter van mazen is. Het geheel is sterk verbonden en kan dus tegen het gebruik, terwijl het gladde vlak voor vet ondoordringbaar is. De fabricatie is om te dienen tot dekking van parket of houten vloeren, marmer, hardsteen enz. wanneer de schilders aan het werk zijn. Het lastige der olievlekken wordt hierdoor vermeden, door dit als dekking aan te brengen. H t is licht en in rollen van 50 Meter bij een breedte van 1.25 M. en 1.40 M. te verkrijgen tegen 30 en 40 cent per Meter. Het lastige kleeden leggen is dus niet meer noodig en zeker zal het fabrikaat gaan behooren tot de werktuigen die de schilder noodig heeft, daar de condities van verkoop melden, dat het geschikt is om meermalen gebruikt te kunnen worden.

Een praktisch zakboekje.

Het artikel zakboekjes voor bouwkundigen is legio. Veelal is het zakboekje een studieboek en krijgt daardoor een omvang die het gebruik niet in de hand werkt, en verliest daardoor in waarde. Dat begreep de Heer P. J. Vermaas te Rotterdam en in overleg met de Patroonsvereeniging Rotterdamsche Bouwkring »Algemeen Belang« stelde hij een zakboekje saam, dat juist genoeg geeft om praktisch nuttig te zijn. De Vereeniging gaf het uit en vandaar is het geen winstzaakje, de exemplaren zijn verkrijgbaar tegen *f* 0.60. Velen, vooral zij, die op het werk voortdurend tot kleine berekeningen en verhoudingen noodig hebben, zullen zich dat boekje aanschaffen, waarvoor aanvrage bij den Secr. den Heer P. Vermeyden Azn., N. Binnenweg 460 te Rotterdam kan gedaan. Om een kort overzicht te geven bepaald de inhoud. Oppervlakten van vlakke figuren en inhouden van lichamen. Uitzetten en meten van hoeken als bijv. die waaronder het licht binnenvalt, hoeken van rooilijnen enz. Soortgelijk gewicht bij gassen, metalen enz., wat vooral bij de toepassing der monierwerken gemak geeft. Draagkracht van houten balken, een werkelijk geriefelijke aanwijzing, die veelal op de ervaring berustend, wel eens daardoor geheel vervormd toegepast wordt. Evenzoo draagkracht van ijzeren balken. Heipalen, ijzeren kettingen, touw enz., met hunne capaciteit. Metselsteen en dakpannen in afmeting en hoeveelheid die in de verschillende meters gaan, herleiding van maten, uurloontafel enz. kortom een inhoud die noodig en nuttig is te weten voor elk praktisch bouwkundige. Een serie wit papier die vervangen kan worden sluit het boekje, dat net, billijk en met goed gekozen onderwerpen gevuld velen zal voldoen.

Ontwerp heerenhuis

Zijgevel

Voorgevel

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

14 September 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 19.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een blok woonhuizen.

door G. W. HAMER.

Een drietal aaneengekoppelde woonhuizen, waarvan de middelste indeeling verschilt met die der beide buitensten en uiterlijk een flink geheel vormende, maken het ontwerp uit dat de plaat weergeeft. De gevel eenvoudig opgevat, voldoet door de geschikte verdeeling, de plannen zijn gerieflijk en ruim met goede trapverdeeling.

Stilstand in de Bouwbedrijven.

Amsterdam heeft voor de bouwvakken een tijd gehad, lang niet onvoordeelig. De uitbreiding der gemeente is in de laatste dertig jaren geweest in eene verhouding, nooit te voren gekend. Zijn er, onder al die bedrijvigheid, enkelen geweest die het gelag hebben moeten betalen, die alles wat zij bezaten door mislukte speculaties zagen verdwijnen, daar tegenover staat een groote schare die het er wel bij had en zich in maatschappelijke positie danig zag verbeterd. Menigeen die aan de schaafbank stond, zag door gelukkige operaties zich geroepen die bank vaarwel te zeggen en zit er nu goed bestommeld bij, levende van de huuropbrengst zijner bouwondernemingen.

Die voorspoed, bracht voorspoed bij allen die het leger vormen van hen, noodig om te kunnen bouwen en hun aantal klom aanzienlijk omdat velen van elders zich verplaatsten naar de hoofdstad, zonder daarom met de toekomst rekening te houden. Die toekomst nadert. Wandel de stad rond, niet in de kern, maar buiten-om daar waar ge de bouw-

ondernemers altijd in legio hebt kunnen aantreffen. Wat is het oordeel? Dat zij zuinig te ontmoeten zijn. Zoo is het ook. Het is of er steeds meer stilstand in het bouwbedrijf optreedt en daargelaten enkele stichtingen of werken, die hun gewoon ontstaan volgen, ziet men zeer weinig dat gelijkt op de vroegere levendigheid, die buurten als uit den grond tooverden.

Dat is geen verblijdend teeken. De deelhebbers in aantal toenemend en de te verdeelen voorraad steeds kleiner wordend. Het laat zich aanzien, dat de intredende stilstand nog grootere verhoudingen zal aannemen, eensdeels om de verordeningen, anderdeels omdat de grond niet zoo gemakkelijk meer te verkrijgen is en wordt daardoor de toestand zorgvol voor velen die in de bouwbedrijven hun bestaan moeten vinden. Wij zijn pas aan den aanvang. Daarom is het wenschelijk dat van gemeentewege al het mogelijke worde gedaan, om hen die nog bouwen willen, de gelegenheid daartoe gemakkelijk te maken, opdat niet later het *willen* in *moeten* zal gewijzigd worden en wij genoodzaakt zullen zijn, om de ellende te voorkomen, tot bouwplannen over te gaan, onder den drang der noodzakelijkheid.

Waarlijk de toestand zooals die nu is, verdient overweging nu het nog tijd is, is het eenmaal te laat dan ook is het te laat voor maatregelen, nu moet alles betracht worden om den welstand der bedrijven op te houden. Is het, waar de toestand zoo is, dan ook niet hoogst gewaagd van de werkende leden der bouwbedrijven om de positie die zoo zwak is, nog te verzwakken door beeindiging van arbeid, omdat het hun voorkomt, dat het daarvoor de geschiktste tijd is Een misverstand dat drukkende zorgen kan mede brengen. Was men op de hoogte van de toestanden in het algemeen, was men overtuigd dat die toestanden slecht, zelfs zeer slecht zijn, dan zou zeker die wetenschap hebben bijgedragen dat men minder sterk aan zijn meening bleef vasthouden.

Wil men in de hoofdstad bouwen, dan moet eerst de fundeering gelegd. Daarop wacht al het andere. Waar dus de mannen die daarvoor moeten zorgen niet werken, daar blijft alles in ruste. Daar dat nu het geval is, beleeft men in Amsterdam de periode dat geen enkel bouwwerk wordt aangevangen of uit den grond verrijst. Wat een schade voor de wintermaanden. De eenige tijd die daarin kon voorzien, laat men ongebruikt voorbijgaan. Die nu had gefundeerd, had met November nog wellicht in de muren of onder den kap kunnen komen en de winter had voor den binnenromp gediend. De stilstand nu zal van den winter gruwelijk gevoeld worden. Is dat niet alleszins onvoorzichtig. Wat is ongeveer de geschiedenis. Niet dat men hooger loon wil, maar de heiwerkers wilden in de put een man meer in hun ploeg. Altijd is tot heden de heistelling bediend door vijf man met een jongen als waterdrager voor de machine. Het aantal palen dat in den grond gedrukt werd regelde het loon, dat voor ieder man per week ongeveer *f* 25.— en meer beliep. Het loon is dus goed. Men weet dat tot de werkzaamheden behooren, dat de machine den paal aansleept, optrekt en inperst. De vijf werklieden zorgen voor de machine en de regeling der goede richting van den in te heien paal. Nu ging dat werk zoo zijn geregelden sleurgang. Daar het loon goed was, kon hierover geen gekijf komen. Maar de mensch is scherpzinnig, er moest toch wat zijn, en nu werd het gevonden op het aantal werk-

lieden. Bij iedere ploeg moest een man meer zijn, en waarom? Men was van meening, dat zoo'n zesde man de werkeloozen zou verminderen, 't was dus philanthropie. Maar wie zou die philanthropie betalen. Zouden de vijf deelen met den zesden man, wie zou zulk een denkbeeld dan niet toejuichen, 't zou een bewijs zijn dat ook de werklieden onderling niet alles van hooger hand willen verwachten, maar ook tot opofferende handelingen in staat zijn. Voor de waarheid van dit feit is men echter niet zeker, de zesde man kan daar het vraagstuk nog niet opgelost is, evengoed, ja, wel zoo goed als zeker komen op rekening der bouwkosten. Een niet ingewilligd verzoek dus, een verzoek, dat onderworpen moest worden aan langdurig overleg, doet vanwege het werkvolk den arbeid staken en overal leggen de werken in aanvang stil. Het laat zich aanzien, dat het zaakje groeit en de schade toeneemt. Is dat een daad die toegejuicht mag worden. Men kan het welzijn van de arbeid nde klassen beoogen, maar is dat de weg, leidt dat niet tot volslagen achteruitgang bij alles en allen. Wat zal de winter opleveren, waar de eenige steun verlamd is, waar men de weg tot vorming van arbeid afsluit en daardoor den winterarbeid onmogelijk maakt.

Wij zullen over den zesden man niet twisten. De tijd heeft bewezen dat die feitelijk niet noodig is, maar had dan toch het allereerst verwacht mogen worden, dat een onderling overleg tusschen alle partijen had aangetoond of die zesde man noodzakelijk was, of die nu genomen uit philanthropische gedachten, later niet, wanneer er ooit weer volop werk mogt komen, toch eigenlijk zou blijken nimmer noodig geweest te zijn. Speelt men niet ligtvaardig met toestanden als deze, want juist zij die het hardst roepen: belang voor elkander, helpt ons enz., zij nemen de welvaart, die toch al zoo bitter klein is weg en wat moet er dan door den tijd van komen. Het is te wenschen dat er bezadigder inzichten bij de werklieden zich mogen vestigen, en hoewel de Christelijke Vereenigingen zich niet geheel en al bij hen aansluiten en de loop niet goed keuren, zoo blijft het toch een heidensch denkbeeld om in de maanden Augustus en September, de eenige die de wintermaanden nog kunnen redden voor gemis van arbeid, geheel ter dood te doen verklaren. Die handeling is af te keuren en hoogst onvoorzichtig en de vraag is hier gerechtigd of de hulp aan dien zesden man verleent wel opweegt tegen het nu reeds gestichte kwaad. Het is daarom te wenschen dat er spoedig kentering kome.

Amsterdam loopt hard achteruit met de werkzaamheden. Iedere daad die dat bevordert, is af te keuren. Wij hebben krachtige opwekking noodig en was de tijd goed, wat zou het schaden als de vraag over een zesden man verrees, dan zou die vraag wellicht minder noodig zijn omdat alles werkt, maar toch was zij dan beter op haar plaats dan nu, nu stilstand van overal ons tegengrijnst. Wij hebben, het zit zoo in het bloed, altijd gaarne gestreden voor de belangen van hen, die door arbeid tot iets moeten komen, maar het zij op den weg der rede en de handeling van de mannen uit de put, is op een tijdperk geprovoceerd, zoo slecht en schadelijk voor alles dat wij daardoor reeds alleen gedwongen worden aan het voorzichtig zijn te herinneren. Die met vuur speelt, brandt zich zelf meest ernstig. Ook hier zou de terugslag zoo kunnen zijn, en dat zouden wij betreuren voor tal van werklieden die beter hebben verdiend. Toch is het jaargetijde daar, dat ieder uur van

verzuim steeds meer aangroeiende schade vormt, ware het voorjaar, veel kon zich nog herstellen en daarom is de strijd nu opgezet, inderdaad jammer voor velen die daarin betrokken zullen worden.

Boerenbehuizing bestemd voor het Schwarzwald.

Dit ontwerp van den bouwmeester K. Pewe te Hannover heeft tot bestemming het Schwarzwald. De inrichting der woning van den eigenaar is geheel afzonderlijk van de

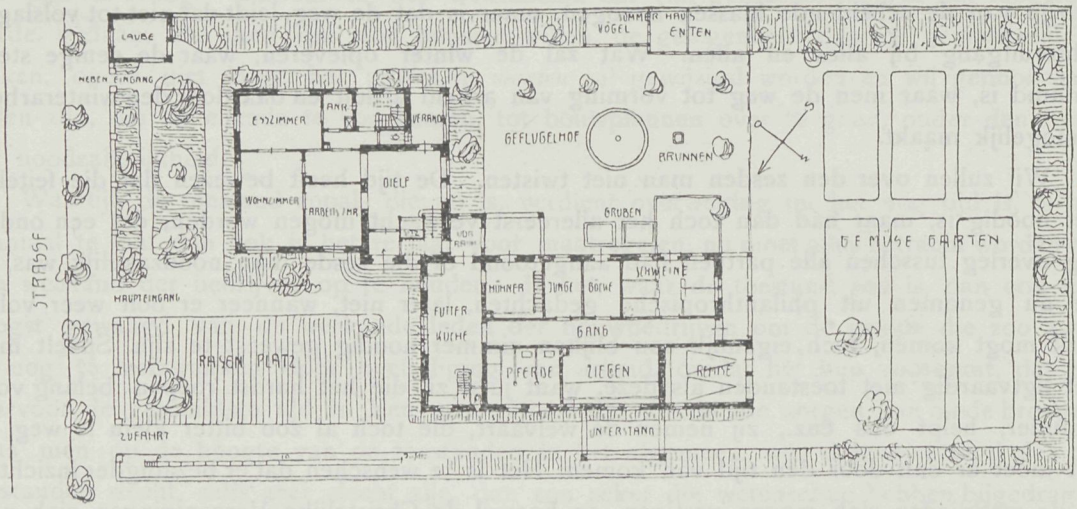

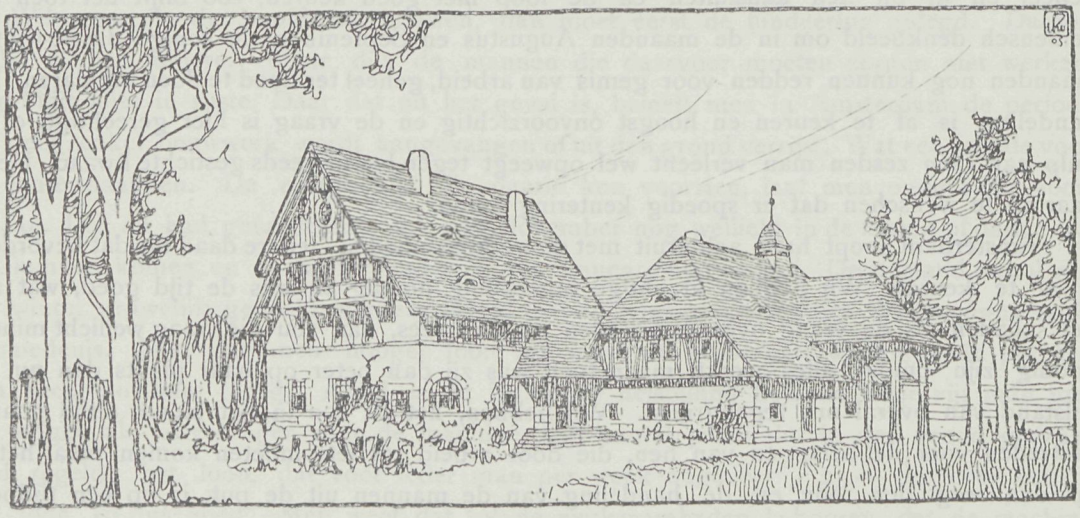

stalgebouwen gehouden, hoewel uiterlijk daarmede een geheel uitmakend, wat zijn oorzaak vond in het reeds bestaan van die woning die alleen uiterlijk een anderen vorm verkreeg.

Boven de stallingen is de woning voor den boer, die de plaats bestuurt. De woning

ligt aan den straatweg, al het overige achterwaarts en is langs eigen weg te bereiken. Alles bijeen maakt een afwisselend geheel.

Bij de tekstfiguren.

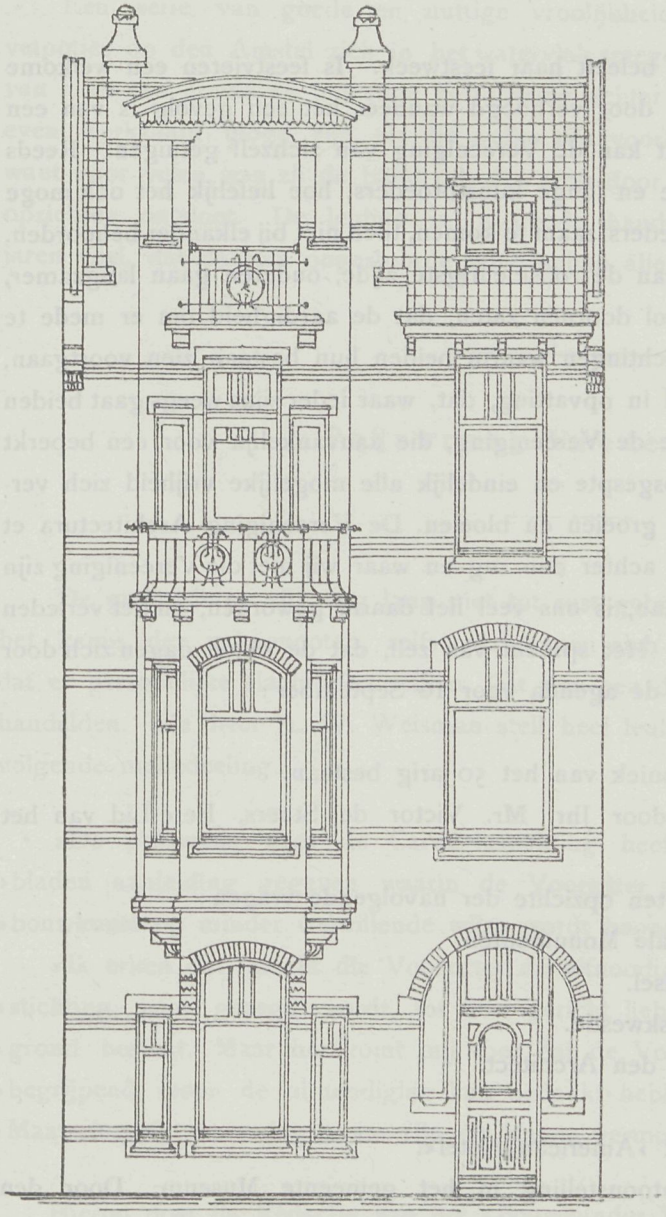

Woonhnisgevel.

De gunstig gedachte gevel, is het ontwerp van den Heer J. Kooyman te 's Gravenhage. Het is een gezellig onderwerp, dat aan den weg geplaatst, voldoet.

Het hout als bouwmateriaal.

De uitgever F. van Rossen te Amsterdam geeft in het licht een boekje waarvan de prijs *f* 0.75 is en handelend over het hout als bouwmateriaal. De Heer A. H. Berkhout Gepens. O. I. Houtvester is er de schrijver van, dus is het in goede handen. Daar wij reeds vroeger met den inhoud kennis maakten, moeten wij het toen gevestigde oordeel herhalen, dat in die mededeelingen zeer veel practische en nuttige beschouwingen zijn die de vakman noodig kan hebben. Al hoewel wij leven in een tijd dat het hout verdrongen wordt door het ijzer is de toepassing echter nog zoo groot, dat een nadere kennismaking met de hoedanigheden niet overbodig is en gewoonlijk wordt daarop niet zeer veel gelet. Waar de uitgave handelt over water en aschgehalte, reuk, smaak, dichtheid, kleur, draagvermogen zwam, vellen en bewaren, impregneeren benevens over de productie in vele

rijken daarbij vooral niet onbelangrijk ook de Surinaamsche houtsoorten besprekende is het een beknopt werkje waaruit veel te leeren valt.

Architectura et Amicitia.

De bovengenoemde Vereeniging beleeft haar feestweek. Is feestvieren een welkome bezigheid, de belangrijkheid wordt er door verhoogd wanneer het een gevolg is van een vijftig-jarig welbesteed leven; en dat kan de Vereeniging van zichzelf getuigen. Reeds voor vijftig jaar zag men in, dat oude en jonge kunstbroeders, hoe liefelijk het ook moge zijn, in den tempel der kunst als broeders zaam te komen, toch niet bij elkander behoorden. Jong leven loopt spoedig, ziet alles van de rooskleurigste zijde, ouderen gaan langzamer, hebben geleerd dat die rozen soms vol doornen zaten, dat de aardigheid om er mede te pronken er voor hun van af is. De richtingen waarin beiden hun bestaan zien voortgaan, zijn hoewel een, toch zoo verschillend in opvatting, dat, waar ieder zijns weegs gaat beiden nuttig kunnen werken. Dat betrachtte de Vereeniging, die aanvankelijk voor een beperkt getal, al meer en meer de banden losgespte en eindelijk alle mogelijke vrijheid zich verschafte om naar hartelust te kunnen groeien en bloeien. De Vereeniging Architectura et Amicitia heeft een welbesteedden tijd achter den rug en waar wij met die Vereeniging zijn meegegaan vanaf kort na haar ontstaan, is ons veel lief daarin geworden, en het verleden wordt gaarne in gedachten geroepen. Het spreekt van zelf, dat de blijde dagen zich door allerlei moeten kenmerken, zoo geeft de agenda voor 16 September:

A. Opening der Vergadering.
B. Notulen oftewel verkorte kroniek van het 50-jarig bestaan.
C. Feestrede, uit te spreken door Jhr. Mr. Victor de Stuers, Eere-Lid van het Genootschap.
D. Mededeeling der conclusien ten opzichte der navolgende vragen:
   I. Kennis der Nationale Monumenten.
   II. Het Prijsvragenstelsel.
   III. De Paleis-Raadhuiskwestie.
   IV. De Opleiding van den Architect.
E. Installatie van Eere-Leden.

Gemeenschappelijke lunch in het »American Hotel«.

Opening ten 2.30 uur der tentoonstelling in het gemeente Museum. Door den Voorzitter van het Genootschap de Heer H. P. Berlage zal een korte toespraak worden gehouden, waarna Z.Ex. Mr. G. van Tienhoven Commissaris der Koningin in Noord Holland, buitengewoom Eere lid van het Genootschap verzocht zal worden te openen.

Ten 4.30 uur ontvangst ten Raadhuize. Burgemeester en Wethouders van Amsterdam

hebben zich bereid verklaard het Eere-comite, het Bestuur en de Feestcommissie ten Raadhuize te recipieeren.

Ten 6 uur Gemeenschappelijk banket in het American Hotel.

Ten 8.30 uur Waterfeest op den Amstel tusschen de Hoogesluis en de Nieuwe Amstelbrug. Door welwillendheid van het Bestuur der Roei- en Zeilvereeniging »De Hoop« hebben de leden op vertoon van hun bewijs van lidmaatschap toegang tot het clubgebouw.

Ten 10 uur. Reunie voor leden en invités in 't Genootschapslokaal Parkzicht.

Een serie van goede en nuttige vroolijkheid dus, en wanneer de tien duizend vetpotjes op den Amstel zich in het watervlak spiegelen, zal de zeker smaakvolle groepering van alles een goede en blijvende herinnering achter laten. Dat het tweede vijftigtal jaren even werkzaam moge zijn, als die welke zijn voorbij gegaan. De Vereeniging is noodig want voor velen was zij de band die den weg door het leven vergemakkelijkte, en in vele opzichten ontsloot. De leiding is in goede handen, en dat beloofd voor de komende jaren veel, dat daarom ongestoorde vriendschap alles moge bijeenhouden.

Prijsvraag Vredespaleis.

De gemoederen zijn nog lang niet tot rust gebracht, daar heerscht groote agitatie in het kamp der vakgenooten, zelfs ontziet men zich niet elkander zoodanig te plukharen, dat er persoonlijke slachtoffers vallen. Dat was een der laatste berichten die over de zaak handelden. De heer A. W. Weisman stelt heel leuk in het »Bouwkundig Weekblad« de volgende mededeeling.

»De prijsvraag voor de Carnegiestichting heeft tot beschouwingen in verschillende »bladen aanleiding gegeven waarin de Voorzitter der Maatschappij tot bevordering der »bouwkunst op minder welwillende wijze wordt beoordeeld.

»Ik erken dat, mocht die Voorzitter de uitnoodiging door het Bestuur van genoemde »stichting, naar gezegd wordt, tot hem gericht hebben aangenomen er voor dit oordeel »grond bestaat. Maar het komt mij voor dat de Voorzitter het delicate van zijne positie »begrijpend, voor de uitnoodiging kan bedankt hebben. Het zou mij en vele leden der »Maatschappij zeer aangenaam zijn dit laatste vermoeden in uw blad bevestigd te zien.«

Hierop doet de Redactie van het »Bouwkundig Weekblad« de volgende mededeeling: De Redactie meent naar aanleiding van dit schrijven te moeten opmerken, dat de heer *Architect* Ed. Cuypers is uitgenoodigd tot medewerking aan de prijsvraag en niet de heer *Voorzitter der Mij. tot bev. der bouwkunst.*

Die rectificatie toont oogenschijnlijk zeer zwak, toch is zij dit niet. Het beginsel van

uitnoodigen keuren wij sterk af, waartoe dat, had men dan de prijsvraag maar liever in besloten kring gehouden, want zonder doel kunnen die uitnoodigingen niet zijn. De saamstellers van het programma hadden het Bestuur der Carnegiestichting hierop moeten wijzen, nu zij eenmaal dat verzuimd hebben is de zaak niet meer ongedaan te maken.

Die deskundige mannen komt alle verwijt toe dat dit conflict ontstaan is. Dat de Heer Ed. Cuypers de benoeming verkreeg en zich laat welgevallen, is een zaak, naar het ons voorkomt die wanneer velen in hetzelfde geval verkeerden, door weinigen, misschien door niemand als het er op aankwam zou worden afgeslagen. Daarom juist hebben wij het in onze vorige aflevering reeds gezegd, het is te betreuren, dat de strijd tegen een beginsel, dat geen burgerrecht bij de prijsvragen mag verkrijgen er toe voert, om persoonlijke aanvallen te doen en wel van dien aard, dat daarbij den aangevallenen feiten worden verweten geheel buiten de zaak staande, en waar alleen de werkkring van den aangevallenen onder kan gebukt gaan. Dat is niet fair. Men houde de personen buiten de strijd. De zaak verdient afkeuring, en scharen wij ons in dit geval bij de redactie van het Bouwkundig Weekblad, die den particulieren werkkring van haren Voorzitter niets gemeen doet hebben met die der Maatschappij. Het is dan ook te wenschen dat onze vakgenooten inzien, dat de wijze, waarop de bestrijding wordt opgevat, met zulk sterk persoonlijk karakter, den weg niet is en heeft de activiteit van den Heer Ed. Cuypers gedaan weten te krijgen, dat hij onder de uitverkorenen is geschaard, dan pleit dit voor hem, van hen die den strijd tegen het beginsel voeren, en waarvan enkelen wellicht even nabij de bron tot informatie stonden, was het meer te waardeeren geweest, indien zij het feit der uitnoodigingen hadden weten te voorkomen. Er valt nu niets meer aan te veranderen.

Het Rekenboek voor Ambachtsscholen.

Het vervolgdeel 1ste Serie A. I, Meubelmaken en Huisschilderen, zag het licht. Het is de uitgave saamgesteld door den heer G. Tiemersma Hzn., en verschijnt bij den uitgever J. B. Wolters te Groningen. De prijs is slechts *f* 0.25. Het boekje is bijzonder nuttig omdat het op praktische wijze de eenvoudigste onderwerpen behandelt. Zoo loopt de inhoud over de geheele getallen en breuken, over lengte-, vlakke- en inhoudsmaten, gewichten, munten, tijd en hoekmaat, verder een serie van verschillende vraagstukken, noodig tot vorming van de jongbeginnenden. Wij hebben het reeds vroeger gezegd en herhalen dit gaarne. 't Zijn boekjes die voor weinig geld ontzaggelijk veel te leeren geven.

ANTWERP VOOR EEN BLAK WOONHUIZEN

VOORGEVEL

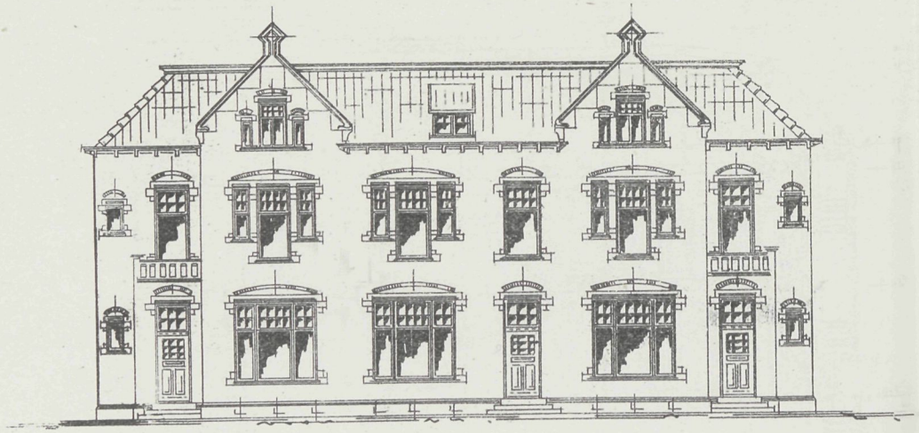

DOORSNEDE A-B

PLATTEGROND

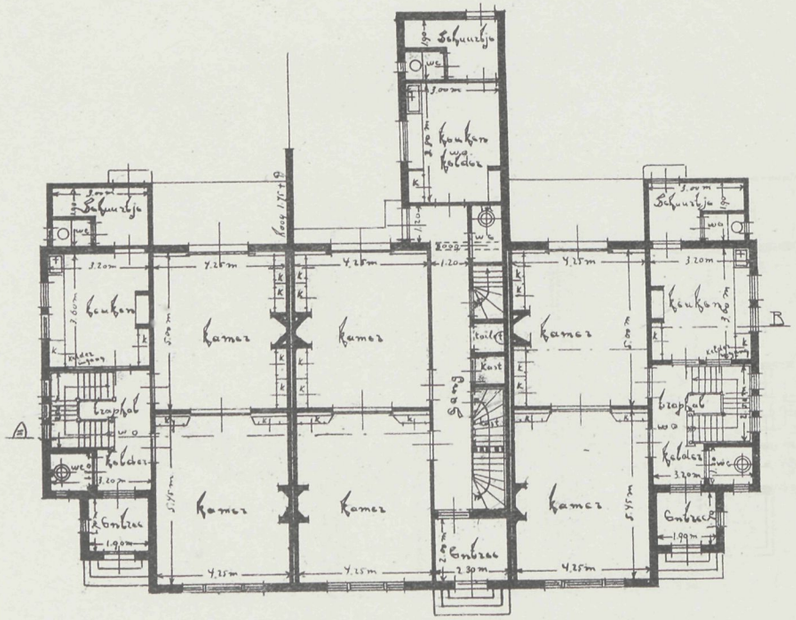

VERDIEPING

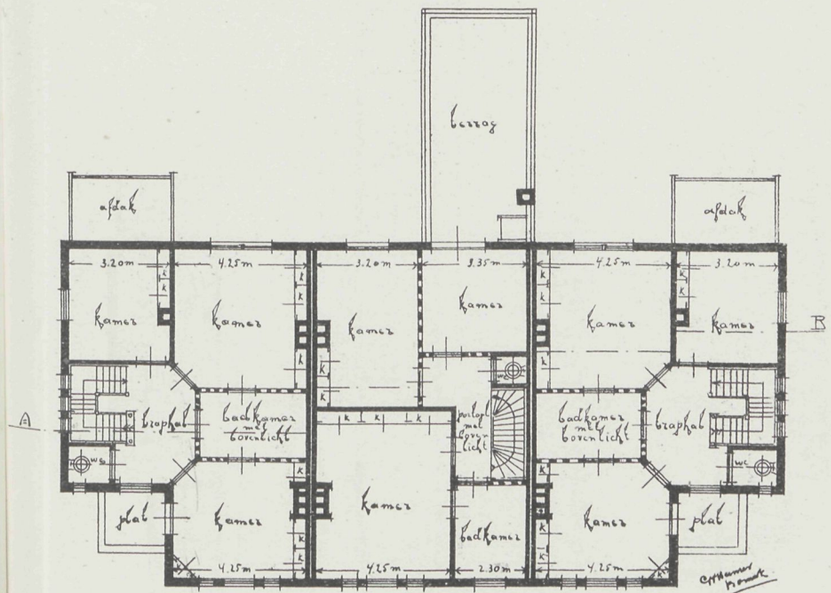

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

28 September 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 20.

Bij de Platen.

Ontwerp voor een villa,

door JOH. T. VAN GERVEN.

De villa, modern van opvatting is gedacht voor een boschrijke omgeving. Plannen en gevel hebben vele verdiensten. De gevels zijn gedeeltelijk gepleisterd en met enkele vakken schoon metselwerk en roode verblendsteen. Onverglaasde roode pannen dekken de kap. De inrichting is hoogst geriefelijk. Van uit de hal zijn alle vertrekken te bereiken, ook is daarbij goed gezorgd, dat de keuken-inrichting geheel op zich zelf en afgesloten bleef.

De Vereeniging „Architectura et Amicitia".

Het vijftigjarig herdenkingsfeest is voorbij. De Vereeniging heeft er eer van. Met ambitie geregeld en ineengezet liep alles uitstekend. Een gedenkboek werd op de feestdag uitgegeven, dat door groote nauwkeurigheid uitmunt en waarin de Heer J. A. van der Sluys Veer een overzicht van het bestaan der Vereeniging levert, zoo goed gesteld, dat men onwillekeurig leest, iets waartoe gewoonlijk dergelijke opsommingen van feiten niet altijd aansporen. Daarbij is het geheel met zorg uitgevoerd en geschikt om een blijvende herinnering te vormen, De hoofdfeiten van den feestdag waren de rede van het eerelid Jhr. Mr. Victor de Stuers, de opening der Tentoonstelling en het Waterfeest. De feestrede, die, zooals dat gewoonlijk alle dergelijke toespraken te beurt valt, had succes en herinnerde daarbij spreker vele feiten de Vereeniging betreffende, alsook die wat de architectuur aangaat van voorheen en thans.

De opening der Tentoonstelling was een ware triomf. Inderdaad, daar is met oordeel

gewerkt en vrijwat belangrijks bijeengebracht. Zelden zag de architectuur zich zoo goed en in waardige verhouding behuisd.

Het avondfeest was fraai. Daar was veel goeds te zien, waaronder de feesttempel niet het minste was. Alleen de geometrische figuren maakten in hunne schrale lijnen geen gelukkige aansluiting, maar er was genoeg van het goede, zoodat zulks wel over het hoofd werd gezien.

De Tentoonstelling blijft nog geopend tot 16 October; die er nog niet heen ging, raden wij dit wel aan, daar is zeer veel bezienswaardigs. Oud-Amsterdam, eene collectie zooals wij die weinig zoo volledig bij elkander zagen. Wat een aantal fraaie aquarellen zijn daaronder van Vinkeles, Schouten en anderen, uit het laatst der achttiende eeuw. Wat wist die Schouten dat met bizondere zorg weer te geven. Daar zijn poortjes, waarop plakkaten waarin geen lettertje gemist wordt, duidelijk leesbaar en in den vorm; maar wat hebben zij een waarde, daar zij alles teruggeven duidelijk zichtbaar en in lijnen, waarna men zou kunnen werken. Dat is nu bij onze hedendaagsche aquarellen niet zoo grif mogelijk, daar moet de verbeelding werken, en die speelt ons wel eens parten. Maar die vroegere lui verstonden de kunst om het nageslacht op de hoogte te houden en waar nu de slooper alles wegmaait, daar is het zien van die fraaie teekeningen een werkelijk genot. Wat is er toch ontzaggelijk veel eigenaardigs verdwenen en wat er nog is, schijnt voor bewaren niet vatbaar, men laat het maar vergaan en vermolmen. Daarom is het zien van die verzameling nuttig en noodig, het wekt ons op om met meer eerbied voor die overblijfselen op te treden en te behouden wat nog is. Eigenaardig is de teekeningen-collectie Pieter Post. Hoe eenvoudig zijn die teekeningen, scheppen en tegelijk dienst doende voor de uitvoering, meestal uit de hand opgezet, zonder haak of passer, de ingeschreven maten zullen hunne plicht wel doen en hebben dat ook gedaan. Maar overigens vrij primitief en wanneer wij daarbij ons heden vergelijken, komt dat ons correcter voor, wat de teekening-behandeling betreft. Hoogstzeldzame decoratieve opvattingen van De Wit, Marot en anderen, die in dat verleden zoo machtig wanden en plafonds tot waarde wisten te brengen. De teekeningen geven het bewijs hoe allen de figuren door en door kenden en daarvan een gelukkige groepeering wisten te vormen.

Een aansluitende zaal vereent de ontwerpen op de eere-prijsvraag, waarvan de uitslag is, dat van de 11 inzenders drie een prijs van *f* 100, twee een premie van *f* 50 ontvingen. Zoo hadden de Heeren J. C. van Tusschenbroek en Jan Stuivinga te Arnhem met het ontwerp »Haarlem«, G. C. Bremer te Rotterdam met »Holland«, J. M. van der Mey te Amsterdam met »VVV«, ieder *f* 100, R. J. Hoogeveen te Rotterdam met »Jubileum« en J. H. Schmitz te Rotterdam met »Labor et Perseverantia«, ieder *f* 50.

De mededinging is voor de Vereeniging een succes: elf ontwerpen die allen waardig zijn voor het daglicht te komen, is een bevredigend resultaat voor een studie-prijsvraag. Het is een eigenaardig verschijnsel hoe men toch aan het nieuwe Beursgebouw hangt, voor Berlage zeker een genoegdoening, daar is een ontwerp, driehoek en cirkel in vierkant, waar de Beursgevel geheel voor dit doel is gebezigd een ander, Vooruitgang waarbij het middendeel van den gevel gelijke dienst moet doen. Ook zijn er ontwerpen

waarbij enkele gedeelten aan de Beurs herinneren. Het is of men zich van dat denkbeeld niet heeft los kunnen maken en verliest daardoor het oorspronkelijke veel van zijne waarde. Het ontwerp »VVV«, dat vele verdiensten bezit, komen de gedurig herhaalde topgevels ons minder wenschelijk voor, wat minder daarvan zou meer rust geven en het geheel winnen. Zoo heeft het zware uitbouwen van balkons aan het ontwerp van de Heeren Tusschenbroek en Stuivinga dat tegen, dat de bovenbouw daar geheel zich achter verschuilt. Het ontwerp van den Heer G. C. Bremer geeft daarentegen zooveel rust, dat de bekrooning onder een rondgaande lijst, alleen aan de voorzijde doorbroken, weder te weinig afwisseling biedt. De Heer Hoogeveen, die het plannen maken zooals zijne vele prijskampen getuigen, geen bezwaren oplevert, hebben wij ook wel eens gelukkiger gezien, de aansluiting sprong zijgevel, kort bij den voorgevel, is juist niet erg gelukkig. De Heer Schmitz, een oude bekende, gaf nog eens te zien wat hij in kleuren vermag weer te geven. Die gevel heeft een opvatting geheel afwijkend van al de andere en is verre van onbehagelijk. Waarlijk daar is veel werk van de beantwoording gemaakt en verdienen de deelnemers lof voor de breede wijze, waarop zij dat alles hebben opgevat.

Aangrenzende aan de zaal der prijswinners, kwamen onze architecten voor met hunne werken. Zagen wij daaronder oude kennissen, ook zeer vele nieuweren. H. Walenkamp, nam een groot gedeelte der wand in, met het ontwerp Paleis; een fraai plan, met een gevel die wel wat al te sober is opgevat. B van Bilderbeek, gaf een schilderswoning, een zeer fraaie teekening. H. P. Berlage, de arbeid die op het Damrak in de laatste jaren van hem verrees en waarbij wij die van de levensverzekering altijd als het fraaiste beschouwen. K. P. C. de Bazel met de hofstede Oud Bussum, dat is een model schepping. Zoo wordt in ons land geen tweede gemaakt en men moet respect hebben voor den bouwmeester, die zoo tot in alle bijzonderheden het nuttige en kunstvolle vereenigde en een model hofstede vormde, eenig in zijn soort. Het is een ontzaggelijk fraai geheel, breed van opvatting, juist van alle practische eischen voorzien en daarbij een artistiek geheel waar voor elke kleinigheid tot zien noopt. De ontwerper heeft eer van zijn arbeid.

Dan een ontwerp in lijnen van J. Springer, waarin wij veel overeenkomst zien met de ontwerpen in Otto Rieth's uitgave. Ontwerpen van Van Asperen, Van Balen, Van den Ban, Jos. Cuypers, Ingenohl, Van Gils, Joling, De Jongh, Stuyt, Van Straten, Verschuyl en anderen, waarbij zeer verdienstelijke zoowel wat ontwerp, als wijze van in teekening brengen betreft. Enkele hunner gaven de photo's naar de werkelijkheid genomen, die des te beter doen uitkomen dat alles is geslaagd. De kunstbroeders sloten zich in een zaal met hunne schilderwerken aan, daar is Bauer, Israëls, Breitner, Klinkenberg, Karsen, Springer, Weissenbruch enz. bijeen; allen mannen die de architectuur op hunne wijze liefhebben. Welk een verschil van uitvoering Breitner en Springer, wie heeft het aan het rechte eind, zonderling dat wij altijd naar den fraaien Springer terugloopen en daar zulk een genoegdoening vinden, wij zouden er toe komen te gelooven dat wij dat andere werk niet zoo volkomen begrijpen, dat op een afstand gezien, voor onze oogen nog iets van nabij zeer weinig doet zien. Zal dat mooi nog lang mooi moeten blijven. Springer, Bosboom, Klinkenberg, Weissenbruch, Eversen, Stroebel en zoo vele anderen is het omdat

wij ook al tot de ouderen gaan behooren, maar wat kunt ge ons meer voldoen dan al die denkbeeldige vlekken waarbij wij een vraagteeken zetten.

Gelukkig was het denkbeeld ook de meubel- en sierkunst aan deze tentoonstelling te verbinden. Meubelen behooren bij het huis, zijn er een deel van, vooral in onzen tijd nu de regeling daarvan steeds meer bij den bouwmeester blijft berusten. Wat tal van aardige vertrekken heeft men zich getooverd, wat een rust, en hoogst fraaie lijnen. Het kabinet van H. P. Berlage trof ons vooral door de zorgvuldige bewerking en fraaie vormen der meubelen; het is een hoogst gelukkig gedacht geheel en daarom juichen wij de scheppingskracht van Berlage toe, die dikwerf zooveel ten goede vermag te stichten al zijn wij het met enkele opvattingen niet eens. Het kamerschut van C. Lebeau is een meesterwerk van ornament. Ook het kabinet van J. P. van den Bosch, te Bloemendaal, is een verzameling meubelen, die keurig uitgevoerd, ook wat versiering betreft, de aandacht trekt. Dat is een collectie die gezien en nog eens gezien moet worden, want er is zeer veel schoons in. Ook de verzameling 1 en 4 van Penaat, en van De Bazel zijn fraai. Daar is weinig wat hier gemist zou kunnen worden. Alle vier de kabinetten zijn met de grootste zorg gevuld en geven een uitnemend denkbeeld van de wijze waarop onze meubileering moet worden opgevat.

Ter andere zijde groepeeren zich de zalen waar beeldhouwwerken, tegels en vazen, met enkele meubelen een merkwaardige verzameling vormen. Inderdaad »Architectura et Amicitia«, wij hebben het in den beginne gezegd, heeft eer van haar werk, eer van de groepeering, eer van de goede keuze, want hinderlijkheden zijn er niet, in alles valt iets op te merken om zulk eene verzameling te vormen behoort tact en overleg toe. De Commissie, de dank, zij zal die van velen verkrijgen, zij gaf ons te zien wat in langen tijd niet zoo goed bijeen is geweest, een waardig beeld onzer bouwkunst en hunne afdeelingen.

Prijsvraag Vredespaleis.

In het Bouwkundig Weekblad van 23 September, en op de Vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst dien dag te Maastricht gehouden, is de loop der prijsvraag nader toegelicht. Waar dit geschiedde door den Secretaris der Maatschappij wat aan het feit alle geloofwaardigheid geeft, blijkt uit alles dat de geheele zaak een gevolg is van toevallig gewijzigde omstandigheden.

Het Bestuur der Carnegie-Stichting toch, was van meening geweest, zooals algemeen werd gevreesd, de prijsvraag in beperkten kring te houden tusschen verschillende nationaliteiten. Daartoe was een tweetal uit elk land uitverkoren. Toen dit beginsel aangenomen was, en naar buiten bekend werd, verhieven zich hiertegen vele stemmen, de prijsvraag moest algemeen zijn. Dat is dan ook de eenige ware oplossing. Het Bestuur dat de inzichten niet geheel prijs wilde geven, maakte de prijsvraag algemeen met behoud van haar aanvankelijk besluit. Daar is veel ten gunste voor te zeggen. Het blijkt echter uit alles hoe juist van pas het is geweest, dat de algemeene deelname bepleit werd; wij zien het nu reeds, gesteld dat het denkbeeld was doorgedreven, hoe zou de storm van ver-

ontwaardiging zijn opgestoken en hebben allen die de openbaarheid bepleit hebben, de satisfactie dit te hebben voorkomen. Al is het maken van onderscheid, nu als gevolg daarvan een pijnlijke historie gebleven, toch neemt dit een geheel anderen vorm aan en moeten wij de Secretaris van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst dank weten, dat hij dit op zulk eene kalme en waardige wijze ter kennis bracht.

Zijn de uitverkorenen met de voorsprong hun gegeven gelukkig in de mededinging, dan mag men toch wel aannemen dat dit feit hunne capaciteit niet zoodanig verscherpt zal hebben, dat welslagen mogelijk is geworden, daardoor alleen. Werkelijke verdienste treedt buiten dat toch naar voren. Wij gelooven, dat hiermede de kwestie de rust- en voorbereidingstijd zal ingaan en ook deze nieuwigheid op prijsvraaggebied de aftocht voor het vervolg kan blazen.

Woon- en Winkelhuisgevel.

Bij de tekstfiguur.

Evenals in onze vorige aflevering gaat in deze een gevel-ontwerp van den heer J. Kooyman te 's Gravenhage.

Aanbestedingen.

Dezer dagen werd te Amersfoort, en wel op 20 September eene aanbesteding gehouden van schilder-, glas- en behangwerk voor den bouw op den Zuidsingel Nr. 6. Nu is het een onverklaarbaar verschijnsel hoe de aanbesteding van enkele deelen van een gebouw dikwer uit elkander kunnen loopen. Dat de aannemer verschilt, die alle vakken moet op prijs brengen, is verklaarbaar. Hij kan op het een, een geheel anderen blik hebben geslagen dan op het ander, en dat maakt verschil in opvatting over de bewerking en natuurlijk over de prijs. Ook kan de sluitpost die allen op hunne wijze beoordeelen, den doorslag geven. Bij een der onderdeelen gaat dat echter niet zoo grif. Prijzen van glas, papier, schilderen en plakken is genoegzaam voorgelicht uit de prijsconditiën der fabrikanten, en de arbeid kan zoo hemelsbreed niet verschillen, een werkman die goed zijn vak verstaat, heeft evenals zijn kameraad toch maar twee armen, en een patroon weet gewoonlijk, tenminste dat behoort zoo te zijn, wat zijn werkkrachten vermogen. Daarin kan dus moeielijk het verschil

verborgen zitten. Wat nu te denken van bovenvermeld werk, waar de hoogste inschrijver was de heer Jan Meyes te Aalsmeer voor *f* 12000.— en de laagste J. Verheul te Wijk bij Duurstede voor *f* 4550.—, terwijl de talrijke daartusschen liggende cijfers, en dat zijn er nog negen-en-twintig, meerendeels op het middencijfer blijven staan. Had de hoogste te veel winst willen maken, wat moet de laagste dan wel gewild hebben.

Het verschil is te uiteenloopend en begrijpelijk is, dat de gunning werd in beraad gehouden. Toch mogen wij er wel eens op wijzen, te veel wordt er gewoonlijk van de onderdeelen bij een bouwwerk gevorderd, waarbij niet zelden allerlei trucs worden toegepast om de werkzoekende er voor te plaaten, dat het werk voor een schijntje weggaat en waarvan de gevolgen veelal zijn, dat de bevoorrechte eindigt met zijn eigen vonnis geveld te hebben. De geschiedenis van het laatste tijdperk levert daar vele voorbeelden van. Wenschelijk zou het daarom zijn, dat ook het beginsel van voor niet te werken de wereld uitging, bij velen die een enkel vak beoefenen, de strijd wordt er nog des te zwaarder door, niet zelden den laatsten strijd. Verschillen als bij deze aanbesteding verdienen de aandacht en zeker wel de beoordeeling van hen die over het werk zullen gaan, of zij op gezonden grondslag berusten.

Eene Tentoonstelling over Bouwkunst in Rusland.

Alhoewel de toestanden in Rusland er weinig vertrouwbaar uitzien, hebben de Russische Ingenieurs gemeend de belangen van hun vak niet beter te kunnen beoordeelen, dan door eene Tentoonstelling te Petersburg te houden, en wel van 3 April tot 23 Mei 1906. De Vereeniging voor civiel ingenieurs nam het initiatief en wenscht op deze wijze een volledig overzicht te kunnen geven van alles wat thans bij den bouw belangrijk is.

De groepen zijn verdeeld in:

I. Bouwstoffen en hunne toepassing.
II. Industrieele fabriekmatige producten voor het bouwvak.
III. Sanitaire inrichtingen en eischen.
IV. Technische voorbehoedmiddelen tegen brandgevaar.
V. Electro-mechanica en de toepassing daarvan in het bouwvak.
VI. Kunstdecoratie van woningen en gebouwen in- en uitwendig.
VII. Vakliteratuur en leermiddelen.

Daar de tentoonstelling internationaal is, kan de deelneming groot zijn, temeer daar de groepen ruim zijn genomen. De Michael-manege die hiervoor bestemd wordt, heeft 6000 M2 oppervlakte. Het comité is gevestigd Petersburg, Serpuchowskaja 10.

Mathesis Scientiarum Genitrix te Leiden.

Bij gelegenheid van het honderd-jarig bestaan van het Genootschap: »Mathesis Scientiarum Genitrix« te Leiden, hebben oud-leerlingen van de school van dat Genootschap een fonds gesticht, om te dienen voor premiën bij uit te schrijven prijsvragen.

Tot nadere toelichting omtrent de bestemming van dit fonds dient vermeld:

1. Dat de renten zullen dienen voor premiën bij buitengewone prijsvragen, door het Bestuur van het Genootschap om de vijf jaren uit te schrijven voor oud-leerlingen, die op den tijd van beantwoording niet langer dan vijf jaren de school hebben verlaten.

2. Dat de Commissie van beoordeeling over de ingekomen antwoorden op voornoemde prijsvragen zal bestaan uit twee Bestuurders van het Genootschap en drie deskundige oud-leerlingen, buiten den kring der beantwoorders staande en door het Bestuur gekozen; terwijl die Commissie schriftelijk zal uitbrengen een met redenen omkleed oordeel over ieder ingekomen antwoord, waarvan afschrift aan elken mededinger zal worden uitgereikt.

Den 17den September 1885 werd het fonds gesticht, zoodat nu het tijdstip is aangebroken om voor de vierde maal tot de uitvoering over te gaan, waarom het Bestuur van bovengenoemd Genootschap besloten heeft uit te schrijven de volgende prijsvraag voor oud-leerlingen van het Genootschap: »M. S. G.« 1901—1906.

ONTWERP VOOR EEN WINKELGEBOUW (CONFECTIEZAAK) MET TWEE BOVENWONINGEN; ÉÉN BEHOORENDE BIJ HET WINKELHUIS EN ÉÉN AFZONDERLIJKE BOVENWONING.

Artikel 1. Er wordt verondersteld, dat het bouwterrein op den hoek van een straat en een plein gelegen is.

Art. 2. Het gebouw moet bevatten:

1°. Een sousterrain met toegang uit de straat.

2°. Verdieping, gelijkgronds, waarvan de vloer 0,50 Meter boven de straat ligt. De indeeling daarvan moet bevatten: de winkel, een klein kantoor, een paskamer, een magazijn, twee toegangen uit de straat naar de bovenwoningen, één er van, (behoorende bij het winkelhuis) met gemeenschap uit den winkel.

3°. 1ste verdieping. Beide bovenhuizen, naar de eischen des tijds als woonverdieping in te deelen. Voor de bovenwoning (winkelhuis) moet één der vertrekken geschikt zijn voor eet- en verblijfkamer van het winkelpersoneel.

4°. 2de verdieping. Beide bovenwoningen in te richten met slaapvertrekken en badkamer. In de bovenwoning (winkelhuis) moet op de 2de verdieping een vertrek zijn voor magazijn, in verbinding met den winkel door een lift tot in het sousterrain.

5°. De zolderverdieping kan gedeeltelijk tot slaapvertrekken worden ingedeeld, vooral wat betreft de bovenwoning bij het winkelhuis.

Op alle verdiepingen closets, kasten, enz. Een centrale verwarming voor het winkelgedeelte met de daarbij behoorende bovenwoning.

Art. 3. De volgende teekeningen worden verlangd. De platte gronden van het sousterrain, het gelijkvloers, de 1e en 2e verdieping, de zolderverdieping, de kap en balklagen; twee gevels, twee doorsneden waarvan één over de lengte en één over de breedte van het gebouw. Op een schaal van 1 op 50.

Een geveltravée en eenige détails van de binnenordonnantie op een schaal van 1 op 20.

Alle teekeningen in zwarte lijnen bewerken.

Art. 4. Er worden twee prijzen uitgeloofd:

Voor het beste ingekomen antwoord een som van 200 gld. en een groote zilveren medaille.

Voor het daarop volgend antwoord een groote zilveren medaille.

Indien naar het oordeel der Jury, de ingekomen antwoorden voor de uitgeloofde prijzen niet in aanmerking komen, of geen uitspraak kan gedaan worden omtrent den voorrang van één of meer antwoorden, zoo wordt het recht voorbehouden tot gedeeltelijke toekenning of tot verdeeling der uitgeloofde geldsom.

De ten volle bekroonde antwoorden worden eigendom van het Genootschap.

Gedeeltelijk bekroonde antwoorden alleen dan, wanneer de toegekende belooning wordt aanvaard.

Art. 5. De antwoorden worden ingewacht vóór of op den 1en Maart 1906 bij den 1en Secretaris van het Genootschap, gemerkt met een motto en vergezeld van een verzegelden naambrief, waarop van buiten hetzelfde motto voorkomt en tevens een correspondentie-adres. De mededinging is alleen opengesteld voor oud-leerlingen van de school van het Genootschap, die na 17 September 1900 het onderwijs hebben gevolgd.

Art. 6. De Jury zal bestaan uit de heeren: W. Kok te Leiden en L. Couvée te Delft als bestuurders, en uit de heeren B. E. Spijker Azn., Directeur Burgeravondschool te Gouda, A. van der Lee, Assistent aan de Technische Hoogeschool te Delft en M. de Jong, Architect te Hilversum, als oud-leerlingen van het Genootschap.

Als grondslag voor de beoordeeling der plannen zijn de volgende punten vastgesteld:

Voor plattegronden 6; voor gevels 5; voor doorsneden 4; voor geveltravée en détails 5; voor teekenwerk 5.

De punten, aan ieder der onderdeelen toegekend en voor elk antwoord samengesteld, zullen de rangorde bepalen. De ontwerpen zullen in het openbaar worden tentoongesteld.

Namens voornoemd bestuur:

Voor den Secretaris,

Leiden, den 17den September 1905. W. Kok.

Ripolin.

Het is ons aangenaam te kunnen mededeelen, dat het fabrikaat »Ripolin« op de Tentoonstelling te Luik het Eere-Diploma verkreeg. Heeft het artikel zich reeds overal naam gemaakt door de deugdzaamheid en doelmatigheid, deze bekrooning is eene bevestiging daarvan, die het verbruik zal ten goede komen en daarvoor pleiten.

Prijsvraag.

De Vereeniging voor Grafische Kunstnijverheid maakt bekend, dat zij een Wedstrijd uitschrijft voor het ontwerpen van eene Diploma. Als 1ste prijs is uitgetrokken ƒ 100.—, als 2de prijs ƒ 40.—. De deelname wordt opengesteld voor alle in Nederland wonende Artisten. Voorwaarden en aanwijzingen zijn omschreven in een Circulaire, welke op aanvrage verkrijgbaar is bij den ondergeteekende, Planciusstraat 19, Amsterdam. Namens het Bestuur

J. H. van Kampen, *Secretaris.*

Ontwerp voor Een villa

Voorgevel

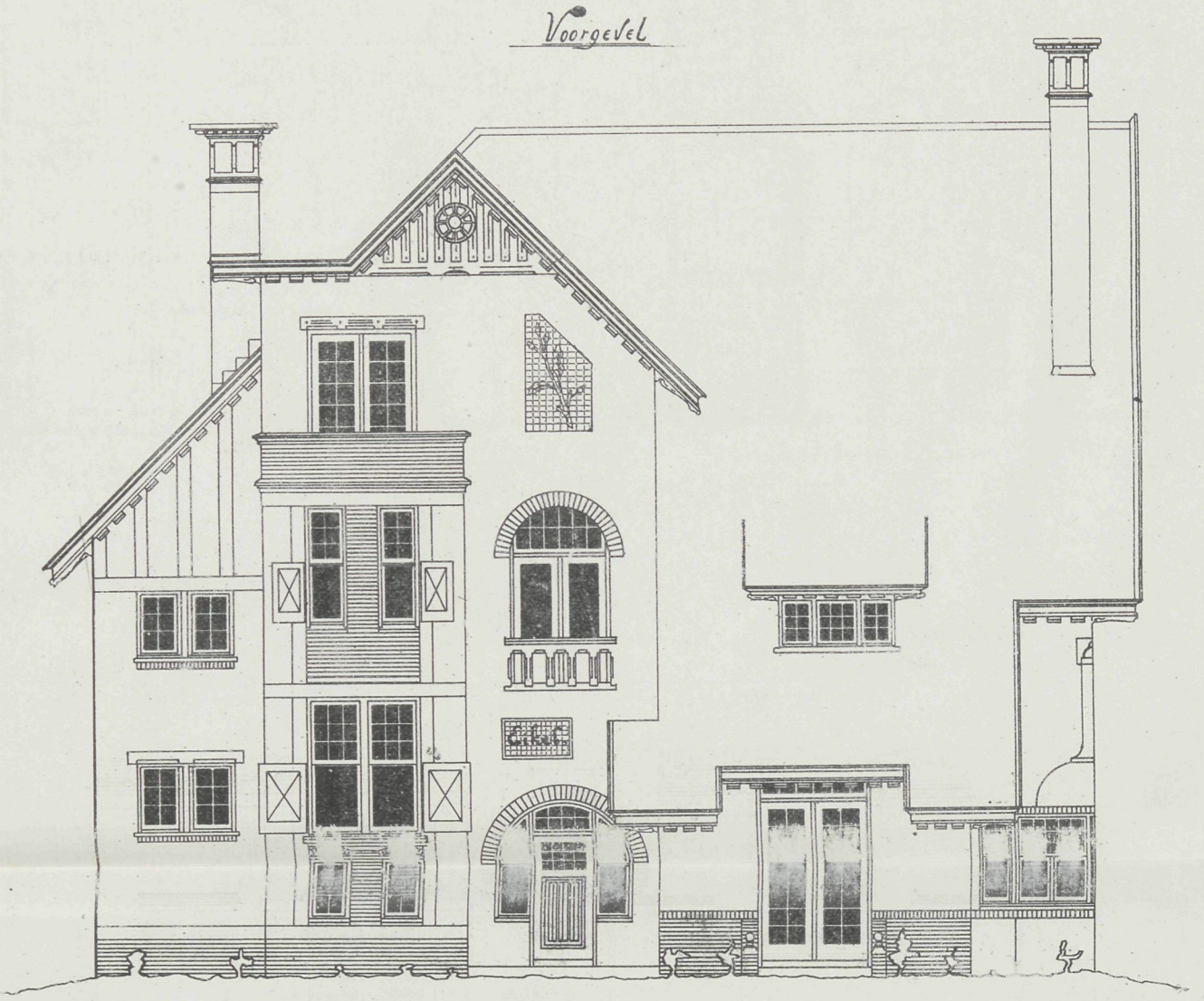

5 Meter

Plattegrond

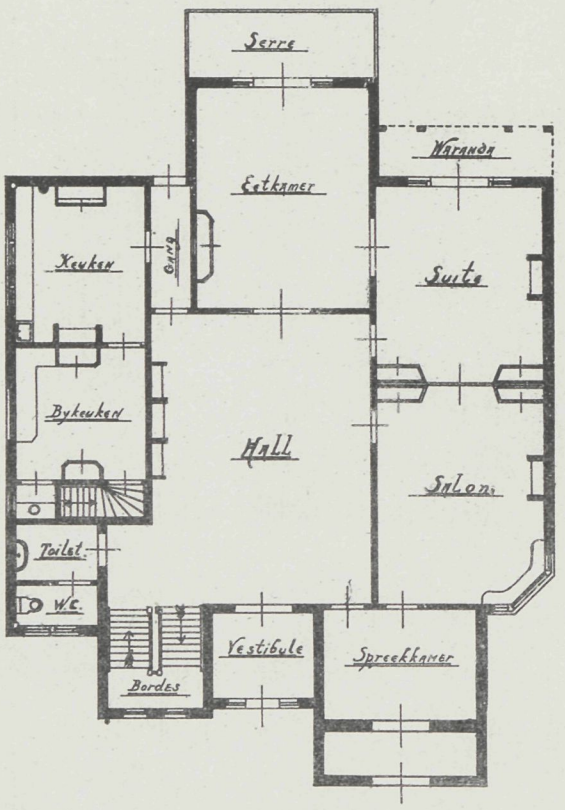

1e Verdieping

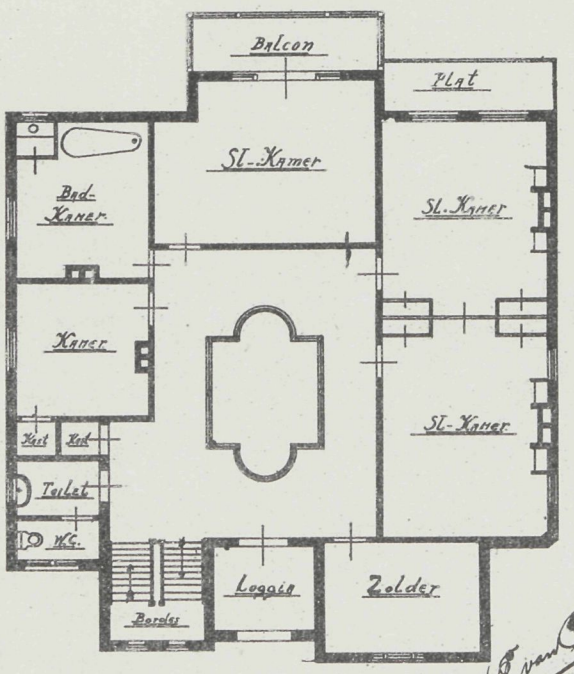

ir. P. van Gerven.
Haarlem 20/4 '05

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

21 October 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 21.

Bij de Platen.

Restauratie-gebouw met toebehooren,

door M. KUIJPER Czn.

Zooals het plan aangeeft, bestaat het gebouw uit verschillende zalen als die voor restauratie, voor partijen, benevens enkele logeerkamers. Is de indeeling van het plan gelukkig en zeer regelmatig, ook de gevel heeft vele verdiensten, daar die door de verschillende afwisselingen, die de sprongen opleveren, zeer goed voldoet.

De ongezonde woningen.

De woningwet zal in vele gevallen ingrijpend handelen en het woningstelsel eene groote verbetering doen ondergaan. Dat valt reeds op te merken in verschillende achterbuurten, waar jaren achtereen de ellendigste krotten tot bewoning werden gebezigd en menig papiertje met *onbewoonbaar verklaard*, teekent die woningen af en doet ze nu tot puin vervallen. Dat is een dankbare reactie, waardoor de gezondheid toeneemt ook het aanzien dier volksbuurten verhoogd wordt. Vooral tegenwoordig wordt op het overbrengen van besmetting met groote zorg gelet en is het vooral de tuberculose die te Parijs op het congres de aandacht trekt. Nu zou men van Parijs, waar zooveel is gesloopt en gebouwd, mogen vertrouwen, dat daar de huizen aan alle eischen voldeden. Echter leven wij in vergelijk daarmede, hier te lande nog in Abraham's schoot, daar vele mindere woningen bij ons slecht zijn, toch nog dat voor hebben, dat zij zooveel mogelijk zelfstandig zijn en voor niet te groot aantal gezinnen ingericht. Dat is in Parijs geheel anders, daar leeft alles bijeen in groote hoog opgaande gebouwen, daar ontvangen de meeste woonkamers hun

licht en lucht van binnenplaatsjes, kokers gelijk, omdat de bewoners meestal op straat, alleen bij avond en nacht daar zijn, maar zijn dan juist ook die woningen vol van hoogst slechte lucht. Wij kunnen ons dat moeielijk indenken, wanneer wij het niet hadden aanschouwd, maar een tehuis zooals wij hier kennen, zelfstandig, is te Parijs hoogst zeldzaam. Ook vele welgegoeden leven zoo bijeen, elke verdieping heeft andere gezinnen, soms een verdieping verschillende, en voor het geheel dient een portier of portierster, die voor allen de boodschappen aanneemt en de bezoekers den weg aanwijst. Dan volgt een klimmen, veelal langs smalle en draaiende trappen tot de verdieping waarop men moet zijn. Wat zouden wij van vele eigenaardigheden moeten afstand doen, om aan dat kazerneleven te wennen, maar juist daardoor is het gevaar te grooter wanneer er besmetting heerscht, omdat alles op elkander zit, zonder behoorlijke verzorging van licht en lucht. Hoe groot dat gevaar is, blijkt uit gegevens die wij dezer dagen daarvan lazen.

Zoo vermelden de lijsten der ziektegevallen dat in een huis 10 gevallen van tuberculose en 3 van typhus voorkwamen. Dat is toch wel een verschrikkelijk geval en zoo als daar, zijn er meerdere plekken in Parijs aan te wijzen, zooals op het nu gehouden congres bleek. Zoo heeft in 10 jaren tijds 1894—1904 de gezondheids-commissie genoteerd dat 101.496 sterfgevallen voorkwamen door tuberculose en dat in een kleine 40.000 huizen. Onder die 40.000 waren 5263 huizen die alleen 38.009 gevallen aanwezen en daaronder waren 820 huizen die alleen 11.500 sterfgevallen hadden. Dat is gemiddeld per jaar 1150. Waarlijk dan leven wij hier nog in vergelijk daarmede in een gelukkige omgeving. Het onderzoek kent die oorzaken aan de slechte indeeling der woningen toe, en wel vooral aan de ongelukkige binnenplaatsen. Hoevele vertrekken komen niet op die lichtkokers uit, die echter zelden voldoend licht, en nooit een zonnestraal zien en wat brengt meer leven in de woonkamer? Er zijn huizen van 30 M. hoogte met binnenplaatsen van 3 en 6 M., maar ook velen van $1\frac{1}{2}$ M. breed. Men heeft als een bewijs hoe ellendig de bewoning is, op de tentoonstelling van het congres, een kamer gemaakt, de getrouwe nabootsing van een vertrek, zooals door duizenden bewoond wordt, die overdag in magazijn werkzaam, daarop den avond en nacht moeten doorbrengen. Een simpel ledikant wat smerig, en een klein tafeltje, allerlei stoffige tapijten, een paar pantoffels en dan het allernoodigste zonder behoorlijke afdekking. Het licht valt door een zolderluikje binnen. Aan den wand hangen wat prenten en zoo zijn er talrijke woningen.

Als contrast plaatste men daarnaast een cel volgens het laatste gevangenisbouw systeem. De kaars is een electrische lamp, behoorlijke verwarming, licht en lucht een model vertrek in vergelijking bij die zolderwoning en dat is de plaats waar gestraft wordt, terwijl hij die eerlijk voortleeft in zulke zorgelijke omgeving zijn tehuis moet vinden. Dit gebeurt nu alles in een der eerste steden van ons beschaafd Europa, en is het een zegen, dat hierop door de mannen der wetenschap het oog gevestigd wordt. Zoo erg is het bij ons nog niet en dat hebben wij vooral dank te weten, dat onze woningen zooveel mogelijk zelfstandig zijn ingericht. Nu vooral, nu de zorg voor de woningen zich zoo heeft uitgebreid, zullen wij op dit punt verre vooruit blijven, bij wat andere landen aanbieden, en is daarom het kazernestelsel zoo min mogelijk aan te bevelen. In Frankrijk dringt men

er dan ook op aan, dat de belasting op deuren en ramen wordt opgeheven, men late vrij en onbelast licht en lucht naar binnen, en dat de huizen zoodanig moeten worden ingericht dat zij tenminste enkele uren van de dag het zonlicht binnen laten komen, zonder voldoend daglicht moesten zij niet bewoond mogen worden, daarbij moet elke woning waar een teringlijder heeft gehuist, geheel ontsmet worden (een zorg die bij ons ook veelal wordt nagelaten). Wanneer die bepalingen worden in acht genomen, zal aan het schrikbarend voortwoekeren der ziekten paal en perk gesteld kunnen worden en is het gelukkig dat de meedeeling dier feiten, den mensch wakker schudt voor het gevaar dat bestaat en waarin hij zich dikwerf onschuldig begeeft, want ook velen van hier, die om hunne kennis te volmaken in die groote steden tegen billijke prijzen onder dak moesten, deelden mede in de gewoonten zonder aan de gevolgen te denken, en dat die bestaan, wijzen de feiten aan.

Beschouwing over de Damrak-omgeving.

De bouwmeester W. Kromhout geeft in het tijdschrift »*Op de Hoogte*« eene beschouwing over het Damrak-kwartier, dat belangrijk is om kennis van te nemen. Groote ingenomenheid met de bouwkunst traditien op het Damrak heeft de geachte schrijver ook niet, die zienswijze zullen wellicht velen deelen en daarom kan het goed zijn zijn oordeel te vernemen. Wij ontleenen daaraan het volgende:

»Het Damrakkwartier is in den laatsten tijd de buurt der contrasten geworden. De modernste bouwkunst vinden we op het Damrak en slechts enkele stappen daar vandaan een der oudste gebouwen-groepen onzer stad met de Oude Kerk in het midden. Op het Damrak hooren we het geboem-bam van den beursbengel, ernstig en monotoon als de Beurs zelve, gelijk met het carillon als de toren en de gebouwtjes aan zijn voet.

Wandelende langs de Beurs, is men geneigd eene »stilgemässe« houding aan te nemen, als de figuurtjes van Walenkamp op de groote perspectieven die thans op het Stadhuis hangen, en nauwelijks is men de Oudebrugsteeg ingeslagen, of onze schroefjes raken losser, de driehoekige houding van het figuurstelsel verdwijnt en onzen hoed voelen we de op-één-oor's-positie aannemen. Op het Damrak het moderne regime, de afgepaste rooilijn, de militaire rechtlijnigheid der parade, 30 meter breed bij het begin en 30 meter breed aan het einde met nergens 'n soldaat die uit het gelid durft treden, gebouwen met facies als richt-u recruten, en bij de Oudebrugsteeg, Warmoesstraat en Kerkplein los daarheen sjouwende rooilijnen en vooruitspringende partijen, die een frons te voorschijn roepen op de strenge gezichten der stedelijke bouw-opzichter, telkens als het toeval hen die richting doet uitgaan, brokken, die met alle precario spotten en zelfs naar boven toe over den gemeentegrond heensteken in hunne pogingen om in de bovenverdiepingen mekaars slaapvertrekken te begluren. Ze zijn verrukkelijk in hun schalkschheid, die oudjes! Maar ze zijn óók jong geweest, zeker, precies als de Beurs, de Algemeene en zoovele nieuwe gebouwen aan het Damrak, doch heel anders, veel joliger en naïever dan de jonge kunst daar en elders, die al dadelijk bij haar geboorte met gewichtig gezicht plaats nam in het stoeltje, net doet alsof ze er niet meer uit moet en vóór de tanden- en kiezenperiode doorworsteld is, reeds wijs begint te praten over stijl, toekomst en leven.

»»Il faut que jeunesse passe«. Onze kunst heeft geen jeugd gehad en daarom twijfel ik wel eens of zij ooit een krachtigen middelbaren leeftijd zal bereiken. Hoe geheel anders was dat vroeger! Ziet eens wat een mooie dwaasheden de Grieksche vroegkunst gedaan heeft vóór haren opgang naar de nieuwe Atheensche Acropolis! En wat een grapjes heeft het Romaansch niet uitgehaald vóór het zijn verstandigen leeftijd bereikte! En de Renaissance, hemelsche goedheid, wat een capriolen maakte zij niet, toen ze jong was! Uitgelaten was ze, dartel, dol en wat 'n mooie dingen heeft ze toch gemaakt toen zij ernstiger werd! Een grapneus is ze altijd gebleven, die Renaissanse, de vroolijkheid zat haar in het bloed, maar toch, welke sublieme kunst heeft ze nagelaten!«

Bij de tekstfiguur.

Wij ontvangen van den heer N. H. v. Wamelen ter opname perspectivisch aanzicht eener villa.

Nieuw Postkantoor te Metz.

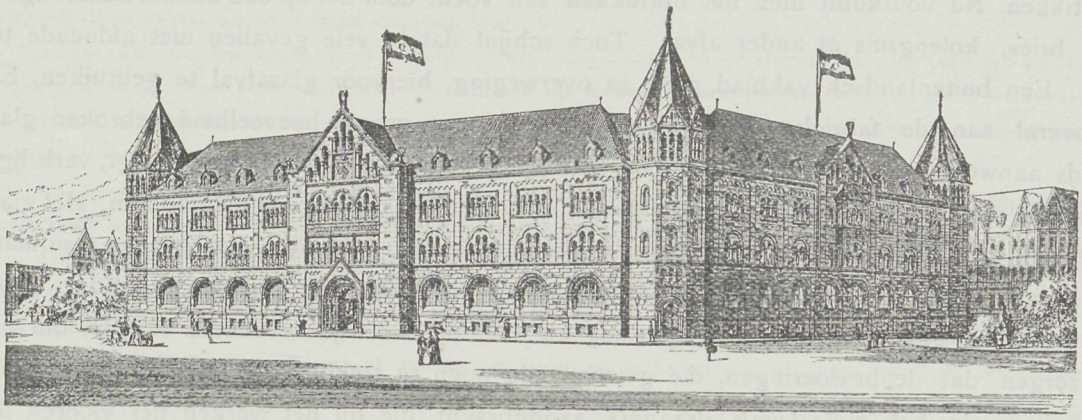

Plan en gevel geven een ontwerp voor een postkantoor te Metz. Het is een plan dat van alle kanten licht verkrijgt, waardoor de indeeling, al was het terrein wat scheefhoekig, geriefelijk was op te lossen, en dat een studieontwerp uitmaakte van de bouwakademie te Berlijn. Onderlinge samenhang zit er niet veel in de gevels, de hoektorens schuiven tegen de nagenoeg gelijkmatige gevels aan, alsof zij bijeengevoegd zijn, omdat van alles voorraad was. Indien in de torens wat meer afwisseling ware gebracht, zou zeker het geheel winnen, dat overigens een voor de dienst goed ingericht plan bezit. Toch is het een forsch geheel, dat door de verschillend verdeelde ramen veel afwisseling biedt en door de groote rust die er in heerscht voldoet.

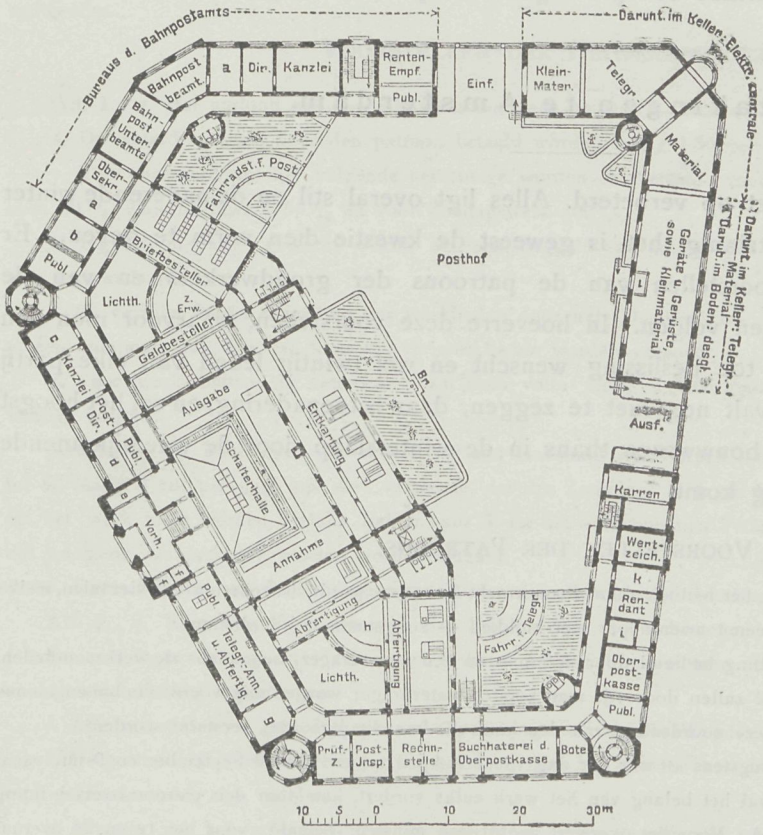

Iets over de bevloeringen.

Vooral in ons vochtig klimaat komt het veel voor dat laag gelegen vloeren spoedig verstikken. Nu voorkomt men het optrekken van vocht door het op den bodem aanbrengen van bries, kolengruis of ander afval. Toch schijnt dat in vele gevallen niet afdoende te zijn. Een buitenlandsch vakblad geeft in overweging, hiervoor glasafval te gebruiken. Er is overal aan de fabrieken en op vele plaatsen eene groote hoeveelheid gebroken glas steeds aanwezig; wanneer men dat glas stampt en daar mede den bodem belegt, verkrijgt men een nagenoeg ondoordringbaar materiaal voor de uitwaseming van dien bodem. Het glas sluit zich geheel aaneen, en de daarmede genomen proeven hadden een gunstig resultaat, Nu komt het er vooral op aan dat de bevloering zelf ook goed gesloten is, anders gaat de stof zich ophoopen boven de glaslaag en doet op die wijze eveneens schade, om nu te zorgen dat de bevloeringen, die gewoon zijn open te trekken, gesloten zullen blijven, heeft men in het metselwerk drangers aangebracht, die bij het werken der vloeren de naden dichten, daar hunne spanning, de vloer aanzet en sluit. Hoewel zulke drang bij vrijstaande muren wel niet erg groot kan zijn daar zij zouden kunnen uitzetten, zoo kan bij aaneengesloten muren dit zijn nut hebben. In ieder geval is het afsluiten van den bodem door fijn glas een middel, waarmee een proef gemakkelijk te nemen is.

De stakingen te Amsterdam.

De toestand is er nog niet op verbeterd. Alles ligt overal stil en de naderende winter zal uitspraak doen hoe lichtzinnig het is geweest de kwestie dien vorm te geven. Er loopen thans een tweetal voorstellen van de patroons der grondwerkers en van de gezellen, die wij hieronder laten volgen. In hoeverre deze voorstellen, waarvoor men een meer uitgebreide commissie tot beslissing wenscht en wel twintig leden van elke partij kans van slagen zal hebben valt nog niet te zeggen, daar is toenadering, en zal het hoogst gewenscht zijn, dat voor het bouwwezen thans in de winterslaap door de vele bijkomende omstandigheden, wat herleving komt.

Voorstellen der Patroons.

Art. 1. Elke heistelling, waarvan het heiblok door stoomkracht bewogen wordt, is voorzien van vier tuien, welke tuien wederom elk voorzien zijn van een touwenlooper met blokken — zoogenaamde «derdeman».

Art. 2. Voorts wordt elke heistelling bediend door vijf man en een waterdrager, behoudens de werkzaamheden, die op het water worden verricht, deze zullen door vijf man zonder waterdrager worden uitgevoerd. [In buitengewone gevallen (voor elk werk afzonderlijk ter beoordeeling van den patroon) kan dit personeel versterkt worden].

Art. 3. De werktijd bedraagt hoogstens 10 uur per dag vanaf 1 April tot en met 30 September en 9 uur vanaf 1 October tot en met 31 Maart. Ingeval het belang van het werk zulks vordert, kan door den patroon overschrijding van dien arbeidsduur worden verlangd. Voor het overwerk wordt dan minstens betaald: voor het 1e en 2e overuur 10 %, voor het 3e en 4e overuur 25 %, voor verdere overuren 50 % en voor nacht- en Zondagswerk 100 % boven het minimum loon. Machinisten en wachten zullen 2 uur per dag, als het werk het vereischt en de patroon het noodig oordeelt, langer mogen werken.

Art. 4. Het minimum loon zal voor een heibaas *f* 0.30 per uur bedragen, voor de overige gezellen *f* 0.25 per uur en voor den waterdrager *f* 1.50 per dag.

Art. 5. De betaling van het arbeidsloon zal, zoo zij plaats vindt des Zaterdags, moeten geschieden vóór 6 uur des avonds. Indien die betaling, door toedoen van den patroon, later geschiedt, wordt den gezellen deze tijd vergoed als overwerk, berekend tegen minimum loon.

Art. 6. De gezellen zullen in 't vervolg worden aangenomen en ontslagen door den patroon; hiervan kan afgeweken worden door eene schriftelijke opdracht aan zijn heibaas, waarin hij dien volmacht geeft, werklieden aan te nemen of te ontslaan voor het werk wat door hun zal worden uitgevoerd. Op die volmacht zal het werk genoemd moeten worden.

Art. 7. Nimmer zal het vrij komen eener ploeg reden kunnen zijn tot ontslag eener andere ploeg, als die een werk reeds heeft begonnen, of de patroon zal moeten kunnen aanvoeren, waarvoor dit noodzakelijk is.

Art. 8. Ingeval eene ploeg is afgedeeld om te gaan heien en bij aankomst op het werk blijkt, dat niet gewerkt kan worden, hetzij door het niet aanwezig zijn van palen of palen ongeschikt voor dat werk, of door afwezigheid van architect of opzichter, welke met het toezicht op het proefheien belast zijn, of door oorzaken, hierin niet genoemd, die niet zijn ontstaan door de schuld van de werklieden en welke een dag of langer oponthoud veroorzaken, zal aan de bij dat werk betrokken werklieden door hun patroon worden uitbetaald één dag loon, berekend tegen minimum arbeidsloon.

Art. 9. In speculatiebouw zal het aantal geslagen palen niet meer dan 40 mogen zijn, op Gemeentewerken of werken onder architectuur, z.g. »directiewerk«, zal niet meer dan 30 stuks mogen worden geheid.

Art. 10. Tijd van overeenkomst; Art. 11. Ontslag en

Art. 12. Voorwaarden, geschillen of arbitrage, wenscht het comité der patroons in overleg met de arbeiders te redigeeren.

Voorstellen der Heiwerkersgezellen.

Art. 1. *a.* Het uurloon zal zijn, minimum voor een heibaas 40 cent en voor de overige gezellen 35 cent.

b. De waterdrager zal door den patroon betaald worden met *f* 1.50 per dag.

c. Voor overuren zal het volgende percentage worden overbetaald: voor de eerste 2 uren 20 %, de 2 volgende uren 30 %, voor nachtwerk 50 % en voor Zondagswerk 100%.

d. Ingeval in tarief gewerkt wordt, zal een daggeld van *f* 4.— voor den heibaas en *f* 3.50 voor de gezellen zijn gegarandeerd.

e. Bij verzuim buiten de schuld der werklieden door het afkeuren van- of wachten op palen enz. zal uit verzuim ot een minimum van één dag loon aan de werklieden worden vergoed.

f. Voor werk buiten de Gemeenten zal met volle ploeg worden gewerkt en reis- en verblijfkosten extra worden vergoed.

Art. 2. *a.* De duur van den arbeid zal zijn maximaal van 1 April tot 30 September 9 uur en van 1 October tot 30 Maart 8 uur per dag, met dien verstande, dat des Zaterdags te 4 uur het werk zal eindigen en het volk direct op het werk moet worden betaald. Indien voor 5 uur het volk nog niet betaald is zal dat uur, evenals de meerdere tijd wachtens, als overwerk moeten worden betaald.

b. Overschrijding van de bovengenoemde tijden zal alleen met goedvinding van beide partijen mogen plaats hebben.

Art. 3. *a.* Elke heistelling waarvan het heiblok door stoom bewogen wordt, moet voorzien zijn van minstens 4 tuien met looper en z.g. »derdehand« en bediend worden door zes man en een waterdrager. Bij werkzaamheden op het water, zonder waterdrager.

b. Alle materialen en gereedschappen tot bediening van de heistelling worden door den patroon verstrekt.

c. De patroon zal naar verkiezing zijn personeel, mits het erkende heiwerkers zijn, aannemen, en wanneer daarvoor geldende reden zijn, ontslaan.

d. Nimmer zal het vrijkomen van de eene ploeg reden kunnen zijn tot ontslag van een andere ploeg, als die met haar werk reeds is begonnen. Of de patroon zal daarvan de noodzakelijkheid moeten kunnen aantoonen.

Prijsvraag.

VEREENIGING VOOR GRAFISCHE KUNSTNIJVERHEID.

Prijsvraag voor het ontwerpen van een Diploma, uit te reiken aan arbeiders, werkzaam in inrichtingen van leden der Vereeniging. De deelneming aan dezen wedstrijd is opengesteld voor ieder in Nederland woonachtig artist.

VOORWAARDEN:

1e. *De Redactie* te plaatsen als volgt:

VEREENIGING VOOR GRAFISCHE KUNSTNIJVERHEID.

Opgericht 20 November 1901.

Goedgekeurd bij Kon. Besluit van 7 Oct. 1902 Nr. 17.

DIPLOMA met ..... Medaille,

uitgereikt aan .....

werkzaam bij .....

ter erkenning van getrouwe onafgebroken diensten gedurende ..... jaar.

AMSTERDAM, den 190

Voorzitter. *Secretaris.*

Uitgereikt in de Algemeene Vergadering der Vereeniging van den ..... 190 .

2e. *'t Formaat* moet zijn met inbegrip van het 47 × 63 cM. (hoogstens).

3e. *De ontwerpen* moeten in hoogstens 4 × druks lithografisch uitgevoerd kunnen worden.

4e. *Als prijs* wordt beschikbaar gesteld eene som van *f* 140.—, waarvan *f* 100.— voor den eersten en *f* 40.— voor den tweeden prijswinner, onder behoud, dat een dezer ontwerpen een eersten prijs wordt waardig gekeurd.

5e. *De beoordeeling* geschiedt door de leden der vereeniging.

6e. *De ontwerpen* van de prijswinners gaan over in eigendom der vereeniging, die de eerste prijs laat uitvoeren als diploma der vereeniging; de overige schetsen blijven het eigendom der ontwerpers, tenzij de leden der vereeniging deze ontwerpen wenschen te koopen tegen eenen maximalen prijs van *f* 25.— per stuk.

7e. *De ontwerpen*, moeten voorzien zijn van een motto. Ditzelfde motto te vermelden op bijgaand envelop, welk envelop gesloten moet worden en naam en woonplaats van den inzender moet bevatten.

Ontwerp en envelop vóór 1 December franco te zenden aan den Secretaris J. H. van Kampen, firmant Gebr. Braakensiek, Planciusstraat 79, Amsterdam.

Ontwerpen, die den naam of eenige aanwijzing dragen van wien zij afkomstig zijn, worden niet tot deelname toegelaten.

Het Bestuur:

H. VAN DER MARSCH SPAKLER, *Voorzitter.*

J. H. VAN KAMPEN, *Secretaris.*

J. E. J. ZEGERS VEECKENS, *Penningmeester.*

FAÇADE

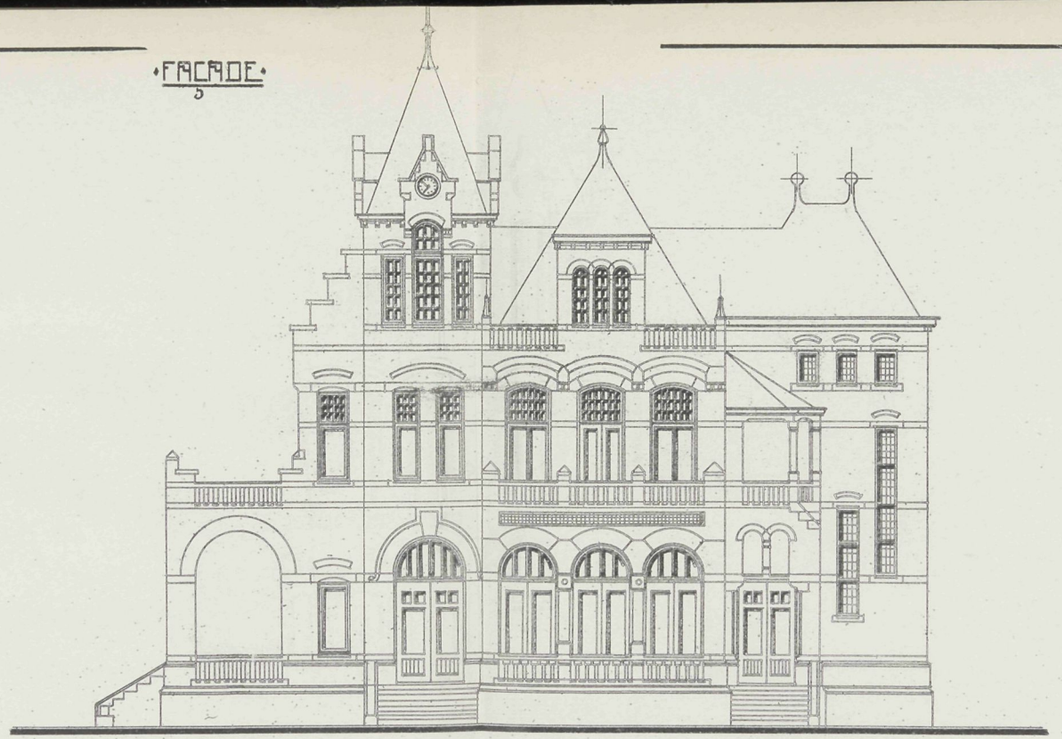

PARTERRE

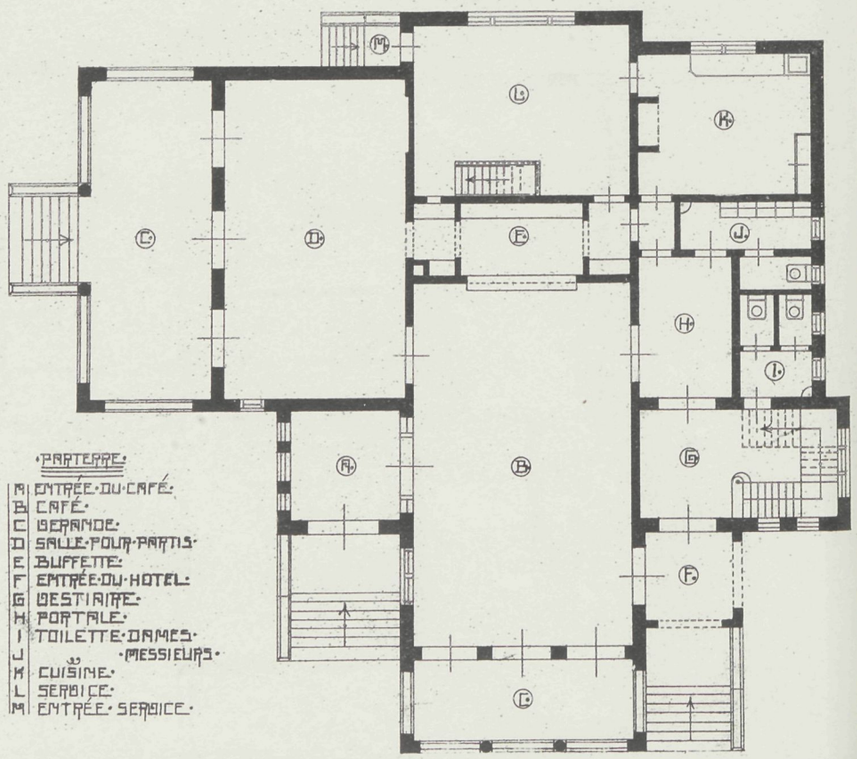

PARTERRE.

M	ENTRÉE DU CAFÉ.
B	CAFÉ.
C	VERANDE.
D	SALLE POUR PARTIS.
E	BUFFETTE.
F	ENTRÉE DU HOTEL.
G	VESTIAIRE.
H	PORTALE.
I	TOILETTE DAMES.
J	" MESSIEURS.
K	CUISINE.
L	SERVICE.
M	ENTRÉE SERVICE.

1ÈRE ÉTAGE

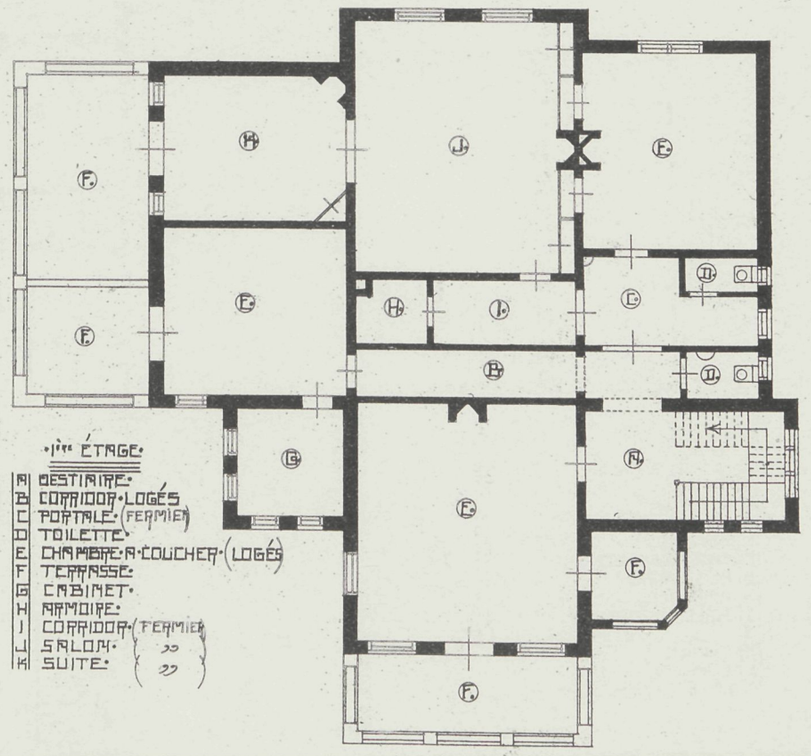

1ère ÉTAGE.

A	VESTIAIRE.
B	CORRIDOR LOGÉS
C	PORTALE (FERMIER)
D	TOILETTE.
E	CHAMBRE A COUCHER (LOGÉS)
F	TERRASSE.
G	CABINET.
H	ARMOIRE.
J	CORRIDOR (FERMIER)
J	SALON. (")
K	SUITE. (")

UITSPANNINGSLOKAAL.

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

26 October 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 22.

Bij de Platen.

Ontwerp van eene Villa

door H. C. VAN BRINK.

De beide plannen en gevels vormen een villa, die goed ingedeeld met zijn flinke gevels, tevens een aangenaam aanzien vertoont. Door serre en uitbouw heeft men overal een gezellig punt gevormd. De vertrekken zijn regelmatig en de gevels eenvoudig, juist passende voor dergelijk soort woningen.

Iets over het teekenonderwijs.

Er begint zich in den laatsten tijd op het gebied van het teekenonderwijs een streven naar groote wijziging in de leerinrichting voor te doen. Vooral het bezoek van Miss. Hunter aan Amsterdam, die in de school van den Amerikaan Liberty Tadd gevormd, een zijner ijverigste voorstanders tevens is, draagt hiertoe veel bij. Over de drie cursussen door haar te Amsterdam gegeven, twee aan schoolkinderen en een aan onderwijzers, zal eerstdaags wel een rapport verschijnen. Maar het is ook vooral de Hamburger methode waarop de districtsschoolopziener de heer J. H. Gunning Wzn. in het Algemeen Handelsblad wijst, die zeer de aandacht trekt. Wij ontleenen enkele punten uit hetgeen ZEd. daarin mededeelt.

Reeds voor de komst van Miss Hunter togen drie Nederlandsche onderwijzers de heeren Perk, Van Soeren en Van Breemen van Amsterdam naar Hamburg om zich op de hoogte van dat onderwijs te stellen en nu had onlangs hij zelf gelegenheid, hoewel niet dezelfde scholen als de drie heeren bezochten, maar wel een ander het Wilhelm-

Gymnasium aldaar te bezoeken. De collectie teekeningen daar toevallig tentoongesteld, trok zoo zijne aandacht, dat hij den leeraar Muller in het teekenen, die hem van alles nader toelichtte, wist over te halen met die collectie een bezoek aan Amsterdam te brengen. Als gevolg daarvan zal Zaterdag 28 October vanaf 1 uur en Zondag 29 October den geheelen dag in de bovenzaal van café »Parkzicht« Hobbemastraat, die collectie te bezichtigen zijn. Dan zal tevens de heer Muller toelichting over het onderwijs geven wat bijgewoond kan worden door leeraren en leeraressen, die zich daartoe vooraf bij den heer Gunning moeten opgeven. De heer Muller is ongeveer een jaar aan dat gymnasium werkzaam, die tijd is te kort om een afdoende cursus te kunnen overleggen, doch het aanwezige is voldoende om te doen zien, welke resultaten in dat korten tijdbestek door den leeraar is verkregen, wiens geschiktheid hierbij vooral op den voorgrond treedt. De heer Muller is dan ook van meening, dat de leeraar het moet doen en niet de methode en dat dus ieder leeraar feitelijk zijn eigen methode bezitten moet.

Dat hiervoor onverbiddelijk noodzakelijk is, dat iedere teekenleeraar ook zelf kan teekenen (wat bij de heerschende »geometrische« methoden niet het geval is) is in zijn oog — en ook in het mijne — geen nadeel. Hij is van oordeel — en ik zeg er van harte »Amen« op — dat, als de hervormers hun denkbeelden weder in algemeene »methoden«, die men kant en klaar bij den boekhandelaar kan bestellen, gaan vastleggen, het spoedig weder zal worden »de dood in den pot«.

De heer Muller vangt het onderwijs aan met kinderen van pl.m. 10 jaar, die al teekenonderwijs op de lagere school genoten en zet dit voort tot zij 18, 19 of 20 jaar oud zijn. Met de methode van Miss Hunter in vele opvattingen verschillende, evenals de leeraren zich hier uitspraken, staat zij evenals de Liberty Tadd-mannen ver van de ouderwetsche geometrische methoden. Zoo verwerpt hij in de methode Tadd de vaardigheidsoefeningen (cirkels en lussen) en het tweehandig teekenen, bij hem staat het vast, dat nauwkeurigheid en netheid wel van zelf komen, als de vaardigheid er maar eerst is. Goed zien staat op den voorgrond, om daartoe te geraken, begint de leerling met het voorwerp in klein te boetseeren, hij bootst appelen, peren, kersen enz. na, gaat daarna over tot reliefbeelden van bladeren, diervormen, landkaarten enz., deze laatsten ontwerpt hij zelf naar kaarten uit zijn atlas. Dan knipt hij appel- en peervormen enz. uit in papier. Door dien arbeid wordt de leerling zich recht den vorm der dingen bewust, en het is verwonderlijk om te zien, hoe die klei- en papierarbeid de leerlingen de juistheid der vormen doet beseffen. De kniparbeid is de voorbereiding tot de silhouette-teekening. Deze methode heeft zijn kenmerkende eigenaardigheden.

Die silhouette-teekeningen worden uitsluitend met penseel gemaakt op groote schaal, eerst daarna volgt het werkelijk teekenen der appel- en peervormen, dan volgen vogels, menschen enz., waarbij de leerlingen voor elkander poseeren. Steeds gaan silhouette-teekeningen de potlood- en krijtteekeningen vooraf, de laatsten worden vervaardigd met lichten en donkeren achtergrond, eerst daarna komt de teekening in zuivere lijnen, omdat dit als het allermoeilijkste geschat is.

Evenzoo gaat het bij de bloemen en portretten. Bij de bloemen wordt echter tusschen

de zwarte silhouette en de teekening nog de gekleurde penseelteekening ingeschoven. Die oefeningen duren een geheel jaar, zoodat ieder jaargetijde zijn eigen bloemen levert. In het derde leerjaar beginnen eenvoudige perspectivische oefeningen waardoor zij het volgend jaar aan stilleven kunnen beginnen, wat niet alleen in krijt en waterverf maar ook in olieverf wordt uitgevoerd. Tevens geven excursien gelegenheid tot oefening in de natuur. Hier begint dan ook de ontwikkeling van den leerling duidelijk te blijken. Het teekenen geschiedt zittend op een sterk hellend vlak, met niet ondersteunde hand gedurende 1½ à 2 uur wordt aan vijftig leerlingen tegelijk lesgegeven.

De geheele leermethode bevredigde de heer J. H. Gunning Azn. bijzonder en hij acht het daarom een voorrecht dat wij daarmede nader kennis kunnen maken. Vooral geen doodblijven, zegt hij, op de methode Tadd of op welke buitenlandsche methode ook, gelijk wij indertijd met de Fransche gedaan hebben.

Voor wij definitief overgaan tot hervorming en aanvulling onzer inheemsche methoden, moeten wij eerst op verschillende plaatsen goed rondgezien en verschillende methoden ernstig bestudeerd en met elkander vergeleken hebben. Jaren van nauwgezette studie en van taaie oefening, moeten vooraf gaan eer wij zelf van wal steken; dan alleen zal het ons gelukken, niet als bloote navolgers, maar als scheppers op te treden. Noch eigenwijze bedilzucht noch gemakzuchtige navolging zij het woord gegeven, maar onderzoeken en vergelijken zij het parool. Vooral vergelijken Daarom treft het zoo bijzonder goed dat wij dit jaar ook met Oostenrijksche en Hongaarsche methoden kunnen kennis maken en zal er hoop ik, spoedig wat op gevonden worden om ons ook met de Londensche en Zwitsersche proefnemingen in kennis te brengen.

Het is voorzeker een gelukkig teeken voor den onderwijzer, dat de zorg daarvoor zulke goede vertegenwoordiging vindt en mannen als Gunning en anderen, alles betrachten om een goed vergelijk mogelijk te maken. Dat daartoe de expositie Muller zal bijdragen is ongetwijfeld en zullen velen zich aangespoord gevoelen die bij dat onderwerp zijn betrokken zich daarvan op de hoogte te stellen en daardoor ons onderwijs op meer volmaakten weg te brengen, wat uit de kracht der gewoonte te veel gebleven was bij het oude.

Bij de Tekstfiguren.

De gevels, plannen enz. vormen een woon- en winkelhuis, het ontwerp van den heer L. W. A. de Blinde.

Het Rijksmuseum te Amsterdam.

De aanbouw aan het Rijksmuseum nadert haar voltooing. Daar het middendeel door de achterwaartsche ligging eenigen voorsprong kan velen, kan de uitbouw er mede door, en heeft de bouwmeester een bevredigende oplossing daarvoor gevonden. Bij de vele

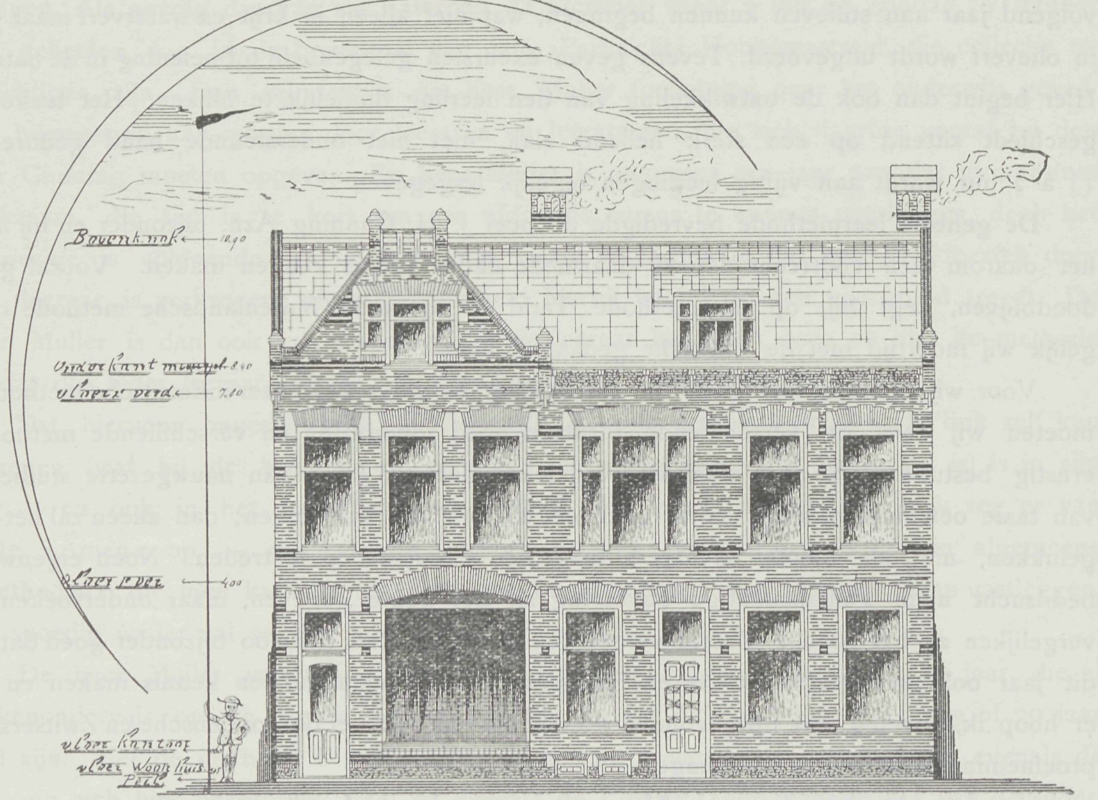
Bovenkant
Peil

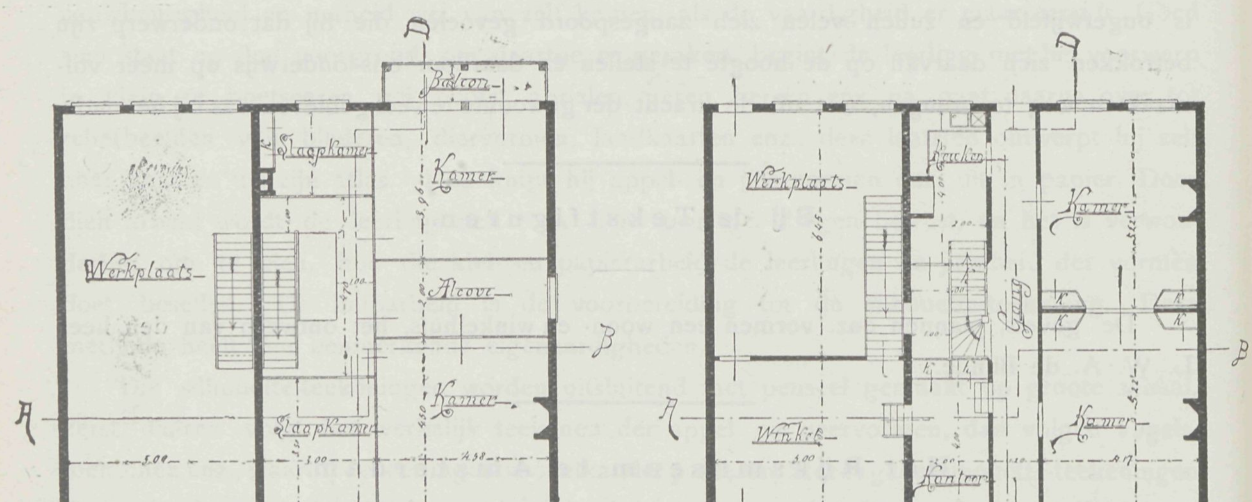
D
Balcon
Slaapkamer
Kamer
Werkplaats
Alcove
B
A
Slaapkamer
Kamer
C
D
Keuken
Werkplaats
Kamer
Gang
B
A
Winkel
Kamer
Kantoor
C

sprongen die de achtergevel bezit, kan de uitbouw eene aansluiting daarmede vormen waardoor het hinderlijke vervalt, dat bij een meer vlak geheel zou ontstaan. Hoe zal het echter worden wanneer die achtergevel nog meer uitbouwen verkrijgt. Wij gelooven dat van den bouwmeester het uiterste gevorderd is en het daar nu ook maar bij blijven moet. Toch loopen er denkbeelden tot verderen uitbouw. De hedendaagsche kunst vraagt plaatsruimte en die is er niet, er moet dus bijgebouwd, en de regeering heeft voor dit doel gelden beschikbaar. Zal op die wijze de schepping van Dr. Cuypers, niet ontaarden, in een steeds aangroeiend onsamenhangend geheel. Terecht vraagt »De Opmerker« en wij onderschrijven die vraag met volle sijmpathie, »waarom het vergrooten van het aantal zalen, Heeft het gebouw geen plaatsruimte meer. Waarom de historische afdeeling niet op de tweede verdieping of in een afzonderlijk gebouw. Waarom de scholen niet uit het Museum

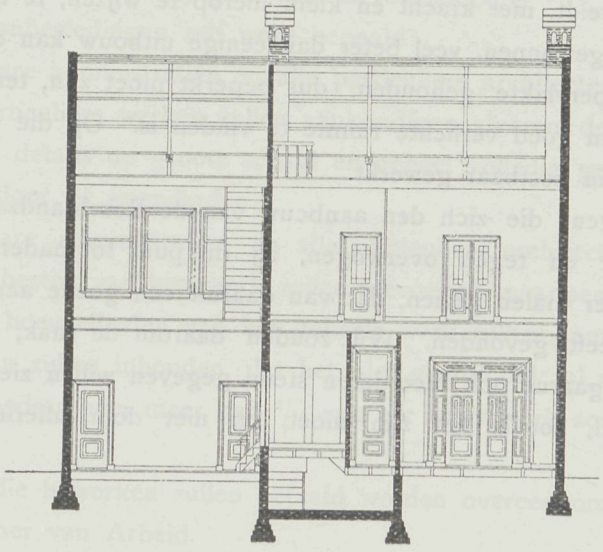

gegooid en in een schoolgebouw ondergebracht, dat zou niet duurder komen en de stichting bleef intact«. Dezelfde meening hebben wij zoo dikwerf gedeeld. Niet om de historische afdeeling te doen verhuizen, dat zou niet wenschelijk zijn voor het museum zelf want juist de verdeeling zooals die thans is levert een hoogst welkome afwisseling op, daarbij zou verplaatsing gepaard gaan met groote kosten, daar die afdeeling hare eigenaardige versiering en verlichting vorderde. Maar waarom niet de schilderijen afdeeling voortgezet op de verdieping waar nu onderwezen moet worden. De scholen behooren niet in het Museum maar in eene zelfstandige inrichting tehuis, en acht men die bij het Museum toch noodig dan stichtte men daarvoor afzonderlijke gebouwen in de nabijheid. Maar de geheele onderwijs-inrichting in het museum is ons van den beginne af aan een zonderlinge combinatie geweest, ook rees dikwerf de vraag, of die wel buiten alle mogelijke brandgevaar was. Gesteld dat daarboven het is zoo onmogelijk niet, door verzuim of onachtzaamheid brand ontstaat, wat zou er worden van het daaronder berustende, dat wellicht niet verbrand, toch door de puin vermorzeld, zou worden, en wanneer men nagaat dat

tot onder het dakvlak ateliers zijn ingericht, dan is de vraag verre van oppervlakkig gesteld. Wij zouden het in het belang van de groote kunstschatten die het Museum herbergt, wenschelijk achten, dat deze zaak meer de aandacht ging trekken, en men er toe kwam het Museum vrij te houden van bewoonbare gedeelten. Daarbij zijn de toegangen tot de bovenverdiepingen in zulke bekrompen verhoudingen, dat zij bij eventueele rampen niet zonder gevaar zijn.

De bovenverdiepingen ontruimd, en het Museum komt tot volle recht, de gemakkelijk klimmende trappen die tot de middenhal voeren door getrokken, en daarboven verkrijgt men een schat van onbelemmerd licht, juist voldoende om onze moderne kunst te herbergen en menigeen die een trapje hooger moet klimmen, zal zich dat getroosten met de wetenschap daar alles bijeen te vinden, wat van ons heden werd bijeengebracht. Dan komt het Museum in zijn geheel. Zou het daarom niet wenschelijk zijn, alvorens de uitbouw-epidemie van het Museum zich uitbreidt, met kracht en klem hierop te wijzen, te meer, daar daarmede een ruimte werdt aangewonnen, veel beter dan eenige uitbouw kan opleveren, daar deze laatste altijd aan oppervlakte gehouden, dus beperkt moet zijn, terwijl daar boven een ontzaggelijk groote en goed verlichte ruimte te vinden is. Op die wijze wordt mogelijk gevaar beperkt, en min kostbaar gewerkt.

Onze vereenigingen, die zich den aanbouw van de Rembrandzaal zoo aangetrokken hebben, en het voor en tegen overwogen, zij dit punt tot nader overleg aanbevolen. Wij hebben het meer malen gezien, dat van daaruit een goede aanwijzing, ook dikwerf een goed gehoor heeft gevonden. Wij zouden daarom de zaak, die inderdaad nadere overweging verdient, gaarne ook meerderen steun gegeven willen zien, opdat het Museum komt tot een geheel, zooals het zijn moet, en niet door allerlei uitbouwen in een doolhof ontaard.

De Luiksche Tentoonstelling.

Ongetwijfeld heeft deze tentoonstelling ook voor ons land heilzame invloeden gehad. Zagen wij ons baksteen-materiaal van de firma F. v. d. Loo Sr. te Dieren bekroond met de grand prix, dat mag tevens een welkome genoegdoening zijn voor de fabrikant die zooveel tot verbetering van dat materiaal deed en steeds doet, kan wellicht aanleiding geven in eigen land dit materiaal hooger te houden, dan dikwerf wordt gedaan en door allerlei uitheemsche steensoorten achteruit gezet. Ook onze aannemers verkregen van daar groote steun, door de conclusies op het congres aangenomen. Wat zouden de mannen van een vijf en twintig jaar terug vreemd op zien, wanneer die bepalingen op hun werden toegepast. Wat hebben wij, die dat tijdperk mede hebben doorgemaakt, ontzaggelijk veel

moeten offeren aan den willekeur, die toen de architect was toegestaan en waarvan aannemer en onder-aannemer de dupe was. Het is een dankbare verbetering, jammer dat de tijd geen terugwerkende kracht heeft, wat zou er veel in eere gebracht moeten worden. Over de bepalingen van de rechten en verplichtingen van den aannemer, werd op het congres vastgesteld:

dat de verantwoordelijkheid, van den aannemer beperkt zij tot die verborgen gebreken in de constructie, bedriegelijke handelingen of fouten, begaan in afwijking van de voorschriften van het bestek en de aanwijzingen der teekeningen;

dat hij dan ontslagen zal zijn van alle verantwoordelijkheid, in gemeenschap met den bouwheer, den ingenieur of den architect, ter zake van gebreken van den grond, van het ontwerp of overtredingen van verordeningen, rooilijnen en servituten;

dat de verantwoordelijkheid van den architect beperkt zij tot een jaar voor de zichtbare fouten en gebreken en tot vijf jaar voor de onzichtbare.

Ook over de aanbestedingen zelf werd bepaald:

dat alle openbare administratiën en alle particuliere architecten geen aanbestedingen van openbare of particuliere werken zullen aankondigen, alvorens de plannen, omschrijving, bestek, uitslagen en details op groote schaal en geheel volledig gereed zullen zijn om te worden onderzocht door de gegadigden;

dat alle openbare administratiën en alle particuliere architecten geen hoeveelheidsberekening aan het bestek van een werk zullen toevoegen, maar een afzonderlijke volledige berekening van alle hoeveelheden van het geheele werk zullen opmaken;

dat de bestekken zullen inhouden, dat het niet geoorloofd zal zijn bijwerken te doen uitvoeren tot een bedrag van meer dan $^1/_{10}$ van elk soort werk zonder toestemming van den aannemers;

dat bovendien die bijwerken zullen betaald worden overeenkomstig de tarieven vastgesteld door de Kamer van Arbeid.

Ook is het wenschelijk om het kunstvolle deel der architectuur buiten de besteding te houden en het aan den architect over te laten, hiervoor zijne personen te kiezen, en was men algemeen van gevoelen dat het ornamenteele beeldhouwwerk eene afzonderlijke overeenkomst moest uitmaken.

Ook bij ons gebeurt dit veelal en wordt daardoor goed werk verkregen, een algemeene vaststelling tot bevordering van den artistieken zin is zeker niettemin gewenscht waarom die bepaling algemeene toepassing verdient.

De aansprakelijkheid voor de betaling van bijwerk werd tevens vastgesteld, het zij door het bestaan van geschreven of mondelinge instructies, of wanneer daarvan de aannemer slechts op eenigerlei wijze het bewijs kan leveren.

Door al deze overeenkomsten wordt de atmospheer meer en meer gezuiverd en is bovendien de toestand van de aannemer reeds in de laatste jaren ontzaggelijk verbeterd. De tijden mogen ook nu hunne bezwaren hebben, dat zal wel altijd zoo zijn en blijven, maar de willekeur die bestaan heeft, maakte meer slachtoffers dan de gebreken van het heden kunnen opleveren. Besprekingen als te Luik gevoerd, brengen daartoe hunnen heilzamen

invloed mede en is het daarom van zoo groot belang, dat zij worden gehouden en internationaal geregeld.

Vakwedstrijden.

Uit het verslag van het departement Zwolle van de Maatschappij van Nijverheid, waarin het verslag der Jury over de Vakwedstrijden is opgenomen, blijkt, dat men over dezen eersten wedstrijd zeer tevreden is.

Niet minder dan 158 inzendingen waren ingekomen, waarvan het meerendeel getuigt van een ernstig streven.

Alleen de wedstrijd »gangbank en voordeur« maakte naar de meening der jury een ongunstige uitzondering, wijl daarbij geen enkel ontwerp aan redelijke eischen voldeed.

Op grond van de uitspraak der jury zijn, na opening van de naambrieven, de volgende bekroningen toegekend:

Rubriek 1: »diploma« met den 1en prijs de heeren C. P. van Hoek, te Gorinchem, en H. de Ru, te Utrecht. — Den 2en prijs verwierf de heer Joh. B. Schreiner, te Amsterdam.

Uit goede bron werd nog vernomen, dat het ontwerp-diploma, dat naast de bekroonde ontwerpen in het rapport der jury nog afzonderlijk werd vermeld, het werk is van heer R. Spiegel, te Zwolle.

In rubriek 2: »Paneelvulling — gesmeed ijzer«, verwierf de heer B. J. van Efferen, te Zwolle den 1en prijs; — de heer J. Verschoor, te Nijmegen, den 2en prijs.

In rubriek 3: »Paneel voor wandversiering schilderwerk«, verkreeg den 1en prijs de heer Jan van der Vet, te Dordrecht; — 2en prijs de heer Joh. Kromhout, te Amsterdam.

In rubriek 4: »Brievenbusplaat, hardsteen« is de 1e prijs toegekend aan den heer B. J. van Efferen, te Zwolle; — de 2e prijs »Rust Roest«; de teekening stelt voor een leeuwenkop met geopenden muil; de naambrief is echter niet aanwezig, waarom het bestuur zich voorloopig tot deze aanduiding moet bepalen in afwachting van nader bericht door den ontwerper.

Dit laatste geldt ook voor één der bekroonden in de rubriek »borduurwerk voor een kussen«. De 1e prijs werd daarin behaald door mej. W. G. Mouton, te 's-Gravenhage. De 2e prijs werd toegekend aan motto »Geel op groen«.

Ontwerp van eene Villa.

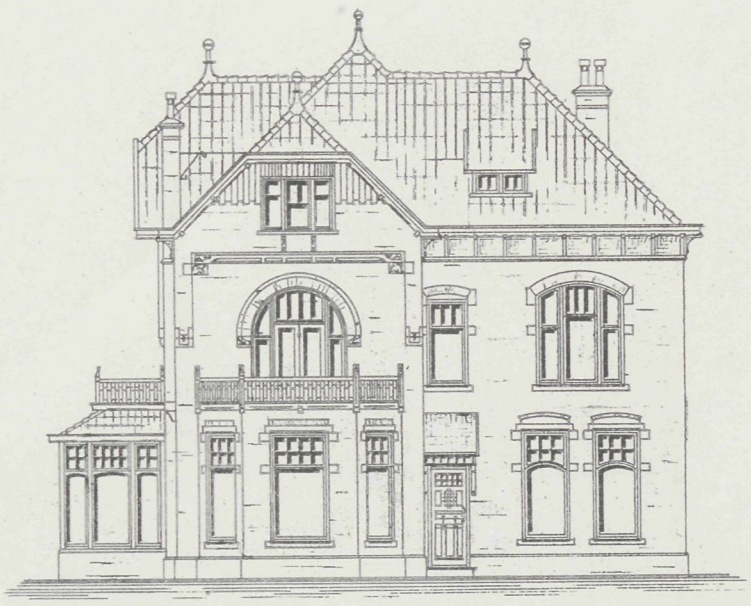

Voorgevel

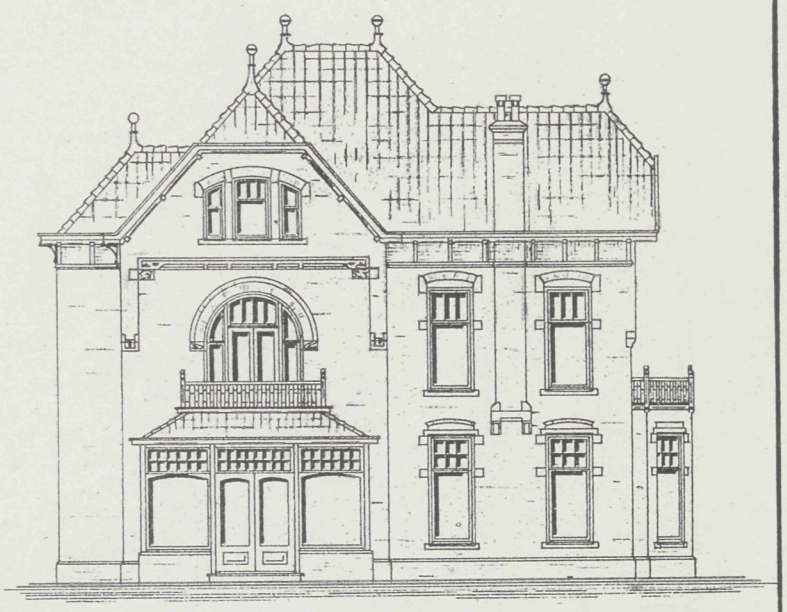

Zugevel

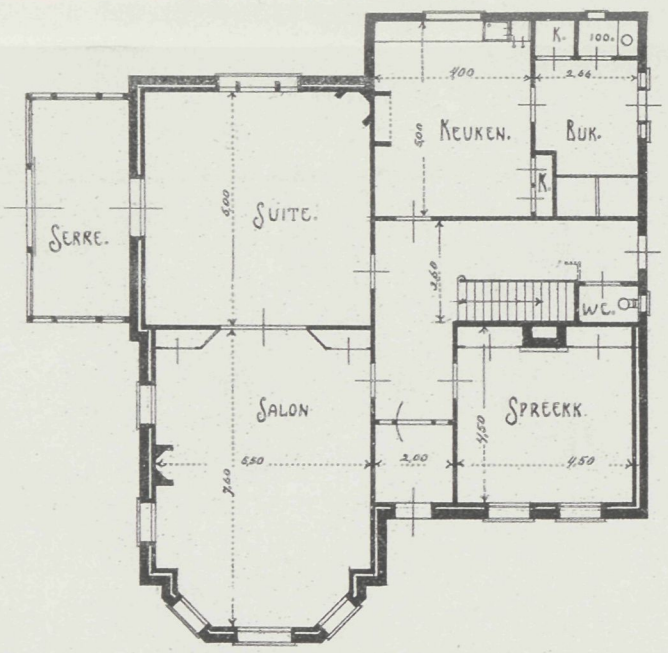

Begane-Grond.

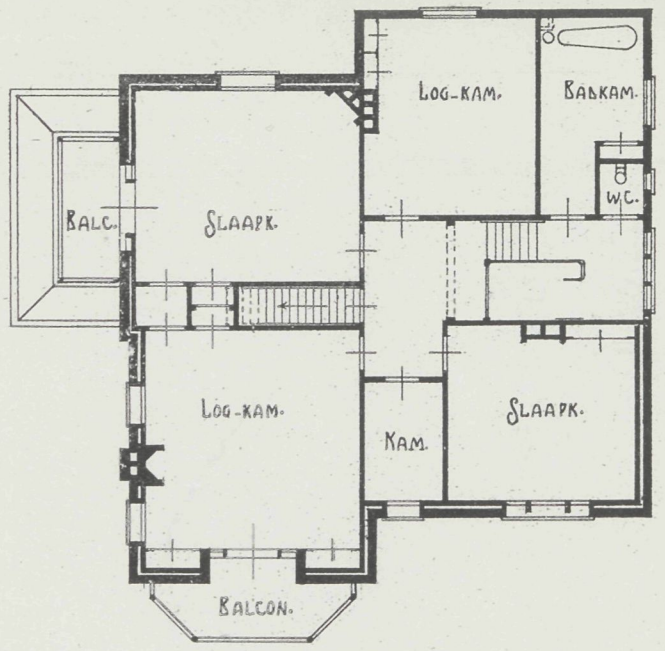

Verdieping.

Schaal

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

9 November 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 23.

Bij de Platen.

Ontwerp voor twee beneden- en drie bovenwoningen en een winkelhuis,

door F. L. VAN HOUTE.

Verschillende woningen onder een blok vereenigd, geeft de plaat ditmaal te zien, winkel en woonhuizen bijeen. Met de eigenaardige erkers en balkons, hebben de gevels iets aantrekkelijks hoewel eenvoudig en zonder eenigerlei versiering, wat hierbij ook minder het doel was.

Verkeerswegen in Amsterdam.

Er loopen groote plannen in Amsterdam. De demping van het Rokin zal aan de orde komen en in verband daarmede verbreeding van het eerste gedeelte der Vijzelstraat, tusschen Singel en Reguliersdwarsstraat. Op die wijze denkt men zich een korten verkeersweg te vormen, tusschen de kern van de oude stad en het nieuwe bouwplan tusschen Amstel en Schinkeloevers. Dat er iets gedaan moet worden is vast en zeker, want zonder dat zal het nieuwe plan allen levenslust ontbreken, dat het Rokin daarvoor zal moeten geofferd worden is jammer, maar zal aan het eind blijken de meest geschikte oplossing te zijn. Zooals het Rokin thans is, ontdaan grootendeels van scheepvaart vertier is het karakter toch reeds zooveel gewijzigd, dat zelfs de grootste behoudsmannen den toestand niet zoo waardevol meer achten als die eenmaal geweest is. De plannen van het gemeentebestuur zullen dan ook zeker wel eenige meerderheid vinden, om kans van slagen te geven.

In dat geval zal wellicht de Vijzelgracht moeten vallen, maar zal het bovenal

wenschelijk zijn, dat de aandacht gevestigd worde op het gedeelte bij de Govert Flinckstraat en wat daarop volgt, wat al zeer weinig stemt voor zulk een voornamen toegangsweg. De toestanden dienen daar spoedig onder handen genomen, anders komt men langs een fraaien verkeersweg tot een nieuw kwartier, door een buurt, zoo min mogelijk aan eenige eischen van welstand beantwoordende. Dan mag vooral daar er wel opgelet, dat de verkeerswegen behoorlijke ruimte behouden en laat dat daar zeer veel te wenschen over.

Juist de overgangspunten maken dikwerf de grootste beslissing ten goede uit en wat de stedelijke uitbreiding daar de laatste jaren schiep is al van zeer ongelukkig gehalte. Men vestige dus het oog niet alleen op den aanvang, maar vooral ook op die overgangs gedeelten, die zich inderdaad in treurigen toestand bevinden. Daar moet krachtig ve betering gebracht, anders zal het werk weinig loonend zijn. Zoo zien wij het Rokin zoo vermaard in alle geschiedenissen, zoo vol beteekenis dikwerf daarin, op het punt te verdwijnen en zal de tegenstand die voor het behoud zal ontstaan, blijken weinig te kunnen uitwerken. Maar noodig is het, waar men zich daarvoor zoovele kosten zal getroosten, dat ook een deel dier kosten worde besteed, om die nieuwe reeds oud zijnde stadswijken te hervormen overeenkomstig de positie die zij gaan innemen. Zonder dat is het half werk en zal de verkeersweg nooit aan het doel beantwoorden.

Hofvijver te 's Gravenhage.

Al het oude schijnt zoo langzamerhand afgedaan te raken. Wat men in Amsterdam ziet gebeuren, waar alle oude gebouwen verdwijnen en wat nog belangrijk is, zooals het Huis met de Hoofden, staat te verrotten achter en met den steiger, slaat al over naar andere plaatsen. 's Gravenhage ziet zijn hofvijver verminkt, ten minste het staat op de agenda en toch hoe aantrekkelijk is juist dat stadsdeel voor stadgenoot en vreemdeling. De heer J. Jurriaan Kok treedt, in »De Nieuwe Courant« van 30 October l.l., hiertegen dan ook zeer te velde en wij zijn hem dank verschuldigd, dat hij met zulk een open blik voor onze kunst opkomt, tegen datgene wat voor die kunst pleit en daarvoor lief is geworden. Aanvankelijk, zegt de heer Kok, dacht men aan geen ernstige bedoeling maar nu B. en W. daartoe voorstellen doen, is hij verplicht zich te scharen bij de talrijke adressen en te trachten dat gevaar af te weren, waarmede het schoonste en belangrijkste monument onzer geschiedenis, de trots onzer residentie bedreigd wordt. Er is van den vijver in den loop der tijden toch al zoo weinig overgebleven, dat het te betreuren zou zijn indien het Rijk, dat een klein millioen besteed om de gebouwen in eere te herstellen, dien vijver zou schenden.

Evenals men een beeld verminkt door er een arm of een voet af te stooten, evenzoo verminkt men hier een werk, dat om zijn prachtige verhoudingen en zijn grooten eenvoud van lijn, met zijn geëvenredigde bouwwerken en boomenrijen een waar kunstwerk is, ons van eeuwen her nagelaten. Verandering van den toestand geeft gelegenheid daar hooge gebouwen, een hotel wellicht, te stichten waardoor de geheele omgeving het karakter

verliest. Om de Gevangenpoort te laten in den toestand zooals deze thans is, wat B. en W tegelijk voorstellen, vindt evenzoo ernstige bestrijding bij den heer Kok. Hij wijst er op, hoe de poort vroeger aan drie kanten vrij een uitstekend geheel vormde en wenscht herstelling in dien geest, omtrent het bouwvallige der poort en steun van de aangrenzende huizen verschilt hij van meening en acht de poort geschikt genoeg zelfstandig te kunnen worden versterkt en behouden. Op die wijze wordt te 's Gravenhage voor het behoud van het goede en eigenaardige uit het verledene gelukkig nog de verdediging door bekwame handen opgevat. Het is te wenschen, dat die woorden eenigen ingang mogen vinden opdat een herinnering aan het verledene blijve bestaan, waardoor ieder die van elders komt en Den Haag bezoekt, zich aangetrokken gevoelt.

Rembrandt-Viering.

Nu het jaar in aantocht is, waarin Rembrandt herdacht zal worden, is het programma voor de feesten als volgt vastgesteld: Officieele opening van de nieuwe Nachtwachtzaal; Overdracht van het huis in de Joden Breestraat; Uitgave van het boek van Jan Veth, beschrijvende het leven van den meester; Uitgave Bijbel door Hofstede de Groot met twee- à driehonderd platen van Rembrandt; Plaatsen gedenksteen aan Rembrandt's sterfhuis aan de Rozengracht; Aanbrengen gedenkplaat in de Westerkerk; Feestavond in den Stadsschouwburg; Avondverlichting Rijksmuseum met zoeklichten; Illuminatie van openbare gebouwen en Slaan gedenkpenning ter herinnering aan dit feest.

Het nieuwe raadhuis te Leipzig.

Een der fraaiste gebouwen in den laatsten tijd voltooid, is zeker wel het raadhuis te Leipzig. Met zijn ruime indeeling, zijn monumentale gevels, vormt dit gebouw eene gelukkige uitzondering bij veel wat den laatsten tijd schiep en is het dan ook minder eene moderne opvatting, dan wel het voortbouwen in de richting die Duitschland werkelijk goede gebouwen heeft geschonken. De bouwmeester is Hugo Licht, ook bij ons welbekend door de vele architectuur-uitgaven die onder zijne leiding werden saamgesteld.

Bij een uitgeschreven prijsvraag voor dit onderwerp in het jaar 1897 bekroond, zag hij zich met de uitvoering belast. Voor het zoover kwam, had de bouw echter zooals het veelal gaat, reeds zijne geschiedenis gehad, men had daarvoor nogmaals een prijsvraag uitgeschreven. Maar toen de stad zich steeds meer uitbreidde, bleken de gegevens onvoldoende te zijn en uit dien nieuwen strijd trad het ontwerp van Hugo Licht glansrijk naar voren. Er waren toen 51 mededingers. Daar Licht gemeentebouwmeester was, had men er veel tegen dat hij aan de prijskamp mededeed, hij wist die bezwaren te weerleggen en had het geluk met de hoogste onderscheiding beloond te worden. Ook voor den bouw, waar de ontwerper zoo geheel met de plaatselijke toestanden bekend was, was dit een voorrecht, en werd op aanwijzing van Licht belangrijke wijzigingen in de verdeeling

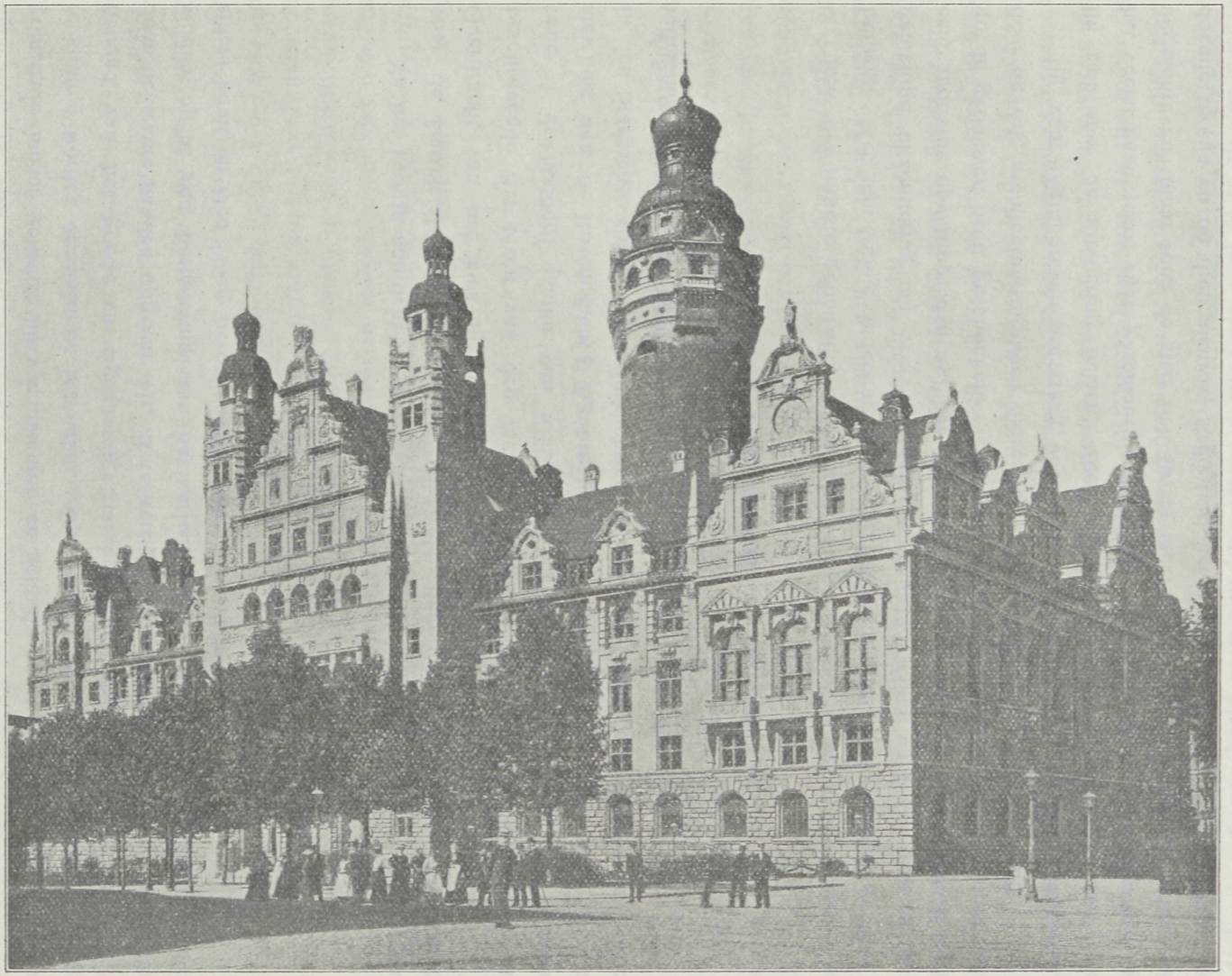

Het nieuwe Raadhuis te Leipzig.

van het terrein aangebracht, waardoor het ontwerp in belangrijkheid won en het verkeer der aangrenzende wegen minder beperkt werd. In Juli 1898 werd hem den bouw opgedragen, de eerste steen gelegd 19 September 1899, terwijl zes jaar later het geheele bouwwerk voltooid was.

Zooals in Duitschland veelal gebruikelijk is, heeft men in het sousterrein van het gebouw de Rathskeller, eene inrichting die gewoonlijk voor de verschillende lokaliteiten, kasteleinswoning enz. veel ruimte behoeft, de overige ruimte is voor de verwarming van het gebouw bestemd, met woning voor den machinist, terwijl tevens de politie daar een aantal lokalen van is toegewezen. Door de eigenaardige verdeeling met de groote binnenplaatsen, hebben al die lokaliteiten een goed verkeer en voldoend licht. Boven de verdieping ter beganen grond bevindt zich een entresol of tusschenverdieping, waarin het bouwdepartement is gevestigd, benevens alles wat voor onderwijs, verkiezingen enz. ruimte vereischt. Op de hoofd of eerste verdieping is de raadzaal en wel in het middenfront, verder de bibliotheek en twee vergaderzalen voor de afdeelingen, daarbij sluiten zich aan kleedkamers, restauratie enz. ten dienste der raadsleden, terwijl op den schuinen hoek de kamer voor den burgemeester ligt. Op de tweede verdieping is alle verdere administratie als voor rioleering, beplanting enz., terwijl de teekenzalen voor de beambten tot op de zolderverdieping onder de kap zich bevinden. Gemakkelijke trappen en een voorname hoofdtrap maken het verkeer tot al deze verdiepingen geriefelijk. Een moeielijk bezwaar bij het ontwerp was, dat men den ouden raadhuistoren, die in het midden van het bouwplan staat, wenschte te behouden, dat gaf aan de inrichting van het plan bezwaren, die de

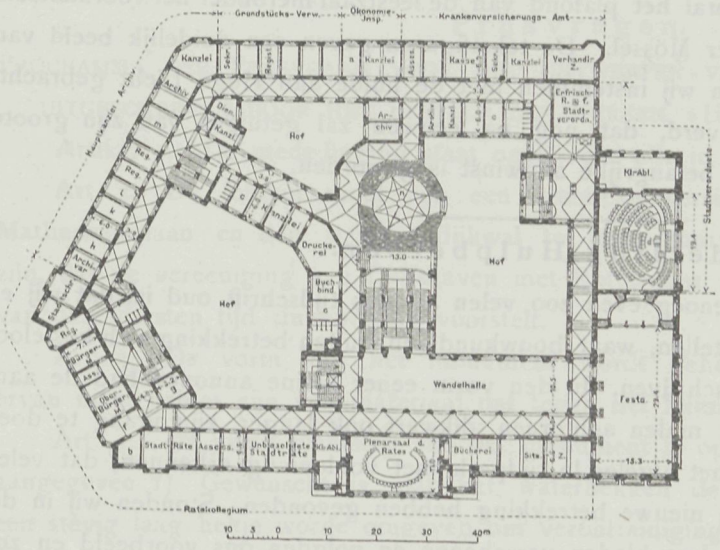

Plan Beganen grond.

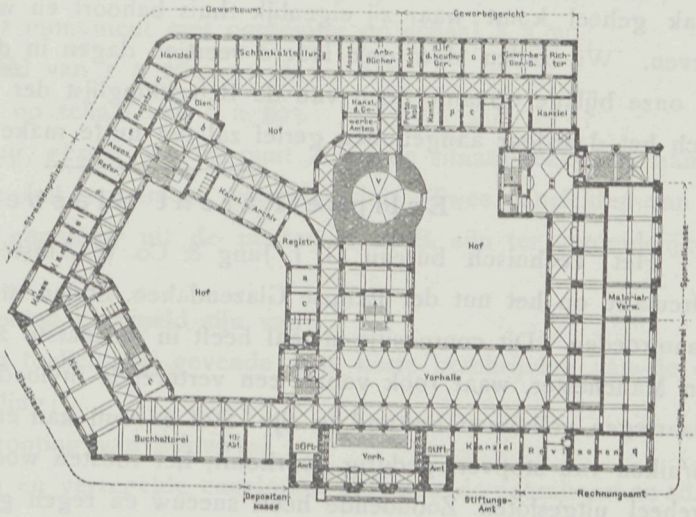

Plan Eerste verdieping.

ontwerper gelukkig wist op te lossen. Van dien toren bleef slechts een hoogte van 20 M. over, het oude metselwerk moest ter dege worden voorzien, doch bleef in stand, vooral ook omdat de toren opgetrokken werd tot eene hoogte van ruim 114 M. Is het gebouw uiterlijk van hoogst aangenamen vorm ook het inwendige verkreeg de meest mogelijke zorg. De hoofdtrap is een echt monumentalen arbeid. De verschillende zalen zijn allen uitstekend gedecoreerd en is vooral het plafond van de feestzaal hieronder het voornaamste het werk van den kunstschilder Mössel. De tekstfiguren geven een duidelijk beeld van inrichting en uiterlijk en moeten wij instemmen met de hulde aan Hugo Licht gebracht, een bouwwerk te hebben geleverd, dat nog na eeuwen zal getuigen van zijn groote kennis en dat voor Leipzig een belangrijke aanwinst is geworden.

Onderling Hulpbetoon.

Het is jaren geleden, nagenoeg even zoo velen als ons tijdschrift oud is, dat wij er aan dachten een lijst zaam te stellen, waar bouwkundigen buiten betrekking zich kosteloos kunnen aanmelden en laten inschrijven. In den vorm eener kleine annonce had de aanvrager gelegenheid een viertal malen achtereen, dikwerf ook langer, zijn vraag te doen en wij moeten terugziende op het afgelegde tijdperk met voldoening erkennen, dat velen daardoor geslaagd zijn en een nieuwe betrekking hebben gevonden. Stonden wij in die dagen zoo wat alleen, ook andere bladen verschenen en volgden ons voorbeeld en zoo moesten wij den werkkring onderling verdeelen. Nu echter opzichters en teekenaars een krachtigen Bond vormen tot verbetering hunner positie, nu die daarbij ook de zorg op zich hebben genomen voor allen die eene betrekking in het vak wenschen, is het raadzaam dat die pogingen zooveel mogelijk gesteund worden, vooral omdat onder deze leiding de zaak geheel komt waar zij eigenlijk thuis behoort en waar zij de beste bevrediging kan geven. Wij zullen dan ook iedere veertien dagen in den vorm als de thans geplaatste, in onze bijlage opname doen van de Betrekkinglijst der Bond, vertrouwende dat menigeen zich het daardoor aangeboden gerief zal ten nutte maken. De regeling is in goede handen.

Eclipse Patent Glasbedekking.

Het Technisch bureau G. J. Jung & Co. te Amsterdam, vestigt de aandacht in een circulaire op het nut der Eclipse Glazendaken. Stalen met compositie (tin en lood) bekleede raamroeden. Dit compositie-metaal heeft in de laatste 25 jaren in plaatsen als Woolwich en Manchester, waar rook vooral een verterende invloed op de daken veroorzaakt, bewezen daartegen volkomen bestand te zijn. Stof en vuil kan er niet doordringen wat bij het gebruiken van stopverf gedurig voorkomt, het roesten wordt door de volkomene bekleeding geheel uitgesloten. Zoodoende heeft sneeuw en regen geen invloed, terwijl de lichte constructie ook het licht beter doet binnenstralen. Opmerkelijk zijn de groote werken hiervan in Engeland uitgevoerd en met succes. Zoo verkreeg onder anderen het Crystal Palace, dat jaarlijks een groot onderhoud vorderde, hiervan bedekking, onder verantwoordelijkheid van den fabrikant 10 jaar lang voor het onderhoud aansprakelijk te zijn. Dat gaf eene besparing voor de Maatschappij van ongeveer 10.000 gulden. De fabrikant aanvaardde

het contract wel overtuigd van de deugdzaamheid van het materiaal. Uit enkele afbeeldingen die de circulaire vergezellen blijkt het groote verschil van een dak op de oude of nieuwe wijze zaamgesteld en heeft daarbij de Eclipse een onzaggelijke groote verbetering aangebracht. Ongetwijfeld zal, waar het eene deugdzame constructie betreft, men gaarne hiervan meer willen weten, waartoe het Technisch bureau gaarne gelegenheid geeft.

Prijsvragen.

PROGRAMMA DER PRIJSVRAAG VOOR HET ONTWERPEN VAN EENE MONUMENTALE FONTEIN UITGESCHREVEN DOOR HET BESTUUR DER VEREEN. »HET WESTEN« TE ROTTERDAM.

Artikel 1. De mededinging staat open voor alle in Nederland gevestigde kunstenaars.

Art. 2. De fontein moet zijn een artistieke versiering van het kruispunt van de Mathenesserlaan en den 's Gravendijkwal te Rotterdam; zij kan tevens een Monument zijn, dat de vereeniging van Delfshaven met Rotterdam, als haar eerste, groote uitbreiding van den laatsten tijd zinnebeeldig voorstelt.

Art. 3. De vorm van het monument wordt geheel vrijgelaten. De samenstelling ervan moet echter zijn van materiaal dat tegen het klimaat bestand is.

Art. 4. De juiste plaatsing van het monument is op nevensgaande situatie-teekening aangegeven. 1) Gewenscht is, dat het waterbekken der fontein op korten afstand door een stevig laag hekje worde omgeven om verontreiniging te voorkomen.

Het geheel moet ontworpen zijn binnen den cirkel van 15 M. middellijn op de situatie-teekening aangegeven. Alleen een eventueel aan te brengen rondloopend trottoir, van hoogstens 2 M. breedte mag daar buiten vallen.

Art. 5. De navolgende teekeningen worden verlangd:

a. het situatie-plan van het monument met omgeving op schaal van 1 à 200;

b. twee aanzichten van het monument met omgeving op schaal 1 à 20;

c. een plattegrond op schaal van 1 à 20;

d. een verticale doorsnede op schaal van 1 à 20;

e. een perspectief teekening, gezien van uit punt A op de situatie-teekening aangegeven, en aanduidende het monument met omgeving. Twee aanzichten van de plaats met omgeving, genomen uit de punten A en B, zijn ter verduidelijking hieraan toegevoegd.

Art. 6. De teekeningen moeten vergezeld zijn van:

a. eene korte memorie van toelichting, gevende eene korte beschrijving van de opvatting en de samenstelling;

b. eene gedetailleerde begrooting van kosten;

c. eene behoorlijk gesloten en verzegelde enveloppe, inhoudende naamkaart en adres van den ontwerper en waarop een correspondentie-adres en een motto. Dit motto moet tevens vermeld staan op alle in te zenden stukken, alsook op de verpakking.

Art. 7. Indien er aan het monument belangrijk ornementaal of figuraal beeldhouwwerk

1) Het programma met situatie-teekening is verkrijgbaar bij den heer Frans L. Hartong, Secretaris der Vereeniging »Het Westen«, Rotterdam, Ochterveltstraat 42.

ontworpen is, moeten daarvan schetsmodellen op kleine schaal, in gips, worden ingezonden, waarnaar de Jury voldoende zal kunnen oordeelen.

Art. 8. De aanzicht- en plattegrond-teekeningen moeten worden behandeld in zwarte inktlijnen, ongekleurd ongeschaduwd en ongewasschen. In de behandeling der overige teekeningen is de ontwerper vrij.

De mededingers mogen hun naam niet in het openbaar of aan een der Jury-leden bekend maken, alvorens de beoordeeling zal hebben plaats gehad.

Art. 9. De noodige fundeeringen, benevens de werken voor aan- en afvoer van het water, behoeven niet in de begrooting te worden opgenomen, noch op de teekening aangegeven.

Het monument zonder evengenoemde werkzaamheden mag niet meer kosten dan *f* 16.000— met inbegrip van het salaris voor de bemoeiingen en werkzaamheden van den ontwerper, die zich dan ook bij eventueele opdracht met de leiding van en het toezicht op de uitvoering zal moeten belasten.

Art. 10. Als prijzen worden uitgeloofd:

1e Prijs: *f* 500.— voor het ontwerp, dat door de Jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht;

2e Prijs: *f* 300.— voor het ontwerp dat daarna door de Jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht;

3e Prijs: *f* 100.— voor het ontwerp, dat daarna door de Jury het beste wordt geoordeeld.

Het ligt in de bedoeling van het Bestuur der Vereeniging »Het Westen,« om bij verwezelijking der plannen zoo mogelijk de uitvoering aan den eerst bekroonde op te dragen.

De met den eersten en tweeden prijs bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Vereeniging: »Het Westen«.

De naambrieven van de inzenders, wier ontwerpen een prijs wordt toegekend, zullen door de Jury geopend worden.

Art. 11. De ontwerpers zullen beoordeeld worden door eene Jury bestaande uit de Heeren: Professor Henri Evers, architect te Delft; Professor A. W. M. Odé, beeldhouwer te Delft, en J. Verheul Dzn., architect te Rotterdam.

Art. 12. Na de uitspraak der Jury, bestaande in een kort rapport aan het Bestuur, worden alle ingekomen plannen en modellen gedurende een maand tentoongesteld. Het Bestuur der Vereeniging »Het Westen« behoudt zich het recht voor de plannen daarna elders gedurende hoogstens een maand ten toon te stellen en de bekroonde na goedvinden te doen reproduceeren.

De overige ontwerpen worden daarna aan hun correspondentie-adres teruggezonden, of aan de ontwerpers, ingeval deze hunne namen zullen hebben bekend gemaakt.

Art. 13. Voor verlies of beschadiging van ingezonden ontwerpen, stelt de Vereeniging zich niet aansprakelijk.

Art. 14. De ontwerpen moeten zorgvuldig verpakt en de teekeningen, niet opgerold, voor of op 1 Mei 1906 vrachtvrij zijn ingezonden aan de Vereeniging« Het Westen,« per adres van de Academie voor Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen te Rotterdam, Coolvest 92.

Ontwerp voor 2 beneden en 3 bouwwoningen en een Winkelhuis

Voorgevel

Vademecum der Bouwvakken

20e Jaargang 1905

Afl. 23 Plaat 23

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

23 November 1935. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 24.

Bij de Platen.

Ontwerp van een villa,

door J. KORTLANG.

De gedachte van den ontwerper omtrent de gevels der villa zijn voor de materialen hardgrauw, de hoeken van gele steen en de dakvlakten van 1e soort roode Boulet-pannen. Het plan geeft aan een suite, huis-, spreekkamer en keuken, daarboven slaap-, bad- en balkonkamer. De trappen zijn goed verlicht in een op de entree volgende hal geplaatst.

Prijsvragen.

»VREDES-PALEIS.«

Al is het geschrijf over den vorm waarin deze prijsvraag is uitgeschreven wat minder geworden, nog lang is de zaak niet in vergetelheid en zijn er velen die het der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst euvel duiden, dat deze de zoo zeer gewraakte bevoorrechting van enkelen onzer architecten in bescherming nam. Hoewel wij sterk, de eerlijke behartiging van iedere prijsvraag voorstaan, want zonder dat heeft geen prijsvraag waarde, zoo hebben wij het steeds erkent in den gang dezer prijsvraag volstrekt geen partijdige handeling te zien, wel is het hard dat de een een buitenkansje verwierf boven den ander, maar dat is nu eenmaal zoo in de wereld, er zijn wel personen die de waarde van een buitenkansje niet eens kennen, omdat zij het nooit verkregen, maar geeft dat gemis nog geen enkele reden om spijtig zich tegenover handelingen te stellen, die allerminst getuigen incorrect te zijn.

Nu deelt het Bouwkundig Weekblad van 13 November hieromtrent het een en ander mede, dat inderdaad overweging verdient en dat een gelukkige aansluiting is, bij de opinie van velen en ook der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst.

De Oostenrijksche Ingenieurs en Architecten Vereeniging te Weenen, spreekt namelijk als hare meening uit dat het standpunt van het bestuur der Carnegie-stichting om buiten de algemeene mededinging voor het Vredespaleis nog enkele architecten uit te noodigen juist en correct is en hecht daaraan hnn goedkeuring.

Dit oordeel zou het gevolg zijn eener bespreking door de vaste Commissie dier Vereeniging, bestaande uit 17 van de meest bekwame deskundigen vastgesteld en is het niet van belang ontbloot kennis te nemen van de conclusien die van dat oordeel den grondslag vormen.

1e. Aan geen bouwheer kan het recht ontzegd worden, zelve den kring van architecten aan te wijzen, die hij wenscht, dat aan een prijsvraag zullen medewerken.

2e. Het is geenszins ongerechtvaardigd te noemen, wanneer een bouwheer om verzekerd te zijn van de medewerking aan een algemeene prijsvraag »architecten van naam« of architecten die in een bepaalden geest naar zijnen smaak werken, tot medewerking uitnoodigt, onder toezegging van een honorarium.

3e. Absolute gelijkheid bij de uitnoodiging voor een algemeene prijsvraag wordt door toekenning van een honorarium niet verkregen, daaruit volgt echter nog niet, dat de beoordeeling der ontwerpen volgens ongelijken maatstaf zal geschieden en slechts dit laatste zou onrechtvaardig en absoluut verwerpelijk zijn.

4e. Bij vroegere prijsvragen is gebleken, dat architecten van naam slechts zelden aan algemeene prijsvragen medewerken, een bouwheer echter die hunne medewerking wenscht, is genoodzaakt te handelen zooals het Bestuur der Carnegie-stichting.

5e. Bij beperkte prijsvragen is evenwel menigmaal door de jongere niet-uitgenoodigde architecten verzocht geworden, alle architecten tot mededinging toe te laten. De vervulling van dien wensch is zoowel in het belang der architecten wereld, als in dat van den prijsuitschrijver.

6e. Door het uitnoodigen van eenige architecten tot mededinging aan een algemeene prijsvraag, of door openstelling van een beperkte prijsvraag voor alle architecten, wordt geen voorrecht geschapen voor de uitgenoodigde en gehonoreerde medewerkers of de anonymiteit van den inzender gewenscht wordt of niet, indien slechts de jury die het programma heeft goedgekeurd, voor het meerendeel bestaat uit beproefde, van den bouwheer onafhankelijke vakmannen, van wie een eerlijk en onzijdig oordeel te verwachten is.

Wanneer een bouwheer over zulke rijke middelen beschikt, dat hij, zooals in dit geval, niet alleen voldoend hooge prijzen uitlooft, maar ook aan in 't bijzonder uitgenoodigde architecten een honorarium toekent, dan moet dit, vooral indien er sprake is van eene belangrijke monumentale schepping, bepaald nuttig en gerechtvaardigd genoemd worden en daarom met des te meer vreugde door de architectenwereld begroet worden, wijl het bijna met zekerheid is uitgesloten dat een prijsvraag onder bedoelde bepalingen uitgeschreven, zal mislukken.

Dit bovenstaande oordeel is wel zoo gemotiveerd mogelijk en kan wellicht medewerken om menig andersdenkenden tot inkeer te brengen. Er is hier helaas te veel persoonlijken naijver bij opgetreden, het bekend worden van enkele namen, deed een storm opsteken, die echter uit geen goede hoek kwam, en wel uit het land van overdrijving.

Juist de jury staat boven alle verdenking. Die jury bestaat uit mannen van overal en wat kan het den Amerikaan of Engelschman schelen wat het werk van de volgens enkelen opgedrongen Hollander is, als zijn werk maar den doorslag geeft. Dat beslist alles en de uitspraak der Ing. en Arch. Vereeniging is goud waard in een tijd waarin de gedachten tot zuiverder grondslag moeten worden teruggevoerd, en waarbij het eigen ik velen tot ongemotiveerde afkeuring het woord deden opvatten. Waar aan het oordeel uit den vreemde naar het schijnt zooveel waarde wordt gehecht, mag zeker ook dit wel onder die serie worden opgenomen.

GEMEENTE-RAADHUIS VOOR JAVA.

De Ned. Indische kunstkring heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een gemeente raadhuis, ten dienste van een der hoofdsteden van Java. Ontwerpen moeten uiterlijk 31 Maart 1906 worden ingeleverd aan het adres van den heer J. E. van Ingen te Batavia.

De kunstkring stelt een eersten prijs van driehonderd gulden en een tweeden prijs van honderd gulden beschikbaar voor die ontwerpen welke de jury daarvoor aanwijst.

De jury bestaat uit de heeren: A. P. Melchior, directeur van het Departement der Burgerlijke Openbare Werken; J. C. Kerlen, chef van het wapen der genie; L. Kreischer, assisstent-resident voorzitter van den Gemeenteraad van Batavia; M. J. Hulswit, architect W. C. Steenaart, leeraar aan de Koningin Wilhelminaschool.

WINKELHUIS EN MAGAZIJN TE ARNHEM.

Zeven en twintig antwoorden zijn hierop ingekomen. Het jurybesluist is, dat drie der ontwerpen en wel: »October«, van den heer R. J. Hoogeveen, te Rotterdam; »Sport«, van den heer J. Holsboer, te Arnhem; »Laura I—II«, van den heer J. H. W. Leliman te Amsterdam, tot een engeren wedstrijd zullen worden uitgenoodigd.

De jury zegt: De drie ontwerpen hoewel, blijkens de beoordeeling, niet het door de Commissie gewenscht resultaat gevend, bevatten echter veel goeds, Zij moeten in vele redenen boven de overige ingezonden ontwerpen gesteld worden.

De Commissie stelt dan ook voor de uitgeloofde prijzen aan de vervaardigers van die ontwerpen toe te kennen. Daar er echter slechts twee prijzen uitgeloofd zijn, wordt in plaats van den 2den prijs van *f* 200.—, uitgereikt een 2den prijs à *f* 150.— en een 3den prijs van *f* 75.—. Opdat deze prijsvraag echter het resultaat zal hebben, hetwelk de uitschrijvende firma er zich van voorstelde, is besloten deze prijzen slechts voorwaardelijk toe te kennen. Definitief zal dit geschieden, indien de drie inzenders zich bereid verklaren opnieuw elk een ontwerp in te zenden. Bij dit tweede ontwerp moet rekening gehouden worden met de opmerkingen die door de jury mondeling medegedeeld zijn aan de drie vervaardigers.

Om nu dit onderhoud te verkrijgen, correspondeerde de jury door middel van het correspondentie-adres en het gevolg was, dat alle drie bevoorrechten zich bij de jury bekend maakten, en tot dit onderhoud toegelaten.

De nieuwe ontwerpen waarbij alle mogelijke vrijheid van opvatting wordt gelaten, moesten 15 November 1905 zijn ingeleverd, en zijn dus nu weder onder het bereik der jury. Spoedig kunnen wij dus een nadere uitspraak te gemoet zien.

Huurwoningen te Jena

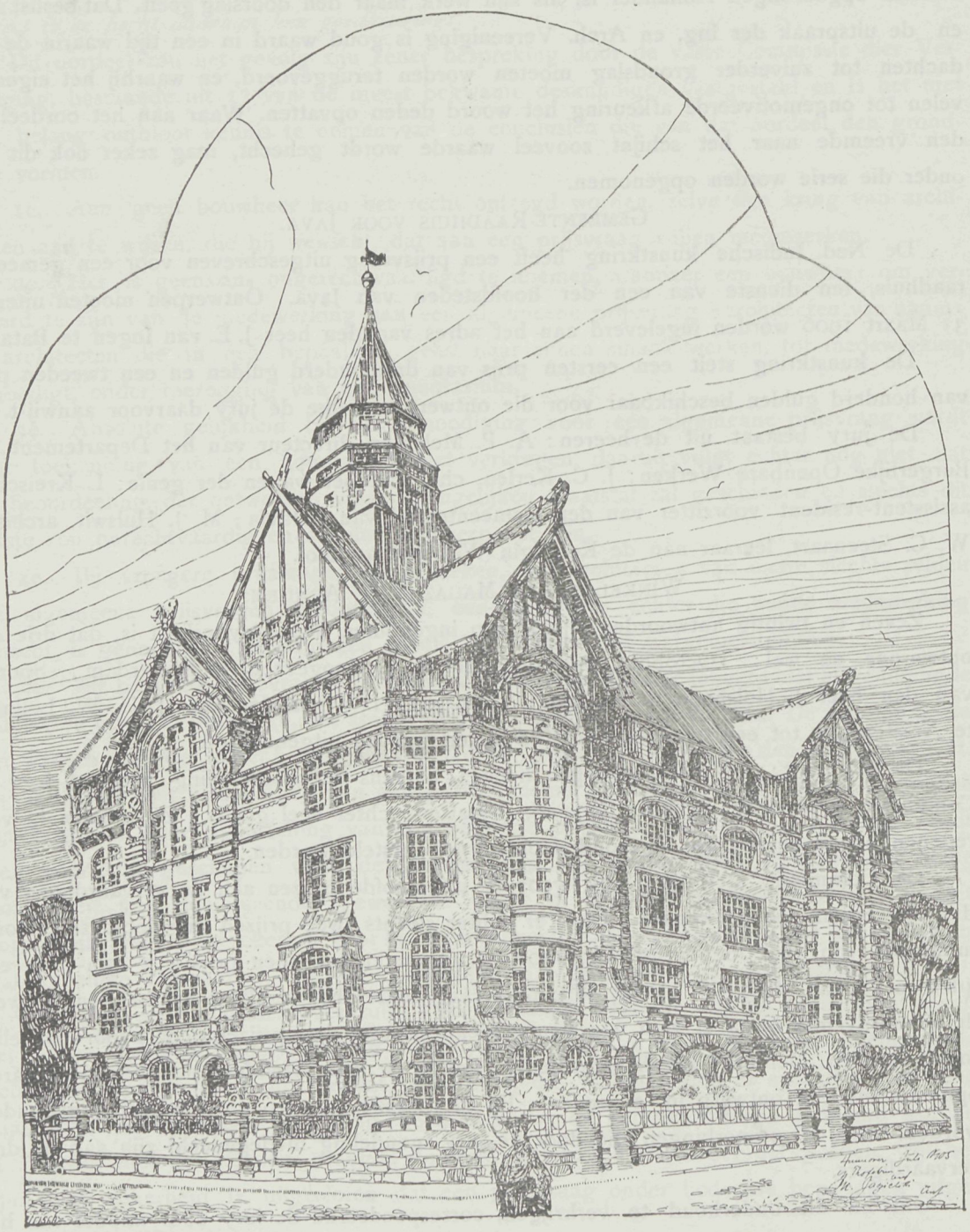

Een zeer fraaien gevel vormen de verschillende gecombineerde huurwoningen (zie tekstfiguur), gebouwd te Jena door de bouwmeesters G. Thofern en M. Jagielski van Hannover. Het geheel maakt door de inderdaad monumentale opvatting een zeer gunstigen indruk, daarbij geven de verschillende uitbouwen aan alles groote afwisseling. Wanneer de

bouwindustrie en dat is het hier in zekeren zin, daar de geheele bouw is ondernomen door den metselaar Gretscher met het doel eener winstgevende belegging te zijn, zoo werd opgevat, dan zou tenminste het publiek nog iets te zien krijgen, beter dan de vele wanstaltige wijken, die de uitbreiding van vele hoofdsteden thans kenmerken.

Kwestie over aangenomen werk.

Er is een tijd geweest, het is nog zoo héél lang niet geleden, dat de de bouwmeester oppermachtig regeerde. Had de aannemer wat meer geleverd omdat het werk dit vorderde, dan het bestek in hoeveelheid beschreef, 't kwam op zijn rekening en nutteloos was de strijd die dan aangebonden werd. De meer verstandige en weldenkende onder de bouwmeesters vonden die handelingen niet correct en bij werken waar hun invloed zich deed gelden, werd, ingeval van verschil, arbitrage in uitzicht gesteld. Wij herinneren ons nog hoe de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, hiervan het allereerst een voorbeeld gaf, toen zij voor haar gebouw dit denkbeeld in het bestek opnam, dat bleek hoogst nuttig te zijn. Dat arbitrage-systeem werd later meer algemeen, omdat het spoediger resultaat geeft dan een proces, en ook op betere en gezondere practische kennis berust; het zal daarom zoo lang niet meer duren of elk bestek is niet volledig wanneer het daarbij niet opgenomen is. Dezer dagen is een belangrijke kwestie in dien zin behandeld, waarvan ruime kennisname goed kan zijn.

Op 25 Augustus van het jaar 1902, werd te Amsterdam het gebouw aanbesteed, in de wandeling bekend als de Electrische Centrale. Aanneemster was de firma De Vlugt en Domhof. Het werk moest 15 November 1903 gereed zijn. Zooals bij elk werk, kende het bestek ook hier een staat van verrekening dat is noodig, voor eventueele wijzigingen enz. Doch al heeft een bestek een verrekeningstaat dan is het toch nog noodig, dat een kalm en juist oordeel van de betrokkenen, die staat in toepassing brengt; want het hangt er dan nog zeer veel van af, onder welke toestanden die staat wordt geraadpleegd.

Dit laatste bleek bij de Centrale veel te wenschen over te laten — en eindigde de kwestie dat de aannemers geen genoegen namen met de rekening hun door den ingenieur ter goedkeuring voorgelegd.

Zoo ving op 23 Januari 1904 de kwestie aan en wel 1e. over de toepassing der tarieven; 2e. over de restitutie der meerdere uitgaven in verband met de Ongevallenwet die tijdens het werk in uitvoering was, werd ingevoerd.

Omtrent het 1e punt zegt art. 43, alinea 3, van het bestek:

»De inschrijvers kunnen bij hunne inschrijving voegen een staat van eenheidsprijzen, welke zij bij verrekening van meer en minder werk wenschen toegepast te zien en welke zal dienen tot vervanging, wijziging of aanvulling van de (in dit bestek) genoemde eenheidsprijzen. Deze eenheidsprijzen zullen bij de beoordeeling van de inschrijving mede in aanmerking worden genomen en bij aanneming van de inschrijving gesteld in de plaats

van de in (dit bestek) genoemde. Bij het niet inleveren van een dergelijke lijst of bij wijziging van eenige cijfers worden respectievelijk alle of de niet gewijzigde cijfers, als genoemd in (dat bestek) bij verrekening aangehouden.

Van deze vrijheid had de firma geen gebruik gemaakt, maar hield deze zich aan het tarief bij het bestek opgenomen. Nu kwam er verschil over de toepassing. De aannemers beweerden dat hun toekwam *f* 14151 04, de directie *f* 6436.71. Daar de strijd pal stond nam voor de gemeente in dit geval de directeur van Publieke Werken de handschoen op deze schreef 3 Februari 1901, dat hij met den staat der aannemers niet accoord kon gaan, wees op de cijfers der in het bestek genoemde eenheidsprijzen en maakte uitdrukkelijk melding van het feit, dat de aannemers de gelegenheid is gegeven zoodanige wijziging in die cijfers te brengen als wenschelijk werd geacht. Dit schrijven zou dan ook de kwestie bestendigd hebben, indien er niet een zin in voorkwam, die de aannemers als het ware den weg aanwees hoe tot resultaat te komen. Die zin was:

Er kunnen zeker omstandigheden voorkomen van zoo bijzonderen aard, dat afwijking daarvan (n.l. van de eenheidsprijzen) gewettigd is, maar deze bestaan niet bij de wijzigingen op enkele punten, welke hier zijn aangenomen. Er was dus een lichtpunt voor de aannemers, er kunnen omstandigheden zijn, waar dat gezegd wordt, blijft de kans de waarheid daarvan te bevestigen, en waren natuurlijk de aannemers op dit punt sterk in hunne gedachten het recht aan hunne zijde te hebben.

Op deze basis trachtten de aannemers, doch te vergeefs, overleg te verkrijgen. Zij wezen er op hoe het metselwerk waarvan vooraf niet de juiste hoeveelheid bepaald kan worden, en die later belangrijk is vergroot bij hetgeen de inlichtingen hadden aangegeven behoorde tot de verrekeningstaat. Verder vragen zij of dat geen bijzondere omstandigheden zijn als van 765 M3 beton 80 M3 overblijft, van pl.m. 15.500 K.G. ijzer aan trappen slechts 6300 K.G. geleverd wordt, van 30.000 K.G. ankerwerk 10.373 K.G. wordt gebruikt en bij de natuursteen 21 M3 overblijft, of bij zulke verschillen in het materiaal ook het verschil in arbeidsloon geen belangrijken factor vormt, waarmede bij het vaststellen der eenheidprijzen rekening dient gehouden te worden Al die betoogen bleven nutteloos, en zoo verliepen acht maanden. Toen wenden de aannemers zich rechtstreeks tot B. en W. met verzoek om afdoening hunner rekening. Een maand daarna 24 November 1904, kwam het bescheid dat B. en W. zich aansloten bij het advies van den Directeur van P. W. en hun verzoek dus niet kon worden ingewilligd.

Daar art. 22 van het bestek arbitrage in uitzicht stelde, wezen de aannemers op dit feit, noemden hun raadsman en verzochten B. en W. evenzoo te handelen.

Nog een oogenblik kwam er verschil over de onkosten voor de Ongevallenwet die op de verrekeningsstaat voorkwamen en die de directie daarvan wenschte afgevoerd te zien, maar bij het weinige vooruitzicht dat er in dat geval iets van terecht kwam, handhaafde men de staat in zijn geheel en juist de acht maanden rust waren hierbij de aannemers ten goede gekomen wat betreft de post Ongevallenwet. Er waren in dien tijd van alle loopende gemeente-aannemingen door de betrokkenen bezwaren hieromtrent ingediend waarop zij goedgunstige beschikking verzochten. Werd die hun toegestaan dan was daarmede

ook dit punt van de verrekeningsstaat tot klaarheid gebracht. Het was in Juni dat het scheidsgerecht bestaande uit een advocaat, een architect en een aannemer aanving, welk gerecht 15 Augustus daaraan volgend, dus al zeer spoedig, rapport uitbracht.

Daaruit blijkt dat de arbiters zich plaatsten voor het feit door beide partijen aangegeven, n.l. dat omstandigheden van bijzonderen aard afwijking der eenheidsprijzen kunnen wettigen, zoodat alleen blijkt te onderzoeken of deze omstandigheden bestaan en in hoeverre die invloed hebben gehad op de bestaande cijfers.

Daar was dan de kwestie tot het lichtpunt teruggevoerd.

„Wat betreft de betonwerken, dat de op teekening aangegeven oppervlakte vloeren nagenoeg gemaakt zijn en de minder verwerkte beton alleen voortspruit uit het maken van minder dikke vloeren, zoodat het maken van schinkels, het afpleisteren van de onderkanten der gewelven, het arbeidsloon voor de inrichting tot het vervoeren der beton hetzelfde is gebleven, zoodat hier het arbeidsloon nagenoeg verwerkt en alleen materiaal gespaard is.

Waar echter door de Aannemers als prijs van het materiaal / 5.— per M³ gerekend wordt, acht de Commissie deze berekening te min en meent dat hiervoor gesteld moet worden *f* 6.60 M³ 1). Bij de andere twee posten betonwerk kan de Commissie ook accoord gaan met den door de Aannemers gestelden prijs bij meerder werk.

De minder verwerkte hoeveelheid natuursteen vindt haar oorzaak hoofdzakelijk in het veranderen van de groote en zware afmetingen der steen in kleine stukken en het laten vervallen van groote, min bewerkelijke stukken, en het daarvoor in de plaats stellen van kleine, meer bewerkelijke stukken, zoodat het bedrag arbeidsloon, aan de geleverde steen verwerkt, zeker en bepaald niet minder is dan het zou geweest zijn wanneer geleverd was hetgeen in het Bestek is geschreven, zoodat dus hier alleen in rekening kan gebracht worden het minder geleverde ruw materiaal.

Betreffende de post minder werk aan trappen, ladders enz. is gebleken, dat de post voor ladders bij de schoorsteenen waarvoor in het Bestek is uitgetrokken eene hoeveelheid van 3650 K.G., is bedoeld in iederen schoorsteen een ladder aan te brengen van de geheele hoogte van den schoorsteen, zijnde 54 M. tezamen dus 108 M., terwijl echter gemaakt is in elken schoorsteen een ladder, hoog 18 M., tezamen dus 36 M., zoodat slechts $^1/_3$ der hoeveelheid schoorsteenladders gemaakt is, hetwelk eene vermindering geeft van $^2/_3$ van het gewicht van 3650 K.G. = 2433 K.G.

Hiervoor zijn in de plaats gekomen de aangebrachte klimijzers, wegende circa 800 K.G., zoodat te verrekenen blijft als minder werk 1638 K.G. Deze post moet verrekend worden tegen den in het Bestek genoemden eenheidsprijs ad / 18.

Het restant bedrag van minder geleverd ijzer, onder deze post opgenomen, zijnde 4680.5 K.G. spruit voort uit het gebruik van lichter materiaal, waardoor wel materiaal maar geen loon bespaard is, en wordt de hiervoor door de aannemers gestelde prijs van *f* 0.10 per K.G. billijk geacht.

Bij vergelijking der staten van het geleverde ankerwerk enz. is de Commissie van oordeel, dat de ijzerzwaarte der verschillende werkstukken in vergelijking met voorgelijke doeleinden op andere werken aangewende smeedwerken, buitengewoon licht is, ja in enkele gevallen slechts $^1/_3$ of $^1/_4$ bedraagt van het daarvoor gewoonlijk gebruikte. Vast staat, dat, wanneer het steeds de bedoeling is geweest, zulk licht ijzerwerk te gebruiken, de post hiervoor ad 3000 K.G. uitgetrokken veel te hoog gesteld is, daar de aannemer door deze tamelijk groote hoeveelheid zeker kon verwachten dat gebruikt zou worden eene ijzerzwaarte, ten minste gelijkstaande met die van andere dergelijke werken.

Nu slechts pl.m. $^1/_3$ van de gestelde hoeveelheid gebruikt is, is het bepaald een omstandigheid van bijzonderen aard, die eene afwijking van het tarief in deze wettigt en acht de Commissie den daarvoor gestelden prijs / 0.10 per K.G. juist.

Wat betreft het geschil over de vraag of den aannemer toekomt vergoeding voor het meerendeel door hem uitgegeven bedrag aan verzekering door het in werking treden der Ongevallenwet plm. een half jaar nadat hij het werk had aangenomen, is de Commissie van oordeel, dat dit meerdere bedrag den aannemers door de gemeente Amsterdam moet worden vergoed.

De meerderheid der Commissie is overtuigd, dat bij het opmaken der besteksbepaling, waarbij de wijze van verzekering omschreven wordt en bij het opmaken der bouwkosten niet anders rekening gehouden is dan met de kosten, voortvloeiende uit de beschreven verzekering en dat de aannemer bij het vaststellen van zijn inschrijvingscijfer in

---

1) Bestekprijs *f* 15.—.

de onmogelijkheid verkeerde bij benadering de kosten der Rijksverzekeringsbank vast te stellen of het tijdstip te bepalen, waarop die verzekering in werking zou treden.

Gesteld echter, dat bekend was geweest hoe en wanneer de Ongevallenwet in werking zou treden, dan had hij de kosten hierdoor veroorzaakt, berekend en deze op zijne begrooting bij de bouwkosten gebracht en had de Gemeente de meerdere kosten betaald.

Het zou dus meer dan onbillijk zijn, waar de aannemer geheel heeft voldaan aan de door de Gemeente gestelde voorwaarden en waar ook steeds door de Gemeente bij het opmaken van de bouwkosten voor in lateren tijd aanbestede werken onder die bouwkosten opgenomen worden de kosten van verzekering volgens de Ongevallenwet als iets behoorende bij den bouw, deze den aannemer niet te vergoeden".

Tot resultaat van alles werd aangenomen, dat het saldo, de aannemers toekomende zou moeten bedragen *f* 13892 40 terwijl de kosten der Com. van Advies komen ten laste der Gemeente. Op de ingediende verrekeningstaat door de aannemers ingediend, was dus hoegenaamd geen verschil ingetreden en werd hun billijke eisch ten volle toegewezen Op die wijze werd spoedig een flink en beredeneerd oordeel verkregen door erkende deskundigen gevormd, en blijkt ook hieruit weder hoe groot het nut der arbitrage is, terwijl had dit een rechtskwestie geworden, de zaak zeker nog lang niet beeindigd zou zijn, maar over de letter en de vorm nog lang getwist zou zijn geworden.

De Hofvijver.

Naar enkele mededeelingen die hierover bekend zijn geworden, zou de administratie der Domeinen, waaraan door den Minister van Financiën een onderzoek is opgedragen naar het recht van den Staat op den Hofvijver, tot de conclusie zijn gekomen, dat die vijver is te beschouwen als aanhoorigheid der landsgebouwen en dus inderdaad aan het Rijk toebehoort.

Is dat zoo, dan kan het behoud van dien vijver zoo goed als verzekerd zijn, waarbij dit historische en zoo fraaie stadsgedeelte ongeschonden en in zijn geheel kan bewaard blijven.

Tentoonstelling te Milaan.

Meer en meer laat het zich aanzien dat de deelname aan deze Tentoonstelling eenigen omvang zal verkrijgen. Op de laatst te Utrecht door de Nederlandsche Commissie gehouden vergadering, onder presidium van de heer J. E. Scholten, lid van de Eerste Kamer werd medegedeeld, dat de Regeering *f* 15 000 subsidie heeft toegezegd. Reeds is 170 M2. besproken en rekent men dit te kunnen brengen op ongeveer 225 M2. Het is dus zoo goed als zeker dat Nederland aldaar een eervolle plaats zal innemen.

Projet d'une Villa

Façade

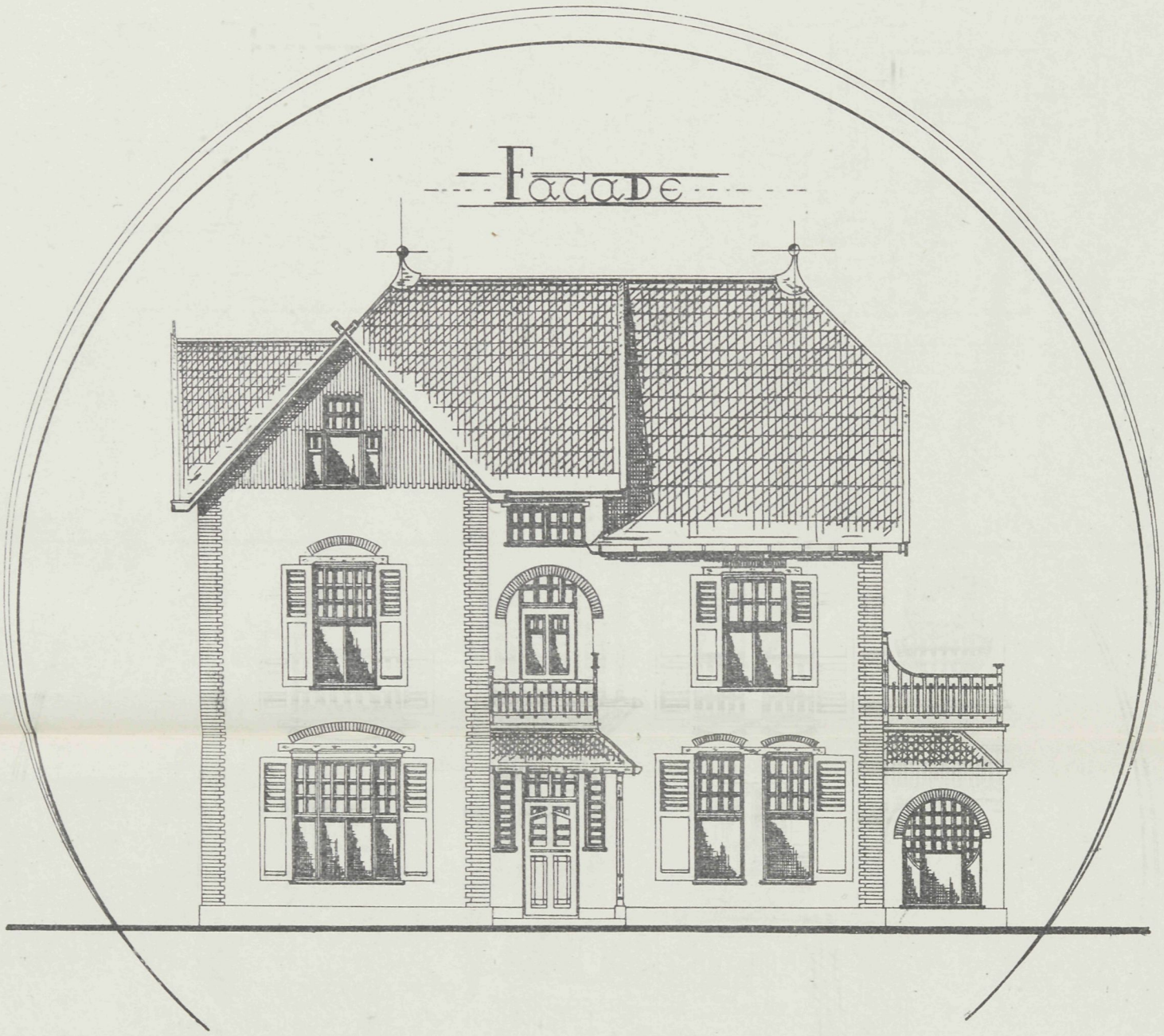

Parterre

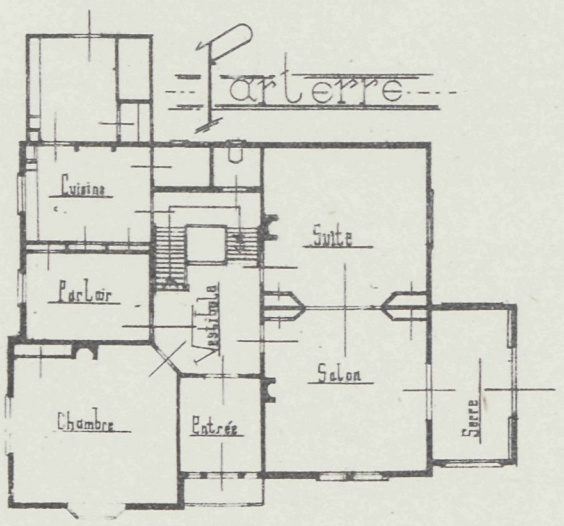

1ère Etage

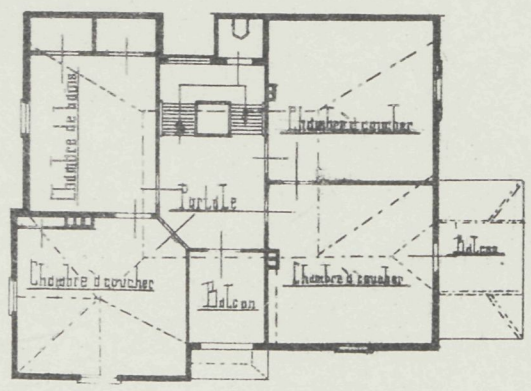

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

14 December 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 25.

Bij de Platen.

Ontwerp van twee heerenhuizen en Café Restaurant met bovenwoning,

door L. W. A. DE BLINDE.

Een hoekje waarvan partij getrokken is, vormt het ontwerp dat onze plaat en drie tekstfiguren ons ditmaal geeft. Op den hoek een Café Restaurant met bovenwoning aan

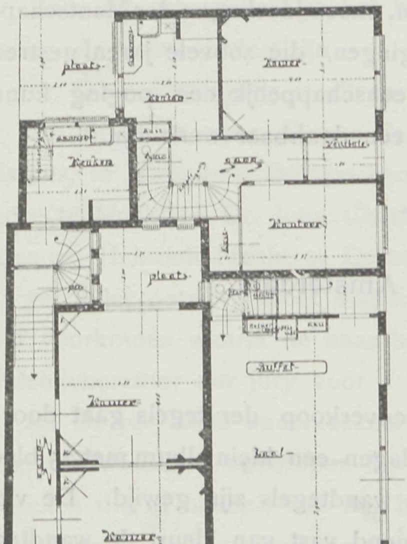

Beganen grond.

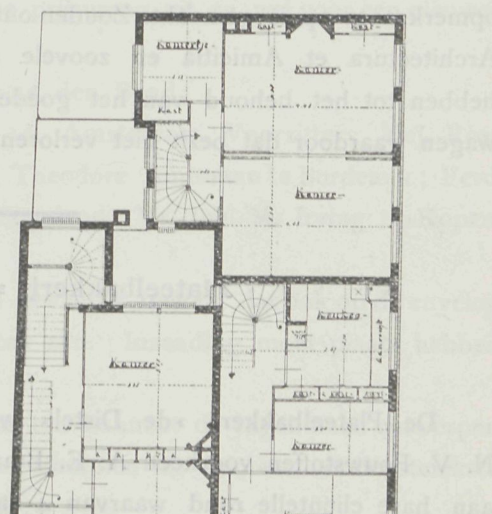

1ste verdieping.

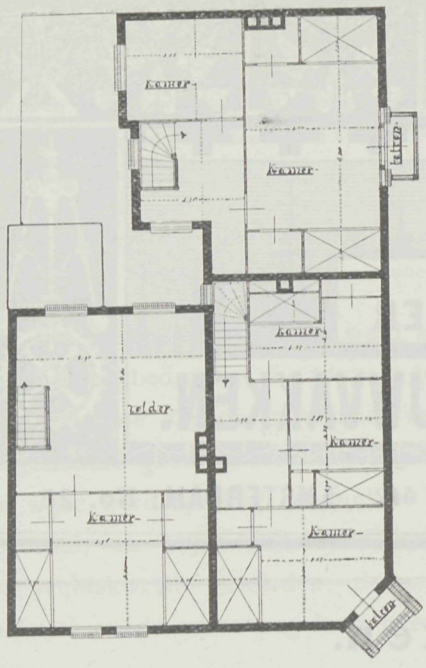

2de verdieping.

weerszijden begrensd door twee geheel vrije huizen. De indeeling van alles is zeer geriefelijk overal licht en lucht, vooral ook in het trappenruim. Zooals in kleine steden gewoonte is, zijn deze huizen niet hoog opgetrokken. De gevels, in baksteen architectuur voldoen zeer goed en bieden daarbij veel afwisseling.

Het Kasteel Doornwerth.

Wij lazen dezer dagen het bericht dat het kasteel Doornwerth onbewoond als het is, meer en meer in verval geraakt. De luiken waaien open, de regen dringt binnen en storm en vocht vernielen wat waard is behouden te worden. Niet alleen om de waarde tegenover de geschiedenis maar vooral ook om den eigenaardigen bouwtrant en inrichting, als ook de fraaie ligging ware het wenschelijk, dat dit zoo schoon geheel bleef bewaard en is het te bejammeren, dat de tijd daarvan een puinhoop zal maken. Hoewel particulier bezit zou het toch wellicht mogelijk zijn dat krachtige samenwerking algeheel verval voorkwam, is het dan al niet voor rekening van den bezitter dan mogelijk door vrijwilligen steun of billijke overname waardoor dat zoo eenige plekje in Gelre's dreven bleef bewaard. Nog is het tijds genoeg dat men er opmerkzaam op is gemaakt. Zouden onze bouwkundigen, onze afdeelingen der Maatschappij, Architectura et Amicitia en zoovele andere vereenigingen, die zoovele jaren gestreden hebben tot het behoud van het goede niet eens gemeenschappelijk een poging kunnen wagen waardoor dat bezit niet verloren ging, het zou een dankbaar werk zijn.

Plateelbakkerij »de Distel« te Amsterdam.

De Plateelbakkerij »de Distel« waarvan de alleenverkoop der tegels gaat door de N. V. Bouwstoffen voorheen A. E. Braat zond dezer dagen een klein album met 25 bladen aan hare cliëntelle rond waarvan 4 aan vloer 20 aan wandtegels zijn gewijd. De vloertegels in prijzen van *f* 3.25 tot *f* 4.—, zijn uitnemend vast van kleur, de wandtegels van *f* 10 tot *f* 15 per M2 in matglazuur voldoen zeer goed. Dat glazuur is voor buitenwerk zeer geschikt, omdat de voorstelling er beter op uitkomt, en daar het materiaal beter tegen de lucht bestand is, het opscheuren dus niet voorkomt. De grond is licht-creme doch ook andere grondkleur kan genomen, maar veroorzaakt dit 10 pCt. verhooging. Het is

wel zaak dergelijk klein album aan te vragen, ongetwijfeld zal het tot toepassing brengen omdat het materiaal goed en goedkoop is.

Steenfabrieken voorheen Fr. van de Loo.

De onvermoeide werkkracht die van deze inrichtingen uitgaat en altijd op iets nieuws bedacht is hetwelk den bloei der steenindustrie bevorderen kan, doet zich weder kennen in het voornemen een prijsvraag uit te schrijven om de nieuwe steenfabrikaten der fabriek tot hun recht te doen komen, Het niet onaanzienlijk bedrag van *f* 1500.-- wordt er voor beschikbaar gesteld, terwijl de Mij. tot bevordering der bouwkunst deze prijsvraag zal regelen, op verzoek der Vennootschap. De ondernemingsgeest komt hiervoor een woord van lof toe, ook de wijze waarop dit aangevat is, verdient waardeering en zal zeker medewerken tot bevordering van het doel waarvoor de vraag gesteld wordt. Al moge de tijden voor velen zorgelijk zijn, gelukkig is de energie nog niet de wereld uit en geeft hier een bewijs van haar bestaan, dat toejuiching verdient.

Prijsvragen.

Omslag Orgaan Internationalen Correspondentiebond „Kosmos."

Voor dit orgaan schrijft het hoofdbestuur eene prijsvraag uit en wel voor een nieuwen omslag, de voorwaarden zijn:

1e. De mededinging is alleen voor de leden van den Bond;

2e. Juryleden zijn: C. von Saher, Westeinde 15, Amsterdam, Voorzitter; Mej. Rosa Adamus, te Montpreis, Stiermarken, en de heeren Theodore Amtmann te Bordeaux; Ferd. Andre te Moskou; Dr. John Charles te Stanley, Engeland; Mr. Joh. M. Irving te Kopenhagen en Heinrich Precht te Dusseldorf;

3e. Ieder ontwerp moet voorzien zijn van een kennelijk teeken, dat ook op de envelop moet voorkomen waarin de naambrief moet gesloten zijn. Inzending moet plaats hebben bij den voorzitter der jury vóór 1 April 1906;

4e. De juryleden onderzoeken achtereenvolgens ten hunnent de ingekomen ontwerpen Zij kiezen daaruit 4 ontwerpen bij meerderheid van stemmen als de meest-verdienstelijkste en stellen die in handen van het bestuur;

5e. Deze vier ontwerpen worden dan in het orgaan gepubliceerd, ten minste, wanneer zij voor reproductie geschikt zijn. De eindbeslissing berust bij het bestuur;

6e. Het bekroonde ontwerp wordt, als het daarvoor geschikt blijkt, voor den omslag bestemd. De ontwerper ontvangt den prijs, zelfs al werd zijn arbeid niet voor uitvoering vatbaar geacht;

7e. De prijs bestaat uit een gouden insigne of een gouden medaille ter keuze van den bekroonde;

8e. Het bestuur behoudt zich het recht voor, een ander ontwerp te kiezen, indien mocht blijken, dat het bekroonde ontwerp technische moeielijkheden oplevert bij de uitvoering.

Men heeft het plan in het volgend jaar eene publieke tentoonstelling te houden van al de ingekomen teekeningen.

Villa-Ontwerp.

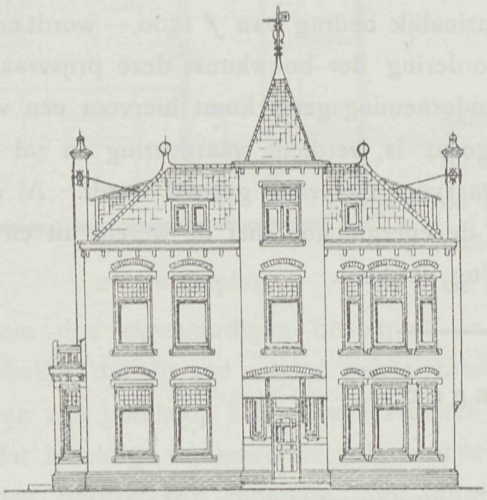

Voorgevel.

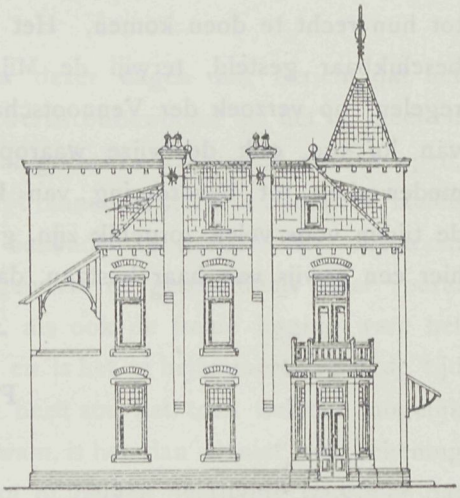

Zijgevel.

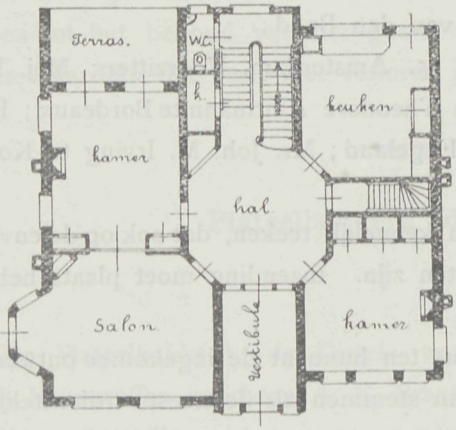

Plan beganen grond.

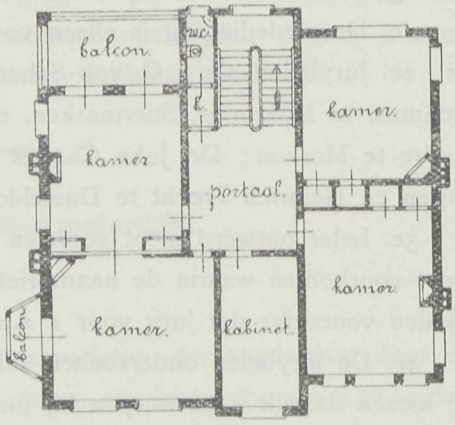

Plan 1ste verdieping.

De beide gevels en plannen zijn het ontwerp van een villa ons ter opname toegezonden door den heer J. Kooyman. De inrichting blijkt duidelijk uit de plannen.

De Prijsvraag van het Vredespaleis.

Waren reeds spoedig bij het bekend worden van het programma bezwaren daartegen gerezen, die groeien bij den dag aan, en op weinig vredelievende wijze, is de tijd der voorbereiding tot de werkzaamheden aangevangen.

Een groot bezwaar wordt het door velen geacht, dat er speciale uitnoodigingen gedaan zijn aan enkele bouwkundigen. De afdeeling Amsterdam van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, besprak dit onderwerp in hare eerste December vergadering en stelde de volgende conclusien:

De afdeeling »Amsterdam« van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in vergadering bijeen op den 1sten December 1905, in het gebouw der Maatschappij, gehoord het overzicht dat door haar bestuur is gegeven van hetgeen op vergaderingen, in de dagblad- en de vakpers is opgemerkt over regelingen van prijsvragen in het algemeen en het program der prijsvraag en de wijze van deelneming aan de prijsvraag voor het Vredespaleis in het bijzonder, overwegende:

1°. dat in laatstgenoemd program eene regeling is vervat, welke op belangrijke punten beduidend afwijkt niet alleen van die, welke voor prijsvraag-programma's is aanbevolen en vastgesteld door de Maatschappij voornoemd in hare vergadering van den 29e Mei 1884, maar ook beduidend afwijkt van die welke door de voornaamste Fransche, Engelsche, Duitsche en Oostenrijksche Zuster-vereenigingen in de laatste jaren als bindend zijn vastgesteld.

2°. dat het voor het oogenblik geen practisch nut heeft een oordeel uit te spreken over genoemd program,

3°. dat de discussie en stemming over dit onderwerp in de Algemeene Vergadering der Maatschappij gehouden te Maastricht op 23 September 1905 is gehouden buiten de orde van dien dag, als zijnde niet op de agenda van die vergadering vermeld,

4°. dat naar den inhoud en zeer kennelijke bedoeling van Hoofdstuk VIII der Wet van de Maatschappij, een onderwerp als het bedoelde eerst na grondige voorbereiding met het in deze onmisbare prae-advies van het Hoofdbestuur ter tafel der vergadering had kunnen worden gebracht, en het uit dien hoofde aanbeveling had verdiend geene stemming op genoemde vergadering over deze zaak te doen houden,

5°. dat de uitslag van vorenbedoelde stemming, in verband met hetgeen daaraan was voorafgegaan door betreurenswaardig openbaar geschrijf van persoonlijken aard, bezwaarlijk anders kan zijn geweest dan onzuiver wat aangaat de hierbij betrokken beginselen, en om alle voornoemde redenen niet kan worden aangemerkt als te zijn het gevoelen der Maatschappij over genoemd program.

6°. dat deze beginselen van voldoende belang zijn voor de beoefenaren der Bouwkunst om grondig en alsnog nader, vrij van alle neveninvloeden te worden beschouwd,

7°. dat veel, wat bij deze prijsvraagkwestie is te berde gebracht, achterwege zou zijn gebleven, indien in alle opzichten bij deze prijsvraag meer consequent ware aangehouden de grondbeginselen nedergelegd in de artikelen bij het uitschrijven, beantwoorden en beoordeelen van prijsvragen, aanbevolen en vastgesteld ter Algemeene Vergadering onzer Maatschappij van 29 Mei 1884, aangevuld of gewijzigd in meer ondergeschikte punten naar de bijzondere eischen voor meergenoemde prijsvraag.

Besluit:

a. Het Hoofdbestuur der Maatschappij voornoemd beleefd uit te noodigen het daarheen te leiden dat op eene — naar zijn oordeel meest doeltreffende wijze, — door hem ter tafel eener algemeene Meivergadering wordt gebracht een nieuw-ontwerp van artikelen bij het uitschrijven, beantwoorden en beoordeelen van prijsvragen, indien het Hoofdbestuur van oordeel is dat die welke door onze Maatschappij zijn vastgesteld in 1884 thans voor toepassing geen aanbeveling meer verdienen en behooren te worden gewijzigd of aangevuld, en voorts voornoemd Bestuur uit te noodigen het initiatief te nemen tot het zich verstaan met Buitenlandsche vereenigingen, ten einde te verkrijgen algemeen geldende grondregelen voor het uitschrijven van internationale prijsvragen en van den uitslag dezer pogingen te zijner tijd mededeeling te doen.

b. dit besluit en de overwegingen waarop het berust te zenden aan de andere afdeelingen der Maatschappij met uitnoodiging dit verzoek bij het Hoofdbestuur te willen ondersteunen.

W. J. DE GROOT, Voorzitter.
J. H. W. LELIMAN, Secretaris.

Het spreekt van zelf, dat deze conclusien, die voor een groot deel een geheel andere opvatting weergeven dan de Maatschappij is toegedaan, gelegenheid tot levendige bespreking aanboden, de afdeeling gaat hierin met hare Maatschappij niet mede. Het is zeker en dat mogen wij voorop zetten zeer juist gezien dat bij een prijsvraag geenerlei bevoorrechting mag geschieden, dat maakt de mededinging onzuiver en wat hierover de heeren Kromhout en Weissman in het midden brachten, zal voor zooverre dit blijft buiten persoonlijke beschouwingen een ieder zich gaarne bij aansluiten, daar het zoo niet had moeten loopen. Toch is voor dit geval wellicht eene verklaarbare en onschuldige oorzaak. Algemeen liep toch het gerucht, dat de prijsvraag in beperkten zin zou worden gehouden. De beslissing daarover lag geheel in handen van het Bestuur der Carnegiestichting. Vele stemmen gingen echter daartegen op. Lang niet weinigen wenschten de prijsvraag nationaal te doen zijn en alleen de concurrentie voor ons land te openen. Die opvatting was vrij sterk. Toen daartegen zich anderen deden hooren, die de prijsvraag over een internationaal onderwerp niet anders dan internationaal beantwoord wenschten te zien, zag hierin het Bestuur der stichting reeds een voorproefje van wat te wachten stond.

Het komt ons voor dat het Bestuur het reeds vastgestelde plan om in beperkten kring te werken, toen heeft opgegeven en aan den algemeenen wensch heeft trachten te

gemoet te komen door de prijsvraag vrij voor een ieder te maken. De eerste stappen echter hadden wellicht het Bestuur reeds eenigermate gebonden, wat niet zeer voorzichtig is geweest en nu dit eenmaal bestond moest men er rekening mede houden waardoor de prijsvraag zoo geregeld werd dat beider belangen bevorderd werden. Het Bestuur der Carnegiestichting meende geheel ten goeder trouw hiermede aan het algemeen verlangen voldaan te hebben. Hebben de omstandigheden zich zoo voorgedaan dan is het plicht daarmede rekening te houden. Of nu de verleende steun aan enkelen wel niet wat overschat wordt en of deze wel juist den doorslag zal geven, betwijfelen wij. De strijd is uit zichzelf toch al reeds zeer ongelijk. Wanneer men zich den Nederlandschen bouwmeester denkt, die in zijn dikwerf bekrompen werkkamer met geringe hulpmiddelen, het plan moet uitwerken tegenover de bouwmeesters zooals die in de buitenlandsche bouwbureaux worden aangetroffen, die over alle mogelijke middelen kunnen beschikken, die het werken op prijsvragen gewoonte is, en waarop hun personeel geheel is ingedeeld, dan is de strijd reeds daardoor zeer ongelijk en zal de bevoorrechting hierin niet veel afbreuk doen. De strijd is uit zich zelf verschiilend van toestand, waaraan bevoorrechting weinig wijzigen kan.

De bepaalde aanwijzing van enkele personen, hoewel in beginsel niet gewenscht achten wij dus niet zoo bezwarend om daardoor het goede dat de prijsvraag biedt, niet te zien. Tusschen, het ware beter dat het niet voorgekomen was, en het onmogelijk-zijn ligt een groot verschil. Terecht heeft de heer Walenkamp er op gewezen, dat de begrooting hoofdzaak is. Ook in ons oog, valt de prijsvraag met de begrooting. Wat wenscht men? Een geheel dat voor een vastgesteld cijfer is te maken. Wanneer een ieder zijn gedachten maar laat werken, schept en teekent om het schoonste weer te geven, dan is er van prijs geen sprake en waar geen materialen-tarief aan het programma is toegevoegd waardoor eenheid in prijs verkregen kan worden, maar alleen een bedrag is genoemd daar is de band zoo gering, dat menigeen er uit zal springen. Toch is dat de basis voor alles, wat voor gelijke som kan geleverd, moet naast elkaar gelegd en met elkander vergeleken worden, het resultaat van dat vergelijk alleen, maakt het mogelijk te krijgen wat men verlangt. Wat geeft een goed gedacht geheel dat toch niet geleverd kan worden, voor het beschikbare kapitaal. Dat is de groote en onbegrijpelijke fout die het programma aankleeft, dat is grooter kwaad dan eenige bevoorrechting, want dat is gemis aan gegevens tot een rechtvaardige beoordeeling. Men zal tot de bekroning van een ontwerp komen, dat door goede vormen uitmunt, maar dat van geen begrootingscijfer heeft gedroomd, daardoor wordt terug gezet wat zich daaraan hield. Of moet men van de veronderstelling uitgaan dat niemand zich aan het bouwcijfer hield, maar waartoe het dan genoemd en zoo vormt juist dit het struikelblok waarop veler arbeid nutteloos is.

Wij zijn pas in den aanvang van den gedachtenstrijd, wat de kosten betreft zij zullen het schrikbeeld vormen en dan mag de bekroonde zijn ontwerp gaan besnoeien en vervormen maar dan komt men op die wijze tot een geheel ander geheel. Daarom juist is het zoo jammer, dat de deskundigen die het Bestuur der Carnegie-Stichting hebben voorgelicht, niet beter hun licht hebben ontstoken, dat had velen niet doelloos aan het werk geroepen, dan was alles op eerlijk en rechtvaardig terrein ter beoordeeling gebracht.

Bevoorrechting is er eenmaal doch wij zien er geen kwaad in, daar het door toevallige omstandigheden in het leven is geroepen, maar wij betreuren het alleen dat de eenige gezonde grondslag voor de beoordeeling ontbreekt.

Boek-uitgave.

De uitgever E. J. Brill te Leiden zond ons een derde verbeterde en vermeerderde druk van de Handleiding voor den metselaar, tevens bevattende eenige aanwijzingen voor den stucadoor door J. A. v. d. Kloes. Prijs ingenaaid *f* 0.75 gebonden *f* 1.— Dit alleszints nuttig werkje, dat reeds zoo velen dienst heeft bewezen, getuigt door de derde druk, dat het op prijs is gesteld en heeft in den vorm waarin het thans verschijnt in belangrijkheid gewonnen. De zaamsteller wijst er in de voorrede dan ook op, dat in overleg met den voorzitter der Technische Commissie uit de vereeniging ter veredeling van het ambacht de Architect Dr. P. J. H. Cuypers, deze uitgave grooter waarde verkreeg. Ongetwijfeld zal dit de vraag naar het inderdaad hoogst practisch boekje doen vermeerderen.

Raadhuis te Rijssen.

Na voorafgaande prijsvraag is het maken van plannen voor den bouw van een raadhuis opgedragen aan de architecten De Herder & Hellendoorn, te Hengelo (O.)

BERICHT.

Aflevering 25 is daar in de drukkerij werkzaamheden moesten worden uitgevoerd, waardoor vertraging ontstond, iets later verschenen.

Ontwerp

Van

Twee heerenhuizen en Café Restaurant met Bovenwoning

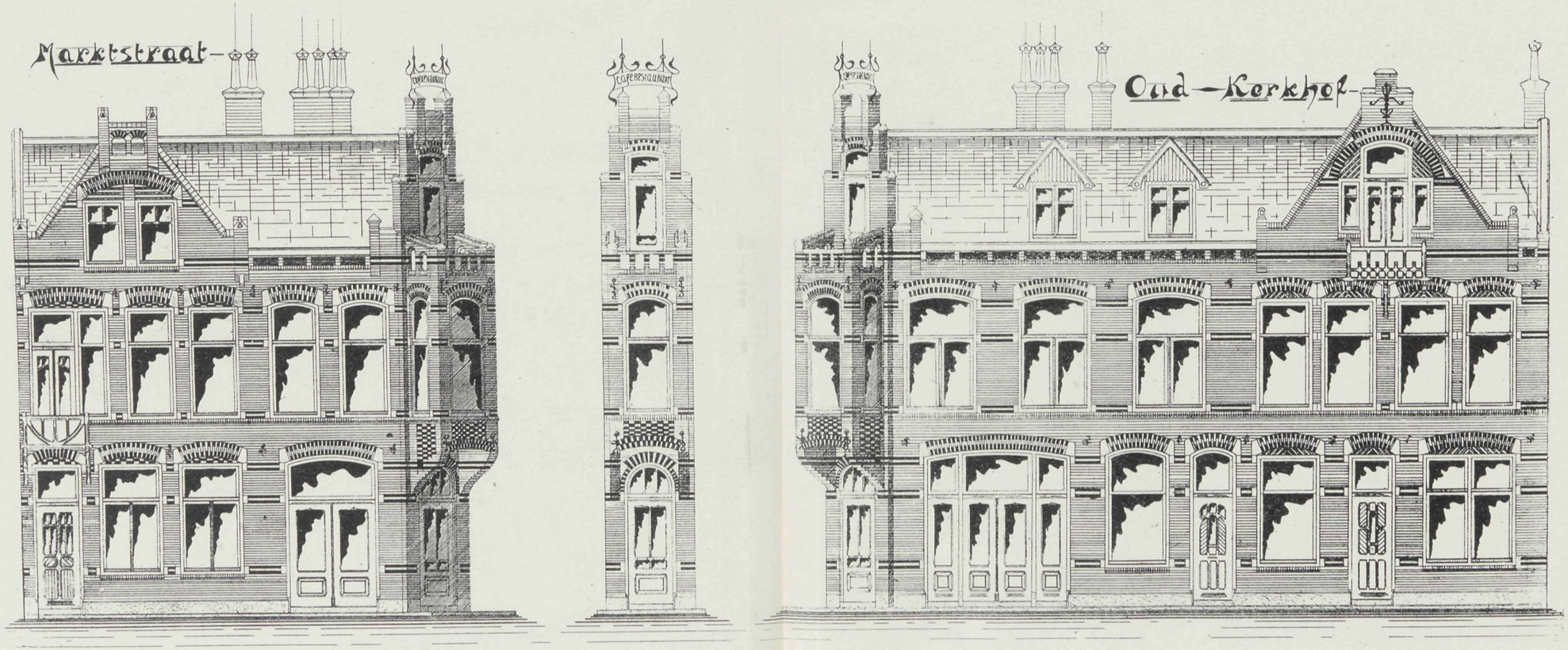

VADEMECUM DER BOUWVAKKEN.

28 December 1905. REDACTIE: PRINSENGRACHT 542 AMSTERDAM. No. 26.

Bij de Platen.

Villa,

Bouwmeester A. KOOL.

De teekening ons door den heer H. C. van Brink ter opname afgestaan is van den bouwmeester A. Kool te Ede. De gevel is in kleurigen waalsteen opgetrokken, afgewisseld met hard en zandsteen. Het fries is van lederkleurige verblendsteen, de kap gedekt met rood verglaasde pannen. Het is een fraai plan met flinke vestibule, waarin de trappen welverlicht klimmen, een eigenaardig ingedeelde salon, waarbij het uitgebouwde hoekje, waarin de schoorsteen, een verrassend zitje biedt, een aangename huiskamer met flinke serre, terwijl de keuken van alles afgesloten met de bijkeuken en provisieberging een alleszins gerieflijk geheel geeft.

Oude jaar.

Het jaar sluit, en daarmede is met veel afgerekend. Bij niet allen is dat met dankbaarheid. Moge hen de nieuwe jaarkring die nadert vergoeding schenken. Daar ontvielen dit jaar vele en bekwame krachten aan het vak. Wij denken aan Prof. Gugel, aan Jacob Olie en zoovele anderen, die door hun hierzijn zoovele herinneringen bij ons achterlieten waaraan wij steeds met waardeering gedenken. Wat zal 1906 geven. Laten wij er het beste van hopen. De bouwvakken over het algemeen waren dit jaar niet voorspoedig; daar is weinig werk voor de talrijke handen die er op wachten, en reactie ten goede zou hoogst welkom zijn. Veel hebben de bouwkundigen onderling feestgevierd in vereenigingen die een welbesteed bestaan herdachten, veel ook daarin gekibbeld waar het de prijsvraag betrof voor een tempel des vredes, en waarvoor men een slachtoffer zoekt om als offerande

te kunnen dienen. Dat ook 1906 hier kalmte brenge, en de prijsvraag een goed verloop moge hebben, persoonlijke invloeden tot rust moge komen. De zaak is toch eenmaal afgedaan en het voornaamste er uit te leeren is, dat wij wat meer ons met de dingen moeten bemoeien, voor zij tot volkomen groei zijn geraakt, en dat is niet geschiedt. Tijdens de voorbereiding der prijsvraagwerkzaamheden is over de vorming te weinig met kracht en klem gezegd. Veel grootsch kwam in 1905 niet tot stand. Het Rijksmuseum kreeg zijn uitbouw en zooals alles daar nu ligt, is het er niet op verfraaid. Jammer dat die uitbouw niet meer in overeenstemming komt tot het geheel. Alle deelen zijn met de spitse dakbedekking hoog opgaand in overeenstemming terwijl dit deel eindigt als groote tegenstelling daarmede en daardoor minder gelukkig zich aansluit. Rembrandt zal in het komend jaar zijn gedachtenis-feest vieren. 't Belooft veel en maakt eveneens een schrille tegenstelling met de zorgen, die 's man's leven hebben gekend en waarom men het des te meer moet bewonderen, dat hij onder die zorgen nog zooveel frischheid van gedachten behield.

Iedere gemeente in ons land die zich door goede ligging en op natuurschoon kan beroemen, heeft plannen tot uitbreiding. De speculatiegeest deed vele plannen rijpen en dat doet voor het komend jaar nog wat verwachten. In de grootste steden zijn echter de grootste belemmeringen, en zal er heel wat toe noodig zijn om daar de levenskracht er in te houden, niet wat 's Gravenhage betreft dat door het gebouw voor de vrede een nieuwe toekomst zich ziet openen, maar wel voor de grootste handelsplaatsen waar weinig zich nog doet kenmerken voor een bedrijvige toekomst. Wat werkelijk fraai in zake bouwkunst is, en onze bouwkunst moet zijn, zijn de bouwkundigen het dit jaar nog niet over eens geworden. Daar is merkbare wijziging te bespeuren die ons van al de systemen, die eigenlijk tezamen een treurig systeem vormen, terug brengt; daar begint weder wat meer rijkdom in vorm te komen, die het uiterlijk de verschrikkingen ontneemt. Veel zijn wij wat het innerlijk betreft vooruitgegaan, de distributies van de woning kreeg in de laatste jaren een geheel ander en veel geriefelijker aanzien, de symetrie mag dan al zoo correct niet zijn, het geheel won er bij, en menig tehuis geeft thans eene verrassende indeeling, die wij vroeger niet kenden. Een volhouden op den thans ingeslagen weg zal ongetwijfeld tot goede resultaten voeren. Wanneer wij onze lezers een zalig uiteinde toewenschen, dan voegen wij daarbij de wensch: helpt ons ook den nieuwen jaarkring gemakkelijk maken. Aanwinst onzer inteekenaren, een middel dat zoo geriefelijk kan worden ter hand genomen, blijven wij aanbevelen en wijzen wij op de aan het slot der aflevering vermeldde conditie. Teekeningen voor de uitgave zijn altijd welkom, ook die voor de uitgave Bouwfragmenten, en wanneer de kennisname het kan bevorderen, willen wij, waar het de laatste uitgave betreft aan hen die deze niet kennen altijd gaarne ter kennisname opzicht zenden. Dat is onze bescheiden wensch op het eind der jaarrekening, die ons krachtig wil steunen dat 1906 een goede rekening maakt voor ons, bevordere op die wijze het doel.

Brandgevaar in Schouwburgen.

Nadat vele rampen de oogen hebben geopend voor dit gevaar, werd in alle landen zeer veel verbeterd, waardoor de kans voor ongelukken sterk afgenomen is, toch blijft

die bestaan en is het voortdurend streven om ook dat zooveel doenlijk weg te nemen, op hoogen prijs te stellen.

In Weenen heeft men thans weder belangrijke proeven genomen. Een daartoe van deskundigen gevormde commissie liet een schouwburg in het klein bouwen, die dienst moest doen, om allerlei onderzoekingen vast te stellen. Het tooneel had een breedte van 7.50 M. bij een diepte van 6 M. en een hoogte van 7.70 M. De schermopening bedroeg 3.35 M. breedte bij 2.60 M. hoogte. De schouwburgzaal was 5.50 M. breed, 7 M. diep en 4.70 M. hoog, er was daarin een galerij, die door een deur aan het einde der zaal werd bereikt, en waarvan de toegangstrap buiten de zaalruimte lag. Tusschen tooneel en zaal was een afscheiding 1 M. breed, waarin een deur naar iedere kant om het ontkomen langs dien weg mogelijk te maken. Van de zaalruimte was een 2 meter diep gedeelte door verglaasde wanden afgescheiden, waarin de proeven konden worden waargenomen. Het scherm was van gewoon doek en tevens was er een ijzeren valscherm, bovendien was de zaal van ventilatietoestellen en een regentoestel voorzien. Het geheele gebouwtje was uit monierconstructie saamgesteld. Alle coulissen uit papier bestaande en op latten aangebracht werden op het tooneel opgehangen en waren voldoende voor twee verschillende voorstellingen terwijl om het snel vlam vatten te bevorderen deze met petroleum gedrenkt werden, om tevens de blijvende kracht van het licht bij brand te onderzoeken, werden verschillende verlichtingen toegepast, electrisch, gas, olie, petroleum en kaarsen. Op 22 November had de proefneming plaats en kwam men tot de volgende resultaten. Eerste onderzoek, de ventilatieinrichtingen zijn gesloten boven het tooneel, boven de zaal half geopend, het scherm neergelaten. Licht en lampen branden. Na het vlam vatten der coulissen op het tooneel, zette het scherm zich naar de zaal een weinig uit, tot opeens de vlammen er onder doorsloegen, waardoor de zaal vol rook en stiklucht kwam. De gasvlammen doofden en ook dadelijk daarop de kaarsen en lampen. De electrische lampen bleven, doch werden zoo door de rook omhuld dat zij niet zichtbaar waren. In de lucht werd een hitte waargenomen van 400° C., een hitte waarbij elk menschenleven vernietigd wordt.

Tweede proef. Geheel onder gelijke omstandigheden als de vorige, met dit verschil, dat het scherm omhoog is, terwijl gedurende de brand het ijzeren valscherm zich sluit. Het gaat ongeveer gelijk als bij de eerste proef, zelfs zijn de verhoudingen nog ongunstiger voor de bezoekers, daar met het zakken van het ijzeren scherm, de vlammen zich langs de scherm-openingen kronkelen en met geweld in de zaal dringen. Het scherm zelf, hoewel sterker dan bij een groot scherm mogelijk is geconstrueerd ; zet nog ongeveer 4 m.m. door en is de atmospheer doodelijk in de zaal.

Derde proef. De ventilatie inrichtingen *boven het tooneel, zijn geopend* boven de zaal gesloten. Scherm omhoog. Als bij een groote schoorsteen verloopt de brand, de rook trekt naar de ventilatie-openingen weg, de zaal blijft van rook beter gevrijwaard en biedt dan minder gevaar, alleen de hitte maakt het de bezoekers moeielijk, de verlichting blijft bestaan.

Vierde proef. De ventilatie-inrichtingen boven het tooneel, werden nadat de brand zich ontwikkeld had, geopend, het ijzeren scherm toen neergelaten, de ventilatie boven de zaal gesloten. De toeschouwers verkeeren minder in gevaar, de verlichting blijft branden.

Vijfde proef. De ventilatie-inrichtingen boven het tooneel blijven open, boven de zaal gesloten, het scherm omhoog. Nadat het vuur goed om zich heen had gegrepen, werd het regentoestel in werking gebracht, dat de vlammen op het tooneel doofde. Damp en rook trokken door de ventilatie-kokers weg en kwamen niet in de zaal. Wanneer echter de achteraan op de gaanderij aanwezige deur werd opengezet, drong alle rook in de zaal. Opmerkelijk is het, dat van de vijf ventilatie-kokers boven het tooneel, de middelste het beste werkt, terwijl die aan de hoeken weinig rook doorlaten.

Over al deze proeven liepen de meeningen uiteen. Enkele vonden de verhoudingen niet gelijk met de gewone toestanden, anderen meenden, dat juist deze proefnemingen hadden aangetoond, in welke richting moet gewerkt worden en wat de uitwerking is bij brand. Het verdient zeker groote waardeering dat men op die wijze het vraagstuk weder nader tot de oplossing poogt te brengen.

Bij de tekstfiguren.

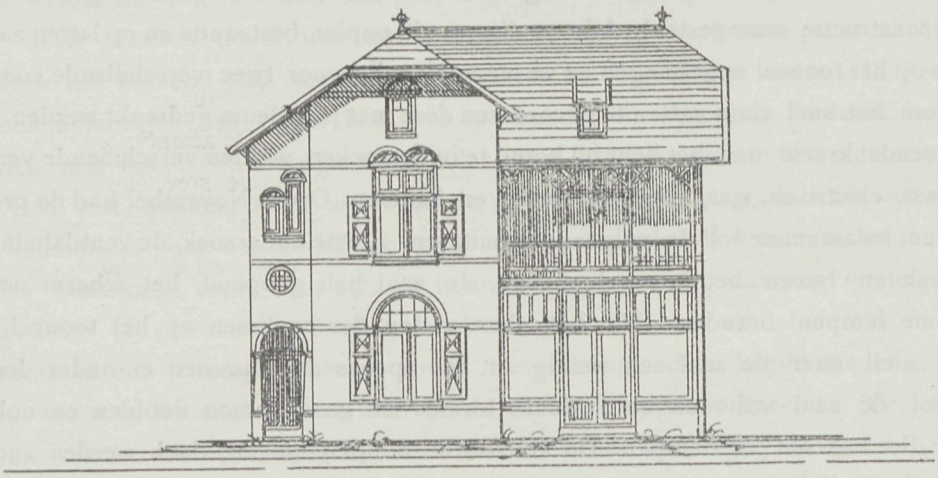

Voorgevel.

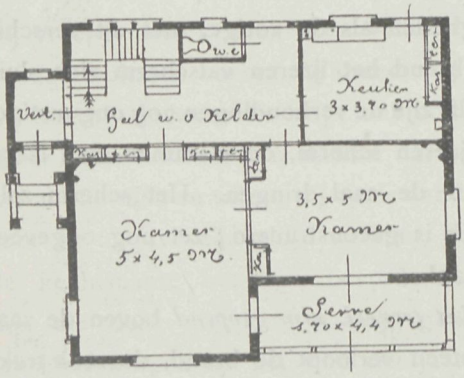

Plan beganen grond.

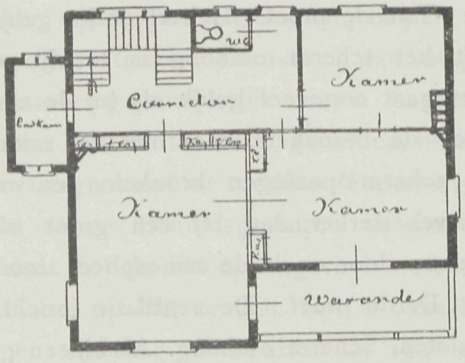

Plan eerste verdieping.

Een villa-ontwerp geheel vrijstaand zond ons de heer A. Haanschoten te Barneveld. Het is een landelijk geheel. Het plan geeft vestibule, terzijde trappenruim, twee kamers en keuken, daarboven drie slaap- en logeerkamers. De geheele verdeeling is eenvoudig opgevat. De gevels maken zich wanneer de kleur medewerkt, goed.

Glazen bouwsteenen.

Het glas neemt meer en meer eene belangrijke plaats bij den bouw in, niet alleen als licht doorlatend in onze ramen, maar reeds veelvuldig bovendien, zijn de toepassingen als bouwsteenen. De firma C. J. Jung & Co. te Amsterdam vestigt hierop bij vernieuwing de aandacht en wel door het fabrikaat door haar als »Faust« bestempeld. Er zijn zoovele voorkomende gelegenheden, dat het licht moeilijk te verkijgen is, en wanneer men nu de tusschenwanden niet behoefde, kon de eene ruimte de andere van dienst zijn. Dit nu is mogelijk wanneer men de glazen bouwsteenen toepast. Het fabrikaat afkomstig van de Sächsische Glaswerke heeft door de groote helderheid een zeer groot lichtdoorlatingsvermogen. Doordat het materiaal wit of liever kleurloos is, wordt dit verkregen, daarbij is het vast van gehalte en niet hol, waardoor zij minder tot springen geneigd zijn, hebben zij een groot weerstandsvermogen en bovendien minder gewicht dan de vroegere. Onderzoekingen aan het Kon. Mech. Techn. proefstation te Berlijn, Charlottenburg, van 6 Dec. 1897, wezen een belastingsvermogen aan van 9389 kilo, in den vorm der metselsteenen kunnen zij dus evengoed allen druk weerstaan, terwijl het onderling verband reeds zonder toevoeging van specie groot is, wat door de verbindingsgroeven en vullingen verkregen wordt. Ook het doorlaten van vocht is daarbij zeer beperkt. De afmetingen zijn: 12×24×7 en bedraagt dan het gewicht 1.50 K.G. verder zijn er halve steenen 12×12×7 smalle steenen 24×6×7 en halve idem 12×6×7 ook die voorzien van verticale golven. Op een M². muuroppervlak gaan ongeveer 59 heele steenen. Ook glazen dekplaten 150×370×10 m.M. gewicht 1.50 K.G. en 183×384×10 m.M. gewicht 1.89 K.G. worden geleverd, hetgeen op die afmeting eene uitstekende verlichting biedt op kapvlakten enz. Ook glassteenen voor wandbekleeding worden er uit gemaakt, voorzien van versieringen. Door de weinige aanhankelijkheid hebben zij dus in vele gevallen groot nut, vooral daar waar de atmospheer zuren bevat, ook waar electriciteit aanwezig is, daar deze niet langs glas zijn weg vindt. In een woord, daar valt met de glazen bouwsteenen rekening te houden, omdat zij in vele gevallen niet alleen een nuttig, maar een dankbaar materiaal vormen, omdat zij het licht in de woning brengen. Voor wie nader met het artikel wil kennis maken, zal de firma C. J. Jung & Co. gaarne de gelegenheid geven.

Veiligheidsliften.

Het is zeker wel een feit, dat opgemerkt dient te worden, dat de firma Jan Hamer Co., Frederiksplein 6 — 8 Amsterdam thans 1600 liften heeft geleverd en geplaatst en niet alleen in Nederland, maar ook in Duitschland, België, Zuid-Afrika en West-Indië. Is de firma al van ouds bekend door de levering dezer liften, zij kent ook daarvan al het lief en leed en mag het voornaamste hierbij wel herinnerd worden.

Aanvankelijk werd alles uit het buitenland betrokken, dat had vele bezwaren, de tijd van levering duurde te lang en daarbij was er van allerlei tegenspoed mogelijk, omdat de fabrikant zich niet aan de eigenaardige behoeften, hier te lande gesteld, stoorde. De firma die durfkracht had, viel dergelijke positie te zwaar, zij toog zelf aan het werk en met zooveel succes, dat wat vroeger ingevoerd werd, nu zelfs van haar eigen fabrikaat uitgevoerd

wordt, de omzet zich geheel van richting wijzigde. Is dat voor ons nationaal gevoel streelend, de firma ondervond het goede er van door uitbreiding der vraag tot levering, zoodat binnen weinige jaren het aantal afgeleverde liften klom tot 1000 stuks, die tot in alle onderdeelen bij haar vervaardigd werden. Zoo is dan dezer dagen de duizendste lift in bewerking genomen. Deze heeft een geheel nieuw type afwijkende van het gebruikelijke en naar eigen inzichten geconstrueerd. Het is een electrisch direct werkende lift, deze is bestemd voor de uitbreiding van het departement van oorlog te 's Gravenhage onder beheer van den Rijksbouwmeester D. E. C. Knuttel. Daar de concurrentie met het buitenland door de firma is ondernomen en haar prijzen dit aantoonen evenals de uitvoering is het wel zaak dat men bij toepassing zich direct tot de firma wendt. Men heeft dan het voordeel niet alleen den gang van zaken te volgen en te kunnen zien wanneer alles voltooid en gereed is, maar ook kan men zich overtuigen van de deugdzaamheid der onderdeelen. De firma in het bezit van uitstekende werkplaatsen is natuurlijk steeds bereid tot voorlichting en waar het artikel liften bij toepassing wel een punt van overleg mag vormen tusschen bouwmeester en fabrikant is het zeker zeer toe te juichen, dat wij daartoe de gelegenheid hier kunnen vinden.

Houten gebouwen.

In de gemeente Twello is nagenoeg voltooid gekomen de villa de Dijkhof voor den heer C. van der Peltz. De villa en het karakter van den gevel, houtbouw heeft een aangenaam aanzien en daarbij het eigenaardige zonder spijkers te zijn in elkaar gevoegd. Deze wijze van bouwen wordt in Scandinavië toegepast. Onder leiding van den architect Gantvoort te Deventer werden de materialen uit Strömmen in Noorwegen betrokken en hebben een omvang waarin 11 kamers, keuken en kelder zijn opgesloten. De greenen buitenwanden zijn allen dubbel en met papier opgevuld om de verschillende wanden te isoleeren. Die houten muren dik 7 cM. moeten evengoed de koude als warmte weeren als 2 steenen muren. Het is zeker als een bijzonder feit te vermelden en zal ongetwijfeld wanneer in een ongelijkmatig klimaat de ervaring leert dat het er tegen bestand is door anderen worden gevolgd. Alles is zoo saamgesteld dat er steeds ruimte genoeg overblijft om krimpen en uitzetten toe te laten, zonder dat dit eenigen nadeeligen invloed kan uitoefenen. Ook in andere plaatsen hier te lande zijn reeds zulke gebouwen opgesteld en zal deze doelmatige inrichting steeds nog grooter uitbreiding verkrijgen.

Van Gendt's Bouwkalender.

Nieuwjaar in aantocht, de kalenders verschijnen. Van Gendt's Bouwkalender is er ook weder. Een oude bekende maar steeds welkome verschijning omdat het boekje veel gerief in zich sluit. De prijs met de band is *f* 1.70 en de uitgever L. J. Veen te Amsterdam welbekend. Behalve eene volledige naamlijst van de beambten bij Waterstaat Handel en Nijverheid bij gemeenten, sporen, genie, onderwijs, bestuursleden van verschillende bouwkundige vereenigingen hebben de vele berekeningen waarde omdat zij bij den dagelijkschen arbeid het antwoord geven op vele bezwaren waarvoor wij dikwerf geplaatst staan. Vooral met de vele nieuwe constructiën is zulk een vraagbaak geriefelijk.

Villaontwerp.

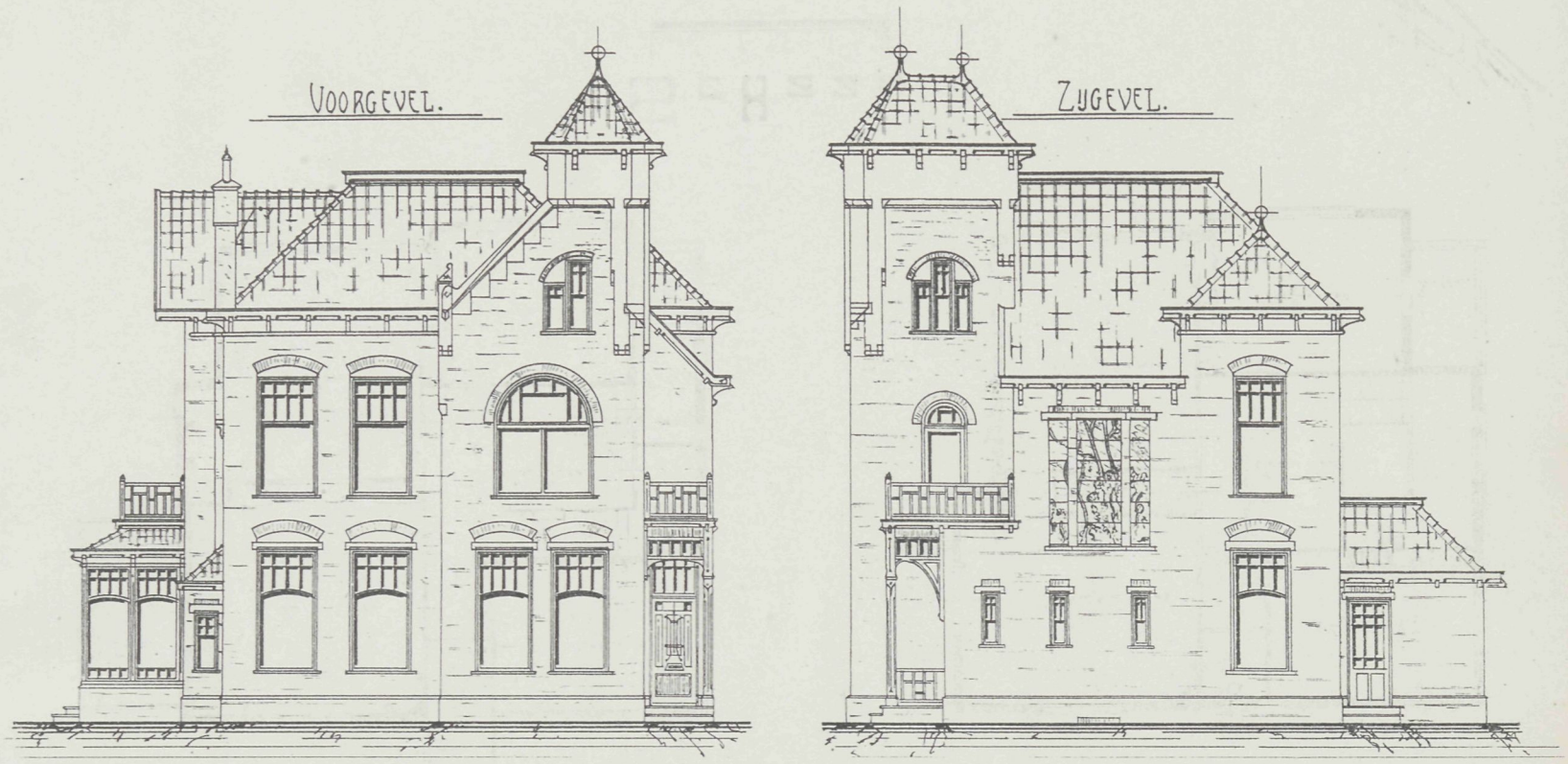

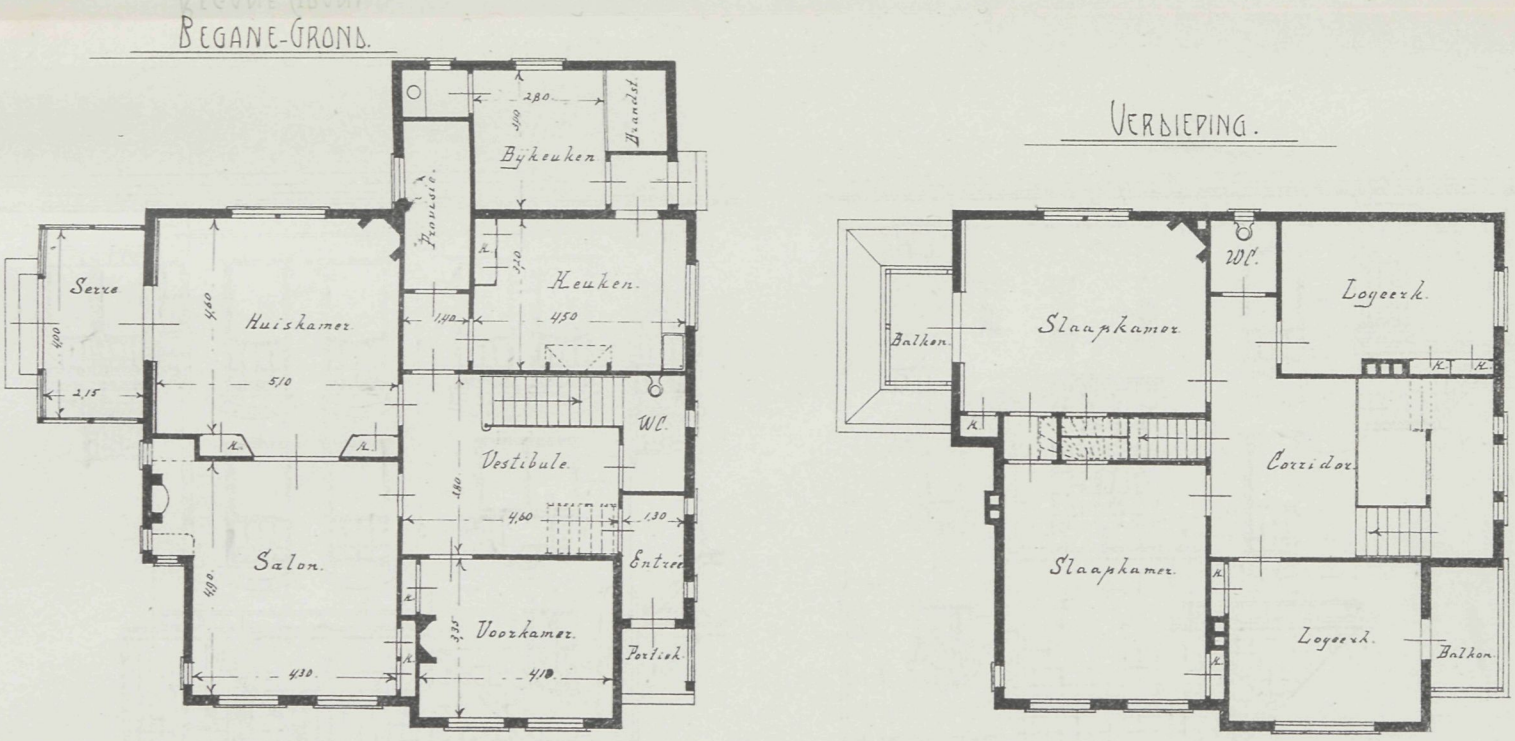

Schaal.

Aug. 1905.